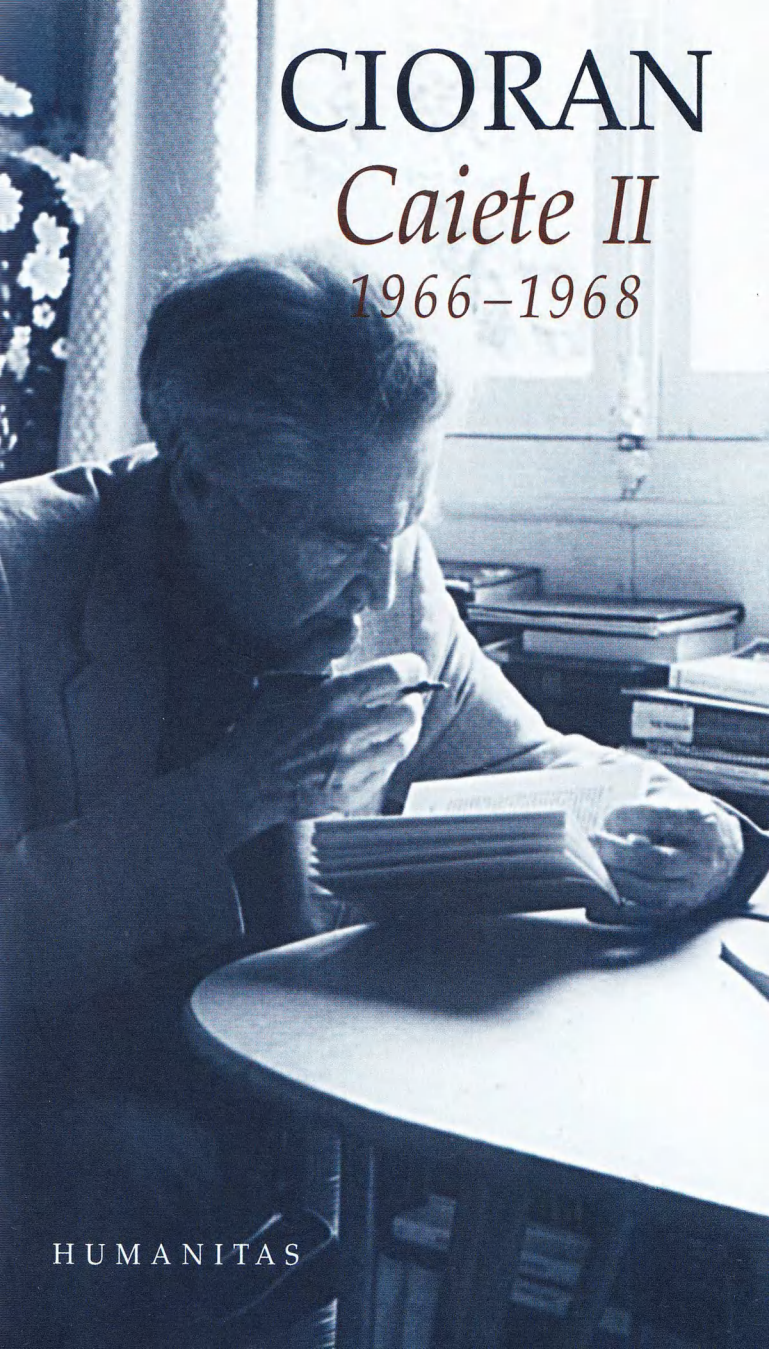
CIORAN

Caiete II

1966–1968



HUMANITAS

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării
ediția întâi–1934 / prima ediție postbelică, Humanitas–1990

Cartea amăgirilor
1936 / 1991

Schimbarea la față a României
1936 / ediție revăzută de autor–1990

Lacrimi și sfinți
1937 / 1991

Amurgul gândurilor
1940 / 1991

Îndreptar pătimaș
Humanitas–1991

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition Gallimard–1949	*Tratat de descompunere* Humanitas–1992
Syllogismes de l'amertume–1952	*Silogismele amărăciunii*–1992
La Tentation d'exister–1956	*Ispita de a exista*–1992
Histoire et utopie–1960	*Istorie și utopie*–1992
La Chute dans le temps–1964	*Căderea în timp*–1994
Le Mauvais démiurge–1969	*Demiurgul cel rău*–1995
De l'inconvénient d'être né–1973	*Despre neajunsul de a te fi născut*–1995
Écartèlement – 1979	*Sfârtecare*–1995
Exercices d'admiration–1986	*Exerciții de admirație*–1993
Aveux et anathèmes –1987	*Mărturisiri și anateme*–1994

Mon Pays / Țara mea
Humanitas–1996

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENȚĂ, CONVORBIRI

Singurătate și destin
Humanitas–1992

Convorbiri
Humanitas–1993

Scrisori către cei de-acasă
Humanitas–1995

CIORAN

Caiete II

1966–1968

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU și VLAD RUSSO

Ediția a II-a



HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIORAN, EMIL
Caiete / Cioran; cuvânt înainte: Simone Boué; trad.: Emanoil Marcu, Vlad Russo. – București: Humanitas, 2010
3 vol.
ISBN 978-973-50-2654-7
Vol. 2: 1966–1968. – ISBN 978-973-50-2656-1
I. Boué, Simone (pref.)
II. Marcu, Emanoil (trad.)
III. Russo, Vlad (trad.)
821.135.1-94

E.M. CIORAN
CAHIERS 1957–1972
© Éditions Gallimard, 1997

© HUMANITAS, 1999, 2003, 2005, 2010, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

1 ianuarie 1966

M-am dus să mă plimb de-a lungul Marnei, pe lângă Tribarldon (?). Din cauza inundațiilor, râul s-a umflat, parcă ar fi Mississippi. Cinci ore de mers, aproape tot timpul cu vântul în față. Bucurie de a umbla, de a face efort fizic, dar în spatele acestei bucurii simțeam prezența unei melancolii care, la un moment dat, aproape a declanșat o criză de plâns. Totul, fără complicitatea nici unui gând.

2 ianuarie

Ieri-seară în metrou, o codoașă lăbărțată, hidoasă, vorbind franțuzește stricat, cu un accent sud-american (?), mângâia mâna unui tânăr subțiratec, străin și el, „drăguțul" ei probabil, un arab după toate semnele. Spectacolul era atât de oribil că nu-mi reveneam. Nu știu vreun animal care să-mi poată inspira o asemenea scârbă. Putoarea asta infectă pur și simplu m-a îmbolnăvit. Nu este admisibil ca ființa umană să poată lua asemenea înfățișare.

Urâtul se anunță aproape totdeauna prin pofta de a fredona refrene de demult. Amintirea trecutului ne pune brusc în față evidența ireparabilului. Nu putem suporta cu detașare *senzația* curgerii timpului; chiar și ideea acestei curgeri e greu de suportat. Când mă gândesc că toate clipele pe care le-am trăit s-au dus pentru vecie, mă miră zelul meu de-a mai trăi și altele.

Că în tinerețe am fost un ambițios, nu încape nici o îndoială; că am încetat să fiu, de asemeni. Uneori mă felicit

pentru asta, cel mai ades mă întristez: căci, fără ambiție, deși într-un fel m-am depășit pe mine însumi, mi-am pierdut totodată însuși resortul ființei.

Pe cheiul Senei, pe o tarabă plină cu romane polițiste englezești, găsesc un sfânt Ioan al Crucii, format de buzunar! E acolo, bănuiesc, din cauza titlului: *The Dark Night of the Soul*[1]. E drept că și coperta era prea *țipătoare*, făcând confuzia posibilă, dacă nu chiar inevitabilă.

Arătați-mi omul care nu *judecă* pe nimeni, ca să-l declar sfânt. Să exiști înseamnă să judeci, înseamnă să fii nedrept. Căci orice judecată e nedreaptă, având în vedere că nimeni nu e răspunzător pentru ceea ce este și nici măcar pentru ceea ce face. Vinovăția e la suprafață, la nivelul convențiilor. Ea nu mai are nici un sens de îndată ce coborâm spre fondul lucrurilor.

O, dacă m-aș putea abține de la orice judecată de valoare! De fiecare dată când îmi scapă vreuna, sunt mândru pe moment, apoi mă cuprinde căința, aproape că roșesc. Pornirea mea e mai întâi să acuz pe toată lumea, apoi să-i scuz pe toți. — Este un semn de cinism să te pronunți în legătură cu ceva.

3 ianuarie 1966

Ieri-noapte, neavând somn o vreme, mi-a revenit obsesia curgerii timpului: fiecare clipă care trecea, *știam* că trece și că n-am s-o revăd niciodată. Această succesiune de puncte, fiecare dureros de ireversibil, nu este conștientizată atâta timp cât acționăm sau cel puțin gândim. O percepem doar în acele momente când suntem exteriori existenței noastre, când nu înregistrăm în noi decât o mare liniște care în mod normal ar trebui să se prefacă în rugăciune în loc să-și rumege propria-i curgere.

Cât timp un prieten este în viață, ne place să-l criticăm, să le dezvăluim celorlalți, care nu-l cunosc de aproape, ce

[1] *Întunecata noapte a sufletului.* (*N.t.*)

vicii ascunde. Când moare, simțim o adevărată mâhnire. Ceea ce totuși nu ni se întâmplă când dispare unul din foștii noștri dușmani.

Patru ore de monolog în care mi-am etalat răutățile cele mai secrete.

Și când mă gândesc că îndrăznesc să-i critic pe alții. Ce lepră!

Mai bine un stil ferm și sec decât unul molâu și mișunând de cugetări. (După ce-am încercat să-l recitesc pe Amiel.)

5 ianuarie. Ieri-seară, la un dineu, am aflat că P. Celan a fost internat într-un ospiciu, după ce ar fi încercat să-și omoare nevasta. Întorcându-mă acasă noaptea târziu, am fost cuprins de o adevărată spaimă și am adormit cu mare greutate. Azi-dimineață, la trezire, am regăsit aceeași spaimă (sau angoasă, dacă vreți) — ea însă nu dormise.

Avea mult farmec, acest om imposibil, cu care orice relație era dificilă și complicată, căruia însă îi iertai totul dacă uitai reproșurile sale injuste, absurde, aduse lumii întregi.

Spiritul nu înseamnă mai nimic când îl privești din perspectiva nebuniei. E la cheremul unui accident, funcționează prin bunăvoința unei chimii impure. Un pic de sânge se preface în cheag și gata, soarta îi e pecetluită. Mai bine treci peste mizeriile astea.

Când mă gândesc la toate stratagemele la care recurg *ca să nu lucrez*, mă-ntreb ce progrese aș face dacă le-aș folosi ca să-mi sporesc eficiența!

Adesea îmi imaginez că urc pe acoperiș, că mă apucă amețeala, apoi că sunt pe punctul de a cădea, scoțând un strigăt. A „imagina" nu e însă cuvântul potrivit, pentru că nu mă pot împotrivi, sunt *obligat* să-mi imaginez acest gen de acrobație. La fel trebuie să vină și gândul crimei.

Prin 1934 mă aflam la München. Trăiam într-o asemenea tensiune, încât și acum, când mă gândesc la ea, mă trec fiori. Mi se părea atunci că puțin îmi lipsește pentru a fonda o religie, iar această eventualitate îmi inspira spaime din cele mai mari.

... De-atunci, m-am liniștit... nu fără riscuri.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât înțeleg că nu isterici ca Nietzsche îmi pot fi de oarece ajutor, ci minți așezate, care au cucerit seninătatea cu trudă, ca Marc Aureliu.

„Chiar din această clipă, pământul va acoperi toate ale noastre; după aceea el însuși se va transforma, apoi și acestea se vor transforma până-n veșnicie, apoi altele, iarăși și iarăși până la infinit. Cine cugetă la această frământată învolburare de transformări succesive și alternări și la iuțeala cu care se petrec va simți un dispreț adânc pentru tot ce este muritor."[1] (Marc Aureliu)

Cât de sensibil sunt la dulceața acestor banalități! Ce bine îmi fac! Când le citesc sau meditez la ele sunt cu adevărat *fericit*. Orice comentariu despre nimicnicia noastră, tot ce are legătură cu ea, mă umple de satisfacție și încurajează tot ce am mai bun și mai rău în mine.

Să nu fii contemporanul nimănui.

X îmi scrie că ar vrea să vorbească despre „opera" mea, prea puțin cunoscută. Nu știu ce să-i răspund. În fapt, nu-mi place nici să se preocupe cineva de ea, nici să nu se preocupe. Cei care-mi vor binele mă obosesc aproape tot atât cât cei care mă atacă. Divină neutralitate!

Știu ce trebuie să fac ca să fiu un înțelept, dar nu am stofă ca să devin așa ceva.

---

[1] Marcus Aurelius, *Către sine*, Cartea a IX-a, § 28, p. 195, trad. de M. Peucescu și D. Burtea, Editura Minerva, 1977. (*N.t.*)

Aplecarea mea pentru tristețe e marele obstacol ce mă împiedică să ajung la înțelepciune.

Într-un birou de percepție, mai bine de douăzeci de persoane ce trudesc din greu, aplecate pe niște hârtii care n-au nici o legătură cu ele și pentru care e omenește imposibil să aibă vreun cât de mic interes. Printre ele, o fată cu aerul unui înger cam ofilit. Mai curând ar face trotuarul, ar fi mai bine pentru ea. Să te chinui cu cifrele zece ore pe zi! Ce-au putut face din oameni! O fată de țară care să prefere satului orașul, un țăran care în locul libertății să aleagă uzina — iată lucruri peste putință de înțeles.

Naturile puternice, generoase, fecunde, aflate în continuă *emanație*, gata oricând să producă, să se manifeste, să *fie* — le înțeleg din ce în ce mai puțin. Energia lor mă depășește, dar nu le invidiez. Ele nu *știu* ce fac...

Lucrul de care te saturi cel mai repede și mai deplin este gratitudinea. Să mulțumești, să mulțumești de dimineață până seara, o viață întreagă — nu, până la urmă devine insuportabil.

M-am născut într-un popor de sclavi; așa se explică incredibila teamă pe care-o am în fața autorității, a autorității de orice fel. De îndată ce văd un ins în uniformă sau în spatele unui ghișeu, un slujbaș al STATULUI, mă blochez.

Drama inșilor prea dotați (Sartre), care pot aborda orice gen, care produc ce vor ei, ce hotărăsc ei, care pot fi orice, pentru că nu sunt nimic.

Tot ce era mai bun în mine s-a irosit în discuții, în tinerețe mai ales. Cărțile mele, și cele românești și cele franțuzești, nu sunt decât un palid reflex a ceea ce eram, a ceea ce sunt. Freneticele mele monologuri de odinioară nu mai există nici măcar în amintirea mea. Mă risipeam cu o ge-

nerozitate pe care acum o regret; e uzată, nu mai rămân din ea decât crâmpeie. Chiar dacă aș mai poseda-o, n-aș mai putea s-o suport, s-o susțin *fizic*, din lipsă de energie și vitalitate. Anumite virtuți au nevoie de un anume trup.

Cruzimea e „lucrul" cel mai vechi pe care-l posedăm. Ne aparține cu adevărat. Nu este niciodată falsă, de vreme ce originile ei se confundă cu ale noastre. Spunem atât de des că bunătatea unuia sau altuia e doar aparentă, în timp ce rar se întâmplă să vorbim de cruzime jucată, simulată (în timp ce rareori vorbim de cruzime...). Bunătatea este recentă, dobândită, nu are rădăcini adânci în natura noastră. Nu este *moștenită*.

Sunt invitat la un soi de congres la Hamburg. Probabil voi refuza. Ideea de a merge acolo, de a întâlni oameni mai ales, îmi face greață. Iar să particip la discuții, nu, e peste puterile mele.

Genealogia moralei e o carte ce anunță deopotrivă fascismul și psihanaliza. Importanța lui Nietzsche e că a fost profetul unor mișcări și doctrine care se exclud.

Ideea de a scrie despre muzeul de Paleontologie mi-a venit în momentul când, ajuns la un grad de slăbiciune alarmant, mă socoteam mai apt ca oricând să meditez asupra scheletului în general. Mă simțeam solidar cu toate umbrele acelea, nu mai eram decât o creatură în *oase*, carnea fiindu-mi doar o amintire.

Zilnic mă felicit că sufăr din ce în ce mai puțin pentru faptul că nu sunt nimic în ochii celorlalți.

Oricât de puțină stimă aș avea pentru mine, mi se întâmplă să fiu indulgent cu propria-mi persoană. Ce bine că există și ceilalți! Cusururile lor mă fac să fiu mai drept cu ale mele.

Cât voi trăi, voi crede că natura noastră e decăzută. De aceea nu voi putea niciodată s-o rup total cu *esența* creștinismului.

Să nu-i cer niciodată cuiva să scrie despre mine; la rândul meu, să nu scriu niciodată despre nimeni. (Ah, obligațiile, drama gratitudinii etc. Mai bine mă omor decât să mă prostituez, să scriu fără convingere.)

Verbal, pot face destule demersuri interesate; când însă trec la scris, mă inhib. Asta pentru că, scriind puțin, inevitabil cred în ceea ce scriu: pentru mine cuvintele au o greutate, o realitate. Mă simt răspunzător pentru ele, nemaivorbind că-n ochii mei orice cuvânt are privilegiul de-a fi de neînlocuit.

De ce nu mă desprind de Marc Aureliu, de Epictet, de Buddha, de Zen și așa mai departe? De ce recurg la ei aproape-n fiecare zi? Ce aștept de la ei? — Văd un singur răspuns: să învăț să nu (mai) sufăr și să-mi minimalizez mizeriile. Prin mijloacele mele proprii nu izbutesc: și tocmai asta e *mizeria* mea.

Legăturile cele mai profunde între ființe se creează prin muzică.

Devii aproape un înțelept când vezi de ce nebunii sunt capabili cei pe care îi prețuiești.

Aș avea oarece considerație pentru capacitățile mele dacă mi-aș suporta cu indiferență sau cu umor actuala perioadă de sterilitate. Dar ea mă mâhnește peste măsură — ceea ce, la un „cinic", e o slăbiciune inadmisibilă.

Anxietatea — ea a fost *Unterton*[1]-ul vieții mele.

---

[1] Fondul, trama, fundalul. (*N.t.*)

Cheia oricărui lucru este umilința și ceea ce rezultă din ea. Totul se învârte în jurul ei; nu facem decât s-o rumegăm în ascuns, așteptând explozia.

Atât de mult mă tem să nu fiu umilit încât, ca să nu-mi asum acest risc, prefer să stau deoparte. Să nu facem nimic, e mai sigur. *Eul* este o rană deschisă. Dacă vrem să nu suferim, trebuie să *ocolim* eul, să facem astfel încât să trăim fără el. Ușor de spus. Oricum, eul este în noi. Trebuie să ne deprindem cu el, altfel vom sângera — la nesfârșit.

Succesele duc la blazare; le acceptăm ca pe un lucru de la sine înțeles; în schimb, în fața fiecărui eșec reacționăm ca și cum ar fi primul; experiența nu joacă aici nici un rol, nu e de nici un folos.

Ce profundă este expresia *a se înarma* cu răbdare! Dar tocmai de asta suntem cel mai puțin capabili.

Cât am putut suferi în ascuns! Atâtea încercări și spaime pe care nu le-am putut birui! Ele mi-au fost tovarășe nevăzute, care-au făcut ca singurătatea mea să nu fie deplină.

14 ianuarie. Pe stradă, adineauri, criză subită de îndoială, sentiment de a fi neînțeles, respins, alăturea cu drumul, cvasicertitudine a unei existențe episodice, fără ecou, cufundate în anonimat, dacă o fi ieșit vreodată din el.

Incredibila fascinație pe care o exercită asupra mea decăzuții, solidaritatea cu ei, faptul că mă consider și chiar sunt un decăzut — toate astea îmi vin din adolescență, de la nopțile albe, de la voința vătămată, de la nepotrivirea mea cu lumea.

Pentru a scăpa de ispitele orgoliului, nu există decât o atitudine, cea pe care o recomandă Ignațiu de Loyola (la drept vorbind e curentă în creștinism): să considerăm că toate darurile, toate izbânzile noastre le datorăm nu meritelor proprii, ci bunăvoinței lui Dumnezeu: chiar și operele noastre,

lui i le datorăm, ocrotirii, harului, milosteniei sale. Dacă suntem excepționali, această excepție, această desăvârșire e voită în ceruri; ne e dăruită; nu avem nici un drept să ne împăunăm cu ea. Iată, poate, singura cale ce duce la smerenie. Numai că, pentru a putea merge pe ea, trebuie să crezi.

15 ianuarie. Dacă nu m-aș stăpâni, aș face, cred, o criză de plâns *fără motiv*. Adică fără motiv *aparent*, căci lacrimile acestea ar izvorî, ca să vorbesc ca Dra Lespinasse, *din toate clipele vieții mele*.

Noaptea trecută am visat că eram în Japonia. Străzi japoneze, chipuri japoneze, peisaje japoneze — ce efort presupun toate astea, ce uzură a creierului pentru a *inventa* forme pe care nu le-am văzut niciodată. Chiar și discuția a fost, dacă nu chiar în japoneză, oricum într-un idiom pe care nu-l știu...

Nu-i de mirare că a doua zi ești istovit, că una-două casti, că ai un chef grozav să dormi în plină zi.

Nimic nu ne ajută mai mult să învingem melancolia decât o carte de gramatică.

Gramatica e cel mai bun antidot împotriva urâtului.

Să exersezi un idiom străin, să cauți în dicționare, să urmărești cu pasiune niște fleacuri, să compari diferite gramatici ale aceleiași limbi, să faci liste de cuvinte sau de expresii ce n-au nici o legătură cu umorile noastre — tot atâtea mijloace de a învinge urâtul. — Pe vremea Ocupației, umblam cu liste de cuvinte englezești pe care le învățam pe de rost în metrou, sau stând la coadă la tutungerie, la băcănie.

17 ianuarie. Ieri, duminică, petrecut șase ore în pădurea Rambouillet. Ningea, așa încât a fost o exaltare neîntreruptă. Parcă mi-aș fi regăsit copilăria.

Nietzsche mă obosește. Oboseală ce merge uneori până la silă. Nu poți accepta un gânditor al cărui ideal se situea-

ză la antipodul a ceea ce era. Are ceva grețos nevolnicul ce propovăduiește forța, nevolnicul ce *nu cunoaște mila.* Toate astea sunt bune pentru adolescenți.

Să vezi până-n străfundul lucrurilor, în vacuitatea lor ultimă.

Pe fișa mea de asigurare socială figurează mențiunea: scriitor nesalariat. Dacă s-ar mai adăuga un *ne* înainte de scriitor, formula ar fi exactă iar situația mea bine și clar definită.

La etajul de dedesubt locuiesc două femei foarte bătrâne. Una mă exasperează cu radioul ei; cealaltă, surdă fiind, vorbește foarte tare și i se răspunde la fel. Sunt, economic vorbind, niște prăpădite, de ani de zile își lungesc agonia, ceea ce mă deprimă la culme. Le urăsc pe aceste ploșnițe care, în loc să crape în liniște, își fac simțită prezența de câte ori au prilejul. Dacă ar fi cămătărese, aș fi ispitit să-l imit pe Raskolnikov. Însă chiar și fără să fie, tot mă încearcă astfel de tentații; iar dacă nu trec la fapte este pentru că sunt prea laș și prea normal.

Ceea ce îi cer unui scriitor e să scrie *corect.* Că o carte e scrisă bine sau prost, asta mi se pare cu totul secundar. „Stilul", care a fost obsesia mea atâta vreme, nu mă mai preocupă: credeam în el în perioada când „juram" pe Valéry. Acum mă obsedează substanța, „conținutul". De altfel îmi displace tot mai mult să subscriu la vechea separare dintre formă și conținut. La naiba cu aceste false probleme. Trebuie să încerci să te faci înțeles, asta-i tot; să rămâi, dacă se poate, inteligibil — un scop în același timp dificil și modest. Să ne limităm la atât. Restul nu are nici o importanță.

Pe nedrept mi se atribuie sau mi se recunoaște un „stil". Nu am un stil, ci, cum a remarcat Saint-John Perse, un „ritm". Iar acest ritm corespunde fiziologiei mele, ființei mele, este cadența mea organică, gâfâiala mea de isteric ce trece în frazele mele. Însă ar fi o eroare ca această facultate de a-mi

proiecta în ele mișcarea interioară să fie considerată un „stil" sau un talent oarecare. Nu, nu am nici talent, nici stil, am un ton cadențat, ce vine, printre altele, de la anxietatea mea aproape neîntreruptă.

Prea am cârtit în viața mea; e timpul să mă cuminţesc. Numai că simt o nevoie organică de a protesta, și mi-aș pierde echilibrul dacă mi-aș lichida nemulțumirile. Să ne lăsăm dar umorile să se manifeste, să se dezlănțuie, să le urmăm, de vreme ce fără ele nu avem identitate, nu suntem nimic.

Am citit un articol de René Guénon despre „maladia angoasei", pătruns de cel mai intolerant dogmatism. Cum poți să scrii cu asemenea fanatism și cu un orgoliu cu-atât mai condamnabil cu cât te pretinzi obiectiv și denunți *eul* cu tărie, ori de câte ori ai prilejul?

Au fost în Franța, în prima jumătate a veacului, trei spirite intolerante, foarte diferite, dar care, în numele Inteligenței, au dovedit un fanatism ce întrece măsura: Maurras, Benda, Guénon. Trei maniaci ai Inteligenței.

21 ianuarie sâmbătă — Azi-dimineață, în loc să lucrez, m-am dus într-o librărie unde am scotocit mai bine de-un ceas, *fără nici o nevoie*. Am răscolit niște cărți ce nu mă interesau deloc, iar culmea e că știam că nu voi găsi nimic interesant. Totul ca să mă eschivez de la lucru, sau mai exact de la obligația de a mă așeza la masa de lucru. Obiceiul acesta de-a amâna de pe o zi pe alta e o crimă contra mea însumi. După un ceas de „scotoceală" inutilă, eram amețit. Și m-am întors acasă cu un sentiment de rușine și silă pe care nu reușesc să-l alung. Un individ terminat, un *mizerabil* în toate sensurile cuvântului. Cum am ajuns aici? Mai mare decât decăderea mea e doar sentimentul acestei decăderi.

Singurul lucru ce m-ar putea interesa acum ar fi să scriu un eseu *interminabil* despre Decădere, despre toate formele pe care le îmbracă; dacă nu o fac, e pentru că tot ce-am scris

până acum tratează chiar această temă. Ar însemna să degradez, să comprim în sistem fragmentele contradictorii pe care le-am gândit la întâmplare, purtat de umorile mele.

Cine mă va lecui de cumplitul meu „Bildungstrieb"[1]? Pe cine să fac vinovat de pasiunea mea pentru cărți, de nevoia de a mă „cultiva", de setea de a învăța, de a acumula, de a ști, de a strânge nimicuri despre orice? Prefer, pentru comoditate, să pun aceste cusururi pe seama originilor mele: ieșit dintr-un popor pentru care analfabetismul era realitatea dominantă, nu sunt oare, prin curiozitatea mea insațiabilă, un fenomen de reacție? Sau, mai curând, nu trebuie să *plătesc* pentru toți strămunii mei în ochii cărora exista o singură carte, cea numită de ei *cartea*, adică Biblia? E în același timp plăcut și umilitor să mă gândesc că în urmă cu câteva generații *ai mei* erau niște sălbatici, niște *băștinași*. Juridic vorbind, erau niște sclavi, obligați să nu știe nimic; eu însă mă simt obligat să știu totul: de aceea citesc orice, până-ntr-acolo că nu mai am timp pentru propriile mele elucubrații. Le neglijez ca să văd ce au *spus* ceilalți. Consumul de cărți nu este egalat la mine decât de consumul de alimente: într-adevăr, mi-e foame permanent și nimic nu mă satură — nici când mănânc, nici când citesc. Bulimia și abulia merg mână-n mână. Trebuie să *devor* ca să simt că exist, ca să fiu. Îmi amintesc că în copilărie, uneori, mi se întâmpla să mănânc singur cât toată familia. Așadar o veche nevoie de a mă *liniști* prin hrană, de a găsi certitudini printr-un act bestial, de a scăpa prin ceva precis, *animalic*, de ezitările, de vagul și indecizia în care trăiesc. Când văd un câine sau un porc repezindu-se la mâncare, îl înțeleg ca pe un frate. Și când mă gândesc că de luni de zile lecturile mele au drept temă principală renunțarea și că, dintre toate cărțile, le prefer pe cele de filozofie hindusă.

[1] Literal, instinct ce împinge spre cultură, spre formarea personală. Nevoie de instruire. (*N.t.*)

Cărțile pe care le citesc cu cel mai mare interes tratează despre mistică și despre dietetică. Să fie vreun raport între ele? Neîndoielnic, în măsura în care mistica implică asceza — aceasta nefiind în esență decât o chestiune de *regim*.

Orice om care se manifestă își are ceasul lui de glorie, oricât de efemer ar fi el.

Duminică — La țară, în împrejurimile Parisului, nu întâlnești decât muncitori portughezi, cu care este imposibil să te înțelegi. Prezența lor *schimbă* până și peisajul. Pentru că nu poți să comunici cu acești noi indigeni, ai impresia că ești undeva departe, foarte departe de Paris. Senzație binefăcătoare, pe care ți-ar plăcea s-o ai în fiecare zi.

X — mereu cârtind, mereu nemulțumit. Cineva a spus foarte bine despre el: „Are pesimismul *oamenilor mărunți*."

Nimic nu este mai convingător și totodată mai iritant decât pesimismul. Când citesc o carte *neagră*, ader la ea numai *pe timpul cât o citesc*; de îndată ce-am isprăvit-o, îmi reproșez că am subscris la ea, mă lepăd de ea și încerc prin toate mijloacele să-i demolez tezele. E ceea ce mi se întâmplă și — aș zice mai ales — cu propriile mele producții, sinistre peste poate. După ce scriu o carte, simt o mare dorință s-o neg, pe ea și pe toate celelalte; dar nu izbutesc, căci nu pot să-mi repudiez propriul *Lebensgefühl*[1], nici să adopt un altul, de vreme ce acesta se confundă cu cvasitotalitatea trăirilor mele, cu însăși existența mea. Îmi e cu neputință să-l schimb ori să-i prefer un altul.

Anxietatea, împinsă foarte departe, gravă și cronică, poate duce fie la eroism, fie la lașitate. În primul caz, ea se întoarce împotriva ei înseși într-o furie bruscă, în al doilea, se surpă iremediabil peste ea însăși. Regula este această surpare, și

[1] Sentimentul existenței, sentimentul de a exista. (*N.t.*)

ea exprimă condiția comună, esența fiecăruia dintre noi, în timp ce eroismul e doar un fenomen insolit, chiar monstruos al anxietății.

Ce datorez cărților subversive, negatoare, „acide". Fără ele n-aș mai fi în viață. Prin reacție la otrava lor, prin rezistență la forța lor nocivă, m-am întărit și m-am legat de ființă. Cărți *tonice*, de vreme ce-au trezit în mine tot ce avea să le nege. Am citit aproape tot ce trebuie pentru a mă duce la fund; dar tocmai de aceea am putut evita naufragiul. Cu cât o carte e mai „toxică", cu atât efectul ei asupra mea e mai tonic. Nu mă afirm decât prin ceea ce mă exclude.

Sunt sigur că „civilizația" trebuie să dispară, dar nu văd cu ce am putea s-o înlocuim.

Tratatul și *Ispita*, cărțile mele cele „mai bune" după aprecierea criticilor, îmi par teribil de prăfuite, din cauza „poeziei" din ele, poezie, trebuie spus, demodată, excesiv de romantică, deloc contemporană. Influența lui Rilke, a *primului* Rilke, a fost nefastă pentru mine; apoi lectura aproape zilnică din Shelley în timpul Ocupației m-a rupt prea mult de actualitate, de „gustul" literar mai nou. Nu mă miră că în Germania, țară unde totul funcționează prin decrete și unde s-a *decretat* că doar avangarda contează, nu am nici un succes.

Foiala, iată boala mea. Nu pot sta locului, de îndată ce mă *opresc* devin nervos, mă apucă un tremur secret. Dacă rămân acasă, mă plictisesc, amorțesc. Mă trezesc, simt că trăiesc, mă *distrez* numai când iau hotărârea să ies. Să fiu cu orice preț afară, *să uit* în mijlocul gloatei. Singur, mă copleșesc regretele, *splendoarea* defectelor mele, insuportabila evidență a decăderii mele, prezentă, invadatoare, *fascinantă*. — Dintotdeauna, în voința mea s-a infiltrat un principiu nociv, o tară congenitală ce a marcat-o și a slăbit-o pentru vecie. Nu pot să *vreau* decât în afara timpului, iar de îndată ce mă închipui

într-o lume în care ar fi suprimate însești condițiile actului, mă simt un Hercule.

Dacă aș vrea să-mi calific situația, cred că cea mai bună expresie ar fi: „Mi s-au făcut farmece." Căci nu mă pot împiedica să atribui ceea ce simt intervenției unei ființe sau a unui lucru, unei forțe ostile venind din afară și nicidecum dinlăuntrul ființei mele. Nu, *asta* nu poate veni de la mine, eu nu pot fi așa; mi-a căzut pe cap de undeva. Când existau zei și demoni, lucrurile erau mai simple, se explicau mai ușor și, trebuie spus, mai *firesc*: știam unde este *dușmanul*; acum, când ni se spune să-l căutăm în noi înșine, ne simțim stingheriți, nemaivorbind că experiența noastră, sau mai curând senzațiile noastre îl situează altundeva, în afara ființei noastre, probabil pentru că de veacuri am fost învățați să procedăm așa; fapt e că această interpretare ne vine în minte spontan și că am minți dacă am susține contrariul.

25 ianuarie 1966

Azi după-amiază, la frizerie. Ajung pe mâna unui ucenic care, de la-nceput, mă taie cu briciul, lângă urechea stângă. Simt că m-apucă furia, mă ridic să plec, apoi mă așez din nou ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Pentru o ființă nevricoasă ca mine e o victorie. Nu degeaba am citit literatură budistă: din ea am învățat orgoliul de a-mi învinge propria natură. Pentru același incident, acum câteva luni aș fi pornit un întreg tărăboi și m-aș fi întors acasă scârbit, bolnav, furios și copleșit de rușine.

Schopenhauer notează că Franța, națiunea cea mai ușuratică, l-a dat pe Rancé, fondatorul celui mai auster ordin călugăresc; ar fi putut să adauge că Italia, țara cea mai frivolă și mai găunoasă, l-a dat pe Leopardi, poetul cel mai pesimist din câți au fost vreodată.

În tinerețe, mi s-a întâmplat să-mi petrec vacanța într-un sat din Carpați, nu departe de Sibiu (Râul-Sadului). Îmi amin-

tesc de o dimineață, după o noapte albă, de plimbarea în micul cimitir năpădit de buruieni. Crucile, toate din lemn, abia se mai zăreau. Pe una din ele, nici un nume, doar aceste cuvinte abia lizibile, aproape șterse și cu un scris extrem de stângaci: „Viața-i speranță, moartea-i uitare."[1] Au trecut de atunci mai bine de treizeci de ani, dar tulburarea pe care a iscat-o în mine acel epitaf este la fel de vie ca-n clipa aceea.

Trăiască Anglia! Trăiască englezul timid, constipat și țeapăn!

Iată ce-mi venea să strig după vizita unui profesor polonez, deloc antipatic, dar un pisălog ce întrecea orice limită.

27 ianuarie

Azi-dimineață, criză de indignare, apoi înduioșare și dezgust, sentimentul de a fi victima unei injustiții abominabile etc. Și eu care mă credeam lecuit de complexul insului neînțeles.

Niciodată nu mi-am putut câștiga viața *normal*, trăiesc și am trăit întotdeauna *indirect*, dacă pot spune așa.

Fișă de impozite. Trebuie să-mi născocesc niște *venituri*! Doar auzindu-l, cuvântul ăsta mă face să vomit.

Pentru mine, Vacuitatea e totuna cu ce era fostul Dumnezeu.

Să nu-ți lași condeiul să alerge, să te retragi din fața cuvintelor, să urăști abundența, să te sufoci de-atâta concizie — să iei model de la... de la cine? Trebuie să deprolixizăm literatura și, cu atât mai mult, filozofia.

Francezii au toate defectele, în afară de unul: nu sunt servili. Au demonstrat-o suficient în timpul Ocupației; n-am văzut nici un francez care, pe stradă sau în altă parte, să se

[1] În românește în original. (*N.t.*)

fi umilit în fața ocupantului ori să fi plecat capul (Colaborarea e cu totul altceva; colaboratorii s-au *vândut*: ceea ce nu-i același lucru). Sub acest aspect, francezii au o certă superioritate față de nemți, care, când sunt învinși, devin umili. Însă chiar și fără înfrângere, germanii fac mereu sluj în fața unui șef ierarhic: disciplina lor are la bază lașitatea civilă, nu acceptarea ordinului. Să ne gândim la raporturile dintre profesor și studenți în universități: cordialitatea, adevărată sau falsă, ascunde o relație ca de la Dumnezeu la simplii muritori. Din perioada când am trecut pe acolo, prin pomenitele universități, îmi amintesc că m-a îngrețoșat aerul tâmp al acelor blonzi spălăciți, mereu în extaz în fața profesorului. Nu-mi vine să cred că a fost o vreme când nația aceasta mi-a inspirat o adevărată idolatrie! Entuziasmul meu s-a stins de mult. Mi-l reproșez însă și-acum, acuzându-mă de orbire și stupiditate. Ceea ce m-a fascinat la acești foști germani a fost probabil faptul că nu aveam cu ei nimic în comun. Drama oricărei neasemănări *esențiale*, a oricărei atracții din cauza unei incompatibilități profunde. Întotdeauna, spre nefericirea mea, am căutat în ceilalți ceea ce nu găseam în mine, în loc să mă limitez la slăbiciunile mele și să mă mulțumesc cu ele.

În fiecare zi mă-ntreb dacă sunt un înțelept sau un bolnav mintal.

Dacă ar fi după visele pe care le visez, ar fi trebuit să scriu povestiri fantastice, în loc de eseuri cum nu se poate de *așezate*. La mine, nopțile nu seamănă cu zilele; mai precis, noaptea am coșmaruri concrete, pestrițe, dramatice, în timp ce ziua trăiesc un același coșmar monoton, abstract, sâcâitor peste poate, ce se confundă cu rumegarea anxietății mele.

Prolixitatea lui Platon. Diogene îi reproșa, deja, lungimea discursurilor.

Grecii aceștia, chiar și cei mai mari, aveau în ei ceva de avocat.

Evoluția în școala cinică. „Trăiește potrivit virtuții", spusese Antistene; dar la acest principiu socratic a venit să se adauge un principiu nou: „Trăiește potrivit naturii", spunea Diogene (în *Antistene*, de Charles Chappuis, Paris, 1854, p. 130).

Diogene:

„Înțeleptul este imaginea Zeilor, Zeii nu au nevoie de nimic; cu cât ai mai puține nevoi, cu atât te apropii de ei."

Nimic mai insuportabil decât poetul care meditează la poezie, un Valéry de pildă, pentru care, pe vremuri, aveam un fel de cult și care nu mai înseamnă nimic pentru mine.

30 ianuarie

Duminică în *Vexin* (Santeuil, Marine, Char, Neuilly-en-Vexin, Heaulme).

Din zece vise pe care le visăm, doar unul este semnificativ, dac-o fi și acela! Restul — deșeuri, literatură de doi bani, imagerie grotescă.

Visele lungi par să arate că „visătorul" nu știe cum să le încheie, că se chinuie fără succes să găsească un deznodământ. Este exact ca la teatru, unde autorul născocește noi peripeții, neștiind cum și unde să se oprească.

Oare ne *plictisim* în vis? Cred că da, deși mi-e greu să-mi amintesc un vis a cărui substanță să fi fost plictiseala.

Să petreci o seară întreagă lângă un om care trăiește în minciună, care e un gunoi dar nu știe (sau nu crede) că este, o asemenea seară îți lasă un dezgust care a doua zi încă te bântuie și-ți strică ziua.

Dacă nu încetez să mă învârt în jurul înțelepciunii, e pentru că mai sper să găsesc în ea un leac pentru obsesiile mele.

X — un ticălos care face pe distratul.

Această febră goală, ce nu duce la nici o revelație, ce nu e purtătoarea nici unei idei, dar care ne dă un sentiment de putere cvasidivin ce dispare de cum încercăm să-l analizăm. — La ce corespunde acest sentiment? La ce poate fi bun? Cu neputință de știut. Poate că n-are nici o noimă, poate că e mai important decât orice revelație metafizică.

Cel mai mare serviciu ce i se poate face unui scriitor e să fie împiedicat să publice și mai ales să scrie — *un anume răstimp*. Ar trebui, spre binele său, să existe regimuri tiranice de scurtă durată care să aibă ambiția de a suprima orice activitate intelectuală. Pericolul pentru un scriitor este de a se *risipi*, de a nu avea timp să acumuleze. Libertatea de exprimare *neîntreruptă* e nefastă: ea atentează la *rezervele* spiritului.

Singurul subiect pe care-l înțeleg perfect e cel al *riscurilor* libertății și al primejdiei la care aceasta expune talentele.

Eram cu toții în Carpați. Nepotul meu avea vreo trei-patru ani. Într-o după-amiază, cum treceau niște nori uriași, ne cheamă: „Veniți să vedeți. *Cerul a plecat.*"

Un necunoscut mă roagă să scriu o mică evocare pentru o culegere despre Jean Genet. Refuz. Vorbim la telefon de una, de alta. Îmi spune că Genet a îmbătrânit cumplit, că e bolnav, și *că nu mai scrie*. (Cum îi mărturisise chiar Genet.) „Nu mai scrie" — a fost pentru mine ca o împunsătură de pumnal. Exact ce mi se întâmplă și mie.

Izvorul meu de „inspirație" este mila de mine însumi. La cel mai mic acces de autocompătimire, mă *gândesc* că ar trebui să scriu...

Singurul om *adevărat* este țăranul (ar trebui să spun: *era*, căci practic a dispărut ca tip uman, cel puțin în civilizațiile industriale). Să faci mereu același lucru, să reîncepi în fiecare

an aceeași viață, ca animalele, păsările, insectele — iată secretul adevăratei existențe. Monotonia în natură iar nu în uzină — la asta ar fi trebuit omul să rămână, dacă ar fi acționat în propriul său interes.

Ceea ce numim instinct *creator* nu e decât o pervertire a naturii umane: nu ca să inovăm am fost lăsați pe lume, ci ca să trăim.

Cum de am reușit să-mi domin ori să-mi camuflez anumite cusururi? — Ale prietenilor mei m-au făcut să sufăr atâta, încât am încercat mereu să le-ndrept pe-ale mele.

9 februarie — Toată ziua, buimăceală, febră, poftă de a striga, de a comite ceva important, ireparabil. Răbufnire de ură contra celor cinci continente.

Un om modest nu e niciodată foarte nefericit. Trebuie o doză de vanitate și de orgoliu ca să suferi și să te plângi de ceea ce ți se întâmplă. Pentru un ceas de adevărată smerenie, aș da toate „talentele" pe care îmi *închipui* că le am.

Prin lucarna de la mansarda mea, văd o bucată de nor luminată de soare, pe un fond azuriu. Mont-Blancul nu e mai frumos.

Maxima stoică potrivit căreia trebuie să ne resemnăm fără a murmura cu lucrurile care nu depind de noi și chiar să le tratăm cu indiferență nu ține seama decât de nenorocirile exterioare, ce vin independent de voința noastră; dar cele care vin din noi înșine, cum să le acceptăm? Dacă sursa relelor noastre suntem chiar noi, cui să i-o reproșăm? Nouă înșine? Uităm repede că adevărații vinovați suntem noi, și abia așteptăm ocazia să găsim o ființă sau un lucru ca să le trecem povara propriei noastre responsabilități.

În viața de toate zilele, oamenii acționează, cum se știe, cu chibzuință; puși însă în fața unor opțiuni decisive, cel mai adesea acționează cum îi taie capul, și nu înțelegi nimic din dramele individuale sau colective dacă pierzi din vedere acest comportament neașteptat, această uitare a instinctului de conservare, atât de frecventă în clipele decisive ale unui destin. Nimeni n-ar trebui să încerce să descifreze „sensul" Istoriei dacă nu percepe această fatalitate ce-l împinge pe om să acționeze împotriva intereselor sale. Totul se petrece ca și cum instinctul de conservare n-ar funcționa decât în fața primejdiei unei morți imediate și ar înceta în fața perspectivei unui mare dezastru.

Câte ceasuri n-am petrecut gândindu-mă la lacrimile pe care nu le-am vărsat, pe care n-am putut să le vărs!

Toată viața voi fi trăit cu sentimentul că am fost *alungat* din adevăratul meu loc; dacă expresia „exil metafizic" n-ar avea nici un sens, existența mea i-ar da unul. Nimeni nu poate aparține acestei lumi mai puțin decât mine — de aceea m-am gândit atâta la lacrimi. Aș putea scrie despre ele o carte întreagă; și chiar am scris una, în românește. Să-ți simți carnea cum plânge, cum sângele îți curge îndoit cu lacrimi — doar dinlăuntrul unor senzații ca aceasta îl înțelegi pe Plotin când spune că existența în lume e „sufletul ce și-a pierdut aripile".

Pe timp ce trece, mi-e tot mai silă de vorbărie; or literatura, cu excepția celor mari, e vorbărie și nimic altceva. Câte din cărțile pe care le citesc sau frunzăresc n-au nici o greutate!

Nu ne *bucurăm* de sănătate, nimeni nu e *conștient* că e sănătos — pe când cea mai ușoară indispoziție ne zdruncină inconștiența naturală. Boala e cea mai mare *invenție* a Vieții.

Poate că nu sunt bune, cărțile pe care le-am scris — dar cel puțin au meritul că s-au născut din *toate* suferințele mele.

Să nu-ți renegi niciodată originile, oricâte motive ai avea să roșești pentru ele. E o apostazie rușinoasă și de altfel fizic imposibilă, o contradicție în termeni: e un refuz al identității, e ca și cum ai spune: „Eu nu sunt eu", lucru pe care, evident, îl poți spune, dar care nu înseamnă nimic — afară de cazul că e o întorsătură retorică sau un paradox de circumstanță.

11 februarie. Prânz cu români. Pileală cruntă. Am băut aproape o sticlă de vin de Bordeaux. Neputință de a-mi menține controlul asupra „creierului". Am bătut câmpii ceasuri în șir. Ce stupid e totul!

„Geniu pustiu"[1] — iată cheia țării mele.

Tratatul a apărut în format de buzunar. L-am văzut la *Samaritaine*[2]. După asta, nu-mi mai rămâne decât să mă arunc într-un canal.

Cu cât suntem mai meschini, cu atât suntem mai *aproape* de „viață". Căci numai în lucrurile mărunte defectele noastre ajung să se pună în valoare, să-și dea întreaga măsură. O pasiune e cu atât mai vie, mai violentă, cu cât obiectul ei este mai neînsemnat. Adevăratele nebunii au loc aproape totdeauna pentru nimicuri.

12 februarie. Adineauri, stingându-se lumina, am înțeles brusc ce este noaptea în sine, inclusiv cea a mormântului.

Mi-e atât de rușine de mine încât, dac-aș putea plânge, aș plânge. Ar fi, poate, singurul mod de a învinge această rușine.

De fiecare dată când citesc ceva despre Luther, înțeleg, mai bine decât din lectura altor biografii, de ce nu am *vână*.

---

[1] În românește în original. (*N.t.*)

[2] Mare magazin parizian. (*N.t.*)

În conflictul care-l opune lui Cajetan, la Augsburg, sunt când de partea lui, când de partea legatului. Cel din urmă era un rafinat, un sceptic, un spirit ultracivilizat și deci corupt — în fața unui barbar care credea în tot ce spune. Duplicitate italiană — naivitate germanică.

Reforma nu e cu nimic mai prejos de Revoluția franceză. Prin urmare, germanii nu sunt chiar lipsiți de spirit revoluționar. Doar că s-au emancipat în plan spiritual cu mult înainte de a se emancipa politic.

Ruptura lor cu Roma, deși era înscrisă în firea și destinul lor, a fost un șoc din care s-ar părea că nu și-au mai revenit niciodată.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât am mai puțin caracter. De câte ori dau dovadă de caracter, îmi par un ins care n-a înțeles chiar nimic.

Oamenii întregi, integri, cei care, în religie sau în politică, *put a credință* — mai mult îi invidiez decât îi disprețuiesc.

Nu știu care din două — inima sau mintea — îmi e mai *zdrobită*.

O fată mi-a spus la începutul războiului: „Când mă gândesc la tine, cuvântul *nestatornic* e cel care-mi vine cel mai adesea în minte."

Tot ce provine dintr-un dezechilibru pronunțat trezește un ecou puternic, mai ales în literatură. Iar dacă e perfect adevărat că o operă nu s-ar putea naște din indiferență și nici măcar din seninătate — acea indiferență pozitivă, decantată, desăvârșită, aproape triumfală — din același motiv, în momentele dificile, în momentele de dezechilibru, găsești atât de puține opere ce pot liniști și mângâia. Și cum să poată, când ele însele sunt fructul neliniștii și-al nemângâierii?

Tot timpul mi se cere să scriu despre cutare sau cutare. Refuz. Din punctul unde am ajuns, cele mai multe din operele despre care ar trebui să vorbesc îmi par niște piruete

și nimic altceva: să meditez la ele sau doar să le citesc ar fi o pierdere de timp. Practic am rupt-o cu făcătorii de literatură, de orice gen ar fi.

Un scriitor care se respectă mai mult se teme de succes decât îl dorește.

Românii. În contact cu noi totul a devenit frivol, până și evreii noștri. I-am sterilizat, i-am făcut să-și piardă geniul, mai ales geniul religios. Nu avem rabini miraculoși, nu avem hasidism. Scepticismul visceral al neamului nostru le-a fost fatal. Șederea printre noi le-a fost mai nefastă decât o asimilare. I-am făcut aproape la fel de *superficiali* ca noi; încă puțin, și i-am fi asimilat pe deplin.

Luther — cel mai mare temperament religios de după sfântul Pavel.

Îmi plac temperamentele agresive și contradictorii, violente și sfâșiate, și care prin excesele lor te stimulează, te descumpănesc. Abulia mea are nevoie de bici.
O, dac-aș avea un minimum de convingeri ca să pot lupta pentru sau contra unui lucru! Eu însă mi-am vlăguit, mi-am secătuit, mi-am golit convingerile, una câte una și toate deodată.

Obsedații ar trebui să se ferească să devină fecunzi, să scrie cât mai puțin, altfel riscând să se repete.

Nu există măreție decât acolo unde un om e singur contra tuturor. Disperarea sau erezia.

Ești de-o mie de ori mai fericit în „societatea" unui fanfaron decât în cea a unui văicăreț. Mi-e groază de cei care se vaită mereu, cu sau fără motiv. În schimb, ce plăcere să petreci o oră cu un gascon! Iată, în fine, un ins ce trebuie să facă un *efort* pentru a fi dezamăgit. Cunosc pe unul care,

dat afară din slujbă din cauza tuberculozei, mi-a anunțat vestea ca pe un triumf.

Între un gascon și Don Quijote distanța este minimă.

Spunându-i unui colaboraționist că evreii au fost cei mai eficienți agenți ai culturii germane, el mi-a răspuns: „Germanii și-au distrus cel mai prețios *capital*."

Dacă germanii au excelat în metafizică e pentru că, din toate popoarele, al lor e cel mai lipsit de bun-simț.

Ar trebui să invocăm în fiecare zi un alt zeu, ca să putem înfrunta acea teamă ce se înnoiește la capătul fiecărei nopți.

Toată literatura contemporană, în măsura în care vine de la Rimbaud și suprarealiști, e fondată pe dezacordul dintre imagini.

Demiurgul e numit în ebraică *Ialdabaôth*, adică „fiu al haosului".

Joyce și Wittgenstein (am citit în biografiile lor) îl apreciau în mod deosebit pe Tolstoi, și mai ales povestioara lui: „Cât pământ îi trebuie unui om?"

Dintr-o dată, îmi amintesc de primul film pe care l-am văzut (în 1919?) la Sibiu, la cinema „Apolo". Filmul se chema, dacă nu mă înșel, *Doamna Mării* (??). Îmi amintesc ce *răscolit* am fost la vederea mării ce tălăzuia pe ecran. O senzație pe care n-ar fi trebuit s-o uit niciodată; și totuși, ea nu-mi revine în memorie decât acum, după patruzeci și cinci de ani!

De ce mă interesează omul atât de mult încât mi-am făcut din el unica preocupare? Nu e cumva o cale ocolită pentru a-mi masca obsesia pentru eul meu, drăguțul de eu?

Pentru un scriitor, ca pentru oricine, e mai bine să sfârșească hulit decât aplaudat. Nu în glorie, ci în noroi ești mai aproape de esențial.

Tocmai am recitit câteva pagini din *Tratat* (apărut în format de buzunar!), și *am fost destul de impresionat*. Emoția mea, am înțeles-o până la urmă, se datora nu calității textului, ci amintirilor legate de el, suferințelor din care s-a născut.

(A lăsa această carte în mâinile oricui îmi pare imprudent. Poate strivi un ins slab și slăbi pe unul puternic. Cât venin am acumulat ca s-o pot scrie!)

Îmi amintesc că, pe când scriam *Tratatul*, am repetat destul de des: „Am să-i vin de hac Vieții." Era vorba, recunosc, de o execuție. Toate cărțile mele țin de același spirit.

18 februarie. E trecut de miezul nopții. Tensiune nervoasă vecină cu epilepsia. Îmi vine să țip. Mă dor toate membrele. Mă stăpânesc ca să nu explodez în bucăți. Nu ești nimic, dar poți fi cineva prin ceea ce simți.

Sunt nedemn de senzațiile mele.

Îmi spun de nu știu câte ori pe zi: „Nu ai nici o vocație pentru Izbăvire! Ai face bine să nu mai vorbești despre ea." — Căci, dacă e să spun adevărul, constat cu fiecare ocazie că parcă n-am făcut nici un pas spre înțelepciune, atât de viu e „omul vechi" în mine.

Îmi cunosc defectele și știu totodată că nu mi le pot îndrepta. Ce altceva îmi rămâne decât să le revendic?

Doar vanitoșii sunt amari.

19 februarie. Este un timp primăvăratic. Și, ca de fiecare dată, această îmblânzire prematură a vremii mă cufundă într-un urât când melodios, când atroce. — Oasele îmi pârâie

din toate încheieturile — ceea ce, la mine, e semnul ce vestește înnoirea.

Descopăr, spre marea mea rușine, că am reacții *de autor*, acolo unde m-aș aștepta mai puțin. Această surpriză îmi cade greu de fiecare dată și se repetă supărător. Nu am putere asupra fondului meu, asupra *ființei* mele, nu am nici un mijloc de a-mi ține sub control secretele, *eul*.

20 februarie. Ieri-seară, pentru prima oară în viață, am fumat hașiș, în cantitate insuficientă, căci n-am simțit nici un efect clar, afară poate de-o anume plăcere (care s-ar putea să nu fi fost decât o iluzie).

Româna — limba cea mai urâtă și mai poetică dintre toate. Iar dacă românii nu sunt mari poeți, motivul e că limba nu opune nici o rezistență și nu constituie un obstacol de trecut. Tentația facilității e mare și e de înțeles că-i cedăm.

E o mângâiere că la Paris există un Piotr Rawicz[1].

Mi-e groază să mă *manifest*. Și, cum i-am scris cuiva, sunt un om terminat, căci încep să suport consecințele ideilor mele. Pe măsură ce le asum, simt că situația mea e și mai ambiguă în raport cu existența. Să te retragi la nesfârșit în sine, ca Dumnezeu după Facere!

Dürer, El Greco, Van Gogh.

Niciodată nu trebuie să scrii pentru a *face* o carte, adică nu trebuie să scrii cu ideea de a te adresa celorlalți. Trebuie

[1] Născut în Ucraina, fost deportat la Auschwitz, Piotr Rawicz trăia la Paris din 1947. Romanul său, *Le Sang du ciel* (Gallimard, 1961), scris direct în franțuzește, a fost tradus în vreo zece limbi. A publicat de asemeni *Bloc-notes d'un contre-révolutionnaire, ou la gueule de bois* (Gallimard, 1969). S-a sinucis în 1982. (*N.t.*)

să scrii pentru tine însuți, atâta tot. Ceilalți nu contează. Un gând nu trebuie să se adreseze decât celui care-l concepe. E condiția indispensabilă pentru ca ceilalți să-l poată asimila cu folos, să și-l însușească într-adevăr.

Obsesia *operei* pe care ar trebui s-o creezi, s-o *lași* după tine, îmi pare din ce în ce mai puerilă. Trebuie *să fii* cineva, opera e secundară: o superstiție, în fond, destul de recentă. Civilizațiile *orale* erau cu mult superioare alei noastre! În fapt, până și Antichitatea avea prejudecata scrisului. Trebuie să coborâm la Homer ca să găsim o lume ce mai trăia în adevăr.

Groaza, frica de carte în universul rural: D. Ciotori, care-și scria la țară, în Oltenia, amintirile din copilărie, îi spune într-o zi vecinului, un anume Coman, că în carte va fi vorba și despre el. Iar Coman îi răspunde: „Oi avea eu multe păcate. Dar nu credeam că sunt atât de netrebnic ca să fiu băgat într-o carte!"

Am un dispreț total pentru scriitorii care se pretind și se cred blestemați, dar se pricep de minune să-și vadă de afaceri. Cutare face pe solitarul dar nu lipsește din reviste, le face curte celor tineri și nu scapă nici o ocazie ca să vorbească despre sine. Totul, cu un aer în aparență distant; în realitate, cu cea mai mare dorință de a fi pretutindeni *prezent*.

Orice scriitor e detestabil, ca scriitor. Poate ar trebui generalizat: e detestabil oricine trudește, într-un fel sau în altul, la o *operă*.

Avantajul de a trăi la Paris e acela de a-ți putea exersa disprețul oriunde și oricând; o facultate care-n alte părți secătuiește rapid, din lipsă de obiect; aici însă înflorește, mai ales în contact cu oamenii de talent. S-ar zice că, aici, cu cât e cineva mai înzestrat, cu atât trebuie să dezamăgească *la nivel spiritual*.

Să te restrângi la minimum, iată deviza mea. Murind, mi-ar plăcea să spun: „N-am făcut tot ce-aș fi putut face."

Un orgoliu pe dos, mă tem. Să lași să se creadă că ai talente pe care nu le ai decât în germene — nu-i oare o înșelăciune, ca să nu spun o escrocherie?

Orice om care vânează laude sau numai aprobarea celorlalți dovedește că nu e destul de orgolios.

Poetul care meditează la limbaj dovedește că e un poet pe care poezia l-a părăsit.

Culme a mizeriei! Astăzi poeții scriu despre poezie, romancierii despre roman, criticii despre critică, filozofii despre filozofie, misticii despre mistică.

Singurul obiect al unei activități e chiar activitatea respectivă; meseria s-a substituit realului; procedeul, trăirii; peste tot, un deficit de originar, de trăit; reflecția are întâietate absolută; nicăieri sentimentul nu mai are căutare — parcă n-ar mai fi nimic de simțit.

De câte ori abandonez un proiect sau nu-mi îndeplinesc o sarcină, simt mai întâi o ușurare, apoi un pic de rușine. Ceea ce caut e ușurarea; dacă rușinea nu apare întotdeauna, ușurarea în schimb nu se lasă nicicând așteptată.

Să te accepți așa cum ești — e singurul mijloc ca să eviți amărăciunea. Dacă „te refuzi", atunci în loc să te ataci pe tine îi ataci pe ceilalți și secretezi numai fiere.

Oamenii se împart în două categorii: cei care caută sensul vieții fără să-l găsească și cei care l-au găsit fără să-l caute.

Bolnavii sunt de o cruzime implacabilă: nu le e milă de nimeni — (E un adevăr ce comportă excepții) (E un exemplu tipic de semiadevăr).

Nu am afinități cu nici un scriitor sănătos (dacă o fi vreunul, să zicem, simplificând — în genul lui Goethe).

Un grup de studenți mă invită să țin o conferință; le răspund că „mă pierd înaintea chipului omenesc". Să vorbesc în public mi se pare de neconceput; de altfel sunt absolut incapabil. E vorba de o incapacitate morbidă. Când sunt în fața mai multor oameni (chiar și cunoscuți, într-un salon), nu pot să mai articulez, mă simt ca un animal fără darul vorbirii, legat dintr-o dată de universul de *dinaintea* cuvântului. M-am gândit adesea că La Rochefoucauld a refuzat să intre în Academie de frica discursului de rigoare.

Ascultând la G. M. două cantate de Bach, exaltare vecină cu beatitudinea.

Sunt capabil de groază sau de extaz, dar nu de fericire. Am sărit peste treapta intermediară dintre cele două extreme.

Beteșugurile mele îmi iau atâta timp, că nu le mai pot suporta și pe ale altora. Nu am *spațiu* de cedat unor suferințe străine; sunt copleșit de ale mele, am capitulat în fața lor.

Crizele mele de descurajare culminează întotdeauna cu accese de cruzime.

23 februarie — *Asta* e disperarea: starea în care mă aflu în momentul acesta și care nu poate fi exprimată. Aș vrea să mă smulg din ea, să dorm un număr nesfârșit de ore, până voi pierde amintirea acestor clipe cumplite: cine-mi va scoate oțetul acesta din minte?

Lașitatea mea în fața „vieții" — această formalitate pe care nu o pot îndeplini. Cât de oficial e totul, până și existența, până și FIINȚA.

Nu voi învinge frica, e clar, dar nici n-o să mă las înfrânt de ea. Vom trăi împreună și poate vom sfârși prin a face casă bună.

O minte bolnavă, roasă de obsesii, nu se poate salva decât prin suspendarea temporară a gândirii, printr-o *cură de idioție.*

Toți oamenii caută plăcerea — afirmația e adevărată, cu condiția să adăugăm că sunt și unii care caută durerea și că aceea e tot o căutare a plăcerii. E hedonismul pe dos.

Ar trebui să fim ca Atman, „bucuros și fără bucurie", cum se spune în Katha-Upanishad.

Alles ist einerlei! All is of no avail![1]— am trăit agățându-mă de toate formulele ce exprimă Deșertăciunea a tot și a toate.

27 februarie. Dispoziție execrabilă, neputință de a privi pe cineva în ochi, tristețe omicidă.

Duminică după-amiază. Am intrat în biserica Saint-Séverin. Era aproape pustiu, doar organistul care improviza, sau mai curând tatona. Eram însă într-o asemenea stare de receptivitate încât cel mai neînsemnat acord mă mișca, mă tulbura, mă înfiora.

28 februarie. Un autor dramatic e un om de acțiune. Cu fiecare piesă pe care o pune în scenă, mai dă o bătălie. Mă gândesc la Ionescu, la drama fiecărei „repetiții generale". Îți trebuie curaj ca să înfrunți un fiasco sau numai ca să te gândești la el. Am scris în franțuzește cinci cărți; afară de prima, nici una n-a avut succes. Eșecul, însă, abia dacă l-am

[1] Toate sunt una! Totul e zadarnic! (*N.t.*)

remarcat. Căci destinul unei cărți nu se decide într-o seară. Avantaj uriaș.

Mai bine nu mai scrii deloc decât să scrii o carte oarecare. Evită cu orice preț să te repeți. Nu te lăsa prins de propriul tău joc. Nimic nu e mai rău decât automatismul, mai ales în gândire. Să nu te complaci în comoditatea lui Nu.

Am cumpărat cele două volume de amintiri ale lui Matila Ghyka. Îl deschid pe primul și văd fotografia autorului ca tânăr aspirant de marină, apoi ca ministru plenipotențiar, cu pieptul plin de decorații. Singura dată când l-am văzut a fost la Londra, cu doi ani înainte să moară, într-un azil pentru bătrâni săraci. Avea un aer buimac, jalnic, rătăcit, parcă tocmai suferise o criză de apoplexie. Am schimbat câteva fraze convenționale. Ca să-i fac plăcere, i-am spus: „Ați accepta să vi se dea un premiu la Paris, al Academiei, de pildă?" Chipul i s-a luminat dintr-o dată. — Contrastul dintre acea epavă și fotografiile strălucitoare din carte era să-mi dea amețeli; oricum, m-a copleșit urâtul și m-am băgat în pat, ca atunci când mă încearcă o mâhnire adâncă.

E de necrezut cât de aproape mă simt de un La Rochefoucauld. Cred că motivul e o identică și maladivă inaptitudine pentru iluzie.

Să nu scrii nimic ce nu e smuls din propria-ți ființă — să nu scrii nimic cu gândul la o operă, ci la adevăr.

Fiecare din noi, o viață întreagă, nu încetează să se mire că este exact acela care este. Drama unicității e fără sfârșit și fără soluție.

Ești cu atât mai avansat în viața spirituală cu cât ceea ce fac ceilalți ți se pare mai inutil. (Asta n-are nimic de-a face cu reacția egoistului, care s-ar putea exprima astfel: „Numesc inutil tot ce fac ceilalți.")

Toți îmi par prea *naivi*, chiar și Ecleziastul.

Dacă de la o vreme scriu cu-atâta greutate e pentru că nu mai gust nici violența, nici provocarea; or, numai în ele judecata mea se simte în largul ei și funcționează fără efort. Cumpătarea, pe care mi-am impus-o, mă lasă fără nici un fel de mijloace. Înțelepciunea e dezastrul meu.

Întotdeauna am vrut să fiu singur sau chiar unic, dar niciodată-n fruntea altora. Îmi repugnă total să poruncesc, să exercit o autoritate, fie și spirituală. Aș prefera să fiu orice decât un zeu. Urăsc orice formă de consacrare, îndeosebi cea supremă — fie și numai ideea ei mă scoate din fire. Nu-mi place decât retragerea în umbră, cu orgoliul pe care-l implică. Să fiu cineva fără ca lumea s-o știe — aspir la asta prin fire, mai mult decât prin calcul sau „ideal".

Un om nu poate deveni mai bun decât dacă, printr-un accident, ajunge să-și piardă ambițiile.

Pretutindeni, dar mai ales la Paris, nu există plăcere mai mare decât aceea pe care o suscită prăbușirea unui re*nume*. Într-adevăr, îți pierzi numele; gloria era consacrarea lui.

Pe șemineul din camera mea, o statuetă a lui Buddha și o tăietură de ziar reprezentând un cimpanzeu. Vecinătate întâmplătoare? Da, însă corespunde obsesiilor mele actuale. Începuturile omului și Izbăvirea.

În fiecare zi, la un moment pe care-mi este imposibil să-l prevăd, apare această indispoziție care se adâncește, se strecoară în mine, pune stăpânire pe mine: e angoasa care se anunță și se manifestă, e ceasul ei; și rareori lipsește la întâlnire.

Disperarea îmi vine aproape exclusiv de la abulia mea, aflată în contradicție cu o exigență morală ascunsă în mine și care dăinuie acolo în ciuda convingerilor mele atât de apro-

piate de universul abulicilor. Am, mai mult sau mai puțin inconștient, nostalgia acțiunii, a eficacității, a *făptuirii*, lucruri pe care le disprețuiesc în teorie; dar teoriile noastre n-au nimic de-a face cu realitățile noastre profunde.

Sunt superstițios până la ridicol, nu am intrat pe deplin în jocul civilizației: prin ceea ce-i adevărat în mine, aparțin lumii de dinaintea conceptului, de dinaintea fandoselilor rațiunii.

Dacă am slăbit atâta de un an încoace, e pentru că mă îndoiesc îngrozitor de mine și, mai grav, nu mă accept. Mă refuz, iar drept urmare însuși organismul îmi este zdruncinat. Ca să-ți mențiii greutatea, îți trebuie un minimum de încredere în sine și de speranță. Eu însă îmi trec zilele într-o disperare sterilă ce mă uzează, ce mă *ușurează* în mod periculos.

În India antică, înțelepciunea și sfințenia se confundă. Imaginați-vă sinteza perfectă dintre un stoic și un mistic creștin și veți avea un echivalent (cu totul relativ de altfel).

Gândirea mea e monocordă. Bolile care au alimentat-o sunt totuși cum nu se poate mai diverse. Gândirea le-a asimilat pe toate, dar n-a păstrat din ele decât esența, care le e comună.

Dacă am înțeles ceva în viață, o datorez calității mele de *învins*. Eșecul, e în plan filozofic, *profit sută la sută*.

Din momentul în care te simți absolut singur, tot ce trăiești ține mai mult sau mai puțin de religie.

Între neliniștea metafizică și neliniștea în stare pură, fără motiv, diferența este infimă — și totuși prima e aproape normală iar a doua e obligatoriu morbidă.

Omul care și-a învins *total* egoismul, care l-a lichidat complet, nu mai supraviețuiește decât douăzeci și una de zile — susține o școală vedantică modernă.

14 martie. Azi-dimineață m-am sculat cu gândul de a lucra. După patru cești de ceai foarte tare, mă așez la masa de lucru. Primesc un telefon, apoi încă unul. Apoi o invitație la prânz în ultimul moment. Nu pot să refuz, din mai multe motive. Revin acasă pe la ora 17. Somn, indispoziție, plictiseală. Mă gândesc să mă culc devreme. Cină cu niște prieteni, hotărâtă în ultimul moment.

Toate aceste atentate sunt comise prin telefon, acest instrument diabolic, de care nu izbutesc să mă lepăd.

În clipele de extremă furie contra mea și a oamenilor, mă agăț de Dumnezeu. E, încă, lucrul cel mai solid.

Omul fiind un animal bolnăvicios, cel mai neînsemnat gest al lui are valoare de *simptom*.

Omul va trece.

Îmi place acea credință hindusă potrivit căreia anumiți demoni sunt fructul unei dorințe — formulată într-o viață anterioară — de a ne incarna într-o ființă, vrăjmașă de moarte a lui Dumnezeu; căci ura ne face să gândim la El mai mult decât iubirea.

„Măgarul îmi pare un cal tradus în olandeză." (Lichtenberg)

18 martie. *Idée fixe* a lui Valéry la... teatru. Plictiseală crunță, aproape mortală. *Spiritul* este insuportabil când vine automat, în jet continuu și se reduce la un șir de piruete și trucuri. Apoi, există la Valéry acel fetișism al inteligenței, al inteligenței *lui*, care e pur și simplu exasperant. Strălucirea nu face doi bani și mai ales nu poate ține locul emoției.

Până în 1950 (ca să spun o dată!) am crezut în Valéry. Dar de atunci încoace n-am făcut decât să mă despart de el, astfel că acum îmi e cu totul străin.

12 aprilie. Un hasid, discipol al lui Ba'al-Șem, a mărturisit că intenționase să publice o carte dacă ar fi fost sigur că n-are alt scop decât „bucuria Creatorului său". Cum însă avea îndoieli, a renunțat.

17 aprilie. Terminat articolul pentru *N.R.F.* — „Paleontologie". Divagații despre Muzeu. Ca întotdeauna când termin un text, ușurare la început, apoi îndoială. Am petrecut o lună întreagă, ba chiar mai multe meditând la schelet și cadavru. Rezultat: abia cincisprezece pagini... Subiectul, ce-i drept, nu îndemna la prolixitate.

Boală reală sau imaginară, pentru mine e totuna. Vreau să spun că întotdeauna mă doare *ceva*, că am conștiința dureroasă a neputinței mele de a fi sănătos. Nu atât trupul, cât *ființa* mă doare.

Lucrul cel mai stupid, cel mai puțin „filozofic" din toate e să invidiezi pe cineva. Nu știu nici o *ființă* pe care mi-ar plăcea s-o pizmuiesc. Dacă ar fi vorba de obiecte, ar fi cu totul altceva.

24 aprilie. Duminică după-amiază. Ies la plimbare. Plictiseală de moarte. Telefonez unor prieteni, care mă invită la ei. Accept. Abia am acceptat, că plictiseala crește, devine angoasă și febră. Ce n-aș fi dat să rămân singur, ca să-mi mistui starea. Imposibil. Nu puteam să nu merg. Și, câteva ceasuri, am trăncănit de una și de alta. Acum remușcarea a venit să ia locul plictisului. Cum mai stric totul!

Teama de suferință e principalul obstacol în calea împlinirii unei ființe, a ambiției și a dorinței de-a avea un „destin".

În ultima vreme, m-am tot învârtit în jurul filozofiei hinduse. Însă mi s-a făcut lehamite — pentru moment. În tot ce fac mă pândește sastisirea. În spatele fiecăreia din senzațiile

mele se ascunde plictisul, *senzația mea fundamentală*. Plictisul e *adevărul* a tot ce trăiesc, *fondul* a ceea ce sunt, mai bine zis a ceea ce *este*, a tot ce există.

Îmi place să citesc biografii, să mă îndop cu maniile altora, să găsesc în ele o scuză pentru ale mele. Dacă un maniac a bântuit vreodată pe acest pământ, acela sunt eu.

Una din ultimele dispoziții testamentare ale lui Schopenhauer e următoarea: „Cuprins de indignare din cauza rușinoasei mutilări la care mii de scriitori fără minte supun limba germană, mă văd silit să fac următoarea declarație: Blestemat fie omul care, în viitoarele ediții ale operei mele, va schimba ceva cu bună știință, o frază sau numai un cuvânt, o silabă, o literă, un semn de punctuație!"
Cine l-a făcut să vorbească așa — filozoful sau scriitorul din el? Mai curând amândoi deodată, ceea ce e o combinație extrem de rară. Un Hegel n-ar fi proferat asemenea blestem! Și nici un alt filozof de mare clasă, cu excepția lui Platon!

Goethe, care era foarte îngăduitor cu cei care-i criticau operele literare, devenea intransigent de îndată ce era vorba de lucrările lui științifice, în special teoria culorilor (din cauza ei s-a certat cu cei mai buni prieteni).

Când scrii, cât durează elaborarea, tot ce-ai spus ți se pare important — când în sfârșit ai scris sau publicat, ce trezire! Orice creație este un vis (iar asta e valabil pentru însăși Creațiunea).

28 aprilie. Ieri, pe strada Médicis, îl priveam pe Sartre cum trece la brațul unei tinere blonde cu capul mare. El avea un aer bățos, îmbrăcat și încălțat după moda italiană, cu pantofi ascuțiți și tocuri înalte, pus la patru ace. Văzându-l astfel, spilcuit și voios ca un cintezoi, m-a cuprins o jenă. Din cauza urâțeniei lui? Nu tocmai, căci e limpede, are mult farmec. La drept vorbind, nu-mi pot explica acea jenă, dar cred că

seamănă cu aceea pe care o vor fi simțit în fața lui Voltaire contemporanii săi, oarecum zăpăciți și cu siguranță exasperați de monstruoasa notorietate a individului.

Să-ți fie frică de propria umbră. Păi cum să nu-ți fie? Am cincizeci și cinci de ani și e prima oară în viață când „realizez" că am, eu, o *umbră* — și că nu eu o proiectez pe ea, ci ea mă proiectează pe mine.

30 aprilie. Timp frumos; o mulțime imensă. Furnicar dement, smintit. De-ar veni mai repede Judecata de Apoi!

Cu vârsta, îmi pierd tot mai mult gustul pentru paradox. Mă interesează *adevărul*, nu expresia pentru sine. Să fugim de strălucire ca de ciumă.

Crizele de melancolie mă împiedică să am o regulă de conduită în ordine spirituală. Trec de la o stare la alta, fără nici un *folos*.

Când te chinuie prea multe porniri contradictorii, nu mai știi de care să asculți. *A nu avea caracter* asta înseamnă și nimic altceva.

Încă nu știu dacă vreau sau nu să fiu necunoscut. Dacă aș avea parte de glorie, sunt aproape sigur că nu aș putea s-o suport, în orice caz aș suporta-o mai greu decât îmi suport anonimatul cvasitotal.

Să nu scrii pentru nimeni, nici măcar pentru tine însuți — nu e oare singura cale de a ajunge la adevăr și de a-l reflecta? (de a te pune la același nivel cu realitatea?)

„Metaphysics is the finding of bad reasons for what we believe on instinct." (F.H. Bradley)
(„Metafizica e căutarea unor false motive pentru a justifica ceea ce credem instinctiv.")

2 mai. Dispoziție cum nu se poate mai sumbră. Am întâlnit o mamă necăsătorită, subchiriașă într-o odăiță, cu un sugaci de șapte luni și un băiețel de trei ani. Nici gaz, nici posibilități de încălzire.

Sub cerul de vară, grădina Luxembourg, plină de lume. Idei de sinucidere. Nu știu de ce-o mai lungesc în mijlocul acestei gloate.
Din nou, tentația deșertului.

Aruncat într-o stare de non-dorință.

Lacebun-ul e bun și el la ceva. În ultima vreme, împins de accese de indignare, am scris mai multor „personalități" scrisori de insulte. Nu am trimis nici una: ba chiar m-a prins mila de cei „insultați", mi-am zis că fusesem nedrept cu ei. Oamenii nu pot fi decât ceea ce sunt. De ce să-i tulbur în obiceiurile și viciile lor? Ori de câte ori, în viață, am rupt o scrisoare scrisă la furie, m-am felicitat. De altfel, una peste alta, am trimis de când sunt măcar o duzină? Cel mult. Să rămânem în afara jocului, să-i lăsăm pe ceilalți să se uzeze în el.

Sunt uimit de resursele mele de tristețe; de unde pot să provină? Sunt pur și simplu inepuizabile. Ce progres spiritual aș putea să fac cu această povară în sânge?
Când vorbesc de „izbăvire", nu fac literatură; răspund unei chemări țâșnite din mintea și fiziologia mea, din tot ce am mai bun și mai rău, din tot ce e *religios* în deznădejdea mea. Singurul „mit" la care ader fără rezerve e cel al Paradisului pierdut.

Stările mele obișnuite, să zicem predominante: milă, dezgust, deznădejde, groază, nostalgie, regrete în serie.

De unde poate izvorî această tristețe *inumană*? Îi văd cauza într-un dublu dezastru: metafizic și fiziologic.

Mă apasă un urât cosmic. Nu scap de el decât refugiindu-mă în pat și trăgându-mi pătura peste cap. Uitare preafericită, fugă, cufundare într-o lașitate supremă.

Cruzimea ca produs al urâtului. *Gustul* pentru cruzime este inseparabil de urât. Nevoia de a citi cărți despre Teroare.

Bunin povestește în amintirile sale că prințul Kropotkin, revenit în Rusia în timpul Revoluției, a fost sărbătorit ca un erou. Dar în scurt timp a fost uitat. A trebuit să se mute de mai multe ori, până ce, abandonat de toți, a ajuns să locuiască într-un mic apartament mizerabil. Prințul era foarte bătrân și nu mai avea decât un ideal: să capete o pereche de pâslari.

Trebuie să te obișnuiești cu ideea că lumea te-a uitat, apoi să te resemnezi cu ea, să te bucuri de ea dacă se poate. Cel mai ridicol e să suferi pentru asta.

Un imbecil mă ține la telefon mai bine de jumătate de oră. N-are nimic să-mi spună, nici eu lui, dar cum nu am forța să-i trântesc telefonul, merit pedeapsa pe care mi-o aplică debitându-mi tâmpeniile lui. Într-un fel, îmi face un serviciu: îmi dezvăluie profunzimea lașității mele, a pretinsei mele „delicateți".

Sila ce mă înecă de fiecare dată când sunt întrebat dacă scriu și despre ce etc. Dacă ceilalți ar ști! Rușine, remușcări, exasperare — ce nu intră în drama scriitorului care nu scrie?

A., pe care îl detest și care mă detestă în egală măsură: un Trakl vid, un Trakl ce n-ar mai avea decât ticuri. Un poet lipsit de substanță. Dar dacă răceala e un merit, în asta da, excelează. Fiecare cuvânt — cântărit și răscântărit. Poezie în doză homeopatică. Un pic de inspirație, domnilor!

E foarte grav să ni se dea de știre când cineva ne vorbește de rău. Să ne ferim de indiscreții care în aparență ne vor

binele. Cu aceeași ușurință, ei le repetă altora remarcile noastre veninoase. Urile profunde se nasc aproape toate din vorbe colportate. Cel care ne spune ce se spune despre noi ne este cel mai mare dușman. Este imposibil să nu apleci urechea la o calomnie care te privește și care ți se aduce la cunoștință. Ce vulnerabili suntem!

Mă plâng de ceilalți dar nu sunt cu nimic mai bun decât ei. Am toate viciile pe care le denunț la ei. Și, mai grav, îmi dau seama că un cusur sau altul, pe care credeam că-l țin sub control sau că l-am depășit, e de fapt mai viguros ca oricând și abia așteaptă să se manifeste. Sunt un violent pe care lașitatea îl face să pară înțelept. Fără această lașitate, aș fi în stare de orice! Trebuie de asemeni să spun că țin la liniștea mea și că n-am nici un interes să-mi cultiv pornirile, instinctele violente. Am, funciarmente, un temperament epileptic.

Cel mai mult ne temem de vorbele pe care le spun despre noi aceia dintre dușmanii noștri care ne-au fost, cândva, prieteni. Cum ne cunosc prea bine și nu mai au nici un interes să ne cruțe, adevărul judecății lor este insuportabil și fără apel.

Nedreptatea nu e un accident ci esența *vizibilă* a lumii acesteia.

Când ni se aduce la cunoștință o afirmație ostilă sau calomnioasă făcută la adresa noastră, în loc să ne supărăm ar trebui să ne gândim la tot răul pe care l-am spus noi despre alții, și să privim ca pe un act de justiție faptul că suntem tratați cu aceeași măsură. Dar asta nu se întâmplă în veci. Iar dintre toți oamenii, cei mai sensibili, cei mai susceptibili și mai puțin dispuși să mediteze la propriile cusururi sunt bârfitorii. E suficient să le citezi cea mai măruntă vorbă spusă împotriva lor, ca să-și piardă cumpătul și să se dezlănțuie.

Tatăl lui Saint-Simon avea șaptezeci de ani când i s-a născut fiul. Ocupându-se de educația lui, i-a impus stilul și limba

de la începutul veacului al XVII-lea. Asta explică multe din anomaliile și ciudățeniile întâlnite la memorialist.

7 mai. O violență ce nu se poate manifesta, refulată, silită să vegeteze, să dospească, să-și aștepte momentul la nesfârșit — astfel îmi apare cazul meu.

(P.S. Mă gândesc că dacă aș comite vreodată o crimă, mărturisirea de mai sus ar constitui aproape o probă...)

Ce păcat că nu sunt romancier! Tot ce este impur, tulbure, rău în mine, tot ce e crimă și veleitate de crimă i s-ar putea atât de bine pune în cârcă unui personaj, unui asasin imaginar!

Prânz în oraș. Un francez de origine polono-rusă, pe care îl întreb dacă mai știe destulă rusă ca să poată citi un poem, îmi spune: „N-am încercat, n-am timp."

Nevasta acestui domn, o putoare de o prostie monstruoasă, când îi spun că în Rusia mai sunt doar câteva persoane cultivate care știu franțuzește, îmi răspunde: „În Rusia toți sunt cultivați, toți sunt inteligenți. Nu mai e ca-nainte."

„Ca să fii fericit, îți trebuie un stomac bun și un suflet rău." (Fontenelle)

„Cel mai mare secret al fericirii e să te suporți pe tine însuți." (Fontenelle)

Despre Fontenelle, Dna Geoffrin spunea că nu-i lipsea nimic, „cu excepția acelui grad de curiozitate care te face nefericit".

Iubesc acea sectă evreiască din secolul al XVIII-lea, cred, ai cărei membri se converteau la creștinism din gust și pasiune pentru decădere.

Am remarcat că în toate momentele cruciale ale vieții, după câteva reflecții de un ordin, să zicem, *elevat*, gândurile mele luau invariabil o întorsătură meschină, prozaică, ba chiar grotescă. La fel s-a întâmplat, la fel se întâmplă mereu,

în toate crizele mele: — de îndată ce faci un salt capital în afara vieții, viața se răzbună... și te readuce la nivelul ei, dacă nu chiar sub el.

Cruzimea și mila, amândouă *abstracte*, *cerebrale*, sunt trăsăturile mele caracteristice. Aș fi bun de *tiran* sau de *pustnic*: un monstru în ambele cazuri.

Cele mai multe din zilele mele trec într-o febră metafizică *fără gândire*.

„O poveste banală" de Cehov, unul din cele mai bune texte care s-au scris vreodată despre *efectele* insomniei, sau mai curând despre irupția insomniei într-o existență.

Ceea ce face o carte să fie interesantă e cantitatea de suferință ce se găsește în ea. Nu ideile, ci zbuciumul autorului ne atrage: strigătele, tăcerile, impasul, zvârcolirile lui, frazele încărcate de insolubil. Ca regulă generală, tot ce nu iese din suferință e *fals*.

Adevăratul secret al fericirii constă în a „te suporta pe tine însuți": dacă vorba lui Fontenelle i se potrivește cuiva, acela sunt eu, dar mi se potrivește la modul *negativ*. Oricât m-aș sili, nu izbutesc să mă împac cu mine însumi, întotdeauna sunt certat cu propria-mi „ființă". Furia mea e fără margini, oricare-ar fi obiectul ei — eu însumi, sau universul.

Un indian din America de Sud, convertit la creștinism, se lamenta că va ajunge hrană pentru viermi în loc să fie mâncat de copiii săi, soartă onorabilă pe care-ar fi avut-o dacă rămânea la credința străbună.
N-a existat vreodată regret mai întemeiat.

Sunt făcut să suport loviturile metafizice, nu și loviturile soartei. Ca să nu am de rezolvat dificultăți practice, le-am transformat pe toate în probleme. Confruntat cu insolubilul, respir în sfârșit...

Evreii nu sunt un popor, ci un destin.

Mă interesează tot mai mult Mongolia, al cărei destin istoric e pe gustul meu. Cu greu s-ar găsi un alt exemplu de glorie atât de mare urmată de o decădere atât de lamentabilă.

„Pentru omul modern, moartea nu e simbolizată nici de tânărul ce stinge o torță, nici de o Parcă, nici de un schelet; doar omul modern n-a găsit un simbol pentru moarte..." (Max Scheler, *Mort et survie*, Aubier, Paris, p. 41)

14 mai. Nervozitate apocaliptică.

Azi-dimineață mi-am mutat masa de lucru de *patru ori**, cu speranța să găsesc un loc prielnic pentru a „crea". Știu bine că viciul e în mine și nu în masă, totuși comedia a durat toată dimineața.

Păcat că nu cred în psihanaliză, căci tare aș avea nevoie să descâlcească cineva, într-un fel sau în altul, cazul meu; care de altfel ține mai mult de spovedanie decât de această tehnică dubioasă.

* OPT ori.

Apropo de ce spune Scheler despre moarte. Dacă omul modern nu i-a găsit un simbol, nu-i de mirare: nemaiavând o credință religioasă precisă, unde să găsească elementele necesare pentru a crea un simbol? De care imagine să se agațe dacă pentru el moartea e doar un *proces* și nimic altceva? Un proces nu evocă o imagine, și cu atât mai puțin un simbol.

Logia, cugetările părintelui Pouget, publicate de Jacques Chevalier. Nu am găsit nici una care să mă impresioneze cu adevărat. Totul era în om, în prezența lui, în inflexiunile vocii. Acea impresie de profunzime *vizibilă*, de sfințenie, nu se degajă din text. Până și sfințenia e o chestiune de *accent*.

Mă gândesc la acele discuții strălucite, chiar extraordinare, ce-și pierd toată savoarea de îndată ce le pui pe hârtie. Când ne fascinează anumite figuri, trebuie să vorbim despre ele, să le schițăm portretul: nu citându-le vorbele vom putea da o idee despre ce sunt. — În *Portrait de M. Pouget*, partea cea mai bună este a lui Guiton, prin ceea ce spune despre fizionomia și ciudățeniile părintelui.

Totul îmi este o corvoadă, căci fiecare clipă echivalează cu un obstacol. Timpul e fărâmițat într-o infinitate de piedici, care-l opresc și pe el și pe mine. Această discontinuitate e un alt nume al deznădejdii.

Dacă aș *ști* cât sunt de jalnic, m-aș sinucide, cu siguranță.

E straniu și normal totodată că un om atât de inapt pentru mântuire ca mine a făcut din ea unica temă a meditațiilor sale.

15 mai — Duminică la țară, după o noapte de insomnie. Totul îmi pare ireal în această superbă pădure din Compiègne: am fost cu-adevărat acolo? Lumea nu există decât pentru cel care doarme; pentru cel ce veghează și trebuie să-nfrunte ziua, totul se preface în vis.

Să abdici, „să-ți prezinți demisia", să abandonezi, să capitulezi, să te retragi și mai ales să destitui, să fii destituit... etc. etc... Găsesc o plăcere aproape *sănătoasă* în toate nuanțele eșecului.

X, critic literar, romancier etc. — Nu există leac pentru confuzia lui intrinsecă, pentru haosul lui congenital.

M. Blanchot vorbește de „obscenitatea necinstită" (?) a lui Chateaubriand, opunând-o nu știu cărei „purități" a lui Sade...

Atâta lipsă de judecată și de bun-simț te lasă perplex.

19 mai, de înălțare

Trebuie să fii nebun ca să negi că urâtul are un substrat organic; sau să nu-l fi cunoscut niciodată.

Cel mai adesea, urâtul este o oboseală care se ignoră.

Cel mai adesea, urâtul este un eufemism pentru o oboseală care se ignoră.

Sau: este o oboseală cu nuanță / tendință metafizică.

Pe unii (Proust, Hitler...), perspectiva morții îi incită la o activitate dezlănțuită; vor să *termine* totul, să-și încheie opera, să devină veșnici prin ea; nu mai au de pierdut nici o clipă, ideea propriului sfârșit îi stimulează. Pe alții, aceeași perspectivă îi paralizează, îi duce la o înțelepciune sterilă și îi împiedică să lucreze: la ce bun? În loc să-i îmboldească, gândul morții le favorizează apatia, pe când celorlalți le trezește toate energiile, bune sau rele.

Cine are dreptate, unde e bunul-simț? Greu de spus, cu atât mai mult cu cât amândouă reacțiile se justifică. Totul depinde de înclinațiile noastre, de natura noastră. Ca să cunoști pe cineva cu-adevărat, ar trebui să știi ce *efect* are asupra lui gândul morții: îl îmboldește sau îl paralizează? Ferice de cei care se pun pe treabă la gândul că vor muri, care găsesc în această idee un impuls dintre cele mai vii! Mai rău de cei care depun armele și așteaptă, căci au *prea mult* timp pentru a se gândi la sfârșitul lor. Ei mor în fiecare clipă pe care o consacră ideii morții: sunt muribunzi în sensul propriu al cuvântului, niște muribunzi *inepuizabili.*

Mongolia, țară pe care o iubesc pentru că are mai mulți cai decât oameni. Un ziarist englez povestește că un tânăr indigen, plângându-se că țara sa abia depășește un milion de locuitori, i-a spus: „Și totuși, noi am stăpânit Rusia, China și India."

De șapte secole, Mongolia cunoaște decăderea. E chiar o decădere unică, *fără precedent*, un dezastru istoric uluitor. O țară ce a pierdut totul. Cel mai mare imperiu din câte-au

existat vreodată (ca întindere, desigur), redus la un mic popor, sortit, s-ar părea, unui viitor mediocru. Dar poate că destinul său nu e pecetluit. E preferabil să fii mongol decât să aparții unei țări fără trecut și fără viitor. Dacă aș fi mongol, aș fi la fel de mândru ca un evreu — (în numele unui trecut atât de insolit).

21 mai. Azi, frunzărind o carte (proastă) despre Rimbaud, dau peste reproducerea fișei de la Hospice de la Conception, unde Rimbaud, revenit la Marsilia, era internat. Scrie în ea: Profesiunea: *Negustor*... Am simțit o împunsătură în inimă. Rareori un lucru *pe care-l știam* mi-a provocat o emoție atât de violentă. După un asemenea *șoc*, fuga într-un pustiu pare unica soluție ce-i mai rămâne spiritului.

Lucrul cel mai grav pentru un scriitor, și mai ales pentru un poet, e să intre în propriul său joc.

A avea gust / talent înseamnă a ști să *suprimi*. Acumularea de găselnițe este acumulare de slăbiciuni.
Mai bine să dezamăgești prin laconism decât prin abundență.

În toate momentele de vid, de neant interior, de uscăciune totală, mă agăț de limbaj, mai rău: de gramatică.

Carte pasionantă a lui Gusty Herigel despre aranjamentele florale în Japonia.

Tot vrând să-mi corectez defectele, nu mai știu unde-am ajuns.

Ikebana — numele japonez al artei de a aranja florile.

Cred că aș fi cel mai prost psihiatru, pentru că mi-*aș înțelege* toți bolnavii și le-aș da dreptate.

Mozart și Japonia sunt cele mai superbe izbânzi ale Creațiunii.

Uneori îmi spun: Ești omul cel mai *uzat* pe care-l cunosc. — Exagerare sau nu, puțin contează; fapt e că, în comparație cu mine, toți oamenii îmi par de o incredibilă prospețime, fizică și morală. Această impresie vine de asemeni de la vechea, deliranta mea convingere cum că sunt singurul ce nu se lasă amăgit, că toți ceilalți sunt creduli, naivi, împotmoliți pe vecie în iluzie, inapți pentru trezire, pentru adevăr, pentru iremediabil.

Să poți vedea Pământul după un război atomic e o dorință firească, numai că...

Pentru mine, orice anotimp e un chin: „natura" nu se schimbă și nu se primenește decât spre a mă *lovi*.

Mă gândesc la cutare poetastru ce s-a simțit ofensat pentru că, în *Mercure*, figuram înaintea lui. Îi port și nu-i port pică, în același timp. Prima pornire e să mă răzbun, dar judecata mă îndeamnă să uit, altminteri...
La mine, iertarea e totdeauna al doilea impuls, ce-mi vine din conștiința zădărniciei oricărui *gest*.

24 mai 1966. S., fiul unei prietene, douăzeci și unu de ani, a căzut de câteva luni într-o stare depresivă din care nu poate ieși. Trebuie să i se facă un tratament într-o clinică. Insomnii, silă de toate etc. Cred că starea mea e undeva între starea lui și normalitate.

D. vrea să-mi trimită un manuscris în care e vorba de grozăviile pe care le-a trăit în închisorile de-acolo. Dar *aici* suferințele lui nu interesează pe nimeni: cum să i-o spun? Acolo ar avea un sens și un ecou, și o valoare *literară*; în Occident, nu prezintă nici măcar un interes anecdotic. —

Oamenii din țara mea se pricep să sufere inutil și la momentul nepotrivit.

M-am născut într-o țară unde principala activitate a fiecăruia e să *regrete*. Cu siguranță, strămoșii mei nu trăiau cu privirile ațintite spre viitor. Dar nu sunt eu cel care să-i condamn pentru asta. Un neam elegiac, sceptic, dezmoștenit.

Vernisajul lui D. Th. — O întâlnesc pe Léonor Fini, pe care n-o mai văzusem de ani de zile și care mă tratează cu răceală: oare de ce? Nu merită să ieși în lume dacă nu poți să-ți ascunzi sentimentele.

24 mai. Mers la un cocktail unde nu cunoșteam pe nimeni. Jenă, indispoziție, silă. Ce Dumnezeu căutam acolo?

Când ești sărac, ai obligații iar obligațiile implică umilințe. Pentru mine, să ies în lume este una din ele (... a devenit, mai degrabă, căci a fost o vreme când o curiozitate stupidă mă făcea să frecventez saloanele).
O cină cu mai mult de patru persoane e o corvoadă. Orice „societate", de fapt, mai întâi mă deprimă, apoi mă înfurie.

Aș accepta să ies în lume dacă ar fi permis să tragi palme.

Tatăl nostru, Urâtul.

Este neelegant să te plângi de viață câtă vreme poți să-ți asiguri un ceas de singurătate pe zi.

Toate aparatele și chiar uneltele pe care le creează omul se transformă în instrumente de tortură și se întorc contra lui. Lucru valabil îndeosebi pentru tot ce face ca să-și ofere plăcere.

Sensul existenței mele? Să acumulez stupori...

Când citești un poem, trebuie s-o faci fără ostentație, fără să te te substitui poemului, cum fac toți francezii când insistă să recite. Acele tremolouri, acele elanuri retorice, cabotinismul, acele inflexiuni nazale distrug muzica *internă*, nedeclarată a poemului printr-un fel de supralicitare vulgară, fals dramatică. Cauza acestei falsificări, a acestui atentat contra esenței poeziei e teatrul: ar trebui interzis actorilor, actrițelor mai ales, să recite cel mai mic vers, în Franța, evident. Femeile își compun o voce plângăreață sau urlătoare, ai zice că le violează cineva. Aceeași nevoie de a ieși în față, de a juca — o trăsătură națională, și atât de funestă pentru *expresie*, pentru *rostire*. Actorul este inamicul poemului.

„În 1928, Maestrul Takeda i-a invitat la Sandai pe principalii Maeștri în arta aranjării Florilor din Japonia, și am putut asista la întâlnirile lor. Fiecare trebuia să realizeze lucrări reprezentative pentru maniera sa de a interpreta arta florală. Începeau dimineața devreme iar lucrările erau expuse în vase alese cu grijă. Până seara, se perindau neîncetat vizitatori competenți și respectuoși care nu oboseau să admire perfecțiunea și infinita varietate a lucrărilor realizate pe una și aceeași temă.

La sfârșitul săptămânii, Maeștrii s-au adunat pentru ultima oară. În cursul acelei ultime întâlniri, cineva și-a exprimat regretul că florile ce servesc la aranjamente sunt scoase în aceeași seară din vasele ce trebuie eliberate pentru lecțiile de a doua zi. Astfel, florile nu pot ajunge la deplina lor înflorire, ceasurile fiindu-le numărate... Maeștrii au hotărât să cinstească printr-un act solemn florile care, dintotdeauna, sunt tăiate pentru a servi la compoziții florale, apoi, când se ofilesc, sunt aruncate sau, după un obicei străvechi, lăsate să curgă pe apa unui râu.

Au hotărât așadar cu toții să îngroape florile în grădina Maestrului Takeda. A fost înălțată o stelă, purtând pe o față următoarea inscripție: « Pentru sufletul florilor sacrificate »,

pe cealaltă față fiind gravate numele Maeștrilor prezenți." (Gusty L. Herrigel, *Le Zen dans l'art japonais des compositions florales*, Lyon, Paul Derain, 1961)

27 mai. Ceasuri în șir nu fac decât să plâng fără lacrimi, să mă vaiet lăuntric și să murmur cântece de inimă albastră ca o domnișoară clorotică sau ca o târfă dezafectată.

Mă preocupă religiile orientale, sunt obsedat de izbăvire, de puritate, de nirvāna, și totuși *cineva* înlăuntrul meu îmi șoptește: „Dac-ai avea curajul să-ți exprimi dorința cea mai tainică, ai spune: «*Aș vrea să am toate viciile.*»"

Heidegger vorbește despre Hölderlin ca și cum ar fi vorba de un presocratic. Să aplici același tratament unui poet și unui gânditor mi se pare o erezie. Sunt domenii de care filozofii n-ar trebui să se apropie. Să dezarticulezi un poem la fel cum dezarticulezi un sistem este o crimă contra poeziei.

Lucru ciudat: poeții sunt mulțumiți când se fac considerații filozofice despre opera lor. Se simt flatați, au iluzia unei promovări. Ce lamentabil!

Doar iubitorul sincer de poezie suferă din cauza acestei imixtiuni profanatoare a filozofilor într-un domeniu ce-ar trebui să le rămână interzis, ce le este interzis *în mod natural*. Nu există nici un filozof (Nietzsche?) care să fi produs măcar un poem acceptabil! (Există, ce-i drept, sisteme cu tendințe poetice, Platon, Schopenhauer; însă aici e vorba de o viziune, sau de o operă influențată de frecventarea poeților, Schopenhauer.)

Sunt întrebat ce mai face prietenul meu X. Își *administrează* gloria — a fost răspunsul meu.

E *ridicol* să mori.

Nu iubim cu-adevărat un prieten decât atunci când a murit.

Timpul e viața mea, e sângele meu; ceilalți — vampiri ce se hrănesc cu el, secătuindu-mă. Cel care-mi *face vizite* îmi fură substanța, sau măcar o știrbește.

Drama Germaniei e că n-a avut un Montaigne. Ce avantaj pentru Franța — să fi *început* cu un sceptic!

Jakob Taubes îmi spune că fiul său de treisprezece ani nu mai crede în Dumnezeu: „Când îmi fac temele la matematică, le fac fără ajutorul lui Dumnezeu." Și adaugă: „În timpul războiului, când Hitler îi ucidea pe evrei, *Dumnezeu se plimba pe altă planetă*."

Elie Wiesel, evreu din Sighet, din nordul Transilvaniei, îmi povestește că a revenit în orașul natal, acum doi ani. Nu se schimbase nimic, doar că lipseau evreii. Înainte de a fi ridicați de naziști, au ascuns în pământ bijuterii și alte bunuri. El însuși îngropase un ceas din aur. Ajuns la Sighet, trage la hotel și, în plină noapte, merge să caute ceasul. Îl găsește, se uită la el, dar nu poate să-l ia. Are senzația că ar comite un furt. În orașul fantomă, orașul său, nu întâlnește nici un cunoscut, el e singurul supraviețuitor al masacrului.

5 iunie. Ieri-seară, cină la familia Bosquet, cu Beckett care aproape n-a deschis gura și a plecat în grabă la sfârșitul mesei. Să-l fi exasperat Jacqueline Piatier cu limbuția ei? Nu știu. Era beat? E penibil să vezi un om pe care-l respecți purtându-se mizerabil. Toată seara a făcut gesturi smucite, ca un nevropat cu ticuri, care efectiv m-au îmbolnăvit. Angoasa ori exasperarea lui, mi-a transmis-o și mie și mi-a stricat seara.

Nu privi nici înainte, nici înapoi, privește în tine însuți, fără teamă sau păreri de rău. Nimeni nu coboară în sine atâta timp cât persistă în superstiția trecutului și-a viitorului.

8 iunie 1966. Radioul babei ce locuiește dedesubt mergea atât de tare, încât am coborât și-am început să urlu ca un nebun, cu o voce care mă îngrozea pe mine însumi. Rezultat — palpitații, dureri de stomac, de ficat, dureri peste tot.

Dacă jinduiesc într-atât la *nirvāna*, e ca reacție la umorile mele, la temperamentul meu.

9 iunie. Ieri, plimbare la țară. Aproape zece ore de mers pe jos între Limours și Rambouillet. Din nou, păsările. Fiecare cântă fără să-i pese de celelalte, fiecare se repetă la nesfârșit. Natura e refuzul originalității.

Toată viața am trăit în situații echivoce. Motivul e că niciodată nu m-am identificat pe deplin cu ceva. Mereu *pe-alături*, aparent în regulă cu toate, în realitate cu nimic.

Un întreg sector al „ființei" mele e de resortul psihiatriei. Cele mai multe din obsesiile mele sunt morbide, deci stupide, vreau să spun sterile și inutilizabile.

În loc să-mi mulțumească, prietenii îmi reproșează că nu scriu, că nu public nimic.

10 iunie. Lașitatea mea în fața autorităților. În fața unui ins ce are o calitate oficială, mă pierd. Sunt prin aceasta urmașul unui neam de sclavi, umiliți și bătuți timp de veacuri. Cum văd o uniformă, cum mă simt vinovat. Ce bine-i înțeleg pe evrei! Să trăiești mereu la marginea statului! Drama lor este și a mea. La drept vorbind, ieșit dintr-un popor al cărui blestem e mediocru (dar totuși blestem) — eram făcut pentru a intui blestemul prin excelență.

Cât îmi urăsc poltroneria, lipsa ereditară de demnitate! — Azi după-amiază am trecut prin transele silei de mine însumi, ba chiar m-am detestat cu o furie ucigașă. Mă întreb uneori prin ce miracol izbutesc să mă mai suport. Ură de sine vecină cu urletul sau cu lacrimile.

Orice-aș face, nu voi prinde nicicând rădăcini în lumea aceasta.

În ziua în care n-am suferit, nu am trăit.

Într-o lume în care toți fac prea mult, eu mi-am impus, cu succes, să fac cât mai puțin: temperamentul mă împingea de altfel aici. Am însă meritul de a fi improvizat, din lipsurile mele, o înțelepciune.

Rinită cronică, guturai — nu trebuie mai mult ca să urăști lumea și să te urăști pe tine însuți. Iar astea sunt doar bolile care mă chinuie mai des. Dar stomacul, ficatul, nervii, picioarele...

Am moștenit un trup cu care nu mai știu ce să fac. Ah, părinții ăștia care n-au putut să se abțină!

În timpul acceselor de orgoliu, adu-ți aminte de modul în care ai fost conceput; nimic nu îndeamnă mai mult la modestie, nici măcar moartea. Dacă vrei să păstrezi un strop de respect pentru tine însuți, nu te gândi prea des la procesul dezgustător căruia îi datorezi existența.

Citesc într-o carte de psihiatrie: „Ca să apară angoasa, o viață trebuie să fie în pericol."
— Ba deloc! Angoasa n-are nevoie de o primejdie exterioară; în general ea există sub o amenințare *fără obiect*.

11 iunie. Noapte atroce. Vomă, dezgust... cu asemenea mațe nu ajungi prea departe.
Seara trecută, citit un articol de Cyril Connolly despre Leopardi: „This way to the Tomb"[1]. — Un titlu care mi se potrivește.

[1] „Asta e calea spre mormânt". (*N.t.*)

După anumite nopți, trebuie să iei totul de la capăt. E ca și cum te-ai reîntoarce din Infern.

A borî nu e niciodată un act pur fizic.
De câte ori, de-a lungul zilelor, puțin a lipsit să-mi vărs mațele! Sunt cel mai îngrețoșat mamifer.

14 iunie — ora 18. Am asemenea nevoie de singurătate, că e destul să mă gândesc la un chip omenesc ca să-mi vină să urlu.

Ceva mai târziu: să mă vâr în pat și să plâng, e tot ce doresc.
Să nu le pretindem originalitate crizelor de melancolie: specificul urâtului e că nu se reînnoiește, iar ceea ce-l face atât de cumplit e nesfârșita lui monotonie. Cu cât revine mai des, cu atât mai greu scăpăm de el. Dacă îi suntem predispuși, nu-i chip să-l ocolim. Se încuibează în noi, este incurabil; se umflă, crește, ne apasă cu toată greutatea. Cum am putut strânge în mine atâta urât?

Adesea, în toiul unei cine, în mijlocul unei mulțimi, într-o sală de concert sau într-un parc, mi se întâmplă să gândesc: „Toți oamenii ăștia sunt condamnați să moară, nimeni nu scapă." Iar această evidență, după dispoziția de moment, mă ușurează sau mă copleșește.

Un spirit iluminat dintr-o dată de viciu.

16 iunie. Sufocant. Cuvânt ce definește la fel de bine canicula cât și umorile mele din orice anotimp.

Dacă te gândești bine, natura e la fel de dezechilibrată ca omul.

Mă agăț de îndoială ca să nu cad în disperare și de disperare ca să nu mă înfund în îndoială.

A înfunda e cuvântul potrivit: mă înfund în tot ce mi-e dat să îndur, în toate *stările* mele.

„Sunteți un tip *gastric*", mi-a spus acum vreo zece ani un ins care tocmai citise *Tratatul*.

Avea dreptate, și totodată se înșela grav: în materie de beteșuguri, sunt bine dotat și nu mă tem de concurența nimănui, nu sunt un *parvenit*.

Orice *prezență* mă deranjează, îmi face rău. Obsesia *pustiului* îmi vine de la întreaga mea ființă, și în special de la fiziologie. Ar fi trebuit să mă nasc înainte de apariția celor vii.

P.C. — știam că e la Sainte-Anne[1], însă ieri-seară l-am întâlnit întâmplător pe stradă. Mi s-a făcut teamă ca în fața unei fantome. Îmi amintesc ce *răscolit* fusesem, acum câteva luni, când am aflat că fusese internat.

În pofida unui secol de psihiatrie, nu ne-am obișnuit cu nebunia; continuă să ni se pară „rușinoasă" iar familiile o ascund prin toate mijloacele; totuși, când cineva e atins, toată lumea o știe și comentează, cu excepția rudelor apropiate ale pacientului.

Îmi place ca un stil să aibă limpezimea anumitor otrăvuri.

17 iunie. Erwin Reisner a murit.

Reisner, mort la șaptezeci și șase de ani, e un om pe care l-am iubit și admirat întotdeauna. L-am cunoscut la Sibiu prin 1931. Astăzi, trebuind să merg să mănânc în oraș, pe când îmi făceam nodul la cravată, îmi ziceam că el, Reisner, a scăpat de toate astea.

Că unii caută la mine consolare și sprijin — iată un lucru ce mă descumpănește mai mult ca orice. Incapabil să-mi

[1] Spital de psihiatrie din Paris. (*N.t.*)

rezolv măcar una din problemele mele, mă văd silit să găsesc soluții pentru problemele altora.

Sunt surprins și dezamăgit să văd că moartea lui Reisner nu m-a mâhnit pe măsura ideii pe care o aveam despre un asemenea prieten.

Înțeleg ușor beteșugurile altora, dar fără să le plâng întotdeauna de milă: căci mi-am secătuit rezervele de milă cu mine însumi, îngrijindu-mi bolile permanente și mai ales gândindu-mă la ele.

Dacă am cerceta fiecare caz într-un mod absolut, sunt sigur că am ajunge să-i iertăm pe toți, inclusiv pe marii criminali. Orice judecată morală aplicată celorlalți provine dintr-o cercetare insuficientă, dintr-o cunoaștere superficială. Călăi și victime sunt făcuți din același aluat — e concluzia la care ajungi după ce le-ai analizat cu atenție natura și mobilurile.

Nu izbutesc să am o greutate normală, slăbesc *de ani de zile*, și doar unghiile mele prosperă, ca la cadavre.

Ambițioșii se recrutează printre tarați. (Apatia mea dovedește oare că sunt *normal*?)

Dacă-i adevărat că Epicur voma de două ori pe zi, acest detaliu ne oferă singur cheia *ataraxiei* sale și ne scutește să-i căutam motivele în altă parte. Ce revoluție se petrece în organism — și chiar în „suflet" — când îți verși mațele! Înțelegi atunci de ce vrem pacea, seninătatea, și de ce urâm orice fel de tulburare.
Ar trebui să existe o singură biografie: a bolilor noastre.

Simone Weil — această femeie extraordinară, de un orgoliu fără precedent, și care se credea sincer modestă. O asemenea necunoaștere de sine la o ființă atât de excepțională te lasă perplex. În materie de voință, de ambiție și de *iluzie*

(da, iluzie), ar fi putut rivaliza cu orice mare delirant al istoriei contemporane. (S.W. mă duce cu gândul la Sorana Gurian — plus geniul.)

De peste șase ani, duc un război sistematic împotriva ambițiilor mele. *Căderea în timp* e un act al acestui război, un atac, cel mai clar, dar nu și cel mai eficace. Adevărata subminare o practic în taină și în tăcere, prin această continuă autoreflecție, îndreptată împotrivă-mi.

19 iunie. Același regret de a constata că nu sufăr peste măsură cu ocazia morții lui Reisner (normal ar fi să fiu copleșit de durere). Depind prea mult de infirmitățile mele ca să am mintea liberă, adică deschisă la nenorocirile obiective. — Mai e apoi și faptul că nu-i pot plânge pe morți, oricât i-aș fi iubit când erau vii.

Renunțarea la Mântuire, tema viitorului meu articol: mă gândesc la ea din când în când, dar nu înaintez în nici un fel. Totul se-nvârte în jurul acestei chestiuni: să dovedești că renunțarea la mântuire e suprema formă de renunțare.

Jakob Taubes mi-a spus un lucru îngrozitor, anume că pătimirile recente ale evreilor n-au produs nici o rugăciune *originală*, care să poată fi adoptată de comunitate și spusă în sinagogi.

19 iunie. După o săptămână de timp frumos, ce bucurie să contemplu cerul înnorat! Azurul permanent m-ar face să înnebunesc. Am o nevoie fizică de nori. De altfel, mă armonizez cu ei automat: norii sunt *eu*.

Bergson mărturisea că nu-l poate citi pe *Nietzsche*; ce-ar zice el azi văzând că noi nu-l putem citi pe Bergson?

Orgoliul filozofic e cel mai stupid dintre toate. Dacă printr-o minune oamenii ar adopta cândva toleranța, singurii

care n-o vor dori, nici nu vor beneficia de ea vor fi filozofii. Căci o viziune despre lume nu poate să se pună de acord cu o altă viziune, nici s-o accepte, și cu atât mai puțin s-o justifice. Să fii filozof înseamnă să crezi că ești singurul filozof, că nimeni altul nu poate avea această calitate. Doar fondatorii de religii mai au asemenea mentalitate. A elabora un sistem e tot religie, dar *mai stupidă*.

Există în mine ceva, de o natură pe care n-o pot defini, și datorită căreia nu voi fi niciodată în regulă cu lumea aceasta.

A suferi înseamnă a *produce* cunoaștere.

Cel mai mic curent îmi stârnește durerile de urechi și sinuzita. Ceilalți caută răcoarea, eu o evit: nu o suport decât staționară, imobilă. Aerul trebuie *să se oprească*; altminteri mă ucide.

Odiseea Ranchiunii — e fructul direct al durerilor mele de nas și de urechi. Aș fi putut să pun ca subtitlu: O.R.L.

Nimic nu e mai rău decât cretinismul ce-și pune masca inteligenței. (E ceea ce vedem la toți cei care folosesc un jargon filozofic sau altul.)

Angoasa *în ținută de gală*, cum o numește Cyril Connolly. Dezvoltarea lui *Angst*.

Emite judecăți morale despre ceilalți, se erijează în cenzor — iată specificul unei canalii. E vorba, bineînțeles, de cei care emit astfel de judecăți în mod sistematic, de spiritele intolerante, de toți cei care nu au nici o indulgență pentru slăbiciunile celorlalți. Mă gândesc la X, omul tuturor compromisurilor, lipsit de scrupule în ceea ce face ca și-n ceea ce scrie, dar care nu pierde nici o ocazie de a critica și acuza pe toată lumea, adică pe toți cei care-i sunt superiori.

22 iunie. Văzut aseară pe P.C., ieșit dintr-o clinică de psihiatrie după șase luni (sau mai mult). Total restabilit, în afară de o expresie suferindă și o ușoară îmbătrânire *neliniștitoare*.

Există în mine, în același timp, ceva de palavragiu și de călugăr trapist[1].

Greșeala mea: am meditat prea mult la ființe și prea puțin la ființă.

25 iunie. *Să plâng și să dorm*, cu alte cuvinte să revin la copilărie — e tot ce vreau în momentul acesta.

Ar trebui să citesc mai puține cărți de teologie — ar trebui mai ales să mă desprind de Orient — într-un cuvânt, să revin la mizeriile mele.

Din generația Sartre-Bataille, doar Simone Weil mă interesează.

Nu sunt în vervă decât atunci când îmi *denunț* mizeriile.

Mizeriile mele! — singurul lucru care mă preocupă cu adevărat. Tot ce am scris se reduce la o meditație pe marginea lor; au fost întotdeauna însăși materia gândurilor mele, unicul obiect al obsesiilor mele. Era de aceea inevitabil să mă apropii de religii (folosesc cu bună știință pluralul), căci prin ele am încercat să-mi înțeleg multipla mea decădere.

Cum se face că există atât de puțini oameni *de calitate*? M-am săturat de acești umanoizi neisprăviți, de aceste caricaturi, de aceste ființe reușite doar pe jumătate.

---

[1] Trapiști, călugări cistercieni care respectă regulamentul introdus în mânăstirea Trappe de Rancé (1661), prin care discuțiile sunt interzise. (*N.t.*)

26 iunie. Acces de plictiseală ce ar putea ucide un elefant. Există în plictis o cruzime *ce se dizolvă* și care, dizolvându-se, ne macină și ne distruge carnea, măduva din oase.

(În crizele mele de plictis, stomacul și creierul sunt cele mai *vătămate*. E ca și cum în ele s-ar forma o otravă, o substanță corozivă, un acid agresiv și distrugător.)

Nici dușmanilor mei nu le doresc să cunoască asemenea senzații — ocrotească-i cel de sus!

Anxietatea nu e provocată (condiționată) de nimic; ea încearcă să-și dea un conținut, iar pentru a reuși, orice e bun pentru ea. De aici disproporția dintre o stare, considerabilă în sine, și pretextele jalnice de care se agață. Anxietatea este realitate *în sine*, care-și *precede* toate formele particulare, toate varietățile; ea se creează, se zămislește singură. E „productivitate infinită" și, ca atare, poate să fie formulată mai curând în termeni de teologie decât de psihiatrie. Pentru a-i înțelege natura, trebuie depășite limitele psihismului, trebuie mers la suveranitatea ființei înseși. Ea este într-adevăr *suverană*, și nu există atribut care să i se potrivească mai bine.

Sorana Țopa (Marga Barbu trebuia să-i ducă o scrisoare din partea mea, dar i-a fost imposibil să vină să mă vadă înainte de plecare) îmi comunică telefonic din București prin aceeași M.B. că nu trebuie să-i scriu, că va lipsi din București o lună întreagă etc. Adevăratul motiv, nu am nici o îndoială, e *frica* — frica să nu-i scriu lucruri care s-o compromită (ceea ce e ridicol, căci nimeni nu e mai prudent ca mine când scriu *dincolo*). Ironia face că în scrisoarea pe care mi-a trimis-o după douăzeci de ani de tăcere (*silită*, trebuie să precizez) nu vorbea decât despre anonimat, despre anihilarea eului — și tot tacâmul krishnamurtian. O lașitate împinsă atât de departe, deși explicabilă, m-a indispus enorm. Această țărancă ce perora despre Neant (cum o caracterizase P.Ț.) mi-a inspirat întotdeauna o indispoziție îndulcită de-un strop de admirație; acum, tot ce rămâne în

mine e amintirea indispoziției. Nu am dreptate, recunosc, iar asprimea mea mă condamnă. Sunt uimit să văd că sunt atât de nedrept și de meschin.

Simone Weil observa cu justețe: creștinismul e față de iudaism ceea ce catarismul avea să fie față de creștinism...

Momentul cel mai straniu al durerii fizice este când ne surprinde în plină noapte. E atunci nemărginită ca noaptea, pe care o *imită*.

Când ești pătruns, ca mine, de sentimentul deșertăciunii universale, totul pare ridicol, chiar și acest sentiment. Văzut de prea sus, orice delir, fie el și metafizic, se degradează.

29 iunie. Dacă viața ar fi suprimată din acest univers, nu ar fi un motiv să ne plângem.

(Ascultând o voce înfiorătoare.)
Romanii și englezii au putut fonda imperii durabile pentru că, lipsiți de spirit filozofic și refractari la ideologii, nu au impus nici una popoarelor pe care le aserveau. Erau administratori și paraziți fără *Weltanschauung* — și deci fără adevărată tiranie. În schimb spaniolii, cu catolicismul lor mărginit, și-au văzut imperiul năruindu-se repede, iar germanii, cu spiritul lor de sistem pe care l-au transferat din filozofie în politică, au eșuat doar după câțiva ani. Nu altceva îi așteaptă pe ruși. Ideologiile ajută expansiunea doar ca s-o stăvilească mai bine. Turcii au exercitat o lungă hegemonie pentru că nu cereau de la popoarele supuse nici o adeziune teoretică, nici o *credință*, nici un asentiment profund. Nu e ușor să fii autoritar și totodată sceptic. Această contradicție e proprie totuși adevăratului Stăpân.

Defectele mele sunt cu siguranță mari; dar în definitiv nu sunt decât defectele unui leneș, pe când ale celorlalți, ale celor activi, ale ambițioșilor trebăluitori îmi par incomparabil

mai grave, căci îmi tulbură și deranjează lenea însăși, mă lovesc în tot ce am mai sfânt.

(Se poate vorbi de lene în cazul unuia care nu încetează să se zbuciume, care deci e *activ* în felul său ? Sunt un leneș *sui generis*, un agitat pe loc, mistuit de o furie fără randament.)

2 iulie. M-am întors acasă la 3 noaptea, beat criță. Azi, mahmureală, vomă, o țâfnă morbidă. Într-o librărie, m-am certat prostește cu un alt client.

Este incredibil cât poate E. să mănânce și să bea. La ora 2 noaptea, am mâncat a doua oară. El a comandat melci.

3 iulie. Am încercat să recitesc tratatul lui Schelling despre *Libertate*, pe care îl citisem în România acum vreo treizeci de ani. Decepție totală. Cețos, abstract peste poate și de o subtilitate ce te calcă pe nervi. Înțelegi că după asemenea elucubrații materialismul se impunea ca o reacție sănătoasă.

6 iulie. Mă pregătesc să merg la mare; mai curând aș avea nevoie de o casă de sănătate, de un azil...

În tot acest răstimp, am citit enorm, fără nici un folos, și din lașitate, din *teama de a lucra.*

Dacă nu sunt nebun, e numai pentru că n-am avut nebuni în familie.

Ieri, la biblioteca Institutului pedagogic, am frunzărit vechiul dicționar român-francez al lui Damé. Toate cuvintele românești — de o forță, de o poezie extraordinară; echivalentul lor francez — găunos, insipid, convențional, *didactic*; e *lătinie* în sensul cel mai rău al cuvântului.

6 iulie. Azi după-amiază, plimbându-mă în parcul Luxembourg, m-a străfulgerat senzația deșertăciunii — totuși atât de obișnuită la mine. A fost ca o răsucire a vidului în jurul lui însuși. Am hotărât să scriu un *Eseu despre Urât*,

cu speranța că analizând această boală ce-mi e atât de proprie, aș putea izbuti să-i reduc virulența. Căci e cu neputință să continui cu asemenea stări.

În scepticism, îndoiala nu e un mijloc ci un *țel*, adică însăși mântuirea. Căci numai îndoiala ne poate elibera, ne poate scăpa de legăturile noastre. Ceea ce pentru majoritatea oamenilor e o stare abia suportabilă, aproape un coșmar, pentru sceptic e un fel de perfecțiune, oricum o împlinire, o stare *pozitivă*.

(Scepticismul sau mântuirea prin îndoială.)

Câtă resemnare sau cât curaj ne trebuie pentru a nu ne sfărâma sau dizolva, pentru a ne păstra figura și identitatea!

Pentru a trăi mult, trebuie învinsă „voința de a trăi", cramponarea încăpățânată de viață. Buddha a murit octogenar, Pyrrhon, nonagenar.

În teorie, mi-e totuna dacă trăiesc sau dacă mor; în practică, sunt chinuit de toate spaimele ce cască un abis între viață și moarte.

Revăzut Petru Comarnescu după douăzeci și cinci de ani. Plăcere să văd că nu s-a schimbat; indispoziție din exact același motiv.

(Toți acești prieteni care, trecuți prin atâtea încercări, și-au păstrat totuși o prospețime, o vioiciune, o tinerețe pe care noi, la adăpost de loviturile soartei — politice, desigur — nu le-am putut păstra. Tocmai pentru că n-am suferit la fel de intens ca ei suntem atât de înăcriți, acreala fiind semnul unei suferințe incomplete.)

Petrec ore întregi la telefon ascultând necazurile celorlalți; joc rolul unui duhovnic — pândit de dezgust.

Părerea unui scriitor* despre un alt scriitor nu valorează nimic. E ca și cum ai lua în seamă părerea unei țațe despre altă țață.

* (Vreau să spun a unui scriitor contemporan despre un alt scriitor contemporan.)

Subit, mă gândesc la începutul scrisorii de condoleanțe pe care i-am scris-o văduvei lui Reisner acum o lună: „Sunt uluit că un om atât de remarcabil a putut să moară"...

E absurd, dar era spus în germană.

10 iulie. După-amiază sufocantă. Privesc oamenii în parcul Luxembourg, imobili, năuciți de căldură. Ce mai așteaptă? Așteaptă moartea, sunt deja morți. — M-am săturat să privesc aceste chipuri de osândiți. Ia s-o luăm din loc!

12 iulie. După-amiază, la biblioteca primăriei arondismentului VI, am auzit, venind din curte sau poate din stradă, un vechi refren care m-a răscolit teribil. N-a durat mult ca să aflu motivul: dormisem prea puțin noaptea trecută; nervii îmi erau anormal de receptivi.

I-am spus adineauri la telefon lui Fred Brown că dacă ar fi suprimate cărțile poștale ilustrate nu ar mai fi turism: oamenii călătoresc doar ca să le poată trimite salutări celor ce nu pot umbla.

Nu mai gust decât anecdotele și metafizica hindusă.

Atrizii și Habsburgii.

Pascal și Hume — l-am citit destul de mult pe primul, foarte puțin pe-al doilea, dar îi țin la mare preț pe amândoi.

Germanii au făcut teoria ironiei pentru că sunt incapabili s-o practice. Iată două dovezi destul de elocvente. Îi scriu directorului unei reviste aproape clandestine, ce apare de două ori pe an, că totul ar fi bine pe pământ dacă revista lui

ar apărea zilnic... îmi răspunde prompt: Am o veste bună. Revista va apărea de *patru* ori pe an. — Altul e directorul de la *Merkur*; i-am scris că, dacă germanii vor să fie un popor *ireproșabil*, ar trebui suprimate *berea* și *universitatea*. La care îmi răspunde că, dacă vin la München, îmi garantează că mă face să-mi schimb părerea despre bere etc. etc.

Lenea mea mentală e atât de mare, încât orice idee, dacă nu e instantanee, fulgurantă, îmi apare ca o corvoadă: e greoaie, obscură, și trebuie s-o urnesc cu greu, s-o târăsc spre lumină.

În afara Parisului, „scrierile" mele nu au găsit ecou decât printre evreii din America, pe care psihanaliza i-a nevrozat și mai rău.

Îmi trebuie zilnic rația de îndoială. Mă hrănesc literalmente cu ea. N-a existat vreodată scepticism mai organic. Totuși, toate reacțiile mele sunt ale unui isteric. Dați-mi noi și noi îndoieli. Sunt pentru mine mai mult decât hrana, sunt un drog. Nu pot să mă lipsesc de ele. Sunt dependent pe viață. De aceea, când dau peste o îndoială, oricare, mă năpustesc asupra ei, o devor, o asimilez. Căci capacitatea mea de-a asimila îndoielile e nesfârșită; le mistui pe toate, ele sunt viața mea, rațiunea mea de a fi. Nu pot să mă închipui fără ele. Dați-mi îndoieli, noi și noi îndoieli, mereu.

Orice exaltare implică o dorință de a muri. Ceea ce triumfă la hotarul extazului e voința de a dispărea, *beția ireparabilului*.

Când strig: Doamne!, atâta timp cât durează strigătul meu, El *există*. E suficient: ce mi-aș putea dori mai mult?

14 iulie. Pe stradă, privind genunchii unei fete, mi-a venit, absolut spontan, ideea că e vorba de un schelet, de un *detaliu* de schelet, și că nu-i cazul să mă las tulburat de nici o dorință.

O dată ce scepticismul a pus stăpânire pe mintea noastră, chiar dacă izbutim să ne debarasăm de el, revenim la el periodic: e o boală intermitentă; trecem din recidivă în recidivă, fiecare cu caracterul și cu intensitatea ei proprie.

Densitatea demografică a plajelor și-a cimitirelor.

16 iulie. Zărit pe stradă, la interval de câteva minute, pe Adamov și pe Sartre, amândoi îmbătrâniți. Dacă și eu m-am schimbat tot atâta, ceea ce mi se pare inevitabil, ce jale!

Eugen Barbu scrie în *Jurnalul* său că n-am nici un motiv special pentru a fi nefericit, că aș cultiva neliniștea pentru ea însăși — toate astea fără răutate, cu simpatie mai curând. Povestește o discuție pe care am avut-o la Paris, acum un an. — Cum poate cineva să-mi ghicească infirmitățile din exterior? Într-un fel, e bine să se creadă că nefericirea noastră e fără motiv, noi înșine ar trebui să sfârșim prin a o crede.

În *Sunday Times* de săptămâna asta am citit un articol de Raymond Mortimer *contra* lui Marc Aureliu, care ar fi fost un „prig" (pedant), un filistin, un ipocrit. Evident, se poate spune orice. M-am înfuriat și am fost cât pe ce să-i scriu autorului o scrisoare de insulte. Apoi, *gândindu-mă la împărat*, m-am calmat. Și în definitiv ce nevoie am să citesc ziarele?

Când mă gândesc la toți cei pe care îi cunosc bine, prieteni sau nu, și când mă-ntreb ce mobiluri îi fac să acționeze (mă gândesc la cei care au „reușit"), aproape totdeauna găsesc un viciu sau mai curând o non-virtute care explică activitatea, febra lor productivă. A. — patima morbidă pentru bani, cu care totuși nu face nimic: doar că nu poate refuza nici o ofertă; la fel acest bătrân, G., care vântură lumea ca să adune bani, cu care, ca și A., nu face nimic; B., ambițios, sete de a publica; C. — teama de a fi uitat, nevoia de a fi prezent peste tot; D., ambiție aproape autodistruc-

tivă... dar la ce bun această înșiruire? Oricine se agită o face sub impulsul unui motiv rușinos, pe care nu și-l mărturisește nici măcar sieși, pe care poate nici nu-l cunoaște. Orice acțiune e profund impură. Monstrul din noi e cel care ne face să ieșim din noi înșine.

19 iulie. Încă nu mi-a trecut furia contra imbecilului care l-a *executat* pe Marc Aureliu. Am imaginat tot felul de formule de insultă ca să răzbun memoria acestui gânditor la care fac mereu apel în momentele grele.

Reacția mea violentă e totuși în contradicție flagrantă cu toată învățătura marelui stoic. Furiile mele mă fac nevrednic de el.

Nimeni n-are mai multă nevoie de înțelepciune decât mine; și nimeni nu-i mai incapabil de a fi înțelept.

Sunt uluit să constat că sunt la fel de rău, dacă nu mai rău decât alții. Regăsesc în mine toate instinctele joase pe care morala le condamnă. Iar dacă sunt atât de virulente la mine, care totuși am făcut ceva eforturi ca să le resping, cât de puternice pot fi la cei care nu se supraveghează, nici nu se analizează?

A scrie o scrisoare mă îmbolnăvește, deși a fost o vreme când nimic nu-mi plăcea mai mult. Motivul este că ființele mi-au devenit indiferente și nimeni nu mă interesează într-atât ca să-mi dau osteneala să-i vorbesc de un subiect sau altul.

(Indiferența lui Pyrrhon față de ceilalți: când discuta cu cineva, dacă interlocutorul pleca, el continua să vorbească, ca și cum nu se întâmplase nimic. Cât aș vrea să am *forța indiferenței* pe care-o avea marele sceptic. Regăsesc în mine mai degrabă acreala unui Chamfort decât seninătatea și detașarea de care da dovadă înțeleptul antic.)

Aș fi vrut să-i spun criticului englez ce-l acuză pe Marc Aureliu că e un simplu imitator care a debitat numai ba-

nalități, că măreția înțeleptului încoronat vine de la un *ton* personal ce transfigurează truismele și le conferă o valoare dramatică, mai importantă decât o cugetare originală sau un paradox, că acele truisme au în ele ceva de rugăciune, o rugăciune fără iluzii și ușor amară ce o împiedică să degenereze în platitudine.

Spiritul de indiferență.

19 iulie. M-am gândit azi că această alunecare, ba nu, această prăbușire zilnică în somn ar trebui să ne împace cu moartea, de vreme ce procesul sau „evenimentul" e asemănător. Asta explică de ce se moare ușor *dacă te lași în voia curentului*. A înceta să filozofezi asupra morții e adevărata modalitate de a învăța să mori.

Mă gândesc la moarte spontan, la fel cum alții se gândesc spontan la viață. În fond, și într-un caz și-n celălalt, e vorba de una și aceeași obsesie exprimată în mod diferit.

La mine, „oroarea și extazul în fața vieții" sunt absolut *simultane*, o experiență de fiecare clipă.

Acasă la mine, o perindare de oameni: am impresia că sunt un ins care dă audiențe, fără motiv, fără obiect, fără necesitate. Ceasuri ireale în compania unor fantome, dar nu sunt oare eu însumi mai ireal decât ele toate?

Plictiseala comportă o anume poezie — nu însă și urâtul. Cum să explici fenomenul?

Magny câștigă cu flautul lui, la ieșirea din sălile de concert sau pe terasa cafenelelor, cam 20 000 de franci pe seară. Niciodată nu se bărbierește singur; merge zilnic la frizerie și schimbă tot timpul hotelul. Ar putea, dacă ar „lucra" toată ziua, să câștige în jur de 60 000, deci aproape 2 milioane pe lună. De-acum înainte, voi cere eu pomană cerșetorilor,

de departe meseria cea mai lucrativă la ora actuală. Burghejii au conștiința încărcată; cerșetorii profită.

J. P. Jacobs îmi scrie de la Berlin, pe care îl detestă și a cărui urâțenie îl înspăimântă. Toate impresiile mele despre acest oraș, unde am stat în 1934–35, îmi revin la suprafața conștiinței. Am dus acolo o viață de halucinat, de nebun, într-o singurătate aproape totală. O, dacă aș avea curajul sau talentul să evoc acel coșmar! Dar sunt prea slab ca să mă pot cufunda iar în asemenea grozăvii. Nu-i mai puțin adevărat că acel sejur m-a marcat pentru tot restul vieții. E apogeul negativ al vieții mele.

P. V., care-a închiriat o casă în Bretagne, îmi povestește discuțiile lui cu o țărancă ce crede în reîncarnare. El e foarte pasionat de tradițiile celtice care continuă în ascuns. Îl întreb dacă țăranca știe să citească și să scrie. — Da, citește chiar și *cărți de ocultism*, îmi răspunde el...

Și Kleist, și Rudolf (eroul de la Mayerling) — caută și găsesc femei împreună cu care se sinucid. Ce pot să însemne aceste propuneri de sinucidere în doi? Să fie teama de a muri singur, sau, mai curând, nevoia de a-ți curma zilele *în acea plenitudine* ce trebuie să preceadă moartea *împărtășită*?

Nu poți să fii zeu, și nici măcar să devii zeu pentru ai tăi. Cel mai înverșunat dușman al lui Buddha a fost un văr al său.

— Isus a spus: „Nimeni nu-i profet în cetatea lui iar un medic nu-i poate lecui pe cei care-l cunosc." (*Evanghelia după Toma*)

Un popor căruia i s-a interzis opinia și căruia în schimb i s-a dat o ideologie, un stimulent, o „lovitură de bici". Acum cincizeci de ani se râdea de „pericolul galben"; azi e un truism. Ceea ce numim „accelerarea istoriei" e doar o schimbare de ritm care s-a petrecut în trecerea de la neverosimil la evidență

(e doar o convertire mai rapidă a neverosimilului în evidență).

24 iulie. Noaptea asta m-am gândit că dacă am totuși un merit, acela e de a fi dat expresie unei forme rare de scepticism: scepticismul *violent*.

Secretul lui Charles de Gaulle e de a fi un spirit în același timp himeric și cinic. Un visător *fără scrupule*.

Cine ești? Sunt *omul pe care totul îl deranjează*. Vreau să fiu lăsat în pace, să nu-mi poarte nimeni de grijă, să nu-i pese nimănui de mine. Încerc să-mi atrag din partea celorlalți o indiferență totală. Și totuși...

Totul pe lume mă obosește, totul. Continui totuși. Am, până și eu, porniri de luptător. Mă opun slăbiciunilor mele, îmi *suport* starea de sănătate, mă suport. Ceea ce frizează eroismul.

28 august 1966. Întoarcerea de la Ibiza.

Nu sunt capabil decât de-o singură formă de curaj: curajul de a nu spera. (Măcar atât!)

Felul meu de a scrie suferă din cauza rămășițelor de stil filozofic. Iar ceea ce face cam dificilă citirea cărților mele e suprimarea frazelor intermediare, explicative, aparent inutile dar în fond necesare căci ușurează sarcina cititorului. Scriind însă fiecare din textele mele de câte trei-patru ori, am suprimat cu îndârjire aceste fraze parazite dar utile. Poate n-ar trebui publicată decât prima versiune, adică aceea în care îți explici ție însuți ceea ce vrei să „demonstrezi", să „dovedești", ceea ce crezi că ai descoperit.

În metafizică, la fel ca în toate, mă port ca un zurbagiu. E talentul cel mai cert pe care îl am, și care scade cu vârsta (și din cauza veleităților mele de înțelepciune).

(În tinerețe, oriunde mă duceam, îmi plăcea să semăn dezordine. La dineuri, întâlniri, adunări literare, în medii intelectuale sau burgheze, peste tot produceam haos și agitație prin sarcasme sau provocări. Toate astea nu țineau la drept vorbind de o voință premeditată de scandal, ci de o isterie irepresibilă, de o sete de autodistrugere *îndreptată spre exterior*.)

Scriitorii care n-au nimic de spus își povestesc visele. E una din cele mai jalnice forme de lene sau de vid.

(Fenomenul ține și de psihanaliză, a cărei influență în literatură e pe cât de profundă, pe atât de nefastă.)

Abia m-am întors la Paris că telefonul țârâie. Coșmarul reîncepe.

Un necunoscut îmi trimite Chestionarul Proust. A răspunde la acele întrebări e ca și cum ai răspunde la un interogatoriu de poliție. În principiu, n-ar trebui să răspund niciodată la scrisorile cititorilor. Aproape totdeauna, când am făcut-o, m-am căit mai apoi. Doar pisălogii le scriu autorilor.

Recitit — pentru a cincea sau a șasea oară — *Smerita*. La fel de răscolit ca la prima lectură. — Doar Dostoievski și Shakespeare mă fac să ating extremități pe care singur abia dacă le întrevăd. Ei mă scot la propriu afară din mine, mă proiectează dincolo de limitele mele.

Degeaba mă revolt împotriva *pasiunii*, fără ea totul e găunos pe pământ; pasiunea e un suflu ce străbate vidul și ni-l ascunde. De îndată ce ea se domolește, vidul e și mai cumplit decât înainte. Cum să fac?

De ce există ceilalți? Ceilalți — cei cu care n-am să mă deprind niciodată.

Vreau să fiu singur și nu izbutesc. Sunt, cum se spune, *agresat* permanent de inși cu care nu am nimic în comun. N-am nevoie de nimeni dar mă întâlnesc cu toată lumea. Fericirea

de a fi la Ibiza, de care eram destul de conștient, n-am știut s-o prețuiesc așa cum merita.

Să-mi corectez textele mele traduse în engleză sau în germană, să fiu silit să mă recitesc *cu lupa*, ce supliciu! Să prelungesc suferința pe care am avut-o scriindu-le, s-o retrăiesc încercând să le descifrez într-o altă limbă! Să scrii într-o limbă de împrumut pentru ca mai apoi să te corectezi în altă limbă de împrumut — asta cam întrece măsura.

Dispoziție atroce — stare ideală pentru a concepe extraordinarul.

Una peste alta, ceea ce caut e adevărul. Iată motivul pentru care nu sunt *scriitor*, sau nu sunt scriitor decât accidental.

29 august. L-am zărit de departe pe X — scriitor de mare reputație. Avea un aer îmbuibat și încântat de sine. Ce să-i fi spus? M-am făcut că nu-l văd.

Mă-nvârt în jurul acelorași lucruri, mi-am înăbușit anumite obsesii, dar nu le-am depășit. Trebuie să ai cu-adevărat pasiunea nuanței ca să discerni diferențele dintre textele pe care le-am scris de-a lungul a peste treizeci de ani, atât în românește cât și în franceză. În fond n-am făcut decât să brodez pe aceleași teme și să le adâncesc *pe alocuri*. Semăn prin asta cu toți scriitorii *bolnavi*, ce nu pot părăsi spațiul îngust al bolii lor.

Fiecare trebuie să epuizeze doza de nebunie ce i s-a dat la naștere, apoi să dispară.

Tocmai am citit în numărul pe august al *N.R.F.* „cugetările" unui anume G.P. — Furios, arunc revista. Ce tupeu! Să vorbești despre tine când ești un nimeni, să-ți începi textul vorbind de vârsta pe care o ai, apoi să-l comentezi pe

Barthes, să spui că poziția lui este „tragică" *etc.* E cu putință să se publice asemenea lucruri?

Să nu ai încredere în fragment: îți închipui că pui în el foarte mult, dar cititorul nu e obligat să compenseze lipsa ta de talent, nici să considere semnificative tăcerile tale proclamate. Îmi amintesc proasta primire ce s-a făcut *Silogismelor* mele — era justificată. Ce idee, să adun câteva maxime și să le dau un titlu pompos! Le citești într-un sfert de ceas. Mă rog, am vrut să-l imit pe La Rochefoucauld, și am fost pedepsit. Arta de a nu-ți face iluzii despre tine însuți e foarte dificilă. N-o înveți niciodată, mai ales când îți închipui că ai învățat-o (cum a fost cazul meu).

Unul din puținele lucruri pe care le-am învățat: să rezist poftei de a publica.

Dar un leneș își poate face un merit din asta? În cazul meu, am numai avantaje din defectele mele, profit de ineficiența mea. De câte eșecuri, de câte dezastre nu m-a ferit ea până acum! Dacă făceam tot ce plănuiam să fac, dacă toate dorințele mele s-ar fi tradus în fapte, astăzi eram nebun sau împușcat.

Singur, chiar stând degeaba, nu ai impresia că-ți irosești timpul. Cu alții, aproape totdeauna ți-l pierzi de pomană.

Nu am nimic de spus? Și ce dacă? Acest *nimic* este real, fecund, căci o discuție cu tine însuți nu poate fi întru totul sterilă. Neapărat apare ceva, fie măcar *speranța* de a te regăsi cândva.

Ce mă șochează mai mult când mă gândesc la trecutul meu sunt nu atât decepțiile, cât entuziasmele mele. Dacă vreodată mi-aș scrie amintirile, ar trebui să le intitulez: *Istoria unui entuziast*. Un entuziast pe care-am încercat să-l sabotez (mai mult chiar decât circumstanțele exterioare sau contactul cu oamenii), un entuziast doborât.

Gândirea, în esența ei, e distrugere.

Mai exact: în *principiul* ei. Gândim, începem să gândim pentru a rupe legături, pentru a lichida afinități, pentru a compromite scheletul „realului". Abia după aceea încercăm s-o consolidăm. Căci atunci gândirea își revine și se revoltă contra pornirii sale naturale.

În aproape orice domeniu, întâlnesc doar oameni care *cred* că știu dar care nu știu. Nimic nu e mai rău decât să-ți *închipui* că știi. Mă gândesc în special la traducătorii care se mulțumesc cu iluzia de a înțelege. Un autor nu este obligat să fie riguros; un traducător este, ba este chiar *răspunzător* pentru lacunele autorului.

Pe un bun traducător îl pun mai presus de un bun autor.

Nu ne amintim decât orele, zilele sau lunile în care-am suferit. „Fericirea" nu are memorie: dacă a trăi înseamnă a-ți aminti, atunci a fi fost fericit e ca și cum n-ai fi trăit.

Boala nu ne distruge decât în aparență, căci ea salvează, perpetuează, face să fie veșnic actual timpul când încerca să ne distrugă; în schimb, timpul cât am fost sănătoși a dispărut pentru vecie; iar dacă lasă urme, nici una nu e *conștientă*, nici una nu ne atrage atenția. În acest sens, sănătatea reprezintă o pierdere, un pasiv mult mai grav decât boala.

Ceea ce mă împiedică să inovez în franțuzește e ambiția mea de a scrie *corect*. Acest scrupul, împins până la nuanță, se explică prin faptul că am început să „compun" în această limbă la treizeci și șapte de ani. E ca și cum aș scrie într-o limbă moartă, și se cunoaște diferența, potrivit lui Meillet, cred, dintre o limbă vie și una moartă — în cea din urmă nu ai dreptul să faci greșeli. (Obsesia *greșelii* îmi strică orice plăcere de-a scrie în franțuzește. E ceea ce am numit „senzația de a fi într-o cămașă de forță" — pe care mi-o dă întotdeauna acest idiom — prea rigid după gustul meu. O limbă în care nu pot *să uit de mine* —, în care sunt artificial,

crispat, stângaci, o limbă cu reguli care mă paralizează, mă obsedează și mă inhibă. *Un profet năucit de gramatică.*)

Îi uităm pe inșii pe care i-am insultat, pe care i-am umilit; ei însă nu ne uită. (Mă gândesc la cutare poet care mă urmărește cu ura lui: se pare că i-am spus niște lucruri neplăcute într-o discuție despre Sainte-Beuve; abia dacă-mi mai amintesc de el. Tot ce spunem despre alții îi privește doar pe ei, nouă puțin ne pasă. Ce importanță poate avea pentru noi că-l tratăm pe cutărică de *idiot*?)

La Talamanca, barmanița de la *Melodia*, se dădea în vânt după... Talleyrand. Deși nu citise decât biografia lui Duff Cooper, făcuse pentru prinț o adevărată pasiune — vizitase chiar și castelul din Valençay. Zilnic mergeam să-i reproduc — în englezește! — câte o frază a idolului ei pe care mi-o aminteam peste noapte. Dar cum să traduc acele formule atât de delicate, acele întorsături de frază de-o ironie imperceptibilă, acele nimicuri atât de concentrate, atât de semnificative? Chiar stâlcite de mine, Ann le gusta pe toate, câtă vreme veneau de la El.

Într-o dimineață, la Ibiza, am asistat la plecarea unui submarin francez, aflat acolo de câteva zile. În momentul când a părăsit portul, s-a întors — cu câtă grație — astfel încât l-am putut vedea din profil: silueta lui neagră, aerul funebru — ai fi zis că duce trupul unui erou — m-au mișcat până la lacrimi. Trebuie spus că turela aceea sumbră sub soarele strălucitor avea de ce să te tulbure.

În civilizațiile vechi, spontaneitatea și vulgaritatea sunt totuna. Pentru rafinați, spontaneitatea nu e acceptată decât dacă este voită, adică în stare virtuală. Cei care o posedă sunt considerați grosolani sau ridicoli.

2 septembrie. Mi-am reluat plimbările nocturne în jurul grădinii Luxembourg, am redevenit un automat.

În vacanță, toată lumea s-a îngrășat; doar eu am rămas cu slăbiciunea mea. *Carnea* nu e punctul meu forte.

Mi-am impus o filozofie sceptică pentru a-mi putea contracara temperamentul nenorocit, spaimele, toanele. În fiecare clipă trebuie să mă stăpânesc, să-mi înfrânez pornirile, să-mi combat indignările în care de altfel *nu cred*, care irump din sângele meu sau cine știe de unde. Scepticismul este un *calmant*, cel mai sigur din câte-am găsit. Recurg la el în orice ocazie; fără el, aș exploda literalmente.

Nu cunoști o limbă străină decât atunci când poți să spui în ea o anecdotă.

Toate popoarele sunt blestemate. Poporul evreu — mai mult decât celelalte. Blestemul lui este automat, evident, total. Un blestem de la sine înțeles.

Evreul român este antiromân; evreul american este antiamerican ș.a.m.d. Evreul francez nu e însă antifrancez. *Nu îndrăznește* să fie. Oare de ce?

Franța are — sau mai curând a avut — monopolul *prestigiului*. S-a creat în favoarea ei o prejudecată favorabilă de care toată lumea vrea să profite.

X, un imbecil, mă ține la telefon jumătate de oră ca să-mi dea vești ce nu mă interesează. Acest atentat contra timpului meu mă lasă total năucit, vlăguit. Probabil asta simte cel care-și *amintește* o repriză de tortură. La celălalt capăt al firului se afla, efectiv, un torționar.

Socrate, în ajunul morții, învăța o melodie la flaut. „De ce-o înveți, la ce-o să-ți folosească? a fost întrebat. — *Ca s-o știu înainte de moarte.*"

3 septembrie. Ieri-seară, pe strada Guynemer, priveam o scandinavă (?) cu părul de aur, sprijinită de brațul bărbatului ei. Avea o prezență atât de fascinantă că nu-mi pu-

team desprinde privirea de ea. Cuplul mergea pe celălalt trotuar, iar eu am început să-i urmăresc; depășindu-i, am constatat cu groază că ea avea o voce cavernoasă, extrem de neplăcută, și că vorbeau o limbă de-o urâțenie aproape insuportabilă. Femeia era, și de aproape, frumoasă; dar cum putea scoate astfel de sunete? Nu avea nici o scuză ca să aibă asemenea voce. M-am depărtat fără păreri de rău.

Azi-dimineață, revenind de la Enghien, am asistat în stația de metrou din Gara de Nord la o scenă jalnică. Pe ambele peroane, lumea aștepta metroul. Pe peronul din față, o fată de vreo douăzeci și doi de ani îl cheamă pe un bărbat la vreo patruzeci de ani care se depărtează de ea. Insul revine. Ea se strânge la pieptul lui, plânge, bate din picior; el se depărtează, ea strigă, bate din picior; el gesticulează, ea reîncepe și mai dihai. Are o valiză pe care, de câteva ori, o ridică și o lasă să cadă. Până la urmă bărbatul revine, ia valiza iar fata se lipește de el, suspină și dispar împreună. Era soția, amanta sau... fiica lui? Purtarea ei, ca și a lui de altfel, îndreptățeau toate cele trei ipoteze, într-atât raporturile lor păreau de tulburi și totuși *normale*.

Din afară, orice clan, orice sectă, orice partid par omogene; din interior, diversitatea e cât se poate de mare. Conflictele dintr-o mânăstire sunt la fel de reale și de frecvente ca în orice altă comunitate. Chiar și în singurătate, oamenii nu se adună decât pentru *a evita liniștea*.

Ne-am ocupat de Socrate veacuri în șir; vedeam în el filozoful întruchipat, un model și un personaj enigmatic. Astăzi nu mai avem, ca să spun așa, treabă cu el, figura lui și-a pierdut orice mister; nu mai *neliniștește* pe nimeni.

Ultimul care l-a mai luat în serios a fost Nietzsche. După aceea a încetat să fie o problemă. Căci pentru noi, în ciuda daimonului său, nu e destul de complicat iar întrebările lui nu sunt destul de dramatice. Oricum, pentru noi e prea *rezonabil*, și nu vedem ce am mai putea începe cu el. Perple-

xitățile lui metodice nu mai sunt pentru noi un *punct de plecare*. Ironia lui nu ni se pare mai plină de sens decât surâsul... Giocondei. Mistere epuizate, false abisuri.

Vis, glumă, impostură — în momentele capitale, funebre chiar, aceste trei cuvinte sunt singurele care mă ajută să înțeleg existența. Căci în acele momente ea pare nu tragică, ci ireală. În fața unui mormânt, fie și al unui prieten, cum să mai crezi că a exista e o problemă *serioasă*? Totul se petrece ca și când s-ar fi trișat din start, de *la origine*. Cel puțin ăsta e sentimentul cvasipermanent pe care mi-l inspiră lucrurile lumii acesteia.

Un lucru pe care l-am înțeles foarte devreme și care m-a ferit de multe nebunii: martiriul se reduce la un conflict cu poliția. Mai bine orice decât genul acesta de „dialog". Să te distrugi în asemenea condiții, și la un nivel atât de jos, înseamnă să te dezonorezi.

Și totuși, martiriul (politic mai ales) își trage poate valoarea și prestigiul din faptul că accepți să te înjosești și să suferi prin tot ce-i mai abject în societate.

„Muzica ar putea supraviețui într-un fel chiar dacă universul ar înceta să existe." (Schopenhauer)

5 septembrie. L-am întâlnit ieri-seară pe K.G., evreu ungur pe care îl cunosc de mult (din '38, cred). Vorbește o franceză execrabilă, o știe și suferă pentru asta. Despre oricine i-aș vorbi, el îmi spune că nu-i place, că-i este antipatic. Îi recunoaște valoarea intelectuală, dar nu-i place ca om. „Pe Raymond Aron îl prețuiesc ca gânditor, dar nu-l pot suferi ca om."

Urât, sardonic, încrâncenat și bineînțeles nefericit, K.G. știe — deși în sinea lui refuză s-o recunoască — că toți îl găsesc antipatic, și nici el nu-i găsește vreun farmec cuiva. Le reproșează celorlalți ceea ce i se reproșează lui însuși. Nu mă pot împiedica să-i spun: „Dar R. Aron are enorm

de mult farmec *ca om.* — Poate, îmi replică el, dar nu ca profesor. Mi-a fost îndrumător la teza de doctorat. A fost odios."

În fond, G. îi face pe toți să se simtă prost, ceea ce nu i se poate ierta. Vrea să fie drăguț, dar nu izbutește niciodată; va găsi mereu cuvântul nefericit care rănește, deși voia să-ți facă un compliment. Dacă n-ar avea posibilitatea să-i chinuie pe ceilalți, să-i învinovățească de proastele sale relații cu ei, viața i-ar fi un iad. Este, la el, o reacție de autoapărare de care nu e conștient. Ce nu faci ca să te poți suporta!

La fel suntem cu toții. În loc să spunem: „Cutare nu mă iubește", preferăm să-l taxăm de odios sau de mojic *în general*. În materie de cunoaștere de sine, a eluda adevărul înseamnă a-ți urma instinctul de conservare, a te supune unui imperativ vital.

De fiecare dată, înainte de a scrie o scrisoare, ușoară criză de neurastenie. Îmi e atât de greu să intru în contact cu cel căruia mă adresez! Niciodată nu sunt la nivelul potrivit ca să comunic cu el. De unde efortul, fie pentru a mă înălța, fie pentru a coborî, în funcție de calitatea „adrisantului".

Nu e nimic mai penibil decât să-ți torni cenușă-n cap fără să fie absolută nevoie. Mă gândesc la D.N., care, cu trei articole de renegare, și-a distrus legenda și a șters cu buretele șase ani de suferință. Masochismul nu duce la glorie decât dacă e dirijat cu abilitate.

În voința de martiriu intră masochism, provocare și un imens orgoliu întemeiat pe resentiment.

Orice martir își murmură în barbă: „O să le-arăt eu ce sunt în stare." Când spune asta, se gândește atât la dușmani cât și la *galerie*.

Într-o seară, la Ibiza, singur în fața mării, am avut, foarte limpede, sentimentul de absurditate al onoarei sau, dacă vreți, al onorabilității. Privind la valurile care se spărgeau de stânci, îmi spuneam: „De ce m-ar afecta părerea oamenilor?

Dacă toți, până la unul, m-ar socoti un scelerat, un monstru, rușinea speciei umane, de ce ar trebui să-mi pese? Și ce realitate ar putea avea, în mijlocul elementelor, o judecată de valoare, chiar dac-ar aparține omenirii întregi?" Și mă gândeam la reacțiile mele de jupuit de viu, la resentimentele, la înfrângerile sau la entuziasmele mele, și îmi spuneam că trebuie să fiu un idiot ca să sufăr ori să mă bucur pentru un motiv sau altul. De îndată ce sunt *afară*, adică în fața unui arbore, în fața unei stânci, în fața unui peisaj *lipsit de prezență umană*, primesc imediat o lecție de indiferență, care m-ar umple de fericire dacă la primul contact cu omul n-aș uita-o.

Vis idiot. Aveam întâlnire cu cele *două* fete ale lui Bergson. După complicații inimaginabile, reușim să prindem trenul de Ocna-Sibiu — chiar așa (!); linia era în reparație, trenul abia înainta; fetele nu știau românește.

E cu putință ca creierul să nu aibă ceva mai bun de făcut decât să născocească asemenea tâmpenii? Ce secrete se ascund aici? — Ce-i lipsește psihanalizei e simțul ridicolului. O disciplină, seducătoare în teorie, grotească în practică. Este de necrezut că atâtea minți luminate au luat-o în serios.

Nu știu nimic mai jalnic decât o viață reușită, împlinită, deși, în aparență, e plăcut să vezi un chip radios, *emanând* mulțumire.

Recitind câteva poeme de Leopardi, am înțeles că sunt lecuit de romantism — *în ce privește forma*; nu și în ce privește fondul.

În loc să *lucrez*, învârt pe toate fețele niște resentimente (era să scriu presentimente); umorile mele sunt problemele mele.

M-am trezit cu *certitudinea* că am fost bătut, că am trecut prin mâinile mai multor torționari, unul mai expert decât altul. Asta se cheamă *somn*.

Sunt singurul contribuabil din Franța care declară mai mult decât câștigă. Indiferent care îmi sunt veniturile, nu pot declara mai puțin de un minim vital. Au fost totuși ani când eram mult mai jos. Despre acest capitol, tăcere, orice detaliu echivalând cu o umilință sau cu o lamentație.

Nu-mi plac inșii care se cramponează, care vor să se vorbească despre tot ce fac, chiar și despre agonia lor, care nu știu să se retragă la timp și care niciodată nu vor bănui voluptatea de a te ști uitat, de a fi artizanul uitării în care-ai căzut.

Atâta timp cât invidiezi reușita altuia, fie și-a unui zeu, ești un sclav mizerabil la fel ca toți ceilalți.

Nimeni nu se bucură cu-adevărat de succesele prietenilor săi: nu poți suporta reușita celor pe care-i cunoști bine, în schimb te resemnezi ușor cu cea a unui necunoscut sau a oricărui ins cu care n-ai prea avut de-a face. Povestea lui Abel. — E forma cea mai evidentă și mai cotidiană a blestemului.

Adevărata eleganță morală e arta de a-ți deghiza victoriile în înfrângeri.

După o *poantă*, nu mai am poftă să „gândesc". Fragmentul, butada, maxima, adevărat atentat contra spiritului. („Spiritul" e dușmanul spiritului.)

Un neam inteligent și lipsit de mister. Aici femeia n-are nici un „coeficient" poetic. E bună doar pentru amor și conversație.
Nu există „nostalgie" galică, doar „urâtul". Melancolia nu-i de aici.

„Idolul n-ar vrea să-și vadă niciodată sculptorul, nici miluitul pe binefăcătorul său." (Baltasar Gracián, *Curteanul*)

De citit: Adolphe Coster, *Baltsar Gracián*, 1913.

Dacă mi s-ar fi prezis că luni în șir voi trăi fără muzică și că, pe legea mea, voi suporta destul de bine asta, l-aș fi pălmuit pe autorul prezicerii. E totuși ceea ce mi s-a întâmplat anul acesta. Muzica se depărtează, nu-mi mai *umple* viața. Uscăciunea mea actuală e cauza sau efectul acestei despărțiri? Nu pot decide.

10 septembrie. Noapte îngrozitoare. Din cauza căldurii, îmi simt nervii ca niște rufe stoarse. Apoi aceste dureri de picioare, aceste înțepături cât e noaptea de lungă. Să-ți întâlnești mereu propriul trup, să fii mereu în fața acestui flagel.

„A înțelege înseamnă a înțelege ca fiind adevărat. Iar a considera o teză ca fiind falsă înseamnă obligatoriu a n-o înțelege." (Părintele Valensin)

Această afirmație e tipic teologică, vreau să spun că soiul acesta de paradox inutil, de subtilitate în vânt, e caracteristică pentru mentalitatea teologului (sau a logicianului).

Pentru unul care a izbândit, o sută de ratați, dacă nu o mie.

M. Lusseyrand, profesor de franceză în America, îmi spune că nu e posibil să ai o discuție profundă, apropiată, cu un american în *englezește*, în schimb același se deschide imediat dacă vorbește în franceză. — Căci, în limba sa, anglo-saxonul e prizonierul tuturor clișeelor, al locurilor comune, al prejudecăților ce i-au fost inculcate; pe când în altă limbă, nimic nu-l reține să fie ceea ce este în ascuns, adică în realitate, să fie el însuși iar nu ceea ce a făcut din el societatea.

Poate că fenomenul e valabil pentru toți, nu doar pentru anglo-saxon (deși la el e mai acut, din cauza tabuurilor ce domină totul și în America, și în Anglia).

Cu cât mă gândesc la Atena, cu atât cred că trebuia să fie un iad. Într-un spațiu atât de strâmt, să aduni atâtea spirite opuse, silite să se cunoască, să-și vorbească, să se ciorovăiască!

Între mister și obscuritatea voită se cască un abis. Literatura contemporană abundă în cea de-a doua, primul în schimb îi lipsește.
(Nu există nimic mai ridicol decât să vrei să fii obscur ca să pari profund.)

De ani de zile, X face literatură ilizibilă și se repetă cu nerușinare; de ce s-ar opri câtă vreme totul îi merge ca uns iar fiecare din producțiile lui e salutată ca o revelație?

Nu știu nimic mai penibil decât accesele de plictiseală din timpul unei discuții, tăcerile care apar și teama s-o vezi stingându-se de tot. Nimeni nu știe să plece la timp, înainte ca subiectul să fie definitiv epuizat. „Hai, șterge-o!", îmi vine să-i strig pisălogului ce nu se poate dezlipi de fotoliul în care s-a lățit ca un... *torționar*.

Orice nedreptate pe care am comis-o intenționat sau din capriciu, am regretat-o amarnic, uneori imediat, alteori după ani. Greșelile mele n-au încetat niciodată să-mi alimenteze coșmarurile.

„Din toate soiurile de monotonie, cea mai rea este monotonia afirmației." (Joubert)

12 septembrie. Azi-dimineață, curățind bucată cu bucată carcasa metalică a radiatorului cu gaz, scoteam un zgomot ce a trezit în mine senzații bizare: unde mai auzisem aceleași „grupuri" de sunete, același clinchet și aceeași discontinuitate sonoră? După un ceas, am găsit: la concertele de la Domeniul muzical, ultimul *răcnet* al muzicii. Manipulând un obiect menajer, eram, fără să știu, în plină avangardă.

Recitit câteva pagini de Schopenhauer. Mai supraviețuiește moralistul și omul cu hachițe. Partea propriu-zis filozofică e demodată: toate acele trimiteri la voință, când vrei și când nu vrei, evocă o idee fixă sau insistența unui maniac.

Pentru o epocă precum a noastră, care gustă obscuritatea cu orice preț, scrierile mele nu prezintă nici un interes: sunt prea clare... Dar această epocă superficială nu și-ar putea imagina ce luptă am dus, întâi cu mine, apoi cu limbajul, ca să ajung la această aparență de limpezime, atât de disprețuită în jurul meu.

Mila e singurul sentiment ce s-ar justifica să-l avem pentru orice ființă, chiar și pentru un ticălos.

L. vrea să vadă dacă am linia sinuciderii; eu însă îmi ascund palmele, și, ca să nu i le arăt, voi purta mereu, în prezența sa, mănuși negre.

Reproșul cel mai grav care se poate face revoluțiilor e că, din cauza fricii, scrisori, jurnale intime sunt sacrificate și că le distrug chiar posesorii și autorii lor; n-o lasă în grija poliției.
(Distrugerea jurnalului Dnei de Rémusat la revenirea pe tron a Bourbonilor[1]. Consemnase în el, zi de zi, discuțiile cu Napoleon și cu oamenii de la curte. „Memoriile" ei, scrise mai târziu, nu sunt decât un slab ecou, un fruct al amintirii.)

12 septembrie. Ieri-seară, o femeie pe care-o urmărea un negru mă cheamă în ajutor. Mă apropii iar negrul își vâră mâna în buzunar. Am înțeles. Era pe bulevardul Arago. Cucoana nu risca nimic, eu însă riscam totul, prostește. I-am lăsat să-și vadă de disputa lor, nu fără să încerc un sentiment de rușine.

Creierul meu nu e într-o formă prea bună, și am de-a face numai cu dezechilibrați.

După ce-am frunzărit o carte cu poze despre Spania: *Nimic din ce e spaniol nu mi-e străin.*

---

[1] De fapt, s-a întâmplat ceva mai târziu, în martie 1815, la vestea revenirii lui Napoleon de pe insula Elba. (*N.t.*)

14 septembrie. Explozie de furie într-un magazin cu alimente de regim. De luni de zile de când merg acolo, n-am încetat s-o urăsc pe cucoana care, bănuiesc, e patroana. E hâdă, odioasă, poartă ochelari și te privește ipocrit. Culmea ironiei, dugheana se numește „La vie claire". De fiecare dată când am intrat acolo am *presimțit* că voi izbucni. Azi îmi oferă două pâini de secară foarte turtite (parcă ar fi fost laminate) și-mi spune că sunt mai ieftine (un franc bucata) pentru că sunt necrescute. „Atunci dați-mi doar una", zic eu. Cucoana a făcut un rictus insuportabil, care m-a scos din fire. Am aruncat moneda de un franc și am plecat furios. În fața unei mutre ca asta, cum aș putea să mă stăpânesc? Și totuși ar trebui. În fiecare dimineață, ieșind din casă, ar trebui să-mi propun să rămân calm orice s-ar întâmpla. E cu adevărat umilitor să nu te poți controla. Dar această neputință nu-i accidentală: e înscrisă în natura mea.

14 septembrie. Am întâlnit-o ieri pe Dna (?) care locuiește în același imobil și al cărei soț a murit acum două luni. Am oprit-o ca să-i prezint încă o dată condoleanțe. Mi-a aruncat o privire teribilă, plină de ură și cruzime. Am fost surprins și răscolit, pentru că imediat a început să plângă. Am înțeles că ceea ce luasem drept cruzime și ură nu era decât disperarea.

Știu că-i lipsit de noblețe să consideri recunoștința ca o povară, eu însă așa o simt. Nu mă simt *liber* când sunt în fața cuiva care m-a îndatorat: e ca și cum ar ocupa un loc mai înalt într-o ierarhie invizibilă; îi sunt subaltern. Relațiile dintre noi sunt de aceea alterate; sinceritatea nu mai e posibilă; reținerea își face apariția. La ce bun să mai am relații cu el? Nu mai există spontaneitate, nici din partea mea, nici dintr-a lui; binele pe care mi l-a făcut se ridică între noi permanent și ne paralizează pe amândoi.

E rar, e o excepție să găsești un om valoros care să se înconjoare cu persoane demne de el; afară de cazul că o face *din calcul*.

Niciodată n-am înțeles că poți accepta de bună voie servitutea de-a avea *discipoli*. Întotdeauna ești sclavul celui care te imită.

Am o experiență destul de bogată în ce privește oamenii și lucrurile. Însă în viața practică nu-mi e de nici un folos, sau aproape. În schimb, teoretic îmi este foarte utilă. Dar, repet, nu trag din asta nici un folos.

I-am trecut în revistă pe toți oamenii pe care i-aș putea invidia. La urmă, am constatat că nu mi-ar plăcea să-mi schimb soarta cu nici unul din ei. Toată lumea e în aceeași situație. Asta înseamnă să fii unic. Până și un broscoi este unic; tot ce respiră e unic. Cel mai mare geniu nu e nimic pe lângă această miraculoasă unicitate. Cum se explică atunci că invidia e sentimentul cel mai profund, cel mai vechi pe care îl încearcă orice creatură?

Citit câteva pagini din ultimul volum al *Jurnalului* fraților Goncourt cu o silă enormă. E cu putință ca un scriitor să fie o asemenea țață?

E o anume micime sufletească în faptul că, atunci când suntem nefericiți, dorim ca celorlalți să le pese de necazurile noastre.

Mă gândesc la văduva disperată de deunăzi. Despărțindu-mă de ea, mi-am spus că marile dureri, în perspectiva absolutului, nu sunt decât un joc și că oamenii ar trebui învățați să-și râdă de suferințele lor. Dar, înainte de toate, ar trebui făcut orice pentru a-i împiedica să se lege profund de ceva: să demolăm superstiția iubirii, să smulgem rădăcina idolatriilor, cultul pentru o ființă și chiar pentru o idee. Căci atâta vreme cât credem că există ceva *real* pe pământ, ne agățăm de lucrul acela și îl divinizăm, rezultatul fiind, pentru noi, un șir interminabil de suferințe. A postula că totul e fantasmagorie — iată deci o lucrare salutară și chiar o datorie de care nici un suflet caritabil n-ar trebui să fugă.

Ce mă frapează cel mai mult la criticii de astăzi (critici literari, plastici, ai filozofiei etc.) este insistența, voința de metodă și de sistem ce le permite să-și ascundă lipsa de talent și care face să li se ierte plictiseala nesfârșită ce se degajă din producțiile lor. De îndată ce un făcător de literatură se deghizează în filozof, poți fi sigur c-o face pentru a-și camufla defectele, lipsa de talent, lipsa de inspirație. *Ideea*, sau simulacrul de idee (pentru public e totuna), ce paravan! Cel mai adesea, în spatele lui nu se află nimic. Parada, exhibiția de idei din comentariile critice este hoție abia disimulată: iei ideile altuia, le întorci pe dos, le compari și le pui față-n față într-un soi de balet nedemn de un spirit serios, și te proclami judecător în timp ce jefuiești bunul unui amărât care măcar a produs ceva direct și viu.

15 septembrie

Aceeași întrebare obsedantă: „La ce lucrați, ce pregătiți?" — „*Aștept*", îmi vine să le răspund tuturor. Dar răspunsul adevărat ar trebui să fie mai curând: „Am eu mutra unuia care trebuie să facă ceva?"

Începând de azi, mă apuc iarăși de textul despre *dificultățile renunțării.*

În jurul meu, toată lumea se agită, se *afirmă*, în timp ce eu mă *consum*, mă *consum*.

Oracolul Manual de Baltasar Gracián seamănă *prin ton* cu *Dao De Jing*. Dar e posibil să fie între aceste două cărți analogii mai adânci, corespondențe misterioase. E o iluzie a mea? Sau este o impresie fondată? De verificat.

Acest mare personaj care și-a trădat toți prietenii și toate cauzele nu uită niciodată să meargă la biserică în orașele și țările pe care le vizitează. Cum îndrăznește să i se adreseze lui Dumnezeu? Ce poate să-i spună? De Dumnezeu e vorba!

Cine se prevalează în public de o religie o disprețuiește prin chiar gestul său.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât sentimentul de irealitate se schimbă la mine în certitudinea unei farse generale. Niște muște tragice, asta suntem cu toții.

„Talentul are nevoie de pasiuni? Da, de multe pasiuni reprimate." (Joubert)

16 septembrie. În mijlocul nopții, m-a trezit un coșmar atât de cumplit încât primul meu gând a fost că această trezire va fi definitivă, că nu voi mai adormi niciodată.
Lucru ciudat, în minte îmi rămâne doar impresia lăsată de coșmar; orice afabulație a dispărut; îmi e cu neputință să-mi amintesc ceva.

„Un dușman e la fel de util ca un Buddha." — Ce bine înțeleg această vorbă! Dacă am comis mai puține greșeli decât eram în stare, le-o datorez dușmanilor mei. Ei au *veghеat* asupra mea, veghează și acum: recunoștința ce le-o port e nesfârșită.

Sunt uluit de persistența cusururilor mele. Mă plâng că vizitele inoportune mă împiedică să lucrez. E-adevărat. Dar și mai adevărat e că eu însumi *mă* împiedic să-mi fac datoria, că am geniu când e vorba să-*mi* irosesc timpul. Azi după-amiază, deși nimic nu mă obliga să ies în oraș, am pierdut două ceasuri în biblioteca arondismentului IV frunzărind prostește niște cărți mai mult sau mai puțin interesante. Și totuși; am privit niște fotografii din Grecia, din insulele grecești — *pentru prima oară în viața mea.* Tot ce iubesc se află acolo. O nouă pasiune s-a născut. Să existe, undeva, chiparoși — nu cer mai mult ca să mă declar mulțumit de lumea aceasta. Din cauza prejudecății românești împotriva grecilor, n-am vrut niciodată să merg în țara lor. Toată povestea asta e o tâmpenie, o tâmpenie monstruoasă.

Heine povestește că în copilăria lui, la Düsseldorf, se credea că vârând într-un butoi de bere o ață de care se lega degetul unui spânzurat (de preferință nevinovat), cantitatea și calitatea berii crește. Și Heine adaugă: „Aufgelklärte Bierwierte ein rationaleres Mittel anzuwenden, um das Bier zu vermehren aber es verliert dadaurch die Stärke."[1]

Nu știu nimic mai insuportabil decât ironia continuă, egală, fără răgaz, ce nu-ți lasă timp să respiri și încă mai puțin să gândești. Ironia, care ar trebui să fie delicată și *ocazională* — a devenit, vai, grosolană, adică automată! E, până și ea, sortită să degenereze, să urmeze legea obștească.

Toți acești profesori, cu Heidegger în frunte, care trăiesc ca paraziți ai lui Nietzsche și care cred că a filozofa înseamnă a „vorbi filozofie". — Ei mi-i evocă pe acei poeți care-și închipuie că misiunea unui poem este să celebreze poezia. Peste tot, drama de a fi *prea* conștient: să fie o secătuire a talentelor sau o secătuire a temelor? Probabil și una, și alta: lipsă de inspirație ce merge mână-n mână cu lipsa de substanță. Dispariția naivității; prea multă jonglerie, prea multă *abilitate*, în lucrurile capitale. Acrobatul l-a înlocuit pe artist, filozoful însuși nu e decât un pedant *care se bâțâie*.

M.F. spune că importanța lui Nietzsche vine din faptul că a fost printre primii care s-au interesat de mai multe domenii (filologie, psihanaliză, politică etc.). Ce să spui atunci de Hegel? El, dimpotrivă, s-a mărginit la un domeniu și mai limitat. Spengler are dreptate când susține că vremea marilor filozofi, care-au îmbrățișat toate domeniile, s-a terminat, că filozofia s-a specializat ca orice altă ramură a cunoașterii.

Condiția esențială dacă vrei să *gândești*: să te abții să meditezi la filozofie.

---

[1] „Berarii pricepuți utilizează de obicei un mijloc mai rațional pentru a boteza berea, dar atunci ea își pierde din tărie." (*N.t.*)

Pe stradă, m-a cuprins o înfrigurare extremă: mai am atâtea lucruri de spus! Nu sunt încă pierdut câtă vreme sunt capabil să încerc senzații atât de intense, atât de rare.

„Sunt poate ultimul om, dar nu-i recunosc nimănui dreptul de a mă judeca."

Mă gândesc la Erwin Reisner, filozof autentic, mort necunoscut, și la X, un impostor, celebrat peste tot. Dar la ce bun să mă opresc la aceste evidențe vechi de când lumea? Meritul nu e răsplătit decât atunci când se găsește la un arivist fără scrupule. — Nu altceva e orice om de valoare *care a reușit.*

E un sentiment destul de ciudat acela de a aparține unei țări *fără monumente*, unei țări a cărei singură speranță e viitorul, și care s-ar putea să nu aibă mai mult viitor decât trecut.

Pot face destule lucruri fără convingere (și asta fac aproape zi de zi), în schimb îmi e cu neputință să scriu fără să cred în ce scriu, să scriu ca simplu exercițiu sau din obligație. Tot ce am scris (în afară de scrisorile mele, dar lor nu le acord nici o importanță și de altfel majoritatea au fost dictate doar de politețe), tot ce am scris, tot ce am publicat — chiar am gândit cu-adevărat în momentul în care am scris. E ciudat acest respect pentru scris, având în vedere înclinațiile mele sceptice. Ar trebui, dac-aș fi consecvent cu unele din ideile mele, să nu dau înapoi de la nimic, să afirm orice și să susțin orice cauză. Dacă pot să mint în conversație, nu pot s-o fac în fața foii albe: când scriu, îmi e cu neputință să fiu *politicos.* Se vede că am un fond de onestitate, de naivitate în orice caz. *Scrupulele unui cinic* — ar fi mai mult decât un titlu de carte, ar fi deviza carierei mele. Sfâșiere în echivoc.

18 septembrie, ora 1 noaptea. Disperare cumplită. Mi-am petrecut seara cu niște prieteni; totul a fost bine, și cu toate

astea nu am putere nici să mă dezbrac, aș vrea să mă arunc la pământ și să plâng.

19 septembrie. Ceilalți nu au sentimentul de a fi niște impostori — deși sunt; cât despre mine... sunt tot atât ca și ei, însă o știu și sufăr pentru asta.

(Pentru că am căutat adevărul, era inevitabil să dau peste minciună și s-o descopăr în toate gesturile celorlalți, ca și în ale mele.)

Să ai ținută înseamnă să știi să-ți ascunzi bucuriile și mâhnirile, să nu faci nimic ce ar putea stârni invidia, disprețul sau mila altuia.

Singura parte interesantă dintr-o doctrină ce promite mântuirea (religioasă sau politică, nu contează) e partea ei distrugătoare.

Din nou, amărăciunea și acel gust de cenușă ce-mi impregnează toată ființa.

Mi se reproșează sterilitatea, adică tocmai rațiunea mea de a fi și titlul meu de glorie. Nu valorez ceva decât pentru că scriu *puțin*. Concepția mea filozofică detestă dezvoltările. De îndată ce mă explic, mă lichidez cu mâna mea.

X, din reușită în reușită, a devenit total găunos; s-a împotmolit în succesele lui. Ca să rămâi tu însuți, să nu te conformezi cu nici un preț imaginii pe care ceilalți și-o fac despre tine. Chiar cunoscut fiind, chiar celebru, trebuie să trăiești ca și cum n-ai exista decât tu și...

Între mistică și „nihilism", diferența este pur verbală, vreau să spun că orice experiență a neantului este de ordin mistic.

20 septembrie. Sună cineva la ușă. Mă uit prin vizor. Nu deschid. Este D.L., care niciodată nu vrea să telefoneze

înainte. Aceste vizite neanunțate mă îmbolnăvesc, echivalează cu o violare de domiciliu, cu o profanare a singurătății.

Nu poți scăpa de *Angst* decât prin lecturi frivole sau tehnice; în nici un caz prin ceva ce ține de „suflet".

Nu pot înțelege, dată fiind pasiunea mea pentru peisaje, cum am putut bârfi atâta pământul acesta.

Paravanele de Genet. O operetă *pidosnică*. Am plecat la pauză, scârbit, dezamăgit, furios: ce idee să merg la un spectacol atât de „parizian"! Și ce idee să mă duc la teatru! Sunt o grămadă de „plăceri" ce nu mai înseamnă nimic pentru mine. La drept vorbind, tot ce-i *spectacol* mă plictisește. (Totuși, dacă e să aleg între două plictiseli, încă prefer să văd o piesă de teatru decât să citesc un roman.)

Rabi Mihal le-a mărturisit o dată fiilor săi: „Norocul vieții mele e că niciodată n-am avut nevoie de un lucru înainte de a-l avea." (*Povestiri hasidice*)

21 septembrie. Această operetă scabroasă a lui Genet — toate vorbele astea murdare, tot arsenalul vulgarității și mediocrității, ce trec fără să deranjeze pe nimeni, cum să le explici? Doar prin tocirea limbajului: aceste cuvinte și-au pierdut toată prospețimea, toată virulența, au fost și sunt prea mult folosite în conversație. Nu mai există expresie legată de sexualitate care să nu poată fi folosită în societate. În altă limbă, indiferent care, o piesă ca a lui Genet ar fi pur și simplu insuportabilă. În românește, de pildă. În franceză, totul s-a golit de conținut, *nici un cuvânt nu-și mai păstrează valoarea de imagine*. Prin urmare, nimic nu mai șochează, nimic nu mai este indecent. Ce să spui despre o limbă în care a numi un anume act sau un anume organ nu e mai grav decât să spui *furculiță*?

Zilnic îmi propun să nu mai văd pe nimeni, să nu mai accept nici o întâlnire. Pe urmă sună telefonul, și cineva pe

care mi-e cu neputință să-l trimit la plimbare atentează la timpul meu, vrea să-l înhațe și să mi-l fure.

Când ești străin în sânul unei națiuni pe care-ai adoptat-o de voie sau de nevoie, nu-i mai vezi, după un timp, decât defectele și devii orb la virtuțile pe care aceste defecte le presupun. Nu mai disting decât părțile negative ale francezilor — dar încep să redevin echitabil față de ei de când mă asaltează compatrioții mei: pe lângă defectele lor, ale francezilor sunt floare la ureche!

Nimeni nu e mai religios decât mine. Nici mai puțin religios. Sunt în același timp mai aproape și mai departe de Absolut decât oricine.

Judecând după tineri, asistăm la *nietzscheizarea* Franței.

De ani de zile nu scriu decât despre virtuțile Indiferenței, și nu e zi în care să nu fac o criză de furie care, dacă n-aș reprima-o, ar îndreptăți o internare. Din fericire, aceste dispute violente se petrec între mine și mine, dar, la drept vorbind, întotdeauna din cauza cuiva. Încă nu sunt capabil de uri imaginare; delirurile mele nu sunt lipsite de obiect.

Să vezi cum o sală întreagă admiră din oficiu, să-i vezi pe toți acești tineri care se tem să aibă o opinie, care se tem că s-ar putea să nu le placă ceea ce trebuie să placă. Îți vine să te-ntrebi dacă gloria la Paris nu e mai joasă, calitativ, decât cea de oriunde, și dacă pofta de a fi cunoscut nu ține de vreo infirmitate.

Un pasionat care nu știe în ce să-și investească pasiunile, de ce să le agațe.

Dacă toate orele pe care le consacru altora le-aș folosi ca să mă cunosc mai bine, calea spre adevăr, spre adevărul propriei mele ființe, ar fi liberă.

Jena pe care-o simt de fiecare dată când sunt întrebat ce fac. Lumea încă n-a înțeles că sunt inapt pentru „făcut", că tot ce fac e să las timpul să treacă, în fapt să trec împreună cu el...

M-am gândit din nou cât de util e dușmanul. Cu o condiție totuși: să fie un *bun* dușman, adică să nu ne slăbească o clipă, să fie gata să semnaleze, să dezvăluie cea mai mică slăbiciune a noastră.

Mai devreme sau mai târziu, trebuie să suporți consecințele ideilor tale, adică să *plătești*. Atunci, și numai atunci, opera se întoarce împotriva autorului ei. Mă gândesc la S.B., care seamănă tot mai mult cu personajele sale: este revanșa lor; îl silesc să decadă, să coboare la fel de jos pe cât le făcuse el să coboare.

Am vorbit destul despre imposibilitatea teoretică de a trăi; acum mi se pare că această imposibilitate a devenit practică. Dar nu a fost așa dintotdeauna? Când oare m-am implicat, când oare mi-am asumat *direct* ființa?

Scepticismul meu nu e decât transcrierea teoretică a neurasteniei de care sufăr.

Dovada că *probitatea* — ca să vorbim ca Rivarol — definește limba franceză este că subjonctivul abundă aici mai mult decât în alte limbi. Franceza sau respectul pentru incertitudine.

23 septembrie. Ieri-seară, era, să zicem, beat. A vorbit, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, de „opera" lui. Opera mea în sus, opera mea în jos. — În fond, toți scriitorii fac la fel, iar asta îi pierde. Sunt niște prizonieri, niște sclavi orbiți de ceea ce fac. Ce se mai minunează! „Am o operă", repetă fiecare, neîncetat. Or, modul cel mai sigur de a strica, de a rata această operă este să te gândești întruna la ea. Trebuie să scrii pentru a spune ceva, nu pentru

a realiza o operă. Totul se degradează dacă e făcut *cu gândul* la o carte. Are valoare doar ceea ce este gândit pentru sine, ceea ce nu se adresează *nimănui*.

Mi-e imposibil să știu dacă mă iau sau nu în serios. Drama detașării este că nu-i poți măsura progresul. Înaintezi într-un deșert și nu știi niciodată unde-ai ajuns.

Mă gândesc la H. M. care se face că nu știe ce se scrie despre el, când în realitate nu-i scapă nimic. Până și singurătatea e la el o strategie; cu aerul că trăiește pe altă planetă, câștigă mereu aici, pe pământ. I se potrivește cunoscuta vorbă, spusă despre nu mai știu cine: „X e un sihastru la curent cu mersul trenurilor."

Se vorbea deunăzi despre succesul la femei al anumitor autori. O tânără, citând numele lui X, se mira că o femeie poate accepta să se culce cu el, chiar dacă îl admiră. Nu-și putea imagina actul fizic cu un asemenea burtos, buhăit și congestionat. Cred că am găsit răspunsul. Un scriitor care a reușit, care e celebru, face figură de *cuceritor*. Iar X este unul: a câștigat o bătălie, și-a zdrobit adversarii. E un învingător, își *dictează* condițiile. E aici o lege străveche, de care femeile ascultă în mod inconștient. E vorba, din partea lor, de *consimțământul la viol*. Când apărătorii capitulau, cetatea era predată inamicului: chiar dacă îl urau, femeile, în forul lor lăuntric, îl admirau. Era câștigător. Scriitorul cu un fizic hidos exercită același gen de fascinație. Și el, în felul lui, e stăpânul Cetății.

Am patima Indiferenței.

Extazul e lucrul pe care toți îl caută prin toate mijloacele — iar singurul extaz adevărat nu se obține decât prin renunțare. Renunțarea nu e un „mijloc"; renunțarea e „totul".

Din când în când, un tânăr îmi scrie. Nu știu ce să răspund. De fiecare dată în legătură cu *Tratatul*. Degeaba am

„făcut" mai multe cărți, doar una este cunoscută; celelalte, poate mai bune, nu interesează pentru că sunt mai puțin isterice. Lirismul deșănțat trece drept forță, iar retorica e confundată cu energia.

Nu vreau să le fac cititorilor mei nici o concesie, nu vreau să mă las prins în propriul meu joc ca să le fac plăcere. Avantajul de a nu fi avut succes este să-ți poți vedea de drum netulburat, să nu te lași oprit de chemări sau reproșuri. Nu trădăm pe nimeni, cu excepția acestor câțiva cititori care nu vor sau nu pot să ne urmeze, care-au rămas la o anume imagine a noastră, de care nu vor să se desprindă. Să continuăm fără ei. Mi-ar fi rușine de altfel să am o *clientelă*. Discipolul este coșmarul meu. Nu i-aș ierta pe cei care m-ar imita. Prefer un dușman decât un tovarăș de drum.

Iar ceea ce-mi displace mai mult ca orice e să mă recunosc și să mă regăsesc în cineva.

Numim pe cineva prieten *vechi* atunci când constatăm că nu mai avem nimic să ne spunem.

La fiecare întâlnire, constat că nu mai am aproape nimic în comun cu oamenii pe care-i frecventez — ar trebui să spun cu oamenii în general.

Nu există deosebire fundamentală între o prietenie veche și o căsnicie veche: în amândouă cazurile, aceeași uzură, același neant.

Din toate părțile mi se reproșează că nu produc nimic, când la mine sterilitatea e postulată; ba e chiar modul meu de „realizare".

Omul care mă deprimă cel mai mult e mulțumitul de sine. Nu pot să-l înțeleg, reușita lui îmi pare ireală, orgoliul lui, ridicol sau dement, chiar dacă toți îl consideră legitim. Căci pentru mine orice reușită exterioară este mai rea decât

un eșec, și mi se face milă de toți cei care izbândesc după măsura lumii acesteia.

Când veghez noaptea târziu, sunt bântuit de geniul meu cel rău, cum a fost Brutus bântuit de-al său înainte de lupta de la Filipi...

Un prieten nesincer și care se interesează de noi doar ca să ne spioneze e mai rău decât un torționar.
Regulă generală: orice prieten este invidios. Aproape că ne pizmuiește și pentru defectele noastre.

Când cineva îmi place, e aproape totdeauna pentru înfrângerile — și numai uneori pentru reușitele lui.

24 septembrie. De zece zile e o vreme atât de frumoasă, încât ideea de a fi la Paris mă torturează în fiecare clipă.

Toată dimineața am rumegat reproșurile pe care mi le-a făcut ieri M.E.: Ce se-ntâmplă? De ce nu mai scrii? etc. etc. Ar fi trebuit să-i răspund că Wittgenstein n-a scris în totul decât un sfert din cât am produs eu, și că în comparație cu el, cu E., W. nu e decât un biet ratat — dacă numărul cărților e unicul criteriu. Dar am tăcut, căci, în mod vizibil, era prea mulțumit de sine ca să poată suporta fără să reacționeze o cât de mică insinuare vexantă.
Mi-am impus *concizia*; — prietenii, în loc să-mi mulțumească, nu încetează să mi-o reproșeze ca pe o crimă.

Ce mi-a făcut M.E. În astea trei săptămâni, am meritat-o, măcar ca pedeapsă pentru ce i-am făcut eu lui Mircea Zapratan, la Sibiu, acum vreo treizeci de ani. O noapte întreagă, i-am reproșat că-și irosește talentul prin cârciumi, că nu citește și nu scrie nimic, că e un „Zongoramester"[1](?) în

[1] Pianist, în ungurește. (*N.t.*)

bordelul lui Tilea; ca un torționar, l-am hărțuit fără să-l slăbesc: credeam că răsucindu-i cuțitul în rană fac o faptă caritabilă, că-l ajut să-și revină etc. La ora 5 dimineața, a izbucnit în plâns. A fost singurul rezultat al rechizitoriului meu. Crezusem că mă port ca un prieten: în realitate, n-a fost decât un exercițiu de cruzime; mă folosisem de M.Z. pentru a da frâu liber nevoii de a mă afirma nepedepsit prin sarcasm. Ceea ce pățesc acum e un act de justiție, și nu sunt omul îndreptățit să se plângă.

Doar Anticii trebuie citați în legătură cu moartea; — creștinii i-au denaturat sensul. — Cum a stricat totul, Mântuitorul ăsta!

24 septembrie. — Vizita lui R.F., profesor de franceză la universitatea din Buffalo. Origine poloneză. Părinții i-au murit la Auschwitz. În 1942, este deportat. Avea doisprezece ani. Într-o gară, sare din tren și se urcă într-un marfar. Când trenul *lui* (cu deportați) pleacă, îl *cuprinde spaima*; se află într-un vagon plin cu saci de cartofi. Supraviețuiește mâncând cartofi — apoi ajunge la Toulouse unde lucrează într-o fermă. După Eliberare, pleacă în America unde face tot felul de meserii...

Îmi spune că e mulțumit, că are o nevastă drăguță, că America îi place, că e bine plătit — contrariul a ceea ce povestesc intelectualii americani de origine europeană, mai toți niște înăcriți. Căci o fire optimistă poate face minuni: el, care avea motive să fie disperat, nu e defel. Te *naști* fericit sau nefericit.

Farmecul poeziei contemporane stă în arbitrariul absolut al imaginii.

O rețetă eficientă ca să-ți impui modestia: amintește-ți mereu că în fond tot ce ți se întâmplă nu este un *eveniment* decât pentru tine.

„Vasăzică te-ai *resemnat*?" îmi spune E.I. — Nu, dar am *crize* de resemnare.

Cât *viitor neîmplinit* e în trecutul meu!

Strigătul se potrivește cel mai bine firii mele, dar mi-am pierdut și obiceiul, și pofta de a striga. Sunt la antipodul lirismului. Singurele mele raporturi cu poezia se datorează dorinței mele de a plânge, și ea însă destul de rară și din ce în ce mai puțin *exaltantă*.

25 septembrie. După miezul nopții. Adineauri, făcându-mi plimbarea în jurul grădinii Luxembourg, mă gândeam că există în mine un gust pentru negație extrem de pronunțat, din care derivă toate celelalte înclinații ale mele, în primul rând cea pentru mistică. Totul mă plictisește, afară de ideea de a distruge această lume.

Lucrul cel mai greu pentru mine e să concep *proiecte* și să cred în ele. Dacă din când în când îmi fac vreunul, e numai din rațiuni practice.

Un papă care și-ar pierde credința și ar părăsi Vaticanul după ce și-ar mărturisi ateismul urbi et orbi...

Încercat să-i recitesc pe Suso, Tauler și chiar unele texte ale lui Eckhart (*Cartea mângâierii divine*); nu am putut; e o formă de mistică pe care-am depășit-o. Acest zeu prea personal al creștinismului nu-mi mai spune nimic, și nici această fervoare directă, lirică, cvasierotică, și care mă încânta atâta în altă epocă a vieții mele. După ce-ai frecventat o vreme budismul, e cu neputință să revii la dulcegăriile creștine (cu excepția lui Meister Eckhart, în ciuda celor spuse mai sus). Ai nevoie de ceva mai impersonal și de asemenea mai radical, aș spune mai *definitiv*...

Neputință de a scrie. Dau înapoi în fața oricărui *subiect*.

Fără cvasipermanența bolilor mele fizice, aș cădea într-un marasm pe care l-ar putea invidia cel mai expert dintre fachiri.

Henri Thomas mi-a povestit, cu mulți ani în urmă, că într-un cimitir normand a văzut un mormânt purtând inscripția: X, născut la..., mort la..., — iar dedesubt: *Proprietar*.

Citit un articol despre distrugerea ghetoului din Varșovia. Eroismul evreiesc de aici are mult în comun cu cel din lupta împotriva lui Adrian, Vespasian și Titus. La distanță de aproape două mii de ani. Ce vitalitate!

Mă gândesc la prietenul meu X, călugăr, care venea la Paris ca să se consulte cu notarul *său*.

Valéry îi reproșează lui Nietzsche că a fost mai mult om de litere! Valéry, care, în ciuda pretențiilor, nu era *decât* asta!

Bat clopotele. Pare atât de ciudat, la Paris. Prin ele trecutul se tânguie, dând în același timp un avertisment prezentului și un ultimatum viitorului.

Procrastinație. Pasiunea amânării împinsă până la manie. Nu respir decât atunci când las lucrurile pe mai târziu. Această senzație de libertate e însă efemeră; se preface repede în remușcare, și mă apucă disperarea că n-am făcut lucrul pe care ar fi trebuit să-l fac, chiar fără a crede în el.

Acest scriitor care, de ani de zile, în cronica pe care o scrie săptămânal, invocă ceasul morții sale; ceea ce nu-l împiedică să fie părtinitor și să cedeze unor toane de mahalagioaică.

Ideea morții nu ne face mai buni; ea înmulțește și agravează dificultățile deja existente făcându-ne și mai incapabili să le rezolvăm. Asta se constată ușor la inșii obsedați de ea: totul le e mai greu decât altora. De ce? Pentru că se gândesc mai mult la *moarte* decât la moartea *lor*.

Gândul la propria moarte ne face buni câteodată, meschini cel mai adesea; nu-i de mirare: ne aplecăm asupra intereselor noastre personale, ne preocupăm de propria persoană, ne înfundăm în spaime lipsite de încărcătură metafizică — pe când moartea în general e susceptibilă să ne influențeze mult mai radical gândirea. E distanța ce separă contemplarea unui mormânt de contemplarea unui cimitir.

Cum funcționează spiritul meu atunci când se desprinde de cuvinte? Care-i este identitatea? *Cine* este el? Dar mai există oare?

Blestemul meu: îmi place să iau o carte în mâini și totdeauna deschid cu bucurie o carte, *orice* carte. Dar bibliotecă nu am: e mântuirea mea.

Am avantajul de a putea să nu citesc cărțile în vogă. Le parcurg, ce-i drept, după ani de zile, când entuziasmul față de ele s-a răcit. Împărtășesc adesea decepția foștilor amăgiți, dar nu întotdeauna.

Îmi este imposibil să-mi precizez sentimentul față de cărțile mele. Îmi aparțin și totuși... Sunt nevoit să mă gândesc la ele și să le judec, căci oamenii îmi vorbesc despre ele; dar cât de liber, cât de eu însumi aș fi dacă ele n-ar exista, dacă timpul pe care l-am pierdut ca să le scriu îl foloseam ca să mă detașez, senin, de lume și de mine însumi!

Am depășit rând pe rând toate lucrurile, dar nu am depășit universul; — am depășit universul, dar nu și lucrurile.
Din cele două propoziții, care-i adevărată? Care exprimă starea în care mă aflu, etapa la care am ajuns?
Habar nu am, habar nu am.

Nu trebuie să scrii și mai ales să publici decât lucruri care dor, de care cititorul să-și aducă aminte. O carte trebuie să scormonească răni și chiar să le provoace. Trebuie să fie la

originea unei tulburări *fecunde;* dar mai presus de toate o carte trebuie să fie un *pericol.*

Am tulburat câteva ființe — dar nu am mântuit nici una. Dacă nu cumva tulburarea e un simptom de mântuire.

29 septembrie. În sfârșit respir: a revenit vremea proastă.

Dorința de a părea inteligent sporește capacitățile unui intelect. Orice vanitate stimulează. Cei lipsiți de așa ceva rămân sub posibilitățile lor, își lasă neexploatate o parte din talente.

(Adineauri, l-am întâlnit întâmplător pe X, pe care nu l-am mai văzut de ani de zile. Am petrecut împreună ceva mai mult de-o oră, timp de care a profitat ca să se laude; și, tot încercând să spună despre sine lucruri interesante, a izbutit, în parte, bineînțeles. Ar fi fost mult mai plicticos și penibil dacă și-ar fi adresat numai laude *rezonabile.* Exagerând, s-a apropiat mult de spirit, a fost chiar pe punctul de a-l avea.)

Peste tot, nu vezi decât tineri. Copii subvenționați, ieșiți din alocații familiale. Au ceva ireal: carne pentru bani. Cred că această carne nu valorează nimic. — Înainte, se procrea din convingere sau din întâmplare; azi, pentru alocații și pentru a plăti impozit mai mic. Acest exces de mercantilism nu poate să nu dăuneze calității spermatozoidului.

Dacă m-a pasionat atâta soarta germanilor și a evreilor, e pentru că, sub semnul aceleiași fatalități, tot ce fac se întoarce împotriva lor. Au fost mereu victimele a ceea ce iubesc mai mult. Nici unii, nici alții nu sunt *diplomați.*

(Fatalitatea la evrei: au jucat un rol considerabil în instaurarea comunismului, l-au îmbrățișat cu o fervoare cvasi-religioasă: dar comunismul, o dată instalat într-un loc, i-a zvârlit cât colo după o vreme. Astfel, întotdeauna și-au *plătit* scump entuziasmele, ca și germanii visele de mărire.)

Despre Susan Soca[1]

„Zei ce sălășluiesc mai sus de rugăciune
Au dat-o ăstui tigru, Focul."

(Borges)

Verhängnis (= fatalitate, decret al Providenței, lucru funest), cuvântul care-mi place mai mult decât oricare altul din limba germană.

După o lună de timp frumos, cer acoperit. Mă simt bine în tovărășia norilor; — când îi privesc cum lunecă deasupra mea, îi simt aproape atingându-mi creierul.

Lamentație și deriziune — activitățile pentru care am cele mai multe aptitudini.

În războiul Troiei, sunt tot atâția zei și de o parte, și de cealaltă. E o viziune justă, de care modernii sunt incapabili, ei care vor ca „dreptatea" să fie de o singură parte. Homer era cu mult mai obiectiv.

Tot ce ține de biologie îndreptățește în egală măsură uimirea și cinismul.

2 octombrie. Jackson Mathews m-a dus azi-dimineață la biserica rusă din strada Daru. Mișcat, răscolit adânc de slujbă, de *voci*. E prima oară în viață când am simțit oarece mândrie că sunt *ortodox*.

Surâsul lui interminabil.

Era expert în „la ce bun".
(Neurastenia este automatismul lui „la ce bun".)

---

[1] Vezi „Ea nu era de aici...", în Cioran, *Exerciții de admirație*, ediția a II-a, traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 1997, pp. 189–192. (*N.t.*)

Dacă există vreun lucru îndreptățit pe lumea asta, e tocmai acest refren interogativ.

I-am scris unui teolog japonez care trăiește, pare-se, într-un loc izolat, că pierderea singurătății e lucrul cel mai rău ce ni s-a întâmplat după pierderea paradisului. Cât îl invidiez pe omul ăsta care cu siguranță nu cunoaște flagelul vizitelor!

3 octombrie 1966

Aseară pe la ora 23 m-am întâlnit cu Beckett. Am intrat într-un bar. Am vorbit de una și de alta, despre teatru, apoi despre familiile noastre. M-a întrebat dacă lucrez. Îi spun că nu, și îi explic ce influență nefastă are budismul, de care nu mă pot desprinde, asupra activităților mele de scriitor. Filozofia hindusă are asupra mea efecte anestezice. Apoi îi spun că am ajuns să suport consecințele teoriilor mele, că m-am *convins* eu însumi de ceea ce am scris și că am devenit discipolul *meu*. Și că dacă aș vrea să redevin scriitor ar trebui să refac în sens invers drumul pe care l-am parcurs.

Aveam probabil ceva jalnic și trist, pentru că, despărțindu-ne, Beckett m-a bătut de două ori pe umăr, cum îi faci, în semn de simpatie, unui ins care se crede pierdut și pe care vrei să-l asiguri că nu trebuie să-și facă griji, că totul e-n regulă. Într-adevăr, meritam milă și încurajare. Cât sunt de dezarmat în lumea asta! Iar mai grav e că nu văd de ce n-ar trebui să fiu.

4 octombrie 1966. I-am spus ieri-seară lui Beckett că uriașul, imensul volum al lui Sartre despre Genet e un fenomen la fel de monstruos ca Auschwitz-ul.

Puținul pe care îl fac, îl fac în ciuda a ceea ce *știu*. Să-mi fie știința mea un dușman? Al meu nu, dar al *actelor* mele, cu siguranță. Nu am vocație de fachir, deși, în absolut, catatonia îmi pare o extremitate de dorit și legitimă.

Poziția metafizică prin excelență — omul care meditează ar trebui să imite anumite reptile și să se încolăcească în juru-și, la nesfârșit.

Atâta am vorbit de rău viața, încât acum, dorind să-i fac dreptate, găsesc numai cuvinte care sună fals.

Mă gândesc dintr-o dată la acel film despre cariera lui Churchill. Se văd în el, pe la 1924, câteva scene ale vieții germane din epocă, în special o manifestație nazistă: Hitler apare în prim-plan și are exact aerul unui nebun în ospiciu, cu privirile rătăcite, cu trăsături crispate și demente, cu chipul *căscat*. Un glonte bine țintit ar fi salvat milioane de vieți. Dar Providența a ocrotit monstrul și i-a dat zile...

Față de tot ce este important — începând, cum e normal, cu Dumnezeu — nu poți avea decât o atitudine echivocă.

O prietenă englezoaică scrie o teză despre autobiografie. Nu are nici un sens. Ce altceva este o operă, oricare operă? Scriitorul obiectiv e cel care-și ascunde eul; cel subiectiv, și-l etalează. Însă în ultimă instanță amândoi vorbesc numai despre ei înșiși. Un scriitor care vorbește despre altceva decât despre sine comite un abuz.

Cel mai mult îmi plac suspinele impersonale, durerile fără *nume*.

Nu știu expresie mai plină de sens decât a fi „lovit de Soarta", de un zeu complet anonim, de un zeu fără cap dar care se scrie cu majusculă pentru a arăta limpede *cui* ține locul.

Vanini — filozof libertin care-a sfârșit pe eșafod în 1618 (?) la Toulouse, care a simulat credința și a făcut apologia mai multor religii și a mai multor ordine din interiorul creștinismului — din interes dar și pentru a le putea săpa dinlăuntru —, în fine, un adevărat napolitan. Am o poftă

grozavă să-i citesc *Dialogurile*. Un filozof decapitat pentru crima de ateism.

Timp de secole, oamenii au luptat și și-au riscat viața pentru a se elibera de Dumnezeu. Noi însă, la mijlocul secolului XX, regretăm lanțurile reprezentate de El și nu știm ce să facem cu o libertate pentru care n-am făcut nici un sacrificiu, pe care nu am cucerit-o noi. Suntem moștenitorii ingrați ai ateismului eroic, epigonii revoltei, o masă de rebeli care deplâng în taină dispariția „superstițiilor", a „prejudecăților" și a vechilor „spaime".

4 octombrie 1966

Când trag un pui de somn la amiază, de îndată ce mă trezesc încep să fredonez refrene de muzică țigănească maghiară. Asta mă readuce instantaneu în plină Europă centrală și dezgroapă o mulțime de amintiri.

Violonistul, actorul, oratorul etc. — mi se pare de necrezut că un om care se respectă poate dori și accepta aplauze.

Poți să te gândești în fiecare zi la moarte și totuși să „perseverezi în ființă"; nu la fel se întâmplă dacă te gândești mereu la *ceasul* morții tale; cel care n-ar avea în minte decât această clipă ar comite un atentat contra tuturor celorlalte.

Borges a scris un poem despre tangou. Îl înțeleg. „Dați-mi tangoul meu cel de toate zilele!", îmi vine să strig. Port în mine o Argentină secretă.

Nu știu de ce îmi fac atâta sânge rău din cauza traducerii cărților mele. Traducătorii mei (cu excepția lui Marthiel) au întotdeauna aerul că-mi fac un hatâr, o concesie: traduc orice, dar când e vorba de mine, se repetă aceeași poveste: ai zice că fac un sacrificiu, că pierd averi ca să mă facă cunoscut. Pentru mine, toată povestea asta e umilitoare la culme și m-am săturat de ea până-n gât. Dacă volumașele mele

valorează ceva, vor fi traduse cândva; dacă nu, de ce să mă agit pentru ele? Oricum nu *câștig* nimic de pe urma lor: nici bani, nici altceva. Trebuie să curm aceste sâcâieli ce mă scot din sărite și mă otrăvesc inutil. Să-mi păstrez veninul pentru o cauză mai bună!

Adio renunțării.

Dorința renaște veșnic din ea însăși. Este o nebunie să-ți închipui că o poți birui. Natura ei ține de bolile incurabile. Dorința este INCURABILĂ.

Am (re)citit „Paleontologie", în numărul pe octombrie al *N.R.F.* Acest text, pe care îl socoteam prost, e mult mai bun decât credeam. Nu este clar decât în aparență; în realitate, am vârât în el tot felul de lucruri, iar la citire mi s-a părut obositor. Probabil că și este.

Dacă există un ratat al absolutului, acela sunt eu. O spun cu toată mândria de rigoare.

Dacă există un domeniu în care omul a *inovat*, acela e, cu siguranță, teama: omul a șlefuit-o, a diversificat-o, a transfigurat-o, a adâncit-o. Invenția lui cea mai originală e teama *fără motiv*, teama continuă, de fiecare clipă, teama ce șubrezește spiritul (sau mai curând emană de la un spirit șubrezit).

Nu știu pe nimeni (nici măcar E.I.) care să fie mai *atins* ca mine în esența lui. În cazul meu, a exista echivalează cu un triumf de fiecare clipă asupra mea însumi. Probabil am prins gust pentru această luptă și aceste victorii. Căci altfel nu știu cum aș putea să explic faptul că am dus-o atâta.

5 octombrie. Astă-seară, făcându-mi obișnuita plimbare în parcul Luxembourg, am fredonat întruna refrene spaniole, destul de tare pesemne, pentru că toți întorceau capul. Era una din acele crize în care exaltarea e mai puternică decât

deprimarea. Cei din jur mă credeau probabil nebun sau poate un *fericit* (nu al pământului, ci Dumnezeu știe al cui). Și, într-un sens, eram fericit. Căci am putut retrăi cu gândul, întreagă, noaptea aceea de la Talamanca, atunci când, pe la ora trei sau patru, m-am sculat brusc și m-am dus pe stâncile abrupte ce domină marea cu gândul *s-o isprăvesc*. Eram în pijama, cu un impermeabil negru pe deasupra; am rămas pe stânci mai multe ceasuri, până când lumina a venit să-mi alunge gândurile negre. Însă chiar înainte de răsăritul soarelui, frumusețea peisajului, agavele de pe drum, zgomotul valurilor, cerul, totul mi s-a părut atât de frumos încât *proiectul* meu mi s-a părut neavenit și în tot cazul pripit. Dacă totul este ireal, peisajul ăsta e și el ireal, îmi spuneam. E posibil, e chiar adevărat, mi-am răspuns; dar această irealitate îmi place, mă farmecă, mă consolează. Frumusețea nu e o iluzie completă: e o iluzie știrbită, un *început* de realitate.

6 octombrie 1966. Șase ore de mers în regiunea Dourdan sub un soare suportabil și pentru mine. Tot timpul, senzația că sunt fericit, că nu doresc nimic altceva, că nu mai aștept nimic de la lucruri sau de la oameni, de vreme ce totul îmi e *dat*. Ce contrast între această delicioasă oboseală fizică și ursuza trudă intelectuală! Numai atunci când sunt la același nivel cu natura sunt fericit.

Inși cu mult mai avuți decât mine îmi cer scrisori de recomandare pentru diverse fundații străine. De când trebuie cerșetorii să fie garanții celor care n-au cerșit niciodată?

Mă apăr tot mai hotărât de pericolele poeziei. Evoluez în sens opus *Tratatului*, al cărui stil lamentabil, contaminat de lectura romanticilor (englezi în special), mi-l reproșez și acum. Să nu cedez ispitei lirismului, să mă eliberez de damfurile nietzscheene, iată la ce aspir; de altfel, în parte am reușit. Nevoia de rigoare e mai puternică la mine decât isteria; mai exact: *vreau* să fie mai puternică.

Giza s-a măritat în Argentina. Trebuie să-i scriu ca s-o felicit, eu care consider căsătoria o instituție de-a dreptul odioasă. Dar trebuie să fiu caritabil și să încerc să-mi imaginez fericirea cu ochii celorlalți. Să-mi convertesc aversiunile în norme, să-i sâcâi pe ceilalți cu neputințele mele sunt obiceiuri de bădărân: dar asta am fost toată viața.

Întotdeauna m-am înțeles bine cu cei câțiva spanioli pe care i-am cunoscut: toți erau puțin cam nebuni, iar nebunia lor era autentică, nu simulată, nici literară; pe scurt, n-avea în ea nimic *parizian*.

Din câte știu, nu s-a subliniat îndeajuns importanța sinuciderii la Dostoievski. Totuși, după umor, e aspectul care m-a frapat la el cel mai mult.

8 octombrie — Puțin înainte de miezul nopții. Angoasă. Simt că e de origine organică și că nu am nici o putere asupra ei. Umilința de a nu-i putea rezista, de a mă lăsa înghițit de ea.

Trupul îmi e stăpân. Mi-o arată crizele mele, indiferent de natura lor. Orice *intensitate* e însoțită la mine de o modificare în organism, de o tulburare ce se produce în el și care adesea se transformă în dezechilibru; — un dezechilibru *pozitiv*, câteodată.

Orice neofit te calcă pe nervi. De îndată ce un ins se convertește la ceva, e bine să nu mai ai de-a face cu el. Credința ca factor de ruptură.

Nu știu cum se face, dar pentru mine totul e greu, orice gest, cel mai elementar, capătă proporțiile unei probleme. M-am născut în dificultate, în ea trăiesc, în ea perseverez: e condiția mea naturală. Nimic mai normal pentru mine decât să mă simt stingherit, să mă simt izolat și străin de orice.

9 octombrie — Duminică după-amiază
Urâtul se ridică până la cer.

Un jurnal (Tagebuch) te împiedică poate să lucrezi; în schimb îți este util, înlocuiește cu folos un prieten. Să te poți lipsi de confident — tot e ceva.

Azi-dimineață, din nou la biserica rusă, cu Jackson Mathews care vine în fiecare duminică. Ascultând acele voci profunde, venite din alt timp, le-am simțit din nou influența binefăcătoare. Într-un sens, e ca o reîntoarcere în copilărie. Nu sunt credincios; să fi fost pe când eram copil? Mi se pare că nu am fost la nici o vârstă a vieții. Oricum, e o *încercare* de a-mi regăsi rădăcinile. Încerc să mă regăsesc.

„Lebensgefühl"[1]-ul meu: tot ce se întâmplă nu e decât un joc absurd, abia agrementat de o vagă intenție demonică.

(Tot ce vine de la Demon are un sens, fie și negativ, un țel, fie și distructiv. Târăsc după mine prea multe îndoieli ca să pot crede sincer în Bine sau în Rău, ca să recunosc supremația unuia sau altuia.)

„Mă simt într-o asemenea stare încât, dacă aș fi scufundat sub apă, nu știu dac-aș face vreun gest ca să revin la suprafață." (Keats într-o scrisoare către Benjamin Bailey, 1 iunie 1818.)

Scrisorile lui Keats sunt atât de frumoase, poate cele mai frumoase din literatura engleză, pentru că sunt, toate, marcate de vecinătatea morții.

La Paris, singurul mod de a rămâne tu însuți e să nu-ți pese de lucrurile în vogă. De îndată ce te pui la același diapazon cu orașul, ești pierdut.

Dacă totuși apreciez ceva la mine, este că reușesc să înfrunt zilele cu viziunea pe care o am despre viitor. Presimt,

[1] Sentimentul existenței, sentimentul de a exista. (*N.t.*)

simt, *știu* ce soartă îl așteaptă pe om, spre ce destin se îndreaptă — și totuși, de bine de rău, izbutesc să mă târăsc mai departe; — în schimb, mi se pare că un altul n-ar izbuti, că numai eu pot să îndur această viziune. Poate că mă înșel. Dar dacă ceilalți ar zări ce zăresc eu!

Deșertăciunea Progresului: orice nouă achiziție presupune o pierdere, o renunțare, o respingere a lucrului pe care îl înlocuiește. Aproape niciodată câștigul nu compensează pierderea. Dar acest fals câștig este inevitabil, îi seduce pe toți, nimeni nu îndrăznește să-l disprețuiască, astfel încât se poate spune că Progresul este fatal, dar fatal ca o boală, ca un flagel, ca un dezastru. (Electricitatea a fost salutată ca o binecuvântare; totuși, cele mai multe dintre grozăviile de care suferim se trag de la ea. Câtă dreptate aveau țăranii de la noi s-o considere, în momentul când le-a fost impusă, ca o lucrare a Diavolului.)

Franța „înapoiată" de dinainte de război e pe cale de dispariție; se modernizează vertiginos, în detrimentul geniului ei.

Adevăratul orgoliu este atât de rar că merită să ne-nclinăm în fața lui de fiecare dată când îl întâlnim.

Suportăm umorile unui ins, nu și pretențiile lui.

Orice lucru important care ni se întâmplă, succes sau eșec, este important doar pentru noi, să nu uităm asta niciodată dacă vrem să înțelegem purtarea celorlalți față de noi. Ceea ce pentru noi este un eveniment, în ochii prietenilor și chiar ai dușmanilor noștri e un fleac. Ca să evităm infatuarea sau acreala, n-avem decât o cale: să socotim, tocmai, că nu ni se poate întâmpla nimic important, că ceea ce numim eveniment e doar un accident mai mult sau mai puțin derizoriu. — Iată un lucru simplu, evident, și totuși irealizabil, datul individului fiind să exagereze totul: a te bucura

și a suferi înseamnă să idealizezi niște nimicuri, să umfli niște bagatele.

Poetul care a spus cele mai profunde lucruri despre poezie este Keats, în scrisori. Infinit mai lucid decât oricare dintre contemporanii săi, inclusiv Coleridge, și chiar decât romanticii germani, inclusiv Schlegel și Novalis.

Înclinat din fire spre resentiment, cedez adesea la apelul său, îl clocesc îndelung, și mă opresc doar când *îmi amintesc* că l-am invidiat pe cutare sau cutare înțelept, că am dorit chiar să-i semăn.

11 octombrie. Ora 2 noaptea. Liniște aproape absolută. O, dacă toți oamenii ăștia ar continua să doarmă la nesfârșit! Sau dacă omul ar deveni din nou necuvântătorul care a fost!

Aș iubi fără nici o rezervă naivitatea dacă ar putea fi deosebită întotdeauna de prostie.

Impertinența e trăsătura esențială a parizianului și probabil a francezului în general, cu excepția momentelor când *uită* că e francez; ceea ce i se întâmplă câteodată.

O să-mi scriu pe ușă:

Orice vizită este o agresiune.
sau
Nu intrați, fie-vă milă.
sau
Orice chip mă deranjează.
sau
Nu sunt acasă niciodată.
sau
Blestemat fie cel care sună.
sau
Nu cunosc pe nimeni.

sau
Nebun periculos.

Sunt uluit cât de mulți pisălogi se vântură sub soare. Ce avem să ne spunem unul altuia? Cruțați-mi singurătatea, îmi vine să strig. Pentru că n-au știut să și-o apere, atâția prieteni au ajuns niște fantoșe, niște cârpe, niște caricaturi.

Tristețea duce la pălăvrăgeală. La fel orice altă stare din care nu putem ieși, inclusiv bucuria. (Deși, la drept vorbind, nu poate exista bucurie permanentă, pe când tristețea se permanentizează lesne și aproape automat. Bucuria excesivă și durabilă e mai aproape de nebunie decât tristețea cea mai adâncă. Căci aceasta din urmă se justifică prin reflecție și chiar prin simpla observație, pe când cealaltă ține de delir. Este imposibil să fim veseli prin simplul fapt de a trăi; e normal să fim triști de cum deschidem ochii. Percepția în sine poate provoca dezgustul: aproape toate animalele sunt triste... Doar șoarecii par veseli.)

Actul cel mai puțin *spiritual* e să creezi o operă și să te legi de ea. Adesea mi se pare de neconceput că marii mistici au scris atâta, că au lăsat atât de multe cărți. Credeau desigur că-l slăvesc pe Dumnezeu și nimic altceva: lucru adevărat numai în parte, căci în cărțile lor vorbesc nu atât despre El, cât despre ei înșiși.

Nu există formulă sau *gând* care, analizat, cercetat în adâncime, să nu se prefacă în pulbere. Ar trebui să ne amintim de asta ori de câte ori suntem încântați de vreo frază bine adusă din condei.

În ordinea spiritului, prima pornire e una de orgoliu, a doua, mult mai importantă, de modestie. De obicei rămânem la prima.

Omul care nu moare la timp moare de două ori.

Poanta este moartea gândirii.

14 octombrie — Ieri, lungă discuție cu un paznic de vânătoare, lângă *Bordes* (la patru kilometri de Cernay). Îmi povestește că pădurea a devenit ceva de neimaginat, că vin perechi care, în plină zi, se dezbracă la piele, și că a surprins destui pe cale, cum zice el, să „și-o pună". Îi detestă pentru că are o fată de șaisprezece ani care a nimerit de mai multe ori peste amorezi în plină acțiune. Din răzbunare, a întocmit mai multe procese-verbale. Odată, un industriaș i-ar fi oferit o sută de mii de franci vechi ca să închidă ochii. El ar fi refuzat: industriașul a fost condamnat la două luni cu suspendare, femeia la o lună. Altă dată, un domn l-a implorat să-și retragă procesul-verbal, pentru că soția lui, mamă a doi copii de liceu, fusese prinsă cu amantul în pădure. „Ce-ar spune copiii mei dacă ar afla?" — Lucrurile se petrecuseră astfel. Paznicul trecea în civil. Îi vede pe cei doi mai mult sau mai puțin dezbrăcați, îi ocărăște. Bărbatul îi spune să-și vadă de drum. Paznicul pleacă acasă, își ia uniforma și pușca după care se-ntoarce. Cei doi îl imploră, dar el rămâne surd. Soțul înșelat vine la rândul lui să-l implore, ca să evite un scandal. Prea târziu. Grav e că paznicul, care pare un ins cumsecade, a prins gust pentru acest gen de spectacol: cu siguranță că pândește cuplurile, că spionează mașinile oprite pe drumeagurile din pădure. A devenit *voyeur*. Cu câtă voluptate îmi repeta: „Atentat la pudoare!" E clar că era excitat. Pare totuși un ins de treabă, precis nu-i om rău, dar e vicios, neîndoielnic. Casa în care locuiește cu nevasta și cu fiică-sa e în plină pădure, destul de departe de sat. Probabil că se plictisește. Și se distrează pe socoteala acestor bieți parizieni care nu vor să riște să comită un adulter la hotel. Habar n-au ce-i așteaptă în sânul naturii. Este de necrezut ce puteri îi dă legea unui pârlit, care, cu un simplu proces-verbal, poate distruge o carieră și chiar o existență. Ar trebui să aibă dreptul să încaseze o amendă, nu să dea pe mâna justiției niște nevinovați, fie ei și industriași. Dar oamenii din popor nu au mai mult suflet decât ceilalți.

Hölderlin nu s-a dus să viziteze Grecia. Când vrei să reînvii niște zei morți, nu trebuie să bântui pământul călcat de pașii lor. Nu poți să-i readuci la viață decât de departe. Turismul taie orice legătură *vie* cu trecutul.

Plăcerea mea cea mare, când trebuie să tratez un subiect, e să citesc cărți fără nici o legătură cu el. Asta îmi dă un sentiment de libertate extraordinar — analog cu cel al unui elev care-și păcălește profesorul sau care scapă de o supraveghere neplăcută.

André Breton — fals spirit revoluționar, pozeur distins, contemporanul care s-a luat în serios mai mult decât oricine. Credea că certurile lui cu amicii erau evenimente *în chip obiectiv*. A știut să fie cineva având o operă oarecare.

Ești scriitor pentru că n-ai putut să fii orator... (După teoriile mele, toți bâlbâiții ar trebui să fie genii...)

Să ai ambiții înseamnă totuși ceva, înseamnă să vrei *să fii* mai mult decât un altul. Jocul penibil al ambițiosului ascunde așadar o fărâmă de dramă.

Orice om crede că ceea ce face el e dificil, că nu-i apreciat la adevărata valoare etc. etc. Alaltăieri, la țară, când i-am spus pazniculuí de vânătoare: „Aveți o meserie plăcută", mi-a aruncat o privire furioasă. „Plăcută?" mi-a zis el de parcă l-aș fi insultat. „Nu asta voiam să spun. *E grea dar plăcută.*" La precizarea mea, s-a calmat. Formula i-a plăcut; a repetat-o cu voce tare: „Grea dar plăcută."

16 octombrie. Alcătuirea ca un soi de punte lungă din metal ridicată de-a lungul Senei, în fața Luvrului, e de o urâțenie insuportabilă și i-am simțit oroarea ca pe o insultă personală. Nu știam că țin atât de mult la acest oraș.

În Franța, medicii sunt acceptabili; în Germania, nuli.

Viața nu e posibilă decât în țările care au geniul mediocrității. Acolo media este excelentă. Poate că asta înseamnă *civilizația.*

Un gânditor nu ne interesează decât dacă ascunde drame sau umilințe.

Prolixitatea lui Kierkegaard. Senzație foarte precisă că nu se poate opri, copleșit fiind de o revărsare verbală câteodată insuportabilă (pentru cititor). Dar totul e salvat de patetism.

Prolixitatea e cel mai mare păcat... intelectual. Nici Platon nu a fost scutit de ea. Nu poți să-i rezişti decât tratând cuvintele cu dușmănie sau, și mai bine, silindu-te să fii leneș.

Tot ce e scris fără pasiune sfârșește prin a plictisi, chiar dacă e *profund*. Însă la drept vorbind nimic nu poate fi profund fără o pasiune vizibilă sau ascunsă. Ascunsă, de preferință. Când citești o carte, simți unde autorul a trudit, unde se screme și *născocește;* te plictisești împreună cu el, dar, de îndată ce se însuflețește, te cuprinde o căldură binefăcătoare, chiar dacă-i vorba de o crimă. N-ar trebui să scriem decât într-o stare de efervescență. Din nefericire, cultul *muncii* a stricat totul, în artă mai ales. De la el, de la acest cult, vine supraproducția, adevărat flagel, care e funest pentru operă, pentru autor, și chiar pentru cititor. Un scriitor n-ar trebui să publice, în cel mai bun caz, decât o treime din ce a produs.

Nu pot întreprinde ceva decât făcând abstracție de viitor. De îndată ce mă gândesc la el, mă inhib. Într-atât îmi pare de neconceput.

Saint-Simon a numit-o pe Dna de Maintenon „sultana ratată".

17 octombrie. Mama îmi scrie că a căzut într-o melancolie „despre care se spune că-i a bătrâneții". Ah, arterioscleroza

noastră de familie! Mă simt și eu expus, cu tot regimul pe care îl țin. Ereditatea e cel mai cumplit soi de fatalitate din câte există. Când te gândești că soarta și, mai grav, ideile tale, direcția pe care au s-o ia, erau toate acolo, virtual, la întâlnirea dintre un spermatozoid și un ovul! Cum să nu-ți pierzi curajul? Adu-ți aminte de asta în momentele când te iei prea în serios.

În creștinism, asceza este de neconceput fără credință; aici yoga n-ar fi posibilă. Pentru creștin, exercițiul pur, disciplina în sine, detașată de orice crez, ține de aberație sau de nihilism.

Fiecare își face o idee despre sine; ideea asta e nebunie curată, câtă vreme nimeni n-o acceptă, și nici măcar n-o înțelege, nu și-o imaginează. Individul trăiește însă cu ea, și nu-și dă seama că-i absurdă, că n-are nici o noimă, decât din când în când, în acele goluri, în acele paranteze ce rup pentru o clipă continuitatea pomenitei nebunii. E vorba atunci de luciditate? Sau de o nebunie și mai mare?

Binecuvântate fie eșecurile! Le datorez *tot* ce știu.

17 octombrie — Azi după-amiază, pentru un fleac (un conflict cu birtașul grec de alături), m-am înfuriat într-un hal ce întrece orice închipuire. Să ajung aici, ce rușine!

Orice violență e suferință. Un om care-și pierde autocontrolul este de plâns: cel mai adesea riscă să fie ridicol. Iar ridicolul e tocmai suferință.

Admirația mea pentru Talleyrand. Un om consecvent cu sine însuși, care nu credea în nimic și *care-a dovedit-o*. Întreaga lui carieră: un joc abil printre fanatici sau marionete. A ridicat la rang de artă lipsa de scrupule. A înșelat și a trădat pe toată lumea; în același timp a făcut Franței mai multe servicii decât cei care se credeau și erau sincer patrioți.

„Clipă și Cauză. Discontinuul în gândirea filozofică a Indiei" — teză destul de remarcabilă pe care Lilian Silburn i-o dedică lui Buddha, nici mai mult nici mai puțin. E ca și cum i-ai dedica lui Isus o teză despre filozofia Evului Mediu.

18 octombrie — În plan spiritual, orice durere este o șansă; dar numai în plan spiritual.

Timp de mai multe ore, m-am învârtit în pat; speram să profit de această veghe forțată, să găsesc vreun adevăr de care să mă agăț sau de care să fiu mândru: osteneală deșartă.

La piață, o femeie hidoasă, cu un cap de vultur, începe să-mi facă scandal pentru că am trecut între ea și tarabă. „Nu sunteți bine crescut. Un domn nu trebuie să treacă înaintea unei doamne etc." Și dă-i, și dă-i. Slăbiciune incredibilă, încerc să mă justific și mă înfurii mai ceva decât cucoana. Ajuns aici, ca-ntotdeauna, senzație de rău fizic. Hotărât lucru, nu voi atinge indiferența decât după moarte.

„Fapta nu i se potrivește omului" — adevăr din Upanișade, la antipodul budismului, care-i întemeiat pe suveranitatea faptei.

Megalomanul este omul care spune cu voce tare ceea ce fiecare crede în ascuns despre sine.

Ce poate să însemne viciul! Astăzi, mergând la biblioteca arondismentului VI, îmi propusesem să înapoiez cărțile fără să iau altele în loc, astfel încât, scăpat de ele, să pot lucra mai bine. Ajuns la bibliotecă, *timp de un ceas* am scotocit după... alte cărți. Furie teribilă când am văzut că nu e nimic de făcut, că, lectura fiind viciul meu, trebuie neapărat să-i cedez. Am nevoie de prezența *materială* a unor cărți acasă, a unor cărți *împrumutate*; de când mă știu a fost la fel, în toate orașele în care-am trăit, în România, în Germania, în Franța. De altfel, degeaba vrei să înăbuși un viciu când e

atât de înrădăcinat; să te desparți de el înseamnă să te sinucizi. Cea mai mare greșeală pe care poți s-o faci cu cineva e să-l ataci în tot ce are el mai profund, mai tenace, mai personal: viciul său. Trebuie, din contră, ori să-l elogiezi, ori să nu scoți o vorbă despre el; blamându-l, ți-l faci dușman de moarte pe cel care-i este robit. De vreme ce viciul nu e ceva exterior, dobândit, ci lăuntric și, ca să spun așa, imanent, de vreme ce nu poate fi smuls, să-l lăsăm să prospere în noi și în ceilalți. Nu putem extirpa un viciu profund; iar dacă am putea, ar fi înlocuit de un altul, mai rău. Lecuire nu există. Din fericire, am fi tentați să spunem. Căci orice viciu este o certitudine. Dovada? — Poate umple o existență și-i mulțumește pe cei mai exigenți.

Răul stă în acumulare, în *posesie*. Măcar sub acest aspect, soarta s-a îndurat de mine. Cel care posedă bunuri nu mai este el însuși, mai ales dacă le-a adunat chiar el; căci din cauza trudei și grijilor ce l-au costat se va lega de ele mai mult decât dacă le moștenea. Nu averile dobândite, ci averile moștenite se risipesc. Priviți mutra celui care a reușit, care a *tras*, vreau să spun. Nu veți descoperi la el nici cea mai mică urmă de milă. Din acest aluat e plămădit *dușmanul*.

M-am cufundat din nou în budism: otrava lui e prea tare și prea delicioasă ca să-i pot rezista. Îmi promisesem totuși să nu mai am de-a face cu Orientul.

18 octombrie 1966. Ora 1 noaptea. — Moartea mamei. Mi-a anunțat-o o telegramă sosită aseară. Mama își trăise traiul. De câteva luni, dădea semne alarmante de decrepitudine. Totuși, chiar azi-dimineață, am primit de la ea o carte poștală din 8 octombrie, ce nu trăda nici o scădere mintală. Îmi scria că a căzut într-o melancolie despre care se spune, adăuga ea, că e a bătrâneții. — Aseară, era la mine J.M.; îi sărbătoream ziua de naștere. Sună cineva; nu deschid. Câteva minute mai târziu, m-am dus să văd dacă e vreun bilet, ceva. Nimic. Un ceas mai târziu, mergând să caut o carte, văd o

telegramă strecurată pe sub ușă. Înainte chiar de-a o deschide, știam ce conține. Am revenit fără să le spun nimic celorlalți. Cu toate astea, pe la ora 11, J.M. îmi spune că trebuie să plece, că probabil sunt obosit, că sunt palid. Eu totuși mi-am ascuns mâhnirea cât am putut mai bine, și cred că am fost foarte *vesel* tot timpul. Se vede însă că ceva mă rodea în ascuns și străbătea pe chip.

Tot ce am în mine bun sau rău, tot ce sunt, îmi vine de la mama. I-am moștenit bolile, melancolia, contradicțiile, totul. Fizic, îi semăn leit. Toată ființa ei s-a agravat și s-a exacerbat în mine. Sunt izbânda și înfrângerea ei.

19 octombrie. Tânăra literatură franceză de azi te duce cu gândul la niște traduceri proaste ale unor texte încâlcite. Traduceri din nemțește.

Fenomen nou în literatură: poți folosi orice cuvânt, poți propune orice inepție lingvistică. Inevitabil, cantitatea naște și invenții fericite. După trei secole de limbaj emasculat (din cauza Academiei și a lui Racine), de limbaj perfect și sărac, limba revine la libertatea pe care-o cunoscuse în veacul al XVI-lea. Ar fi trebuit să continue pe drumul lui Montaigne. Ce cădere, când te gândești că de la el s-a ajuns la Voltaire! Nici engleza, nici germana, nici spaniola (rusa și mai puțin) n-au îndurat cenzura unei instituții și nici n-au fost victime ale superstiției „gustului". Sunt limbi care s-au dezvoltat firesc, ca un arbore sau ca o melodie.

Franceza, limbă de seră începând cu secolul al XVII-lea, e pe cale să se emancipeze; redevine *sălbatică*. Nu-i însă prea târziu? Mai poate ea să aibă un destin? Avem motive să ne îndoim. Dar cel puțin devine iarăși vie și liberă ca la începuturile sale.

19 octombrie. Moartea mamei este ca moartea mea, de vreme ce mi-a transmis toate infirmitățile ei. Știu ce-mi rezervă viitorul.

Există în familia mea o înclinație spre descurajare; dintre noi toți, mama rezista cel mai bine, era cea mai curajoasă. Apoi, cu câtă tenacitate a rezistat morții!

Nu-mi pot desprinde gândul de ceea ce se va fi petrecând la Sibiu. Ai mei, aproape toți reduși la mizerie, adunând ce mai au pentru a salva aparențele, adică pentru a-i face mamei o înmormântare decentă.

În fața morții, cum să spui: „lucrul ăsta e al meu, îmi aparține", cum să spui: *eu*? În fața morții, totul este impostură, totul; poate ea însăși nu e decât impostura supremă.

Cu starea mea de sănătate, e de necrezut că am dus-o atâta. De la vârsta de șaptesprezece ani, am fost bolnav întruna. Toată viața mea a fost doar suferință și meditație asupra suferinței. Reumatismul, furnicăturile permanente în nervul sciatic iar acum în toți nervii, durerile de la schimbarea vremii, nopțile pe care le petrec încovrigat în pat ca un șarpe lovit de nu știu ce blestem — uneori mă satur de toate, în ciuda setei mele, a setei mele de nestins.

Nu se poate *discuta* cu durerea fizică.

Mama nu mai suferă. E ca și cum n-ar fi suferit niciodată, n-ar fi existat niciodată.

Lucrul care m-ar umili cel mai mult ar fi să am succesul lui cutare sau cutare, să văd apărând studii, cărți despre mine. Îmi suport infinit mai bine statutul meu de necunoscut decât o astfel de situație: să ai un nume recunoscut — nu cunosc înfrângere mai dureroasă.

Obsesia mormântului mi-a tăiat pofta de glorie; nu mi-a rămas decât ideea și, foarte vag, gustul ei. Pentru mine gloria este o imposibilitate pe care n-o regret și care, dacă ar fi posibilă, m-ar dezonora în propriii mei ochi.

19 octombrie. I-am scris fratelui meu că moartea mamei este o eliberare și chiar o *soluție*. Acest ultim cuvânt e de-a dreptul oribil, cu atât mai mult cu cât s-ar putea crede că este o soluție pentru noi, când bineînțeles că era doar pentru mama.

Azi-dimineață, exact când pe ea o coborau în mormânt la Rășinari, prințesa G. mă ține la telefon jumătate de oră ca să-mi ceară informații privind posibilitatea de a traduce în englezește „memoriile" bărbatului ei. Puteam să i-o retez și să-i spun că am altele pe cap, însă prefer chiar și acest gen de discuție decât frazele convenționale de care-aș fi avut parte dacă-i spuneam că sunt în doliu.

Doreen, o prietenă englezoaică, care se crede sau chiar e bolnavă de cancer, îmi telefonează că peste două ore trece pe la mine ca să-și ia rămas bun. Părăsește definitiv Parisul și pleacă la Nisa. Ce să-i spun? Cum să evit falsitatea, minciunile, mila? N-ar trebui să vorbim niciodată cu ceilalți despre ceea ce ne privește numai pe noi. Chestiunile de sănătate, de bani ca și cele de doliu ar trebui excluse din conversație o dată pentru totdeauna. Câtă cruzime! — Ar însemna să-i lipsești pe oameni de cea mai mare dintre plăceri, plăcerea de a se plânge.

De neînțeles la evrei, oameni atât de subtili, de rafinați, e îndârjirea lor, acea latură de *conquistador* ce m-a frapat întotdeauna la ei și care nu încetează să mă fascineze și să mă năucească. Prin comparație, de fiecare dată când am de-a face cu un evreu, îmi văd abulia în toată oroarea, în toată gravitatea ei. Am spus-o și în altă parte dar simt nevoia s-o repet, într-atât de reală, de importantă, de misterioasă mi se pare această trăsătură. Aici trebuie să fie cheia nesfârșitului lor exod.

20 octombrie. Primit de la soră-mea o carte poștală trimisă pe 12 octombrie, deci cu șase zile înainte de moartea

mamei, în care îmi spune: „Uneori are o indiferență pentru toate[1].“

Vizita lui Doreen. Are atâta farmec și spirit, iar engleza ei e atât de frumoasă, încât a fost o adevărată încântare. Are un fel de a vorbi despre boala ei, ca despre ceva grav și în același timp un fleac, încât nu poți să n-o admiri. Apoi, s-o auzi cum spune o anecdotă! Nimeni nu o mai face ca ea. O delicatețe... răscolitoare.

Încercat să recitesc din *Jurnalele* lui Bloy. E pasionant la început, pe urmă penibil. Automatismul injuriei, al șantajului, al pozei *supranaturale* (dacă pot spune astfel) este obositor până la urmă. Totuși, găsești accente ce sunt doar ale lui. Un arțag unic. Îl citeam acum exact treizeci de ani, în 1936, la Sibiu, pe când îmi făceam serviciul militar. Un căpitan, Alexiu, avea opera completă sau aproape: 22 de volume. Le-am citit pe toate, cred. Nu-mi regăsesc entuziasmul de atunci, dar ar fi nedrept să vorbesc de o decepție. Rezistă mult mai bine decât mulți contemporani ai lui pe care lumea încă-i citește.

Înțelepciunea e să lași lucrurile așa cum sunt. De câte ori am încercat să îndrept ceva, am sfârșit și mai rău, din cauza unor complicații neprevăzute și la drept vorbind imprevizibile, inerente oricărei schimbări, *chiar și în bine*.

Pentru unii, totul vine prea târziu: s-au născut *postum*.

Mama a murit în cvasidisperare; tata, într-o disperare totală.

(Dar să fim drepți: destinul lor, comparat cu al celor morți în lagărele de concentrare, pare și chiar este de invidiat: amândoi au murit împovărați de ani — și de boli.)

---

[1] În românește în original. (*N.t.*)

Facultatea de a mă înduioșa nu mi s-a tocit de tot. Cinismul meu este de suprafață, verbal, abstract. Când fac un rău, sunt atât de stângaci! Novice în arta de a vătăma — în practică, repet, căci în teorie mă simt în stare să-l concurez chiar și pe Demon.

Eroismul este pueril. Trebuie să privim *mai departe*.

Prostul obicei de a scrie doar când îmi vine „inspirația" face că am ajuns la o vârstă când alții au deja în urmă o operă fără să mă pot lăuda, eu, că am produs vreuna. Departe de asta. Doar *crâmpeie* — iată rezultatul atâtor ani de muncă amânată. Dar asta era înscris în oasele mele, în sângele meu...

Bloy citează deviza de pe un vechi cadran solar: „E mai târziu decât credeți."

Tristețea vidă, fără gânduri, există, în ciuda aerelor grave și gânditoare pe care le mimează — ba nu, care-i sunt naturale.

Noaptea târziu, când nu mai știi ce să faci cu viața și nici cu moartea ta.

Am vrut să fiu uitat și-am izbutit cu ușurință.

21 octombrie. Efectul absolut straniu pe care mi l-a produs o scrisoare a mamei, trimisă pe 12 octombrie și primită abia azi, la trei zile după moartea ei. Ca un mesaj de dincolo de mormânt. Lucru semnificativ, din primăvară și până acum e singura misivă în care nu-mi trimite vești despre sănătatea ei, nici nu se plânge de durerile ei de cap.

Puah!

22 octombrie. Pentru mine, fericirea e să fiu afară, să umblu. Dacă mă așez, mă apucă o nervozitate irepresibilă.

Omul n-a fost făcut pentru a fi țintuit pe un scaun. Dar poate nici nu merită ceva mai bun.

O originalitate *fără nici o noimă*, iată ce-mi vine să spun despre majoritatea scriitorilor în vogă.

Moartea mamei mi-a răscolit tot trecutul, care, dintr-o dată, s-a reînsuflețit. Asemeni morților, și eu am viața în urma mea.

Moartea unei ființe dragi e resimțită ca o insultă personală, ca o umilință ce se agravează pentru că nu știi cui s-o reproșezi: Naturii, lui Dumnezeu, sau chiar răposatului. Da, așa este, ți-e ciudă pe mort, și nu-l ierți prea ușor pentru că a luat această hotărâre. Putea să mai aștepte, să ne întrebe și pe noi... Nu depindea decât de el să mai trăiască. Pentru ce atâta grabă, atâta zel, atâta nerăbdare? Ar fi viu și acum dacă nu s-ar fi *grăbit* atâta spre moarte, dacă n-ar fi acceptat-o cu atâta ușurătate.

Mi s-a povestit cazul unei femei care, după treizeci de ani de surzenie, și-a recăpătat auzul în urma unei operații, și care, îngrozită de zgomot, a cerut să i se redea beteșugul... Îi e cu neputință să doarmă, viața i-a devenit un coșmar. La fel i s-ar întâmpla oricărui om care-a murit acum, să zicem, cincizeci de ani, și pe care l-am readuce la viață. Ar cere să se-ntoarcă în mormântul lui.

Asta mi-a amintit ce-mi spunea într-o zi Henry Corbin: punându-și prima dată aparatul de auzit, s-a dus la fereastră; s-a tras imediat înapoi, îngrozit de vacarmul ce urca din stradă. În ziua aceea a fost mulțumit, aproape fericit de a fi rupt de lumea exterioară.

22 octombrie. Ora 2 noaptea. Revenit din plimbarea mea obișnuită în jurul grădinii Luxembourg, acces de ????[1].

[1] În text. (*N.t.*)

Nimicul ca fond al tuturor lucrurilor, nonrealitatea esențială a lumii acesteia, chiar și a suferințelor. Ce este o ființă? Cum putem numi *ființă* o figură inevitabil sortită ruinei, instabilă și precară în mod absolut? Nu, nu există nicăieri nimic de care să te poți agăța. E oare posibil să nu meritām mai mult? Da, e posibil. Mă uit spre pat ca înspre unica soluție. Să recădem în inconștiență, să ne întoarcem la epoca anterioară întrebărilor, anterioară *omului*, anterioară celei mai mari erori a naturii.

Tocmai am terminat *Jurnalul* lui Bloy (Cochons-sur-Marne, l'Invendable). Dezamăgire, enervare. Hotărât lucru, nu regăsesc entuziasmul de acum treizeci de ani. S-a spus despre el că „dezonorează sărăcia". Afirmație justă. Apoi, ce idee, la mine, să recitesc un... pamfletar! Furia automată, impertinența sistematică, calomnia, balele, epilepsia neîntreruptă din partea unui ins ce aspira la sfințenie și care nu era decât un om de litere, un maniac talentat, un zurbagiu fără pereche. Ca scriitor, este, uneori, extraordinar — în invectivă, evident. Ce păcat că nu și-a ținut în frâu *adverbele*! Cel mai adesea sunt inutile sau insuportabile. Dar în sfârșit, era o figură, iar în genul cârtitor nu a fost depășit.

24 octombrie. Mi-am dat seama că X, prieten vechi, cum se spune, se poartă cu mine ca un fățarnic, că în fond mă urăște, că mă invidiază deși pe lângă el sunt un pârlit. N-ar trebui să-mi pese, după ce de atâtea ori am denunțat iluziile prieteniei. Oricât am fi de lucizi, ne rămân laturi naive, nu coincidem cu ceea ce *știm*.

25 octombrie Expoziția Vermeer la Orangerie. În fața „Vederii din Delft" (pe care o știam mai de mult), am reacționat la fel ca-ntotdeauna în fața lucrurilor exaltante: urâtul a rămas în urmă, e neglijabil, trebuie depășit...

Această lumină, această glorie *intimă* a lui Vermeer te fac să uiți tot ce poate fi infernal pe pământ.

26 octombrie. Șase ore de mers între Étampes și Dourdan. — Souzy, Villeconin, Breuillet, Étréchy. Pe drumuri, aproape nimeni, în zilele de lucru. Apoi, ce fericire să intri într-un sătuc fără zgomot, fără copii, fără nici un semn de viață sâcâitor!

Tot ce am scris e produsul crizelor de urât. Dar nu trăiesc mereu sub apăsarea lor, așa că scrierile mele dau o imagine incompletă a ceea ce sunt. Veselia mi-am risipit-o în viață, în discuții; nu mi-a mai rămas și pentru cărți: pentru ele am păstrat toată fierea de care dispun. Nu pot să scriu decât sub apăsarea gândurilor negre; de îndată ce storc din ele un aforism, apăsarea scade. Nu-i vorba, în cazul meu, nici de filozofie, nici de literatură, ci pur și simplu de terapeutică. Asta o fi plăcut și util pentru mine, nu pentru cititor. Or, important e cititorul!

Despre Dna de Staël: „Avea în suflet prea multe legături pasionate ca să nu fi iubit enorm, iar în cap prea multă imaginație ca să nu fi crezut adesea că iubește." (Dna de Rémusat)

De ani de zile, dimineața la trezire, senzația că-n locul creierului se întinde o stepă.

Într-o carte despre Talleyrand, se vorbește despre „pofta lui de a dispreți" — care mi se pare trăsătura esențială a personajului.

În materie de absolut, n-am depășit stadiul *ispitei*.

Fratele meu se miră (sau se minunează) că mama, moartă fiind, și-a păstrat surâsul. „Pe fața imobilă a mamei era un zâmbet care m-a uluit. Părea că a murit fericită.[1]" Probabil că într-adevăr a murit fericită. A fost izbăvită de suferințe,

[1] În românește în text. (*N.t.*)

a găsit ceea ce căuta, chiar dacă nu dorea moartea în mod conștient.

Îmi vine-n gând, atât de diferită, masca lui Rolland de Renéville: trăda o spaimă, o groază, un *refuz*; căci nu vroia *cu nici un chip* să moară, neavând motive să se plângă de viață. Moartea nu putea să-i aducă nimic. De aceea, toată figura lui exprima neconsolarea.

3 noiembrie. Ninge. Tot orașul e alb și îngropat. Ce bine înțeleg abulia rusească, *aciainia*, pe Oblomov, Katorga și Biserica ortodoxă!

Probabil ninge și la Rășinari, pe mormântul mamei. Noaptea trecută, am văzut — da, văzut — mormântul și pe mama întinsă în proaspătu-i coșciug.

M-am gândit la poemul lui Emily Brontë, *Remembrance*.

Nu uita să faci deosebirea dintre frenezie și prolixitate.

Nu văd o adevărată frenezie la scriitorii actuali; în schimb, o *strașnică* inflație verbală.

Falsă problemă: numim astfel o problemă care a încetat să ne intereseze.

Când primesc o carte de maxime, de note, de fragmente de orice soi, prima mea reacție e de exasperare — iar a doua la fel.

Parisul — oraș în care-ai putea întâlnit câțiva oameni interesanți dar unde întâlnești pe oricine, în afară de ei. La Paris, pisălogii te chinuie ca pe Cristos.

5 noiembrie. A ține un jurnal înseamnă să capeți deprinderi de mahalagioaică, să observi tot felul de fleacuri, să insiști asupra lor, apoi să dai prea multă importanță celor ce ți se întâmplă, să neglijezi esențialul, să devii scriitor în cel mai rău sens al cuvântului.

Nu e bine să scrii *despre* cineva. Trebuie să te ocupi de probleme, sau de sensul *ascuns* al experiențelor pe care le trăiești.

Nu am nici o afinitate cu scriitorii de azi, în Franța cel puțin, și în general mă depărtez tot mai mult de literatură. Mă preocupă *definitiv* altceva.

Sentiment de singurătate absolută la Paris (sunt desigur și oameni pe care-i întâlnesc, dar aceia nu sunt scriitori).

X, Y, Z etc. — Ce riscă ei „făcându-și" cărțile?

Viața, în clipele ei cele mai frumoase, e cel mult un echilibru de neajunsuri.

E ușor să minimalizezi rolul individului în istorie. Totuși, dacă Hitler ar fi fost ucis în atentatul din iulie 1944, câte vieți n-ar fi fost cruțate. Milioane!

O națiune, cea mai serioasă din Europa, și Europa însăși, date pe mâna unui bolnav mintal. Asta explică declinul acestui colț al lumii.

Mi-ar fi groază să exercit vreo influență; — cu toate astea aș vrea să fiu *cineva* — prin ineficacitatea mea. Să tulbur spiritele, da, să le dirijez, nu.

De dimineața până seara, să-ți dai osteneala pentru oameni pe care îi disprețuiești.

Pe când încă era tânăr ofițer, Rostopșin, viitorul incendiator al Moscovei, i-a fost prezentat lui Suvorov; acesta, fără să-i vorbească, a făcut trei tumbe apoi l-a întrebat: „Domnule, câți pești sunt în Neva?" Rostopșin, fără să-și piardă cumpătul, i-a spus un număr oarecare. Atunci Suvorov, impresionat, îi întinde mâna.

... Iată una din cele mai bune istorii zen din câte există.

Citesc, într-o carte despre sfânta Tereza, capitolul despre exhumările succesive ale sfintei.

Latura morbidă a Spaniei m-a fascinat, iar dacă am iubit această țară a fost în primul rând din cauza obsesiilor ei funebre.

Tereza d'Avila murind la mânăstirea Alba, tradiția spune că două călugărițe au „profanat" mormântul sfintei pentru a-i fura inima. Asta deoarece știau că trupul e cerut de episcopul de Avila. Sigur este că cele două călugărițe au fost puse la „penitență" și că au dispărut în nu se știe ce mânăstire sau închisoare.

Cadavrul mă atrage și cu toate astea creștinismul nu-mi place.

Când treci de la creștinism la budism, superioritatea celui din urmă asupra celui dintâi e zdrobitoare. Pur și simplu ne-am pierdut vremea prosternându-ne în fața Crucii.

(Totuși, când mă gândesc la El Greco, la Rembrandt sau la Meister Eckhart, repulsia mea față de creștinism îmi pare excesivă, nejustificată. Ce-i de făcut?)

Să faci din viața ta orice, în afară de literatură. Ușor de spus, dar tocmai asta e — că nu poți face altceva din ea.

Când nu voi mai accepta umilința nici unei mâhniri...

Dar asta înseamnă moarte. Viața e *aptitudinea* pentru mâhnire.

Imposibil să-l consolezi pe un ins copleșit de mâhnire, mai ales când o împărtășești. „Nici viața, nici moartea nu contează. Trebuie doar să salvăm aparențele, căci dincolo nu există nimic" — e tot ce am putut găsi în chip de consolare pentru soră-mea. Mai bine mă abțineam.

8 noiembrie. Sala Gaveau. Recitalul clavecinistei Zuzana Růžičková. *Variațiunile Goldberg*. După mai bine de cinci

luni, e prima oară când mă duc la concert. Entuziasm și plenitudine.

11 noiembrie. Am privit îndelung cedrul de Liban din Jardin des Plantes. Locul lui nu era acolo. Mi-a plăcut să mi-l imaginez având drept fundal deșertul. Prezența altor arbori în jurul lui îl umilește.

12 noiembrie. Plimbare în pădurea Rambouillet. Șase ore de mers. Dimineață însorită, apoi ceață divină.

Am citit într-o carte — depășită — despre limbaj că o metaforă „trebuie să poată fi desenată". Dacă s-a făcut ceva „valabil" în literatură după Rimbaud, el fiind inițiatorul, e tocmai negarea acestei definiții, care de fapt se aplică doar clasicilor sau literaturii de inspirație didactică. Metafora *coerentă* și-a trăit traiul.

Într-o carte de gramatică, pleonasmul e definit ca un *exces* în căutarea „proprietății termenilor". — Definiție justă.

Am început cu limba franceză o luptă care-i departe de a fi terminată, nici nu va fi vreodată. Cu asemenea adversar!

Totul pe lumea asta e suferință, până și plăcerea.

Drama de a face parte dintr-o națiie *improvizată*.

16 noiembrie. Citit biografia lui Frederick Rolfe[1], „baronul Corvo", de Symons. Impresie foarte puternică. Rolfe ăsta e maestrul decăderii noastre.

---

[1] Frederick William Rolfe (1860-1913), scriitor englez, și-a semnat majoritatea operelor cu pseudonimul „baron Corvo. Vezi A.J.A. Symons, *The Quest for Corvo* (Londra, 1934); *À la recherche du baron Corvo* (Paris, 1962). (*N.t.*)

L-am zărit pe V.G. — și m-am făcut că nu-l văd. Sila pe care mi-o inspiră e oare îndreptățită? Sunt uimit de indignările mele. Ce-mi pasă de ticăloși? Și de altfel cine-i ticălos?

Din nou, pofta de a mă ruga, de a plânge, de a mă dizolva, de a nu fi nimic, de a reveni la acel zero inițial, de dinaintea *oricărei* nașteri.

Apa mi se pare de neconceput. Parcă o văd pentru întâia oară, parcă i-aș fi ignorat total existența până acum. Redescopăr universul, mă nasc din nou în fiecare zi. Numai de n-ar ascunde ceva morbid această stare de revelație. O asemenea virginitate „metafizică" poate oare, la vârsta mea, să prevestească ceva bun? Fapt e că nu încetez să fiu surprins de prezența lucrurilor, de noutatea lor, de caracterul lor insolit, de *jamais vu*. Să fie o a doua naștere? Sau...

Stau în fața elementelor, le văd ca în a doua zi de după Facere.

Își ascunde ranchiunele — ăsta e tot secretul omului *cumsecade*.

Să nu te răzbuni e lucrul cel mai greu, mai antinatural dintre toate. Răzbunându-te însă, te cobori exact la nivelul celui pe care vrei să-l pedepsești.

Să te răzbuni ori să nu te răzbuni — e unica problemă a moralei.

18 noiembrie. O revistă de provincie mă invită să colaborez la un număr despre sinucidere. Le trimit o scrisorică de refuz. O frază e scoasă din ea și publicată în fruntea respectivului număr, ca și cum aș fi scris-o anume! Iată fraza în chestiune:

„Ideea sinuciderii m-a însoțit în toate împrejurările, grave sau frivole, ale vieții. În fond e vorba de o obsesie cu-adevărat salutară, de vreme ce până acum mi-a permis să rezist ispitei de a mă nimici pe dată."

Sunt un mare amator de biografii, ca toți cei care nu au o „viață".

Byron este exasperant; există însă în mine ceva profund impur care mă face să-l invidiez de fiecare dată când citesc o carte despre el. Latura mea sardonică, probabil. Invidia mea față de Satan tot de acolo vine.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc în epoca romantică, dar nici timpul nostru nu-mi displace peste măsură.

Încercat zadarnic, pentru a zecea oară, să citesc în franțuzește *Holzwege*[1]. Mă-ntreb ce poate suscita într-un creier „tânăr" acest stil exasperant, adesea neinteligibil, aparent profund. În nemțește, nu e lipsit de frumusețe, deși dovedește o lipsă de măsură și o vanitate absolut insuportabile.

Jurnalul unui scriitor se poate citi; sunt fragmente în care există viață. Sunt însă din ce în ce mai puțin capabil să înghit maximele, cugetările, formulele oraculare care înseamnă totul și nimic. Când mă gândesc că am scris dintr-astea eu însumi, mă apucă sila! Mai bine să uităm!

19 noiembrie. Va trebui să mă hotărăsc totuși să scriu *Noaptea la Talamanca*, proiect pe care l-am abandonat în chip rușinos.

20 noiembrie. *Place des Vosges*, cu arborii săi cam golași în care mai atârnă câteva frunze îngălbenite, nu mi-a părut niciodată mai frumoasă ca azi: contemplând-o azi după-amiază, îmi spuneam: „Piața asta răscumpără Parisul." (Mai degrabă ar fi trebuit să spun: „Mă *consolează* pentru că trăiesc la Paris.")

Există în gnosticism o latură aberantă care-mi explică interesul pe care i-l port.

---

[1] *Holzwege* (1950), lucrare a lui Martin Heidegger; traducere franceză: *Chemins qui ne mènent nulle part* (Gallimard, 1962). (*N.t.*)

Am început să recitesc *confesiunile* sfântului Augustin — pentru a nu știu câta oară în viață. Îl iubesc și îl detest pe acest retor. Însă oricum, e ceva să-ți scrii memoriile *ca să ți le citească* Dumnezeu.

A mulțumi pentru o carte pe care n-am putut s-o citesc e o corvoadă cu care nu mă pot obișnui, în ciuda unei practici îndelungate.

Doar grijile ne împiedică să înnebunim. Fără ele, existența ar fi de-a dreptul infernală. Mai întâi, grijile ne împiedică să ne gândim la moarte; apoi...

23 noiembrie. Cu cât încerci să uiți de tine însuți, cu atâta riști să devii unicul obiect al propriilor gânduri.

Cu cât detest mai mult oamenii, cu atâta trebuie să întâlnesc mai mulți. Plătesc scump privilegiul de a fi *liber*, de a nu avea o ocupație precisă. Obligațiile mele sunt tot atâtea servituți. Atât de mult prețuiesc singurătatea, că orice rendez-vous îmi pare o crucificare.

James Joyce. Corespondență.
M-a cucerit cu... *problemele lui de sănătate*. Clica celor *suferinzi*.

Motivul pentru care nu-mi place *Ulise*, este de fapt că-i prea *elaborat*; aproape un roman... didactic. Apoi îi lipsește acel ritm precipitat pe care îl găsești la Dostoievski și la Proust.
Extraordinar e că a fost *concepută* o asemenea carte. Ideea inițială mă impresionează aproape mai mult decât realizarea. De altfel, nu l-am putut citi decât pe bucăți, niciodată în întregime. E o țesătură de „bârfe", o *enciclopedie* a divagației, flecăreala unei mahalagioaice *universale*.

Singurul mod de a mântui creaturile este să le iubești în Dumnezeu, cum recomandă sfântul Augustin, care a scris o pagină superbă pe această temă amintindu-și de moartea unui prieten al său, adolescent.

De fiecare dată când trebuie să mă-ntâlnesc cu cineva, *îl urăsc*; apoi îl iert. Este efectul liniștirii dar și regretul că am fost nedrept cu el.

24 noiembrie. Moartea surorii mele. La cinci săptămâni după mama. Vestea mi-o trimite fratele meu într-o telegramă formulată astfel: „A murit *și* sora noastră."

Soră-mea fiind moartă, cumnatul meu invalid iar nepotul meu buimăcit, pierdut, incapabil să se ocupe de cei trei copii ai lui, iată-mă obligat moral să-i ajut, să am grijă de ei, eu care am făcut orice ca să nu mă perpetuez, ca să nu am *moștenitori* (?!), pe de o parte dintr-un soi de groază instinctivă de a împărtăși răspunderile celorlalți, pe de alta dintr-o vie repulsie pentru tot ce înseamnă *viitor*. Iată-mă acum pedepsit și pus în fața unor obligații de care-mi este imposibil să fug. Până acum mi-am ajutat familia ca un diletant; de-acum înainte va fi ceva serios. O perioadă *nouă* începe pentru mine.

În clipele de tristețe, poftă nebună de a lucra. E un simptom *sănătos*, la mine.

24 noiembrie. Nu îndrăznesc nici să-mi imaginez disperarea ce trebuie să domnească în casa cumnatului meu. Din familia mea n-am mai rămas decât frate-meu și cu mine.

25 noiembrie. De aproape doi ani, în fiecare scrisoare, biata soră-mea se plângea că e obosită, sfârșită. Refrenul ăsta îmi devenise insuportabil. Acum și-a aflat odihna. Nu pot s-o plâng. Nu-l poți plânge pe cel ce s-a eliberat de o povară.

În afară de mama, toți din familia noastră am suferit de oboseală cronică.

Când îl citesc pe Tolstoi, îl prefer lui Dostoievski, iar când îl citesc pe Dostoievski, îl prefer lui Tolstoi.

Ca să-mi diminuez capacitatea de a suferi, am recurs la scepticism. Din fiecare îndoială fac un anti-chin. Căci îndoiala, când e formulată, conștientă, e un chin depășit, deci un leac.

26 noiembrie — Azi au îngropat-o pe biata soră-mea, presupun.

Sunt treizeci de ani, cred, de când am văzut-o ultima oară. Mâhnirea mea are inevitabil ceva abstract. Cum să plângi pe cineva când abia îți amintești cum arată? Ca să-mi regăsesc cu adevărat sora, trebuie să mă întorc în copilărie.

27 noiembrie. Aproape nici o frunză în arborii din parcul Luxembourg.

Nu-ți dorești moartea decât când ești cât de cât sănătos; ți-e groază de ea de îndată ce ești cât de puțin bolnav.

Miezul nopții — Plimbare pe jumătate funebră în jurul grădinii Luxembourg. Gândit la posibilitățile de a-mi ajuta familia, ce-a mai rămas din ea. Cei trei copii ai nepotului meu sunt practic în sarcina mea. Iar eu nu am nici un venit real!

Să te rogi arată un anume grad de disperare; dar asta nu-i nimic în comparație cu nevoia ca alții să se roage pentru tine — care e disperarea însăși.

Guarahani — insula unde au acostat cele trei caravele ale lui Columb la 12 octombrie 1492. Indigenii i-au primit pe străini cu toată bunăvoința. Paisprezece ani mai târziu, insula era complet pustie, indigenii fiind masacrați sau alungați.

28 noiembrie. Azi după-amiază, la Saint-Séverin, o orchestră germană repetă pentru concertul de diseară. O oră de Händel — *Concert pentru orgă și orchestră, concerto grosso* (care din ele?). Ce-mi place la acest gen de concert e că se studiază bucata, că uneori se repetă de trei-patru ori. Sfârșești prin a te impregna de ea. Senzații pe care nu le pot descrie, orice adjectiv fiind aici, inevitabil, afectat și pompos.

...Am aprins două lumânări pentru mama și pentru soră-mea...

Plăcerea aceea, la Saint-Séverin, să auzi o orchestră ce cântă doar pentru tine și pentru Dumnezeu..., căci în biserică nu mai era nimeni. Apoi, acele scaune goale au ceva exaltant. Aveam impresia că *simt*, că *vibrez* în locul tuturor celor ce nu erau acolo.

E posibil să nu-ți placă *Ulise*. Dar după el nu mai poți suporta celelalte romane.

29 noiembrie. Primit azi-dimineață o carte poștală de la soră-mea. A scris-o pe 18 curent; peste șase zile, ea nu mai era.

Mă gândesc deodată la zilele acelea din Carpați, când, în liniștea ireală, ascultam freamătul ierbii sub o adiere imperceptibilă.

Când nenorocirile se repetă, puțin câte puțin devii insensibil la ele, și îți spui că Iov a fost tot ce vrei, dar nu un înțelept.

Sper să ajung cândva la stadiul în care cuvântul *nenorocire* nu va mai avea pentru mine nici sens și nici farmec.

Cu rare excepții, „cărțile" mele n-au trecere decât la ratați, la decăzuți, la dezmoșteniți ai soartei (în special femei), la adolescenți, pe scurt la ceea ce este inform și neisprăvit.

Invidia nu e un „sentiment", ci o umoare pe bază fiziologică, o reacție organică, la fel de involuntară ca o secreție. S-ar putea spune același lucru despre orice fenomen numit *afectiv*.

Invidia nu există decât între frați, prieteni, vecini, între oameni de aceeași categorie și de aceeași valoare.

30 noiembrie. Azi după-amiază am rămas două ceasuri în pat, într-un soi de toropeală în timpul căreia mă întrebam întruna dacă dorm sau nu.

Personajele cu care semăn: Oblomov, Kirilov, Adolphe și...
Eu sunt însă mai laș, și mai disperat.

Ora 1 și 1/2 noaptea — Veșnicia de dinaintea noastră și cea de după noi nu sunt separate, spune Schopenhauer, decât de „interludiul visului efemer al vieții". Această banalitate „romantică", citită la ora asta, după o plimbare prin oraș, m-a răscolit ca o revelație. Tot ce are legătură cu inconsistența noastră mă impresionează automat. „Romantismul" e poate uzat, dar nu fals. Între *neant* și *glandele lacrimale* există o comunicare directă, în cazul meu cel puțin.

Cl.M. — neînțelegere ridicolă. Acasă la E.I., la o cină, când i-am spus că nevastă-sa nu s-a schimbat (n-o mai văzusem de la căsătorie), el mi-a răspuns: „Ce vrei? Unsprezece ani lasă urme!" înțelesese că s-a schimbat, nevastă-sa. În tot timpul cinei, n-a încetat să mă atace, să răstălmăcească tot ce spuneam; până la urmă am izbucnit, și l-am făcut mai mult sau mai puțin ridicol.
Ciudat e că nu am făcut nimic ca să restabilesc adevărul. Puteam să lămuresc situația pe loc. Însă, în fond, neînțelegerea îmi convenea, *optasem* pentru ea în mod inconștient.

Ce faceți la Paris ?
— Ne disprețuim unii pe alții.

Istorie și utopie e poate cartea care mă exprimă cel mai bine.

Nu idei trebuie să exprime un scriitor, ci propria ființă, propria fire, ceea ce este și nu ceea ce gândește. Nu putem crea o operă adevărată decât dacă știm să fim noi înșine.

Cine a făcut o „criză depresivă" va fi mereu expus s-o repete, o va purta în el, nu se va lecui niciodată.
(Apropo de J.B. care mi-a spus că nu-mi mai citește cărțile pentru că și-a depășit „criza depresivă".)

Să fii „dezonorat", — foarte bine. Dar în fața cui ? Când te simți *singur* în fața tuturor, nu poți să-ți pierzi onoarea decât față de tine, pentru tine; nu le recunoști celorlalți calitatea de judecători.

În afară de moarte, totul e impostură, *o spun cu părere de rău*.

Trebuie să scriu acea *Noapte la Talamanca*, dar nu izbutesc. Nu am dispoziția de a trăncăni despre sinucidere, deși subiectul îmi e cum nu se poate mai familiar.

Civilizația e o boală, sunt convins de asta; dar este inutil și chiar ridicol s-o repet, după atâția alții, cu atât mai mult cu cât această boală este inevitabilă și fără leac. Omul nu se va lecui de ea decât nimicindu-se.

3 decembrie. Contactul cu oamenii mă uzează. Nu înțeleg defel cum pot oamenii de afaceri, politicienii, comercianții să întâlnească atâta lume fără să crape.

Zece secole de rigoare, de metaforă coerentă, de limbaj sclerozat au fost abolite în câțiva ani, datorită în parte supra-

realismului, modei lui Rimbaud, influențelor științei. În stadiul acesta de limbaj dezarticulat e posibil pentru prima oară să fie traduși în franceză autori considerați până acum intraductibili.

3 decembrie. Ideea că există un Dumnezeu și că răspunde când îl chemăm în ajutor este atât de fantastică încât poate și singură să țină loc de religie.

Nu există nimic mai umilitor decât să ceri bani, indiferent sub ce pretext. Din fericire, există înțelepciunea sau cinismul, ce ne permit să învingem niște scrupule atât de ridicole.

Pentru mine, singura cale de a recăpăta puțină încredere în *ființă* ar fi să încetez de a mai frecventa ființele. Întâlnesc prea multe și sunt, vai, prea lucid în ce le privește. Majoritatea sunt niște marionete sinistre în privința cărora nici o naivitate nu e permisă. Astfel, tendința mea spre sarcasm se accentuează de la o zi la alta.

Cumnatul meu îmi scrie să soră-mea a murit, ca și mama, de o hemoragie cerebrală.

În anunțul mortuar, expresia „rămășițele pământești"[1] mă impresionează dureros. Cum s-o traduc? „Dépouille mortelle" e plat; „restes mortels", imposibil. Aș traduce-o, de-a dreptul, prin „*déchets* mortels"[2], dar nu prea e stilul unui anunț mortuar.

7 decembrie. Citit câteva pagini de Bloy și câteva din *Convorbirile* lui Eckermann cu Goethe. Cerul și pământul. Imposibil să-ți imaginezi spirite mai diferite.

---

[1] În românește în text. (*N.t.*)

[2] *Dépouille mortelle* ca și *restes mortels* (din franceza literară) sunt expresii consacrate echivalente cu rom. *rămășițe pământești*; *déchet* înseamnă *deșeu*. (*N.t.*)

Goethe e plicticos dar, una peste alta, fecund; Bloy este amuzant, dar lamentabil; îți pierzi vremea citindu-l. Un temperament pentru sud-americani.

Acele presimțiri ale extazului cu care nu știi ce să faci și care, neexploatate, dispar fără urmă. Chiar fără urmă?

De îndată ce trimit un text la o revistă, nu am în cap decât o idee: să-l cer înapoi ca să-l refac, într-atât mă tem, ba chiar sunt convins că nu-i bun de nimic. Dar îmi lipsește forța de a scrie scrisoarea necesară și brusc devin fatalist ca să nu-mi fac sânge rău.

Cumnatul meu mi-a scris o carte poștală din care lipsește orice jeluire, orice isterie sau deznădejde retorică. Ai zice că-i un englez. Lucrul ăsta m-a mișcat mai mult decât dacă dădea frâu liber unei disperări violente. Disperarea lui trebuie să fie fără margini; cu-atât mai mult îi apreciez reținerea.

Paul Bourget (pe la 1910 ?): „Patru stavile ne separă de barbarie: Marele Stat Major german, Camera lorzilor din Anglia, Academia franceză și Vaticanul."

8 decembrie. Aud clopotele de la Saint-Sulpice, cred. Emoție subită. Irupție a trecutului într-o epocă sinistră ca a noastră. E totuși altceva decât zgomotul automobilelor.

Știința a stricat totul. Și nu are nimic de oferit. E găunoasă — ori satanică. Distruge toate aparențele. Dacă e câteodată benefică, în esență este nocivă. Ne-am fi lipsit cu plăcere de ea.

Singura sarcină grandioasă ce-i rămâne omului este aceea de a se nimici. A face altceva ar însemna să se repete, să *bată pasul pe loc.*

9 decembrie. Ieri-seară, *Mesia*, la Pleyel.

Ca să ajung la limpezime, a trebuit să-mi sacrific o bună parte din „eu", tot ce am în mine mai personal, trăirile mele cele mai profunde. Limpezimea este excludere: ca să fiu limpede, m-am anulat pe mine însumi.

Acest efort m-a secătuit. Am comis un atentat contra propriei mele naturi. Iar toate astea din cauza unei false idei despre „stil"!

Nietzsche, care a vrut să zdruncine atâtea lucruri, nu e în fond decât un *naiv*. Târa după el prea multe candori.

Jena pe care-o simt citind un articol despre mine, chiar favorabil, mai ales favorabil. Senzație de autopsie, sentiment foarte clar de a fi *postum*. Apoi, toate observațiile ce ți se fac sub formă de elogiu sau de critică te calcă în picioare, te fac să nu te simți în largul tău, și cad la fel de prost ca observațiile unui profesor despre o compunere. Și efectiv asta e: *elevul* Cioran citește aprecierea maestrului. Să fii critic, ce meserie și asta! Un punct bun pentru mine — întotdeauna mi-a fost silă de ea.

Putem fi liniștiți: scriitorii în vogă, cu rare excepții, vor fi fatalmente uitați *înainte* să moară. Moartea literară e mult mai crudă și mai justă decât moartea propriu-zisă.

Dacă un autor este citat prea des, sfârșești prin a-ți pierde pofta de a-l citi. Tot circulând pe toate buzele, numele îi este profanat. Preferi să-l citești pe unul mai puțin cunoscut și chiar mai puțin talentat, măcar pentru că nu aparține tuturor.

Este imposibil să ai o virtute fără viciul ce-i corespunde.

Poate că avariția nu-i decât forma sordidă a anxietății.

Să găsești mobilul secret al fiecărui ins care-a făcut ceva în viață.

11 decembrie. Duminică. Șase ore de mers între Dourdan și Étampes. Plimbare cum nu se poate mai exaltantă peste câmpuri, pe cărări noroioase. — Seara, anxietate cumplită.

Când o prietenie care a durat mai mulți ani se rupe, faptul trebuie acceptat fără amărăciune; trebuia să se sfârșească într-o zi. Amintiți-vă doar ce a fost ea, nu ce a devenit!

12 decembrie. În noaptea asta am înțeles teama pe care trebuie s-o simtă un asasin. Se făcea că am ucis pe cineva și că am ascuns cadavrul sub o lespede pe o stradă întunecoasă, cu aer medieval. Dar nu știu cum, într-o discuție, m-am trădat. Va trebui să mergem să ridicăm lespedea. Timp de câteva ceasuri n-am mai putut să adorm.

De câte ori îl surprind în mine pe omul de litere, îmi vine să intru în pământ de rușine.

Ieri, duminică, în timpul plimbării. Într-un sat de lângă Étampes — Bouthinvilliers (?), o bisericuță admirabilă și, lipit de ea, un șopron în care poți vedea o pompă de incendiu și un dric demodat, cum trebuie să fi fost acum un veac. A fost de-ajuns să arunc o privire ca să mă copleșească un urât sfâșietor. Cu o zi înainte, primisem de la cumnatul meu două fotografii cu soră-mea întinsă în sicriu.

De fiecare dată când reiau *Convorbirile* lui Eckermann, sunt uluit să văd în ce măsură s-a înșelat Goethe în legătură cu contemporanii săi. Nu gusta decât falsele valori, cel puțin în literatură. Considerațiile despre „rivalii" săi sunt ale unui pedant pretențios și ridicol; dar orice cugetare de ordin general e admirabilă.

13 decembrie. A fost o vreme când chemam teama ca să mă scape de plictis. Orice mi se părea preferabil vidului, deznădejdii vidului.

Bloy vorbește de „scepticismul negru" și de „oculta mediocritate" a lui Pascal. Această „mediocritate", ocultă sau nu, nu mi se pare *absolut* falsă: e sigur că există la Pascal un exces de bun-simț ce poate uneori să decepționeze.

Mă gândesc la mama, la soră-mea, la Reisner, la Mircea Zapraţan — fiinţe pentru care existam şi care existau pentru mine. Ce pot să fac cu atâtea morminte în cârcă?

Povestindu-i la telefon lui Paul Valet că am în grijă trei copii, el îmi spune că e foarte bine, că în general îi sunt dragi copiii, căci, îmi spune el, „nu iubesc existenţa, dar iubesc *viaţa*".

Cel mai mult mă înfricoşau, în copilărie, poveştile cu îngropaţi de vii, cu morţi care se auzeau mişcând în mormânt etc.

Trec printr-o fază de non-religie, adică de indiferenţă faţă de *ascuns*. Parcă totul s-ar fi golit de mister şi am trăi într-un inexplicabil lipsit de semnificaţie.

14 decembrie. Sunt trei ani şi cinci luni de când am renunţat la tutun şi cafea, sunt trei ani şi cinci luni de când *mi-am pierdut sufletul*.

Lucrul cel mai stupid pe care-l poţi face e să *studiezi* filozofia. Poţi studia o problemă, dar e absurd să te mărgineşti la... ansamblul problemelor. Când mă gândesc că am trecut şi eu prin această greşeală!

Ultima dată am văzut-o pe soră-mea prin 1937, cred; pe părinţi, în ianuarie 1941. De atunci, câteva — puţine — fotografii, şi cele de pe patul de moarte (nu şi fotografia mamei, vreau să spun ultima ei imagine, pe care n-au vrut să mi-o trimită, nu ştiu de ce: ca să nu mă mâhnească prea tare?)

Mă gândesc la anii 1933–34–35, la nebunia ce mă cuprinsese, la ambiţiile nemăsurate, la delirul „politic", la năzuinţele mele de-a dreptul demente, — ce vitalitate în dezechilibru! Nebunia mea era neobosită. Acum, a obosit. La drept vorbind nebunia mi-a trecut, nu-mi rămâne decât zaţul fostelor

nebunii. Oboseala însă, nici vorbă să treacă, dimpotrivă, e în expansiune, e la apogeu. Unde o să mă ducă, habar nu am.

Mi-e groază să fac și cea mai mică intervenție pentru cărțile mele; fac totuși unele din când în când, și de fiecare dată cu un viu sentiment de silă.

Aș avea nevoie de un drog care să-mi redea vigoarea de la douăzeci de ani, sau mai curând de un bici, ca să mă scoată din teribila mea apatie.

Nu mai pot citi decât cărți indiferente, de gheață, lipsite de orice vibrație, sau cărți-uragan, care te iau pe sus și te lasă în mijlocul celei mai mari primejdii.

Zi după zi, văd cum se destramă imaginea pe care mi-am făcut-o despre ambițiile și despre talentele mele. Sunt în declin, iar creierul mi se încețoșează, se întunecă.

15 decembrie — Expoziție Picasso[1]. Un plagiator universal. Toate formele de artă figurează aici: ai zice că a frunzărit niște albume iar apoi... Lipsă de măsură; nu ai în față opera unui om, ci a patruzeci. A urmat toate modele: oportunism unic, ieșit din comun. Imitator genial, șarlatan superdotat. Sincretism, recapitulare generală înaintea instaurării artei abstracte.

Toate acestea sunt trecut, dar ce spun?, sunt *trecutul*. Trecutul rezumat într-un om. Entuziasm și decepție. E ceva necinstit, ceva fals în această superproducție. Un ins a cărui carieră nu-i de imitat — în nici un plan. Picasso? Un geniu *bun la toate*.

Azi după-amiază, prostrație. Dormit două ore. Să ne cruțăm creierul (sau mai curând ce rămâne din el).

---

[1] Importantă retrospectivă organizată de Jean Leymarie la Grand Palais pentru a optzeci și cincea aniversare a lui Picasso. (*N.t.*)

Aceste nesfârșite oscilări între fervoare și amărăciune.

Trebuie să-ți fie milă de toată lumea. Altminteri reacționezi ca pamfletar — ca toată lumea, tocmai.

Gabriel Marcel se arată foarte alarmat că teologii germani, cum i s-a spus, nu mai cred în Înviere. Încerc să-l liniștesc și să-i împărtășesc angoasa — din simplă prietenie, desigur.

Întâlnit la biblioteca de la Sorbona pe profesorul H.G. care-mi strânge mâna, fără un cuvânt. Sunt un scriitor aruncat la rebuturi. Pe vremea când se vorbea despre mine, altfel eram tratat.
(Când ești prea amar, devii ridicol.)

17 decembrie — Azi-dimineață, neputând să dorm, m-am sculat cu noaptea-n cap și m-am dus să mă plimb, la ceasul păsărilor și al gunoierilor.

Citit cugetările lui Democrit. Banalitate consternantă. Dar personajul era altceva. Anticii ăștia aveau un destin; nu erau serbezi ca profesorii noștri moderni.

Căsătoria lui Hitler cu Eva Braun a avut loc cu câteva ore înainte de sinucidere. A fost chemat în grabă un funcționar, care le-a pus fiecăruia, pe rând, întrebarea regulamentară: „Sunteți arian?" Au răspuns afirmativ. Dacă Hitler ar fi spus: „*Nu*", răspunsul lui ar fi fost cel mai extraordinar din Istorie.

19 decembrie. Ieri, șase ore de mers între Maintenon și Rambouillet. Singura „activitate" de care sunt mulțumit.

Citit, cu cel mai mare interes, scrisori ale lui Gottfried Benn adresate unor femei. E cu totul altceva decât Rilke!

Am fost aruncați în lumea aceasta ca să trăim drama de a nu putea plânge.

Am atâta nevoie de somn încât trebuie să fac un efort ca să nu mă las înghițit de el. Cine a obosit? Creierul meu sau ce? Ar trebui să beau iarăși cafea; dar asta ar însemna ruina fizică în câteva luni, revenirea la epoca eroică a gastritei.

20 decembrie — Senzație de poezie reprimată, înăbușită, senzație de poezie asfixiantă.

În vise, discuțiile interminabile pe subiecte *complicate* mă obosesc, mă epuizează și, la trezire, mă înfurie.

De ani de zile, *atenția* mea o ia razna; se concentrează pe orice, mai puțin pe ce trebuie; orice subiect o atrage, cu excepția celui pe care trebuie să-l adâncesc. Voluptate a dispersării. Să eludez cu orice preț esențialul, esențialul *meu* (????)[1], asta pare să-mi fie legea. Sunt născut pentru digresiune. Îmi place să mă tăvălesc în accesoriu.

Mă gândeam că voi ajunge cândva să nu-mi mai fie milă de mine, să mă eliberez de această obsesie bolnăvicioasă; anii însă m-au cufundat în ea și mai mult, m-au legat de ea irevocabil.

Când mă gândesc că a fost o vreme când mă temeam că voi fi canonizat *încă din timpul vieții*! Ce cădere a urmat de atunci! Pe vremea aceea, eram cu siguranță cineva. Dar anii care trec ne diminuează. E motivul pentru care sunt atât de puțini sfinți.

Mi-ar fi incomparabil mai ușor să trăiesc fără dram de credință decât fără un dram de îndoială. Îndoiala care nimicește, îndoiala care hrănește...

22 decembrie. Acreală a fiecărei celule. *Aciditatea* e constanta fiziologiei mele.

---

[1] În text. (*N.t.*)

În mine există un pătimaș și un sceptic care nu se pot pune de acord în nici o privință. Sunt suma dezacordurilor lor.

Îndoiala mă cufundă într-o stare de beție.

Adevăratul sceptic *vrea* să se îndoiască; el se aruncă în îndoială și-o caută în fiecare clipă.

În fiecare zi îmi propun să mă răzbun pe unul sau pe altul, și în fiecare zi încerc, cu succes, să-mi anulez, să-mi ruinez planurile de răzbunare.

Nu trebuie să corectezi falsa imagine pe care ceilalți și-o fac despre tine. Pe lângă ea, elogiul este calomnie. Lasă eroarea să circule. În nici un caz nu dezminți nimic. Adevărul va ieși cândva la iveală; sau poate să nu iasă niciodată. Totuna!

Am citit, în *Memoriile* lui Saint-Simon traduse în engleză de Francisc Arkwright, relatarea morții Dnei de Montespan. E atât de puternică, atât de vie, încât traducerea proastă nu e o piedică în calea emoției.

24 decembrie. Ieri-seară, ascultând la telefon buletinul meteorologic, am simțit o emoție vie când s-a vorbit despre „ploi răzlețe". Asta dovedește că poezia este în noi și nu în cuvinte, cu toate că *răzlețe* are de ce să trezească o imperceptibilă vibrație.

Nu există senzație *falsă*.

Orașul e pustiu, cerul acoperit, aproape negru. Parcă ar sta să vină o catastrofă. Revelion pe gustul meu.

Pentru mine, fericirea înseamnă un lucru foarte simplu: *să nu mă gândesc la viitor*.

25 decembrie. Ieri-seară, la familia Corbin, am ascultat *Mesia*; apoi un cor rusesc — un cânt liturgic de Glazunov — cu totul extraordinar. Trei ore de emoție intensă.

Cumplit e că, după muzică, nimic nu mai are nici un sens, căci nimic, dar absolut nimic nu rezistă când revii din „miracolul" ei. Pe lângă ea, totul pare degradat, inutil, banal. Înțeleg că o poți urî și că ești tentat să consideri că minunile ei sunt iluzii iar „absolutul" ei un miraj. Trebuie să-i reziști cu orice preț *când o iubești prea mult.* Nimeni nu i-a înțeles primejdia mai bine decât Tolstoi; a denunțat-o cu tărie, căci știa că poate face din el tot ce vrea. Și a început s-o urască pentru a nu deveni jucăria ei.

Degeaba scrii dacă scrii fără emoție. E o prejudecată de care — spre paguba mea — nu mă pot descotorosi. Căci, în materie de emoție, sunt din ce în ce mai sărac. Mi se pare că mă cobor din ce în ce mai mult înspre senzație, că mă împotmolesc în ea și că mă îndrept astfel către o spaimă rece.

Să dormi: lucrul cel mai inteligent pe care-l poți face. Să poți ieși din timp *după voie.*

Este umilitor să mori. Să devii dintr-o dată *obiect*!

De îndată ce atac o problemă, dau peste insolubil. Să nu-mi mai pun întrebări — n-ar fi un mijloc pentru a progresa în sfârșit?

26 decembrie. Șase ore de mers între Arpajon și valea râului Chevreuse. Într-un sătuc, la bazinul de spălat rufe, o portugheză scoate niște lamentații întretăiate — acele cântece sfâșietoare în care izbucnește tot ce-i mai adânc și mai fascinant în *saudade*[1]. Mă ascund în spatele unui zid ca să aud fără a fi văzut. În satul pustiu și mohorât, efectul acestor intonații, al acestor chemări de o melancolie atât de

[1] În portugheză, *dor*, *tristețe*. (*N.t.*)

îndepărtată, este fantastic. În același timp mă gândesc la șederea mea la Brașov, unde cântecele slujnicelor unguroaice mă cufundau într-un urât melodios, atât de insuportabil că uneori mă apuca isteria.

Destin — B.Ț., care era înnebunit după Paris, care terminase o carte despre Apărarea Civilizației cu această afirmație stupefiantă, exasperantă și superbă: „După Rațiune, Franța e cea mai mare mândrie a omului", — B.Ț., ziceam, a rămas în România ca să tânjească, iar eu, care idolatrizasem alte țări, am venit să-mi fac veacul în aceasta, cu care am raporturi din cele mai stranii.

Ca să iubesc o țară, ea trebuie să fie, prin anumite laturi, stupidă. Franța nu e deloc, din păcate!

„Ideile" îmi vin când stau lungit, oricum atunci mă simt eu însumi. Când stau *în picioare*, sunt mai mult sau mai puțin livresc, trăiesc ca un parazit, nu izbutesc să elimin accesoriul.

Cât timp nu voi face ceva care să mă reabiliteze în propriii mei ochi, voi târî după mine, cât e ziua de lungă, această acreală, aceste sarcasme automate, această deznădejde în care se răsfață inspirația absentă, mândria pierdută. Există în mine *cineva* care m-a abandonat. Ar trebui, la fel ca Eveline, să mă gândesc și eu la *Virgen de los Desamparados*[1], mai mult, să-i înalț rugăciuni. Viața mea — ce naufragiu lăuntric, din cauza slăbiciunilor mele, din propria-mi *vină*! Eu însumi am creat condițiile ideale ca s-o ratez, mi-am *elaborat* decăderea.

O felicitare, cu semnătură indescifrabilă, venită de la București, în care-i vorba de „succesele" mele, de „cinstea" pe care-o fac țării, în care mi se dau asigurări că sunt „iubit și admirat" — mă cufundă în perplexitate și jenă: o, dacă

[1] În spaniolă, *Fecioara celor dezmoșteniți*. (*N.t.*)

oamenii ăştia ar şti pe ce amărât îl „iubesc şi admiră"! De nu cumva toate aceste efuziuni sunt numai frenezie şi hiperbolă balcanică — ceea ce mi se pare cel mai probabil.

Efect al „liberalizării" din România: oamenii se reped la orice carte, cu condiţia să nu fie de propagandă. Dar îi aşteaptă decepţii inevitabile. Astfel, *într-o săptămână*, s-au vândut *şase mii* de exemplare din *Fenomenologia spiritului*. Când, ceva mai târziu, s-a publicat *Logica*, numărul cumpărătorilor a scăzut simţitor.

Un prieten îmi povesteşte că, pe vremea propagandei pentru colectivizare, a încercat, într-un sat de lângă Dunăre, să-l convingă pe un ţăran de superioritatea noilor metode şi de avantajele pe care le-ar avea lucrând la ore fixe, în comun, ca un funcţionar, de randamentul superior etc., etc., etc. Dar ţăranul care, prudent, nu voia să spună nici da nici ba, s-a mărginit, în chip de răspuns, să-i arate cu degetul o pasăre ce zbura pe deasupra lor. N-a îndrăznit să vorbească de libertate, dar a avut curajul să-i indice simbolul...

Să nu te încrezi în cei care te imită. Spectacolul pe care îl oferă un „discipol" e tot ce poate fi mai întristător. Ce lecţie de modestie! Iată la ce-ai dat naştere până la urmă, iată maimuţoiul căruia îi serveşti de model. Tu însuţi nu erai decât un maimuţoi — un maimuţoi reuşit, *ajuns*.

29 decembrie — ora 1 noaptea.

Avem o nevoie profundă să existe cineva, cu mult deasupra noastră, căruia să-i fie milă de noi. Aici e originea religiei şi nu trebuie căutată altundeva.

— La ora asta, ar trebui să mă rog. Dac-aş putea!

Pe ceilalţi nu-i interesează decât ceea ce ascundem. Tot ce-aş fi vrut să ascund din trecutul meu a sfârşit prin a se afla, pentru că şi prietenii şi duşmanii noştri exact despre

asta râvnesc să vorbească. Divulgându-ne secretele, ei încep prin a ne lăuda sau ponegri.

Să știi să primești lovituri fără să răspunzi, fără măcar să te gândești la eventualitatea unei răzbunări — iată cheia și lăcatul, iată arta pe care de atâta timp încerc s-o deprind fără a izbuti; și chiar dacă uneori izbutesc, cum să știu dacă victoria mea nu-i fructul lașității?

Să renunți la răzbunare nu în imediat ci în eternitate, să încasezi toate loviturile pentru vecie. Omniprezența răzbunării, iată stânca de care se lovește orice utopie, iată obstacolul major și insurmontabil în calea instaurării Paradisului.

Vreau să-mi reprim răzbunarea, dar ea lucrează în taină și mă răzbun fără să știu chiar în momentele când mă împăunez, când mă fălesc că am înaintat în înțelepciune mai mult decât orice alt muritor. Răzbunarea curge în sângele meu; și îl îngroașă, îl moleșește, îl...

Să te retragi în tine și să asculți o liniște la fel de veche ca ființa, chiar și mai veche — liniștea de dinainte de timp.

La Luvru, *Pictura japoneză* din secolele XII și XVII. Triumf absolut al precisului și al vaporosului în același timp. În Occident, doar francezii mai sunt, sau au fost capabili de atâta rigoare asociată cu atâta delicatețe.

Fiecare cu drogul lui; al meu e scepticismul. M-am otrăvit cu el. Dar această otravă îmi dă viață și, fără ea, mi-ar trebui ceva și mai puternic, și mai nociv.

Îi explic lui Edern Hallier că a-l citi pe Blanchot este o experiență interesantă pentru senzația de înec pe care-o ai întotdeauna, indiferent ce text de-al lui citești. De la un anume moment, nu mai simți pământul sub tălpi, apoi te scufunzi fără *nici o senzație de vertij*, și fără spaimă de abis, căci nu e decât un *punct* obscur al textului, când te învârți în cerc ca într-un vârtej searbăd; apoi revii la suprafață, înoți, în-

ţelegi *din nou*; după un răstimp, destul de scurt, te îneci din nou şi aşa mai departe.

Vina este a autorului, spirit profund dar dereglat, adică incapabil să facă deosebirea dintre gândire şi neantul gândirii; la Blanchot, spiritul macină adesea în gol, fără ca el să-şi dea seama.

Îndreptându-se spre creştinism, Roma se cobora şi se convertea la un zeu nu doar străin, dar şi inferior; îmbrăţişa religia unei *colonii* — cea mai disprețuită din Imperiu. Când o civilizaţie nu se mai poate sprijini pe zeii săi, când i-a *secătuit*, ea îşi caută salvarea în altă parte; şi se salvează *pierind*.

Am citit o carte despre *Treblinka*[1]. Coşmar de necrezut, abia imaginabil. Este oroarea absolută, mecanică; e *sistemul*. Toate cărţile astea seamănă între ele; călăii sunt nişte fantoşe, nişte funcţionari; convenţionali, mediocri; şefii sunt întotdeauna „frumoşi", cu nelipsitul surâs sarcastic; academismul atrocelui; — egală decădere a torţionarilor şi a victimelor. În tot acest timp, mereu vie, uimirea în faţa destinului *insondabil* al evreilor. Toate celelalte popoare au o istorie; doar ei au un *destin*.

2 ianuarie 1967

O după-amiază întreagă am scris felicitări, în franceză şi mai ales în româneşte. Nu revin la limba mea maternă, ci recad, mă-nec în ea. Naufragiul natal.

— I-am răspuns unei prietene din Sibiu care într-o scrisoare îmi evoca farmecul grădinii ei de la Gura-Râului — că venind în Occident am făcut poate o greşeală, că fiecare ar trebui să trăiască şi să moară în peisajul în care s-a născut. În fond, ţăranii au dreptate iar felul lor de viaţă este — sau mai curând era — singurul înţelept, singurul „uman" (dacă acest cuvânt mai are vreun sens).

---

[1] *Treblinka, la révolte d'un camp d'extermination*, de Jean-François Steiner, prefaţă de Simone de Beauvoir, Fayard, 1966. (*N.t.*)

În *Treblinka*, la un moment dat, vezi niște evrei (ale căror familii pieriseră în camerele de gazare) dând un spectacol (concert, dans, box) în fața călăilor lor, care aplaudau frenetic, ca și evreii prezenți (în jur de o mie, sortiți și ei faimoaselor camere). Totul e atât de oribil, de absurd, de inimaginabil, încât cititorul, ajuns aici, alunecă în afara realității. Și într-adevăr, acest infern pare un vis, căci nu ți-l poți imagina și nu poți crede că-i adevărat.

3 ianuarie. Ascultat un madrigal de Monteverdi. La fel de frumos ca un cor rusesc.

Mi s-a citat cazul unui câine cam ramolit, care, gelos pe alt câine, mai tânăr, ce fusese adus în casă, a început să șchiopăteze ca să provoace mila și deci bunăvoința stăpânilor. Când nu era privit, mergea și alerga normal.

Dorința de glorie nu-i decât una din expresiile cele mai subtile ale dorinței de putere.

Drama de a nu te putea ruga... Cui să te rogi? Pentru ce? Ah, Doamne!

Imposibilitatea singurătății ca fenomen al damnării. Nimic nu amintește mai mult infernul decât curtea de la Versailles. Saint-Simon e marele istoric al osândiților.

Într-o carte despre Heraclit, o imagine tulburătoare: câteva pietre, tot ce rămâne din templul din Efes pe care Erostrate îl incendiase din dorință de glorie.

Efesienii au fost atât de îngroziți de gestul lui încât au interzis să i se pronunțe numele. A fost marea lui șansă. Ceea ce este *condamnat* la uitare e sigur că va supraviețui.

Ceea ce se numea, în stilul pietății clasice sau mai curând janseniste, „*talente ale perdiției*".

Orice ființă iese nu se știe de unde, scoate un mic țipăt și dispare fără să lase vreo urmă.

De vizitat, în Marais[1], pe strada Orléans nr. 6, casa în care Lucile de Chateaubriand a murit pe 18 brumar anul XIII.

Gastrita m-a lecuit de romantism. Zău!

L.G. — dușmanul meu cel mai înverșunat care de vreo douăzeci de ani nu încetează să mă calomnieze. A făcut gol în jurul meu; criticii care m-au susținut mă detestă, nici o revistă nu-mi propune să colaborez. M-a împiedicat să intru în Cercetare, din cauza lui mi-am pierdut o mulțime de prieteni.

Cu toate astea, îi sunt îndatorat. Fără campania lui de denigrare, totul ar fi fost prea ușor pentru mine, iar astăzi aș avea un *nume*, adică aș fi un cadavru. Poate că și așa sunt un cadavru, dar în alt fel, mai onorabil, în ochii mei cel puțin. Dacă intram în Cercetare, aș fi făcut un doctorat, adică nimic. Cărțile mele, da, i le datorez lui L.G., iar dacă exist în vreun fel e datorită lui. E vorba de a exista nu atât din punct de vedere literar, cât spiritual. Izolarea de oamenii importanți, sentimentul de a fi respins, dat afară, marginalizat, de a fi un paria — toate astea sunt binefăcătoare până la urmă. Iar dacă nu mă disprețuiesc chiar de tot — nu e reconfortant că i-o datorez unuia care s-a specializat în a mă urî?

5 ianuarie — Trei ore de veghe în mijlocul nopții. Mi-au venit o mulțime de gânduri, dar acum, când vreau să desprind câteva, pe cele mai interesante, nu mai găsesc nici unul. Ba da, pe cel despre somn: dar l-am avut și altădată.

Afinitățile mele cu spiritul evreiesc. Gustul deriziunii, o anume aplecare spre autonimicire, obsesii morbide; agre-

[1] Cartier din Paris. (*N.t.*)

sivitate, plăcerea profeției, sentimentul de a fi o victimă, întotdeauna, chiar și în clipele de fericire.

M.S. — singurul *înțelept* din generația mea. Înțelepciunea o are desigur din naștere, dar și evenimentele au contribuit în bună măsură. Dacă rămânea la Paris, ar fi scris cărți, ar fi făcut o carieră universitară, pe scurt ar fi avut o existență oarecare; acolo, în douăzeci de ani de tăcere, și ce tăcere!, a înțeles lucruri pe care nici măcar nu le-ar fi bănuit dacă rămânea aici. Cine spune că și-a ratat viața spune o prostie. Noi, ceilalți, care avem aerul că am reușit, noi am ratat-o pe a noastră, și este purul adevăr că, în raport cu el, suntem niște decăzuți.

„Folosim pentru pasiuni materialul ce ne-a fost dat pentru fericire." (Joubert)

7 ianuarie 1967

Azi după-amiază, privind mușcatele, afară, pe pervazul ferestrei, amenințate de un frig strașnic (prima zi de iarnă), m-a cuprins literalmente *mila* de ele și le-am băgat în casă cu o grijă pe care nu le-aș purta-o semenilor mei. (Poți iubi o floare, nu și un om.)

Urăsc omul; dar nu pot spune: urăsc *ființa* umană. Tocmai pentru că în cuvântul *ființă* există ceva ce nu evocă umanul. Ceva îndepărtat, misterios, cald — toate lucruri străine de ideea aproapelui.

Aș avea atâta nevoie de un om care a *găsit*!

9 ianuarie 1967

Ieri, duminică, într-un sătuc de lângă Dourdan (Ponthévrard?), patronul bistroului în care intrasem perora în fața a trei muncitori agricoli cu figuri de cretini; unul mai ales, înalt, cu un aer bolnăvicios, cu privirea fixă și amenințătoare, îmbrăcat ca un vagabond, părea a nu pricepe nimic

din discursul acelui domn țanțoș, bun vorbitor, lăudăros peste poate și care, lucru incredibil, în fața unei asemenea asistențe, se lansa în adevărate piruete verbale. Astfel, la un moment dat, vorbind de nu știu ce vânzare, a spus: „X a *examinat* și *evaluat* terenul."

Patronul, dacă am înțeles bine, era din Lille: un *gascon* din Nord. Extraordinara importanță a *limbajului* la toate nivelurile societății. Aici este francezul în elementul lui. Trăsătură eminamente pozitivă a nației. Aici stă secretul prestigiului ei.

Citesc o carte despre Rāmakrishna (de Mukerdji). Sunt uluit să constat, încă o dată, cât de important e rolul *voinței* la sfinți. Ar trebui să spun: al ambiției, al orgoliului. *Cuceritorul* din ei. Nevoia de a fi unici. La treizeci de ani, după doisprezece ani petrecuți în meditație și rugăciune, i-a spus zeiței Kali, la care se închina: „O, Mamă, dacă nu primesc Iluminarea chiar azi, mâine îmi curm zilele."

A obținut-o; prin Iluminare înțelegea *să vadă* chipul Mamei. Cu această viziune, ce l-a schimbat radical, a trăit câteva zile fără să mănânce și să bea, într-o neîntreruptă cunoaștere a luminii. „Uneori, în timp ce vorbea, strălucirea chipului său devenea atât de intensă încât cei care-l ascultau erau nevoiți să-și acopere fața ca să nu fie orbiți." (Mukerdji, *Le visage du Silence*, Paris, 1932)

Falși poeți, falși profeți, zei falși...

Într-o lume *ratată*, cum ar putea să izbândească oamenii? Câți, din cei pe care i-am cunoscut, aș putea spune că au izbândit? Câțiva, pe care i-aș numi, dac-ar avea un *nume*. Or, tocmai că ei nu sunt — în nici un sens — *autori*. Nici o operă nu le stinghereşte mersul. Sunt liberi, pentru că au respins ispita oricărei forme de succes. Ar trebui să spun: *erau*. Căci unii din ei precis nu mai sunt pe lumea asta.

Mă simt complet blocat. Nu pot să scriu *Noaptea la Talamanca*. N-am nici o poftă să scriu despre sinucidere. Pe

de altă parte, îmi displace să abandonez un subiect. Iar despre acesta trebuie neapărat să vorbesc, altfel va sfârși prin a mă otrăvi.

Prin mai multe trăsături, Rāmakrishna amintește de sfântul Serafim din Sarov. E straniu că oameni de asemenea anvergură au putut trăi în secolul al XIX-lea, epocă străină sfințeniei. (Mirarea mea e stupidă: normal ar fi fost ca și unul și celălalt să trăiască la Paris sau la Londra. Dar sfințenia a părăsit Occidentul. Pentru totdeauna? Pentru atâta vreme cât civilizația noastră nu-și va schimba stilul.)

Sunt surprins să constat în ce măsură m-au influențat ideile mele. Mi se pare că abia acum le înțeleg cu-adevărat. Se întrupează, pun stăpânire pe mine definitiv. Până acum erau doar obsesii, sau pur și simplu idei. Iată-le în fine înălțate sau degradate (cum vreți) la rang de fatalități. Cum să scap de ele?

Am devenit propriul meu discipol. Sunt victima ideilor mele. Mă sufoc în propria-mi școală. Și totuși, tot ce-am învățat, tot ce știu l-ar fi dus pe un altul direct la plenitudine, la *plenitudinea vidului*, adică la înțelepciune.

Doar oamenii posedați de o mare ambiție săvârșesc fapte mari, pentru că-și concentrează toată energia într-un singur punct. Sunt niște obsedați incapabili de risipire, de neglijență, de ușurătate.

... Eu sunt un obsedat ce aparține categoriei *distraților*. Iată secretul ineficienței mele.

Este un lucru extraordinar să poți cerși. Eu n-am putut s-o fac decât în scrisori... Ce jalnic *sannyasin*[1]!

Ca să creezi o operă trebuie să fii imun la plictis.

---

[1] Cuvânt sanscrit ce desemnează un ascet care a renunțat total la lume. (*N.t.*)

Plictisul este echivalentul afectiv al îndoielii. (S-ar putea spune de asemeni: plictisul te pregătește pentru scepticism, e solul pe care crește scepticismul.)

De îndată ce un înțelept vrea să aibă discipoli, devine suspect. Lucru valabil și pentru un poet sau pentru un sfânt.

E de necrezut — să vrei să contempli în altul propria-ți imagine degradată, și să faci eforturi ca să-ți adori propria caricatură.

Credeam, cu mulți ani în urmă, că mă *paște* sfințenia, că nu e chip să scap de ea. Astăzi această spaimă mi se pare dea dreptul absurdă și mă întreb dacă eram sănătos la cap pe vremea când mă stăpânea.

Un lucru de care nu mai sunt capabil: să fac cărți. Îți trebuie, pentru asta, o inocență pe care mi-am pierdut-o de mult. Orice autor este, ca autor, un naiv.

Îmi place ideea hindusă potrivit căreia ne putem mântui prin procură, apelând la altcineva, de preferință un *sfânt*... Rāmakrishna îi cere unui mare actor bețiv, decăzut, incapabil să se mântuie prin propriile puteri, să-l lase pe el să încerce, să-i îngăduie să se roage-n locul lui; actorul șovăie, apoi consimte. — Asta înseamnă să-ți vinzi sufletul — *lui Dumnezeu*.

Încercat să citesc *Doctor Faustus* de Thomas Mann. Imposibil. E demodat. E plicticos, e cumplit de *nemțesc*. Flecăreală pretențioasă. Țara metafizicii și a muzicii nu a produs, *nu putea* să producă nici un mare roman. (În fond, spiritul metafizic e tot ce poate fi mai opus romanului ca gen.)

Apoi, această proză greoaie, metodică mă calcă pe nervi. E suportabilă la un Tolstoi; e soporifică însă la oricare altul.

11 ianuarie. A rămâne necunoscut e un avantaj care, ca să-l poți suporta, cere o mare forță morală. Dacă însă reu-

șești, câștigul este evident. Cu cât exiști mai puțin pentru ceilalți, cu atât ești mai real în profunzime.

De la 12 și 30 la 14 și 10, curs al lui Lacan, la École Normale. Talent de dirijor. Știe să te cucerească prin entuziasme subite, prin alternanța dintre andante și allegro. Stăpân pe sine cum sunt doar clovnii și preoții. Când vorbește, dă tot timpul impresia de a gândi, de a *căuta*. Știe perfect să se facă, uneori, de neînțeles. Folosește întruna cuvinte germane — mijlocul cel mai sigur de a impresiona, astăzi, în Franța.

Criză de urât ancestral, amărăciune care mă macină, deznădejde. Nu știu ce sete diabolică mă împiedică să denunț pactul cu respirația.

Voi fi judecat după ceea ce am scris, nu după ceea ce am citit. E un loc comun pe care prea des îl pierd din vedere. Îmi atribui oarece merit după fiecare carte pe care am devorat-o.

De unde-mi vin aceste spaime subite? Ar fi prea simplu să le caut cauza fiziologică și de altfel ea nu le-ar putea explica. Să le reduc la niște accese morbide? De parcă ar fi ceva patologic în faptul că un nimic începe să tremure pentru că, *deodată*, înțelege că-i un nimic!

Anxietatea este hrana mea, *tainul meu de fiecare zi*; îmi primesc negreșit rația zilnică. Nu duc lipsă de ea nici în zilele fericite. Mai curând dimpotrivă.

Să nu folosesc niciodată cuvintele „mit" și „structură" — iată, cred, prima regulă de igienă mintală.

13 ianuarie. Aceste țipete în plină noapte, ce sfâșie, ce ar putea sfâșia orice somn.

Ca să duci la bun sfârșit o operă, și chiar ca s-o începi, trebuie să crezi în ea. Ceea ce a murit în mine e *credința*, *starea* de credință, consimțământul inițial fără de care nimic nu poate porni din loc.

Puterea pe care muzica o are asupra noastră în întuneric. Lumina se interpune între ea și noi; lumina e un obstacol.

E totuși straniu: cu cât înaintez în vârstă, cu atât faptul de a muri *mă uimește*. Întotdeauna am crezut că se va întâmpla contrariul. Or, cu cât mă gândesc mai mult la moarte, cu atât o găsesc de neconceput, inacceptabilă, și rușinos de banală.

În fond, trăim pentru a consuma puținele talente cu care venim pe lume; o dată exercițiul terminat, ar trebui să ne retragem fără a vrea să profităm de cei câțiva stropi de energie care ne mai rămân. Dac-am ști să murim la timp! Nu! Dac-am ști să ne sinucidem la timp!

Poziția mea filozofică e făcută dintr-o dublă ispită: mă tentează și Vedānta și Madyanika. Absolutul și vidul; suprema realitate; suprema irealitate.

Mă gândesc la X și la Y; ideea de a-i invita — și nu pot face altfel — mă îmbolnăvește. Mulțimea celor pe care trebuie să-i suport! — Totuși S.G. — în ciuda vârstei înaintate — e adorabil; dar de unde putere să îndur o discuție de două-trei ceasuri cu nevastă-sa!

Sub mai multe aspecte, sunt mai sociabil decât mulți oameni. Și totuși, ce frică îmi e de ființe! Și cât de bine-i înțeleg pe cei ce și-au redus existența la un dialog cu Dumnezeu!

Mă gândesc la Dumnezeu pentru că, în același timp, mi-e frică de singurătate și tânjesc după ea.

Lucrul cel mai profund din noi este *neliniștea* religioasă. Când pune stăpânire pe noi, parcă am coborî la înseși izvoarele ființei noastre. Lucru adevărat de altfel, o dată ce religia se confundă cu începuturile omului, cu ceea ce era mai bun în noi.

Există la Heraclit o latură oraculară și alta de manual școlar din vremea lui, un amestec de observații fulminante și de rudimente (mai ales în ce privește fizica). Un vizionar și un institutor. Un filozof n-ar trebui să folosească niciodată datele științifice din epoca sa. Dar ce să facă? — Să gândească *în afara* științei, pur și simplu.

Iulian Apostatul.

Drama oricărei apostazii. Părăsind creștinismul, devenindu-i dușman, el n-a făcut, în fond, decât să-i rămână credincios într-un alt fel, de vreme ce religia renegată îl obseda într-atât că nu putea s-o trateze cu detașare.

Transfugul, trădătorul, convertitul obsedat de convertirea lui, nu-și schimbă pasiunea, ci îi dă o altă direcție, un alt sens. Orice apostat violent, care-și acuză cu prea mult zel fosta credință, dovedește în fond că nu a găsit una nouă. Anticomunistul a rămas comunist, în sensul că a rămas interesat de comunism, din care face, fără să vrea, centrul vieții sale. Deci vechea lui pasiune nu s-a schimbat în esență. Pentru asta, ar fi trebuit *s-o uite*.

Obsedații, în viață ca și în literatură, se repetă vrând-nevrând: nu pot ieși din cercul strâmt al preocupărilor lor, recad mereu în ei înșiși.

Ca scriitor, obsedatul e un palavragiu superior.

Orgoliul fără margini al celui care folosește un jargon inaccesibil. Pe vremea când, student fiind, mă serveam de jargonul filozofiei, îi disprețuiam pe toți cei care nu-l utilizau.

Dacă l-am despuia pe Heidegger de limbajul său, dacă i-am expune filozofia în termeni curenți, Heidegger și-ar pierde nu atât importanța, care e reală, cât prestigiul, care, cum o arată și cuvântul[1], este iluzie, amăgire.

[1] *Prestige*, în franceză, înseamnă și *iluzie*, *magie*. (*N.t.*)

În loc să mă bucur de prezent, nu fac decât să-mi imaginez aceea ce-i va fi riguroasa și cumplita negare; din una în alta, ajung inevitabil la moarte. Și mai vreau să savurez clipa, după asemenea...

Virtuozitatea, în orice domeniu, e semn al neantului; ea nu există în zorii unei civilizații. De aceea este atâta adevăr în începuturi și atât de puțin în reușită și în împlinire. În toate, nu contează decât *momentul* dorinței. Tot ce urmează nu-i decât piguleală, rutină, complezență.

Jumătate de oră în biroul unui notar — ca să-mi autentifice semnătura pe-o declarație de renunțare la moștenirea mamei.

Privind toate acele femei cu ochelari ce băteau cifre la mașină, m-a copleșit, insuportabil, urâtul. Pe lângă ele, curvele din strada Saint-Denis, din imediata vecinătate, par niște răsfățate ale soartei. Cum e posibil să condamni o ființă umană să stea opt ore zilnic în fața unei mașini de scris!

Mai dezarmat mă simt în fața unui notar decât a unui călău.

De obicei, când mor părinții, mergi la notar ca să primești niște bunuri; eu, ca să renunț la ce mi se cuvine. Dar în cazul meu moștenirea este fictivă. Semnez niște hârtii ca să renunț la neant.

Adamov agonizează într-un spital parizian. Această veste m-a tulburat mai mult decât aș fi crezut. Prieteniile defuncte nu sunt neapărat prietenii moarte.

„...Acea beție a înstrăinării care precede și înlesnește sinuciderea." (Drieu, *Récit secret*)

Poziția mea e de nesuportat: după ce am demolat totul în jur și probabil în mine, trebuie să trăiesc și chiar trăiesc în ecuația existență = destructibilitate. Or, în viață îți trebuie

ceva cât de cât solid dacă vrei să-ți păstrezi nu atât rațiunea, cât curajul. Iar eu tocmai curaj nu mai am, și nu-mi înfrunt „problemele" decât prin persuasiune, prin execițiu, prin minciună.

19 ianuarie. Azi-dimineață, în pat, mă gândeam la milioanele de amărâți din Paris care trebuie să se scoale și să meargă la o slujbă pe care-o detestă — iar dacă le place, își merită soarta.

Unde nu există *voință*, nu există conflict. Tragediile nu se fac cu abulici. Absența voinței poate fi totuși resimțită mai dureros decât un destin tragic, chiar dacă ține mai mult de psihiatrie decât de literatură.

Facem *progrese* până la treizeci de ani. După aceea, bâjbâim, ne desăvârșim, ne perfecționăm, ne pregătim pentru declin. Ar trebui să murim pe la cincizeci de ani. Înainte așa se întâmpla. Știința a adus consolidarea decrepitudinii. Ea a sărit în ajutorul cadavrelor. Oamenii trebuiau lăsați să se stingă așa cum au făcut-o mereu. După ce că a deranjat rânduiala naturii, știința a introdus în ea o notă de indiscreție, ba chiar de indecență. Căci este indecent, dincolo de un număr de ani, să-ți mai târăști, să-ți mai expui carcasa prin lume.

E trist s-o spunem, dar tot ce rămâne din cineva, să zicem dintr-un scriitor, e opera lui. Rămășițele noastre pământești nu sunt nimic, dar absolut nimic. Să scriem totuși, dacă tot nu avem forța sufletească de a dispărea fără a lăsa urme. Să faci o carte e semn de abdicare metafizică. Să abdicăm.

Când într-o carte ni se explică din punct de vedere psihanalitic un autor (sau orice altceva), renunț s-o citesc. Această ușurință de a emite ipoteze arbitrare despre secretele celorlalți mă exasperează. De altfel, cel mai adesea nu-i vorba de secrete, ci de deficiențe destul de banale pe care această metodă le complică la maximum.

Cu toate astea, în judecățile pe care le emitem, și mai ales în discuții, suntem cu toții psihanaliști. Putem respinge doctrina în bloc iar în secret să fim pătrunși de ea: e ceea ce ni se întâmplă tuturor. Nu știu pe nimeni care să fi scăpat, care să nu fi fost contaminat. În acest sens, pe drept se spune că epoca noastră e dominată de Freud. *Reflexele* noastre sunt freudiene și marxiste. Iar asta e mai important decât ceea ce gândim în mod conștient.

Încerc să-mi explic ce mă atrage la licheaua de Talleyrand. Cred că am găsit explicația: fiind cinic în teorie, nu pot fi cinic și în viață; dar îi admir pe toți cei care au acest curaj, care știu să sfideze opinia publică altfel decât în vorbe. Cinismul practic mi-a fost aproape total interzis; mă consolez citind tot ce are legătură cu inși ca Talleyrand.

Nu ne plac decât autorii care suferă, cărora le simțim durerile și tarele secrete. Oricare cititor este, fără s-o știe, un sadic, nu s-ar mai sătura de gemetele celorlalți. E un nesătul pe care doar infernul l-ar putea satisface, dac-ar putea — el, cititorul — să fie spectatorul, *criticul* infernului.

20 ianuarie. O religie este o artă de a consola. Când ești mâhnit iar preotul îți spune că Dumnezeu *se preocupă* de necazul tău, eficiența unei asemenea consolări nu va avea nicicând echivalent într-o doctrină seculară. Te întrebi cum vor suporta oamenii durerea după ce creștinismul va fi lichidat. Poate că-n viitor vom simți mai puțin nevoia de consolare, și că, *speranța* scăzând, contrariul ei va scădea pe măsură.

Cu vârsta, o mulțime de vicii pe care izbutisem să le înăbuș ori să le camuflez ies la suprafață și se trădează. Ce pot să fac? Îmi aparțin ele cu adevărat? Le constat existența și le văd înflorind mai mult ca martor decât ca subiect. Sunt prezente, mă invadează, dar mă simt prea bătrân ca să mă pot îndrepta. De altfel, dacă nu scap de ele, e tocmai pentru

că, la altă vârstă, am încercat să le atenuez și chiar să le înving: or, ele doar s-au retras, iar acum, cu forțe noi, revin ca învingătoare. Dacă le-aș fi lăsat în pace, ar fi prosperat la vremea lor, s-ar fi tocit, iar astăzi abia dacă le-aș mai simți prezența.

Citesc convorbirile lui Gustav Ianouch cu Kafka[1], ale cărui cuvinte îmi amintesc de cele ale Elisabetei de Austria către studentul grec Cristomanos. E vorba, bineînțeles, de *ton*, nu de conținut.

Regret, remușcare, sinereză.
Nostalgia mea e *vinovată*.

În orice perioadă de persecuții îndelungate, vine un moment când victimele sunt la fel de decăzute, la fel de demne de dispreț ca și călăii lor.

Această iarnă blândă mă macină și îmi consumă toată rezistența, toată energia. Substanța mi se subțiază până la inexistență. Din mine rămâne, tot mai mult, doar amintirea, doar un *semn* al celui care am fost.

Fanaticul e adesea ascet. Îmi place să mănânc — ca tuturor oamenilor fără convingeri profunde.
(Sigur e că asceții se recrutează printre fanatici iar nu printre sceptici, că este imposibil să-ți impui rigori (?) dacă nu ești capabil *să suferi* pentru o idee. Mereu aceeași poveste: ca să fii puternic trebuie să fii *mărginit*. *Instinctul* implică lipsa de orizont.)

21 ianuarie. Noapte cumplită: am visat sau m-am gândit, nu mai știu, la starea de descompunere în care trebuie să fie mama și soră-mea. Le *vedeam*. Destul ca să-ți pierzi somnul sau, dimpotrivă, să te prăbușești în el pentru vecie.

---

[1] Gustav Ianouch, *Kafka m'a dit*, Calmann-Lévy, 1952. (*N.t.*)

23 ianuarie. Mă trezesc cu remuşcarea şi adorm tot cu ea.

Drama mea e că i-am spus în faţă existenţei ce cred despre ea. Tot ce aş mai putea adăuga e secundar. Nu te poţi înnoi decât renegându-te; eu însă nu pot şi nu am nici poftă s-o fac, căci la mine nu-i vorba de o concepţie, ci de un sentiment al vieţii. Iar sentimentele nu ţi le schimbi. Ar însemna să-mi abolesc toate trăirile din trecut. Spre nefericirea mea, cred în ideile mele pentru că le-am trăit, le-am simţit, le-am îndurat pe toate. Închis în universul meu, nu pot ieşi din el decât distrugându-mi memoria.

Totul la mine este instantaneu, violent, lipsit de continuitate. Aproape nu e zi să nu-mi amintesc o vorbă rea ce mi s-a spus în faţă sau care mi-a ajuns la urechi; e suficient pentru ca ranchiuna să-nceapă a funcţiona în mine la fel ca o glandă... Reacţia mea durează, cum am spus, doar o clipă — o clipă de umilinţă, căci îmi dezvăluie toată micimea, tot neantul meu spiritual. Poate că ceilalţi reacţionează la fel; dar nu cred că sunt conştienţi, altfel cum ar mai fi mulţumiţi de ei înşişi? Eu nu sunt mulţumit de mine, se-nţelege. Dar asta nu mă înalţă prea mult în plan moral. Nu eşti mai puţin mediocru pentru că te ştii mediocru.

24 ianuarie. În fiecare dimineaţă, la trezire, criză de urât clasa-ntâi. *Pe urmă*, lucrurile încep să se mai aranjeze.

Încetezi să fii scriitor din clipa în care îţi pierzi interesul pentru propria-ţi viaţă. Detaşarea de sine ruinează talentul. Dacă ai distrus materia primă a inspiraţiei, nu te mai înjoseşti, după aceea, să scurmi în nişte erzaţuri.

Mă regăsesc, mă consider iarăşi o fiinţă vie de fiecare dată când muzica mă răscoleşte, când îmi inspiră ideea de a plânge.

Privind perna de pe patul meu. Ce sprijin poate fi mai bun pentru capul unui mort!

Visez mereu plecări spre continente pe care nu vreau să le vizitez. În clipa când trebuie în sfârșit să plec, mă trezesc, cu mare ușurare.

Poți iubi pe oricine, în afară de vecinul tău.
(La nevoie, poți să-ți iubești aproapele, dar nu vecinul.)

Lucrul cel mai grav — și cel mai frecvent — nu este să ucizi ci să umilești. Asta înseamnă, poate, cruzime în plan moral. Se întâlnește tocmai la cei care au fost umiliți adesea. Ei nu pot nici să uite, nici să ierte; nu au decât o idee: să umilească la rândul lor. Sunt torționari subtili care știu să-și ascundă intențiile și care se răzbună fără să-i poți acuza de cruzime.

După o seară petrecută cu scriitori, îți trebuie pe puțin o săptămână ca să-ți revii.

28 ianuarie. Doi filozofi dialoghează la radio. Frazeologie pretențioasă, vid de gândire total. Ce rari sunt oamenii reușiți!

Dorința de concizie, împinsă prea departe, sufocă elanul și chiar mișcarea gândirii. Trebuie să lași cuvintelor o șansă. Dacă le supraveghezi permanent, ele încetează să mai vehiculeze idei, nu mai *transportă* nimic. Aceeași sterilitate îl paște și pe gânditorul, și pe artistul prea *riguros*. Nu există creație, în nici un domeniu, fără un minimum de haos. Trebuie să-ți păstrezi o zonă de obscuritate și de ireflexiune înlăuntrul spiritului, altfel cazi victimă unei transparențe mortale.

Poezia care se apropie de rugăciune e superioară și rugăciunii, și poeziei.

Lucrul cel mai cumplit în viață este să nu mai *cauți*.

Misteriosul fenomen al decăderii.

31 ianuarie. Pentru că noaptea trecută dormisem foarte prost, azi după-amiază mi-am făcut siesta. Un ceas și ceva de somn greu, atât de greu încât, trezindu-mă, am avut senzația că timp de veacuri, de milenii, am fost una cu materia brută. Nostalgia morții nu este, poate, decât această dorință de contopire, de întoarcere definitivă la starea de non-conștiință și de ireflexiune.

Iubesc *prăbușirea* în somn, senzația că sunt înghițit de somn, ca de un abis matern, de universul fascinant de dinaintea nașterii.

Oamenii care au suferit mult sfârșesc, cu rare excepții, în aroganță și nu în smerenie. Vă aruncă în față nenorocirile lor, și nu au stare până nu suferiți cât și ei.

Mă gândesc la X. A îndurat multe în viață, a fost umilit, desigur. Dar felul în care-i tratează pe ceilalți e odios. Și nici nu știe că e crud. Crede că totul i se cuvine; nu cunoaște mila. Ca să-i accepți mofturile, ar trebui să fii un sfânt. Se simte ofensat că nu accepți să te-njosești în fața lui. Vrea să te umilească, nimic altceva. Nu știe însă că e crud pentru că nu-și imaginează că poți avea și tu demnitatea ta. A fost persecutat; a devenit persecutor. Din păcate, încă se crede victimă. Ceea ce-l face și mai nemilos.

Dacă peste cincizeci de ani ceea ce faci își va pierde orice realitate, mai bine n-o faci: e timp pierdut. Această judecată e strict literară; ea nu înseamnă nimic *în absolut*, adică peste secole sau milenii. Cine țintește dăinuirea este naiv, își închipuie că a înfrunta „timpul" poate însemna ceva în eternitate; nu prin „opere", nu prin „creații" reușești asta, ci prin acea concentrare asupra ta însuți, prin acea retragere ce *suprimă* istoria, abolind-o pentru o clipă ce pare și chiar *este* atemporală.

3 februarie. Necazurile ne permit să suportăm zilele fără să le vedem prea clar insignifianța.

Asta, la drept vorbind, nu e valabil în ce mă privește. Eu unul prefer să privesc în față neantul timpului decât să am a-l umple cu griji, cu proiecte și simulacre de pasiune.

Tot ce face omul — de la căscat la martiriu — are un singur scop: să-l împiedice să-și vadă clar decăderea. Să facă orice și cu orice preț ca să nu vadă lucrurile așa cum sunt — lucrurile și pe sine.

Astfel, toți înșală și se înșală. Neam de trișori halucinați.

Mă simt străin printre ei. Nu am nevoie de iluziile lor: pot să trăiesc și fără să mă mint. („Să trăiesc" e poate prea mult spus.)

Revoluțiile bântuie doar la popoarele la care impertinența este endemică.

A înțelege înseamnă a vedea cu ajutorul imaginației ce se ascunde în spatele unui poem, al unei fraze, al unei melodii, să știi cu câte eforturi au fost concepute. Ascultând adineauri muzică tiroleză, îmi spuneam că ea înseamnă ceva pentru mine doar în măsura în care percep și simt spațiul, înălțimile, peisajul, văile, râurile și nostalgia ce se degajă din ea. În toate, trebuie să cobori la origini; orice alt demers e de prisos. Să fii contemporan cu începuturile...

4 februarie 1967

Țapul ispășitor. Nu ne putem lipsi de el, existența lui e cerută de constituția biologică a oricărui om. Cineva trebuie să plătească pentru greșelile și eșecurile noastre; dacă ne considerăm singurii vinovați pentru ele — câte complicații, câte chinuri suplimentare. Să avem *conștiința împăcată*, e tot ce vrem: pentru asta există țapul ispășitor.

Trebuie un efort aproape supraomenesc ca să ne putem acuza singuri *pentru toate*. Când însă am făcut efortul, avem senzația clară că ne apropiem de adevăr. Dar din păcate asta nu ne face mai modești, ci mai orgolioși.

(Chiar azi, R.J. mi-a spus ceva neplăcut: puțin a lipsit să mă supăr. Și totuși ea avea dreptate. Am făcut un efort de

voință și mi-am învins năduful. Să-ți recunoști vinovăția, greșeala, să-ți mărturisești sincer erorile, să accepți o critică îndreptățită — e lucru rar, e un eveniment. Suntem corecți doar atunci când ne înțelegem dușmanii sau, ceea ce este mai greu, prietenii, judecătorii noștri cei mai aspri.)

Sunt înconjurat, asaltat, copleșit de calomnie. Iar tot ce-mi pot permite e să nu fac nimic: calomnia îmi asigură singurătatea, mă apără de oameni, îi ține la distanță fără să am a ridica un deget.

De îndată ce un om izbândește, e în pericol. *A izbândi* înseamnă a eșua — aproape totdeauna. Nu rezistăm succesului — cea mai dură încercare la care poate fi supus un om. Eșecul poate duce la mântuire; reușita — rareori, sau niciodată.

6 februarie

Se pare că Paul Celan s-a sinucis. Această veste încă neconfirmată mă tulbură nespus. De luni de zile, sunt *frământat* de aceeași „problemă". Ca să nu trebuiască s-o rezolv, încerc să-i descifrez semnificația.

De la 7 până la 12 februarie, Dole, Frasne, Lausanne, *Thorens*, les Glières, La Cluzas, Annecy; în medie, zece ore pe zi în aer liber. Contemplând *Le Parmelan*, mă gândeam la *indiferența față de mântuire* pe care acest munte o ilustrează ca un exemplu „viu".

13 februarie 1967

Cumnată-mea îmi scrie că fratele meu e în pragul prăbușirii totale. După moartea mamei, ar fi spus că nu mai apucă anul următor. A venit apoi moartea surorii noastre. Se pare că suferă de o „nemulțumire" profundă, crede că și-a ratat viața, se plânge că nu s-a „realizat". Această obsesie e tipic românească și a căpătat, la noi, o formă absolut morbidă, deși există pretutindeni, chiar și în societățile cele mai fericite.

Ar trebui totuși să ne debarasăm de ea — în fond ce înseamnă să fii „realizat" sau nu? „Realizat" în raport cu ce? Am o experiență destul de bogată: printre așa-zișii nerealizați am găsit exemplarele umane cele mai interesante, pe când alții, care în ochii omului obișnuit au reușit, erau egali cu zero. Tocmai ei, cei care se „realizaseră", erau lipsiți de „realitate".

Dar cum să-i scriu lucrurile astea lui frate-meu?

Influența liniștitoare a culmilor. Cinci zile în comuniune cu ele. Victorie asupra dorinței. Ce lecție de indiferență! Cât de puțin înseamnă ura, remușcarea, regretul, refrenul lui *la ce bun* și toate celelalte!

M-am născut la poalele Carpaților. (Alpii sunt niște Carpați *ajunși*.)

Munții — voință de a ieși din timp, de a-i străpunge barierele.

Senzație clară, materială și metafizică în același timp, a depășirii contingentului. Nu mai e nevoie să caut, să vânez mântuirea. Liniștire *deasupra* vieții. Inutilitatea efortului, deșertăciunea căutării.

În aceste cinci zile în aer liber, am constatat încă o dată că eram făcut pentru a duce o viață *sănătoasă*, la nivelul „naturii". Ambiția mă istovește, competiția mă acrește. Contactul cu omul stârnește tot ce am mai rău în mine. A fost o vreme când credeam în *putere*. E un vis vechi ce nu m-a părăsit chiar de tot. În mod inconștient, întotdeauna am dorit să devin *cineva*. Cât timp voi simți această dorință, voi fi mereu sfâșiat, măcinat, nemulțumit. Pacea presupune să învingi ambiția, să dorești cu patimă anonimatul.

Dacă scrierile mele nu au practic nici un ecou, e pentru că nu răspund nevoilor contemporanilor mei. Sunt prea subiective, adică inoportune. Căci eu nu merg o dată cu valul, nu aparțin epocii decât prin frenezie. Apoi, eu nu propun nici o iluzie; or, oamenii nu se adună în jurul unui mesaj lucid până la nimicire.

Asemeni lui Calvin, cred că suntem predestinați mântuirii sau damnării încă din pântecul mamei.

Vorherbestimmung[1].

Buddha a avut dreptate, a găsit esențialul. Totul se-nvârte în jurul durerii; restul e *secundar*, și aproape inexistent (de vreme ce nu ne amintim decât de ceea ce doare.)

Nepoții îmi scriu ca să-mi mulțumească pentru lucrurile pe care li le-am trimis. Pentru acești trei copii sunt un sprijin, o speranță, unchiul bogat din America și Dumnezeu mai știe ce! Bieții de ei, dac-ar ști adevărul!

Răspunderile de care ai fugit în tinerețe, le regăsești la bătrânețe, fără să le mai poți, de data asta, eluda. Sunt pedepsit pentru că am urât atât de mult căsătoria! Providența îi pândește pe celibatari și-i pedepsește: în ochii ei, celibatarul e un dezertor. În fond, ea nu-l iartă pentru c-a înțeles, pentru c-a refuzat să se lase amăgit, să fie ca toată lumea.

14 februarie. Azi după-amiază m-am gândit din nou că din mama și soră-mea nu a rămas nimic, că au dispărut ca și cum n-ar fi trăit niciodată, și că același lucru ni se întâmplă tuturor, că așa a fost mereu și așa va rămâne, ineluctabil. *Nimic*, *nimic* — să-ți vină să înnebunești. Lucrul ăsta l-am știut totuși întotdeauna, și sunt uimit văzându-mă, la vârsta mea, pradă unor spaime atât de naive.

(Mama și soră-mea au murit acum trei luni, dar abia *azi* am *înțeles* cu-adevărat că nu mai sunt. Tristețe cu acțiune întârziată. Mai *vie*, poate, decât cealaltă.)

Capacitatea mea de a mă descuraja depășește limitele... morbidului. E pur și simplu de neconceput.

Sunt sortit pierzaniei; nici un zeu nu va putea vreodată să mă ajute cu ceva.

---

[1] În germană, *predestinare*. (*N.t.*)

Predestinarea mă fascinează la fel de mult ca, altădată, Nenorocirea. În realitate, e unul și același cuvânt. Să nu poți fi altul decât cel care ești. Sunt *imposibil de schimbat*, și sufăr pentru asta în fiecare clipă. Dați-mi un alt eu!

Voi strânge laolaltă cele trei eseuri publicate deja („Demiurgul cel rău", „Noii zei", „Paleontologie"), la care voi adăuga „Noaptea la Talamanca", „Gânduri sugrumate", „Umori". Se face astfel un volumaș acid care va purta titlul primului capitol: *Demiurgul cel rău*.

Nedreptatea nu e un „mister", ci o evidență, o evidență universală. E lucrul cel mai *vizibil* în lume.

16 februarie 1967

Astăzi, senzație de rușine de o violență insuportabilă. Ce risipitor sunt! Iată, sunt luni de când nu fac nimic, de când mă târâi de la o zi la alta cu speranța mereu infirmată că voi sfârși prin a lucra. Și iarăși mă cuprinde apatia, remușcarea etc.

Aș vrea, în același timp, să fiu *și cunoscut* și *necunoscut*; iar dacă ar trebui neapărat să aleg, aș prefera anonimatul (cred).

(Cinstit vorbind, e periculos să te pronunți în legătură cu astfel de lucruri. Oricât de bine ne-am cunoaște, există zone în care luciditatea noastră nu-și face datoria. Cât de sensibil sunt la opinia celorlalți, habar nu am. Observ cu regret și uneori cu consternare cât de mult mă pot răni niște fleacuri. Vulnerabilitatea mea este o înfrângere zilnică pe care o constat fără să pot face nimic.)

18 februarie

Băut aseară la S.T. patru pahare de whisky foarte tare. Revenit acasă la 3 și 1/4 noaptea. Astăzi, mahmur.

S-a observat (De la Valée-Poussin) că antinomia care există în budism între *transmigrație* și *non-substanțialitatea*

eului e paralelă cu aceea care, în creștinism, opune liberatea umană și atotputernicia divină.

„Fapta nu i se potrivește omului" — adevăr din Upanișade; — pentru budism, e valabil contrariul, de vreme ce ar putea fi desemnat ca doctrina suveranității faptei.

Îmi place vorba lui Yeats despre Wilde: „... din cauza sângelui doar pe jumătate civilizat ce curgea în vinele lui, nu putea suporta munca sedentară a artei creatoare..."

23 februarie. Îi detest pe scriitorii gen Rousseau care-au marcat mai multe generații și ale căror idei au avut o răspândire disproporționată față de valoarea lor. Niște sori falși.

Gânditorii mei: Pascal, Marc Aureliu, eventual Montaigne, care n-au avut nici o *influență*. Vreau să spun nici o influență asupra *evenimentelor*. Ei nu-l vor inspira niciodată pe un Robespierre; discursurile lor nu sunt făcute pentru nici o *tribună*.

Ceea ce mă interesează cu adevărat nu este să produc, ci să *înțeleg*. Iar pentru mine a înțelege înseamnă a discerne gradul de *trezire* la care a ajuns o ființă, capacitatea ei de a percepe coeficientul de irealitate ce intră în orice fenomen.

Îmi reproșez că sunt *eu*.

Citesc o scrisoare a lui Disraeli în care-l ocărăște pe Robert Peel pentru că nu l-a inclus în echipa lui ministerială. Scrisoarea e plină de fiere. Mi-am zis: De ce a scris-o? Ce contează că ești ministru sau nu? Nu avea să moară oricum? Și nu a murit?

... Cam ăsta e raționamentul pe care mi-l servesc de fiecare dată când trebuie să iau o hotărâre — tocmai ca să mă împiedic s-o iau.

Nu există sfințenie fără un anume gust pentru scandal. Lucru valabil în orice domeniu. Orice om *despre care se vorbește* arată că gustul pentru provocare nu-i lipsește de tot.

(Geniul e cea mai violentă și mai deplină formă a Provocării.)

Orice „concepție despre viață" e un obstacol în calea adevărului. Trebuie să ne lepădăm de un sistem ca de o haină veche. Un om liber a învins toate concepțiile, începând cu ale sale.

Deșertăciunea oricărui punct de vedere.

Din vreo treizeci de elevi câți a avut Simone Weil, doar doi au reușit la bac (liceul din Saint-Étienne, cred).

Asta îmi amintește ceva: elevii mei de la Brașov au avut o soartă asemănătoare. Am primit chiar o mustrare de la minister.

Citesc, între admirație și exasperare, o biografie a Simonei Weil. Imensul ei orgoliu mă impresionează mai mult chiar decât inteligența ei.

Să faci ceva care să *oprească* istoria, care să *suspende* devenirea.

Întotdeauna am visat o anti-Creațiune.

Lucrul care mă impresionează cel mai mult e căderea cuiva, chiar și a unui dușman.

Nu mă interesează decât *celălalt* versant al destinului și nu mă înviorează decât spectacolul unui declin. Acolo văd ființa *realizându-se* cu adevărat. Nu suntem noi înșine decât dacă oamenii ne întorc spatele.

1 martie. Ieri, vizita Dnei P.C. — Descrierea infernului. Imposibil să dorm după asemenea revelații.

2 martie. Nevasta lui S.G. — El, gentlemen englez, ironic, distins, discret; ea, limbută, de o banalitate agresivă (o banalitate *afectată*!); în contact cu mintea ei, orice vorbă ai spune se degradează, ajunge s-o repete ea. Un Horace Walpole însurat cu o bucătăreasă franțuzoaică. (Ce chin — s-o auzi vorbind despre Joyce!) Vulgaritatea, mai ales la o femeie, este excesul de amabilitate; — e depășirea oricărei limite în dorința de a fi plăcută, drăguță. Vulgaritatea? Căldura altoită pe prostie.

Cu vârsta, redevin timid.

Datorez scepticismului toate accesele mele de bunătate.
— Nu poți fi bun fără scepticism.
— Scepticismul face posibilă bunătatea.
— Fără scepticism, aș fi fost un monstru.
— Scepticismul a ucis în mine animalul de pradă.

6 martie. Astă-noapte, pe la vreo 5, m-am trezit brusc, cu această întrebare: „Unde se duce ACEASTĂ *clipă* ? — La moarte", am răspuns. După care-am adormit din nou.

Căutat mai bine de două ceasuri declarațiile de impozit din ultimii cinci ani ca să pot completa o declarație pentru Alocațiile familiale[1]. Să turbez, nu alta. Ce caut eu în balamucul ăsta! De parcă aș face parte din *societate*! Întotdeauna am plătit impozit pe venituri mai mult sau mai puțin fictive, oricum exagerate de mine — ca să pot să-mi justific condiția de *scriitor*. De parc-aș fi scriitor!

Oare ce sunt, doamne? De mult am renunțat să fiu ceva, orice.

7 martie. Deschid o revistă: tot ce citesc îmi pare *fals*, gratuit, derizoriu. Hotărât lucru, literatura ca atare nu mă mai interesează, dacă m-o fi interesat vreodată.

---

[1] Alocațiile familiale, serviciu al Securității sociale din Franța constând într-un ajutor bănesc. (*N.t.*)

De m-aș putea converti la ceva, la orice — și să se termine totul!

E groaznic să te plângi unui bogat de necazurile tale și să-l auzi, în replică, plângându-se mai ceva decât tine, astfel încât la urmă ești silit să-i plângi tu de milă. Dar trebuie să-i îmbărbătăm pe cei mai norocoși decât noi!

Mă gândesc tot mai mult la suferințele ce n-au nici un sens, ce nu servesc la nimic, și mă revolt contra iluziei creștine ce le conferă tuturora o mare, o adâncă semnificație. Păgânismul, una peste alta, se amăgea mai puțin. Cu creștinismul, sentimentul că sunt înșelat, chiar și atunci când îmi dă cele mai mari satisfacții. Să revenim la Antici. Ce greșeală — să fi *crezut* în sfințenie!

Privit un tratat de *Calcul operațional*. E delirant. E mai bizar decât viciul.

Întotdeauna m-am plâns că am fost respins de Istorie. Aș fi avut și mai multe motive să mă plâng dacă Istoria mă adopta.

Peste opt milioane de inși înghesuiți pe malurile Senei, a căror treabă e să se hărțuiască, să se pândească, să se chinuie noapte și zi.

Cred că mă voi despărți de creștinism, chiar și de mistici. Mi-am pierdut fervoarea de-altădată, iar febrele mele sunt din ce în ce mai *reci*.

Mă simt nu în afara societății, ci în afara omenirii. Poate că nu degeaba mă obseda, odinioară, îngerul. Mă gândeam la el neîncetat. Apoi obsesia s-a risipit. Astfel, toată viața mea nu e decât un șir de *încetări*.

8 martie. Frechtmann a murit. Sinucidere? Foarte posibil. L-am cunoscut în 1950, dacă nu mă înșel. Un an mai târziu

mi-a vorbit de prima lui criză. Se întorcea din Italia, cred. La vreo două sute de kilometri de Paris, în tren, a avut o senzație ciudată. Era, mi-a spus textual, ca și cum și-ar fi „pierdut sufletul".

Datorită lui am citit *Război și Pace*, o carte ce mă descuraja dinainte. În câteva cuvinte, îmi făcuse o „descriere" din cele mai ispititoare. Spunea, îmi aduc bine aminte, că e romanul care te face să simți cel mai bine trecerea, *înaintarea* timpului, și faptul că timpul acesta înaintează *în bloc*. Un spirit rafinat, frenetic, lacom și dur.

În materie de patrimoniu biologic, orice inovație este până la urmă funestă. Mutațiile sunt suspecte. *Viața* este conservatoare; nu suportă revoluția. Pentru ea, echilibrul, prosperitatea înseamnă repetiție, „clișeu", *déjà vu* — la nesfârșit. ... adică exact contrariul artei.

10 martie. Seară cu Eugen I. — care timp de trei ceasuri a fost în vervă necontenit.

În parcul Luxembourg. Am început să pizmuiesc o pasăre ce țopăia: habar n-are ce-i neurastenia, îmi spuneam. Totuși trebuie să cunoască ceva echivalent, căci nu cred să existe ființă vie care să nu fi cunoscut niciodată, sub o formă sau alta, urâtul.

Urâtul este universal. Probabil că până și păduchii îl cunosc. Nu există nici un mijloc ca să te aperi de el.

Mă despart de Orient, revin la otrăvurile occidentale, cele care m-au ros dintotdeauna.

Mă gândesc la J.G. și la cei câțiva care s-au interesat de scepticism: toți erau un pic dezechilibrați, frământați, neîmpăcați cu ei înșiși. Ceea ce le-a provocat curiozitatea a fost starea lor; la ei îndoiala era consecința, nu cauza echilibrului instabil. Nu puteau fi altceva decât mai mult sau

mai puțin sceptici. În materie de filozofie, nu există opțiuni, există doar fatalități.

Trebuie să te agăți de o activitate, să te cufunzi în ea; e singurul mod de a suprima golul ce ne separă de lucruri și din care e făcută conștiința. Conștiință, adică neparticipare, starea mea obișnuită.

Orice rugăciune ține, literar vorbind, de „fragment": este o maximă mai dezvoltată și denaturată de lirism.

Ceea ce *știu* distruge ceea ce *vreau*.

M.E. șaizeci de ani.
Incredibila lui incapacitate de a îmbătrâni.

Vin dintr-un spațiu bântuit de tracii care plângeau la nașterea oamenilor și se bucurau la moartea lor.

Bismarck, în culmea gloriei sale, își recunoștea vina de a fi provocat trei războaie și de a fi trimis la moarte 80 000 de oameni. Era pe la 1877 când l-au cuprins remușcările. La mai puțin de un secol, Hitler... dar el nu cunoștea remușcarea. Era prea nebun pentru asta.

13 martie. Ieri, duminică, șase ore de mers de-a lungul canalului Ourcq, în direcția La Ferté-Milon.

Acasă, plictis ucigător. Ar trebui să ies. Dar mi-e frică s-o fac, mi-e frică de toate *punctele* acestei lumi, de lumea însăși — mi-e frică de indiferența mea.

Îmi amintesc de vremea când sufeream de un plictis *virulent*: adolescent — ceasuri în șir în parcul din Sibiu, cu o carte în mână; în *Stadtpark* — pianul mă scotea din minți; la Brașov, mai târziu, dincolo de Livada Poștei, era destul s-aud cum cântă slujnicele unguroaice ca să mă zvârcolesc

în pat plângând; apoi în primii ani la Paris, pe rue du Sommerard, plictis teribil, demonic, distrugător.

Prima criză de plictis de care-mi amintesc perfect, la Drăgășani, în timpul primului război mondial. Să fi avut vreo cinci ani; o după-amiază invadată de o sfâșiere goală dar indestructibilă. Plictisul meu se confundă poate cu teama de lume, cu fuga din fața a tot ce ține de ea.

Pe măsură ce îmbătrânesc, găsesc tot mai puține lucruri pentru care să merite să merg mai departe... Și totuși iubesc plopii, și toate peisajele din care omul e nemijlocit absent.

Ieri, duminică, un pescar prinsese o babușcă (?) mare, în canalul Ourcq. Peștele era pe jos, pe malul de pământ. Respira chinuit iar în ochi avea o expresie ce era, probabil, angoasă. Căci în fond ce înseamnă să fii angoasat? — Să nu te simți în *elementul* tău. Un naufragiu pe uscat.

Trăsătura mea caracteristică e groaza de a mă *manifesta*. În fața perspectivei de a fi *prezent*, indiferent unde, mi se face pielea de găină. M-am aplecat asupra Vidului din nevoia de siguranță...

Paul Tillich povestește că în 1933, când a început să predea teologia în America, studenții i-au acceptat ușor opiniile nu prea ortodoxe despre Dumnezeu, Isus, Sfânta Treime, despre Biserică; dar când s-a atins de ideea de Progres, s-a ridicat un cor de proteste... „În ce să mai credem dacă ne luați această credință?" Cei care reacționau astfel erau studenți la o Divinity School.

Progresul este o idee iudeo-creștină. Marii vinovați pentru apariția ei sunt Profeții și Apocalipsa *corectată*, îmbunătățită, emasculată. Judecata de apoi ca împlinire, ca încununare; Judecata de apoi *în roz*.

Trei cărți de Șestov, reeditate una după alta. N-am poftă să le recitesc. M-ar duce prea mult înapoi. Șestov m-a eliberat de filozofie. Îi sunt dator și recunoscător. Dar nu vreau să mă cufund din nou în cărțile lui. Nu mai am nevoie de lecțiile lui de *disperare*. În atâția ani, am făcut și singur destule progrese.

Dacă mi-am șlefuit scrierile am făcut-o nu pentru „stil", ci pentru claritate. Am plătit scump ca să ajung la ea. Dar am ajuns cu adevărat?

15 martie. Din nou, una din acele nopți când totul e repus în discuție. Senzație netă de carne îngrozită. Întreaga dimineață, creierul făcut chisăliță.

Expoziție Bonnard[1]. Iată un pictor care-a făcut mereu același lucru *aprofundându-l*, și nu încercând să epateze ca un Picasso, victimă a multiplelor sale talente, panglicar fără pereche, impostor genial.

16 martie. Din nou, dureri de nas, de urechi. — Aceste beteșuguri cronice care se manifestă în toate anotimpurile, care fac act de prezență din exces de politețe și care par, ele însele, sătule de un ceremonial atât de uzat.

... Și eu însumi m-am săturat să tot cer un alt trup.

De vreme ce *misiunea* mea e să sufăr, nu înțeleg de ce încerc să-mi imaginez o altfel de soartă, și încă mai puțin de ce mă înfurii pe *senzațiile* mele. Căci suferința e mai ales asta. Noi însă facem din ea un univers: de aceea ni se pare definitivă și insuportabilă.

---

[1] E vorba de retrospectiva organizată între 18 ianuarie și 25 aprilie 1967, la Orangerie, pentru a sărbători centenarul nașterii lui Bonnard. (*N.t.*)

Corectez traducerea engleză (americană) a *Ispitei de a exista* — ce supliciu! Când trebuie să mă recitesc îmi vine greață. Să mă bălăcesc în propriul meu trecut, of!

Frate-meu îmi cere să-i trimit ceea ce public. Nu știe că nu mai scriu nimic. Cum e destul de nefericit și așa, nu vreau să-l fac și mai nefericit punându-l la curent cu starea jalnică în care mă aflu. Măcar el să păstreze oarece iluzii în ce mă privește! Asta îl poate ajuta într-o măsură, dacă-l mai poate ajuta ceva.

Să adormi cu o *viziune clară* a unuia din defectele pe care nu îndrăzneai să ți le recunoști. E ceea ce mi s-a întâmplat ieri-seară, spre marea mea rușine, ba nu, spre marea mea cinste.

E destul de straniu să recitești un text pe care l-ai scris cu ani în urmă, cu sentimentul că nu ești tu autorul, că textul acela nu te privește direct. — E scris de mine ori nu? — Oricum, eu nu mai sunt același, fără totuși să fiu un altul. Această recitire forțată a *Ispitei* mă indispune.

X — un lingușitor patologic. Cât suntem între patru ochi, laudele lui nu mă jenează și de fapt nici nu le iau în seamă. Când însă le toarnă de față cu martori, mă simt prost la ideea că oamenii ar putea crede că eu „marșez", că aștept acele elogii ridicole.

Când știi că cineva e lingușitor din fire sau din interes, tot ce-ți va spune el — de bine — este neavenit.

X, pictoriță, îi frecventează pe filozofi, printre alții pe S.L. — Alaltăieri, la o cină, venind vorba de Nietzsche, o aud: „Nietzsche incarnează *logica contradictoriului.*" Uite-așa ți-ai stricat o seară.

Văzut, în vitrina unei librării catolice, o carte cu un titlu stupefiant: *Bucuria de a îmbătrâni.*

Biserica — ce meșteșug al escamotării!

18 martie

Putem obține în lumea asta orice, afară de ceea ce dorim mai tainic, mai arzător. (O dorință secretă e obligatoriu nerealizabilă; nu îndrăznește să se manifeste, pentru că *știe* că nu se poate împlini; iar atunci se exacerbează, se înfierbântă tocmai pentru că nu se poate manifesta, desfășura.)

Probabil e drept ca tot ceea ce prețuim mai mult să nu se poată traduce în fapt, ca *esențialul* vieții noastre să rămână ascuns și neîmplinit. Ar fi totuși prea frumos ca o existență să izbândească, de vreme ce ea EXISTĂ doar în măsura în care nu izbândește.

Opera nu-l ajută pe autor să trăiască. Nici nu contează pentru el, e ca și cum ar fi a altcuiva. Cărțile mele, când mi se-ntâmplă să le văd într-o librărie, nu-mi par a avea vreo legătură cu mine. Sunt ca niște odăi, ca niște case în care am trăit cu mult timp în urmă. Rareori ne gândim la ele; sunt *goale*, nu mai îndeplinesc nici o funcție în viața noastră. Nu mai sunt nimic pentru noi.

Delirul e mai frumos decât îndoiala, dar îndoiala e mai *solidă*.

Neputând accepta sacrificiile pe care le cere extazul, m-am mulțumit cu îndoiala, care se împacă și cu drama și cu frivolitatea.

Extazul e o răsplată doar pentru cei care și-au impus un martiriu, care s-au torturat fără obligație *exterioară*.

În Montparnasse, l-am zărit pe un ins care frecventa cafenelele și pe care-l cunoșteam destul de bine. Într-atât îl hârbuiseră anii, încât, ca să nu fiu silit să văd mai de-aproape efectele timpului, am preferat să mă fac că nu-l recunosc.

Mă gândesc la chipul lui A.R. de R., în sicriu, înaintea „închiderii", acum trei ani. Câtă disperare! Nu-mi pot ima-

gina un chip omenesc mai puțin împăcat. Nici măcar o secundă nu s-a împăcat cu moartea.

Să te împaci cu moartea — foarte bine, dar după aceea ce *interes* mai poți avea să trăiești? Fără *surprizele* fricii, existența n-ar mai avea nici un farmec. Novalis a simțit atât de bine că moartea e principiul ce *romantizează* viața! Fără ea totul e plat, totul e searbăd. Moartea dă savoare existenței. Doar ea dă gust clipelor, doar ea le alungă monotonia. Nu putem suporta Viața decât grație principiului care-o distruge. Ei, morții, îi datorăm totul, mă rog: *aproape totul*. Iar datoria de onoare, pe care consimțim să i-o plătim din când în când, are ceva exaltant, ceva COPLEȘITOR (dacă se poate spune așa).

Nimeni nu e mai vulnerabil, mai „sfâșiat" decât mine; — și nu fac decât să trăncănesc despre detașare, despre renunțare, despre nirvăna.

Ascultat la radio Predica despre Moarte a lui Bossuet. Acea repetare a lui *Domnilor*, când evocă putreziciunea, nu încetează să-și facă efectul și să emoționeze. Știu bine că *Domnilor* avea sensul dintâi, că încă nu se degradase; și totuși...

Este o provocare să privești pe cineva în ochi, chiar dacă îl cunoști bine și de mult.
Să ne limităm la o privire *abstractă*.
(Privirea trebuie să fie independentă de ființe.)

În urmă cu treizeci de ani. Îmi amintesc de un articol, apărut într-o foiță românească, în care eram lăudat cu nerușinare. Se spunea acolo că am scris cea mai bună carte apărută după Eminescu. Era, la dimensiunile balcanice, un soi de glorie. Din toate astea, n-a rămas nimic. — E preferabil să ne gândim la momentele când nu vom mai fi decât la cele când am fost. Să ne cufundăm în *uitarea* viitoare.

Viitoare e mult spus. Uitarea e deja prezentă — nici o nevoie s-o așteptăm.

Ar trebui să ne gândim mereu la cei mai nenorociți decât noi. Gândit la P.C., la ora asta probabil în cămașă de forță la Sainte-Anne[1]. Ai încă avantajul de a te putea controla; ce ți-ai putea dori mai mult? A fi stăpân pe mișcările, dacă nu și pe umorile tale este o performanță, o reușită atunci când nu mai știi unde te situezi în raport cu nimic.

În legătură cu X, L.G. Îmi spune: „Mănâncă de frica morții, s-a *refugiat* în crăpelniță."
Într-adevăr, bulimia este o consecință a angoasei — sau a idioției.

Dacă n-aș ști să mă protejez, mi-aș petrece timpul scriind despre contemporanii și, mai grav, despre prietenii mei. Am refuzat să scriu despre Paulhan, despre Michaux, iar acum despre Beckett. Nu pot vorbi despre scriitori ale căror merite sunt aproape unanim recunoscute. La ce bun să scriu despre cineva pe care l-am *înțeles*? Aceste numere din *L'Herne*[2] au ceva greoi și funebru: sunt pietre funerare trântite peste niște oameni vii. Sună a prohod, sunt chiar mai rele decât un premiu Nobel.
Pe de altă parte, nu pot admite ca niște oameni ce se țin deoparte și jură că disprețuiesc lumea literară să accepte aceste omagii culese de peste tot, cerșite în dreapta și-n stânga. Cum pot să guste aceste elogii convenționale, greoaie, penibile? Hotărât lucru, nu înțeleg (sau mai curând *nu vreau* să înțeleg). Asemenea inițiative pot avea un sens la Universitate; dar pentru scriitori? *Omagii*, *Festschrift* — toate astea țin de cel mai detestabil spirit universitar și vin, cum e de așteptat, din Germania.

---

[1] Vezi supra, p. 60. (*N.t.*)

[2] Revistă pariziană condusă de Constantin Tacu, cu numere omagiale consacrate unor autori importanți. (*N.t.*)

Puținele scrisori pe care le scriu sunt scrisori de refuz. Mi-e groază să scriu despre alții. Am reputația unui ins blazat și cu toate astea, din toate părțile, mi se cere admirație. Ca și cum aș avea de aruncat în stânga și-n dreapta! Nu admir decât câteva reușite și câteva eșecuri extreme. Dar nu-mi plac celebritățile, vedetele — gloria exagerată, disproporționată, chiar dacă cei care-i suportă avantajele sau ravagiile se bucură de prietenia sau de prețuirea mea.

Cel mai greu lucru e să-ți reînnoiești admirațiile. Nu admiri cu adevărat decât până la douăzeci de ani. Mai târziu, nu sunt decât entuziasme pripite sau toane.

Mi-am schimbat părerea despre toată lumea — nu și despre Shakespeare, Bach, Dostoievski. Din cei trei, l-aș prefera pe Bach. Poți spune despre el: iată unul care *nu dezamăgește* niciodată.

Apropo de fuga fiicei lui Stalin, citesc în *Observer* că-n perioada lui Hrușciov era tratată ca o ciumată, că nimeni nu îndrăznea să-i vorbească. Într-o zi, la institutul unde lucra, cineva a ajutat-o să-și tragă paltonul. A fost mișcată până la lacrimi. Era Siniavski — care mai târziu avea să fie condamnat la șapte ani pentru că acuzase prea dur stalinismul.

Mila mea este devoratoare.

Mi-e milă nu atât de mine, cât de Creațiune în ansamblul ei.

Nu știu ce anume trezește muzica în noi; dar e sigur că atinge o zonă inaccesibilă tuturor celorlalte mijloace, tuturor celorlalte dereglări, inclusiv *nebuniei*.

Visam că lichidez cuvânt după cuvânt, că le suprim pe toate. Unul singur avea să supraviețuiască masacrului și să rămână intact: *singurătate*.

În literatură, tot ce nu-i crud e plictisitor.

Cu toată modestia, cred că în ce privește perceperea și chiar trăirea vidului am mers la fel de departe ca orice sihastru tibetan sau hindus; — căci tot ce fac și tot ce gândesc se învârte în jurul acestei irealități fundamentale.

Totuși nu am nici forța și nici dorința de a o rupe cu lumea. La ce bun o ruptură cu *ceea ce nu există*? Dar ăsta nu-i un răspuns. Cred că nu am vocație spirituală, asta e; vocația mea este să înțeleg, nu să servesc drept model, și cu atât mai puțin să mă *realizez*.

În cartea despre Rășinari pe care mi-a trimis-o frate-meu, citesc, la capitolul *Bocete*[1], pe cel al unei fete care și-a pierdut mama în urmă cu câțiva ani: Unde ești? spune ea. De ce nu scrii? Acolo unde ești nu există hârtie? Ori poate *a secat cerneala*?

E cel mai pur umor negru. Recunosc că povestea asta cu cerneala m-a întors pe dos.

Zărit la Plon pe academicianul H.M., optzeci și unu de ani; arată cam jalnic. Mi se povestește că acum câțiva ani l-au găsit leșinat în biroul lui (cel mai mizerabil din editură). E chemat directorul, care, oarecum mișcat, le spune încet celor de față: „Știți, nu mănâncă întotdeauna pe săturate."

Cinism și prostie. Cum altfel, cu leafa pe care-o primea?

Îmi plac vechile civilizații rupte de lume, închise în ele însele, care veacuri în șir au rumegat aceleași probleme, civilizații *obsedate*, ce și-au găsit de mult formula lor de mântuire și nu trăiesc decât ca s-o întoarcă pe-o față și pe alta fără a adăuga nimic nou. Dar asta e adevărata muncă de aprofundare.

---

[1] În românește, în original. (*N.t.*)

La doi kilometri de satul meu natal, există un cătun locuit numai de țigani. Pe la 1910, Păcală (autorul cărții despre Rășinari) merge acolo însoțit de un fotograf. Izbutește să-i adune pe țigani care acceptă să se lase fotografiați fără, de fapt, să știe prea bine despre ce-i vorba. În momentul când li s-a spus să stea nemișcați, o bătrână a strigat: „Ăștia ne fură sufletele!" — S-au năpustit atunci cu toții asupra celor doi vizitatori, care au reușit să scape doar promițându-le o grămadă de bani.

23 martie. Ieri-seară, era aproximativ ora 23, îmi făceam plimbarea obișnuită în jurul grădinii Luxembourg; a trecut o mașină făcând un zgomot infernal: ziceai că explodează un motor. Dintr-o dată, un stol de păsări și-au luat zborul înfricoșate; cele care dormeau în partea dinspre strada Guynemer.

— Așa le trebuie, mi-am zis. Dacă ești pasăre, nu vii să te stabilești la Paris.

Noaptea trecută, sunt sigur, am găsit definiția libertății. De *ținut minte* însă, asta-i altă poveste.

Emoția pe care am simțit-o alaltăieri citind într-un bocet: *a secat cerneala?* era desigur explicabilă. Constat însă, vai, că povestea cu lipsa de hârtie, de cerneală sau de condei revine în aproape toate bocetele. Vasăzică era un clișeu, o rețetă, era *literatură*.

Nu-mi fac de altfel nici o iluzie în ce privește geniul poetic al *consătenilor*[1] mei: cu greu se pot imagina oameni mai aplecați spre zeflemea decât ei; or, geniul satiric e antipoetic prin definiție.

Hotărât lucru, sunt bătrân: copilăria îmi revine în minte mai mult ca oricând, iar tot cea am trăit după ea îmi pare o amintire îndepărtată, aproape o iluzie. Astfel, ajuns între

[1] în românește, în original. (*N.t.*)

două vârste, rămân doar începuturile și sfârșitul, totul în afară de *existență*.

Suferim de îndată ce avem nevoie de cineva sau de ceva. Să facem astfel încât să depindem cât mai puțin de lucruri și de oameni. Să acceptăm *sărăcia*, *anonimatul* și *moartea*. Să ne reducem la maximum ambițiile, să acceptăm să trăim neștiuți, să ne obișnuim cu ideea de a dispărea...

... Să dorești toate astea nu-i greu, dar când e vorba de trecut la fapte! Totuși se pot face unele progrese.

Eu însumi am făcut deja destule, mi-am *compromis* mai toate dorințele...

Melancolia nu-i un semn de îmbătrânire precoce? Dacă da, eu sunt *senil* dintotdeauna.

Dacă aș fi *cinstit*, dacă aș trage consecințele din ceea ce simt și știu, ar trebui să mă retrag în singurătate (mânăstire, pustiu etc.) ori să mă îmbăt de dimineața până seara.

Din nefericire, am *dorințe*. Sunt sigur că, dacă m-aș rupe de lume complet, tot n-aș putea uita *femeia*. Trebuie deci să accept să trăiesc așa cum am trăit mereu: sfâșiat între obsesia scheletului și obsesia cărnii.

Nu poți suporta lumea decât în stare de ebrietate. Cu condiția ca starea aceasta să dureze douăzeci și patru de ore pe zi.

Dar nici atunci nu-i totul rezolvat: cea mai nocivă și în tot cazul cea mai distructivă luciditate apare tocmai în interstițiile ebrietății: luciditate fulgurantă — ca o incizie a spiritului.

C.M. Am fost „prieteni". El mă vorbea de „bine" iar eu îi mulțumeam. Într-o zi minciuna a plesnit. Iar prietenia noastră la fel.

O fată, pe care n-am văzut-o de ani de zile, îmi dă telefon și îmi spune abrupt: „Se pare că nu mai scrieți nimic"... Așa ceva mi se pare inadmisibil.

Ce le pasă, acestor oameni, ce fac eu, câtă vreme nu au citit nici măcar ce-am publicat până-acum.

24 martie. Ieri-seară, vorbit timp de cinci ore. Astăzi sunt răguşit. Ce risipă absurdă de energie. Ar fi fost mult mai cuminte să-i las pe ceilalţi să vorbească, de vreme ce oricum abia aşteptau s-o facă. Eu însă le-am tăiat tuturor vorba.

Cel mai bine mi-au reuşit rugăciunile degenerate în maxime.

Vizita unui profesor japonez, Tadoo Arita, şi a soţiei sale. Hotărât lucru, poporul ăsta are clasă. Nici cea mai mică urmă de vulgaritate! Au „stil" aşa cum francezii aveau odinioară iar englezii încă mai au puţin. Rigiditate şi graţie — paradoxal combinate.

A gândi înseamnă *a tulbura.*

25 martie. Ajunul Paştelui. Parisul se goleşte. O linişte atât de neobişnuită — ca-n plină vară. Ce fericiţi trebuie să fi fost oamenii de dinaintea erei industriale! Ba nu. Îşi ignorau total fericirea, cum şi noi o ignorăm pe a noastră. Ar fi destul să ne imaginăm în detaliu anul 2000 ca să avem, prin contrast, senzaţia că încă suntem în Paradis.

Zi nespus de frumoasă. Adineauri, în parcul Luxembourg, chiar şi acest furnicar odios părea acceptabil, într-atât cerul, de un albastru suprem, înnobila totul, chiar şi pe om.

Verva lui Händel. Are mai multă impetuozitate dar mai puţină profunzime decât Bach.

Când ai înţeles că nimic nu are realitate intrinsecă, că nimic nu este, şi că nu poţi acorda lucrurilor nici măcar statutul de aparenţe, nu mai ai nevoie să fii mântuit: eşti mântuit — *şi nefericit pe vecie.*

Târâsc după mine resturi de teologie... Nihilism de fecior de popă.

Paștele. Să te întorci acasă după ce-ai colindat străzile goale, cu ideea să te culci pentru multă vreme, pentru totdeauna.

De unde-mi poate veni aplecarea pentru plictis? M-a chinuit întotdeauna, în toate orașele, în toate locurile unde-am trăit, la toate vârstele. Nu mi se pare că acum sufăr mai puțin. Înclin să cred că această predispoziție ține de temperamentul meu, de fiziologia mea, de starea arterelor, de nervi, de stomac, de durerile cronice cu care natura m-a dăruit cu o generozitate smintită.

Nu văd cine — în afară de Baudelaire și Leopardi — a mai fost chinuit de plictis cu o asemenea intensitate.

Orice suferință morală fără cauză evidentă este morbidă. Or, plictisul este o asemenea suferință.

La drept vorbind, de fiecare dată când mă încearcă plictisul, el îmi pare legitim, logic, justificat. Ce alt sentiment ar putea să-mi inspire lumea aceasta?

La fel se întâmplă cu teama, cu sila și chiar cu entuziasmul.

Să nu uit că acum exact treizeci de ani am scris o carte despre *Lacrimi și Sfinți* — mai mult despre lacrimi decât despre sfinți. Această poftă de a plânge pe care-am cunoscut-o din perioada de insomnii (de la douăzeci la douăzeci și șapte de ani).

Potrivit doctrinei lui Buddha, există cinci obstacole în calea progresului spiritual: senzualitatea, reaua-voință, inerția fizică și morală, neliniștea și îndoiala.

Le cunosc bine, toate aceste obstacole; dacă le-aș depăși pe primele patru, mi-ar fi cu neputință să trec de ultimul, îndoiala fiind la mine boala prin excelență, boala *mea*, obstacolul suprem în fața oricărui progres.

Întotdeauna am pus adevărul mai presus de propria-mi mântuire. Sau mai exact: ceea ce numesc eu adevăr este mereu în dezacord cu mântuirea mea.

Sentimentul vieții îmi distruge viața.

În discuțiile directe sau telefonice, nu găsesc aproape niciodată cuvântul potrivit atunci când e vorba de o chestiune delicată sau uneori administrativă. Dar îl găsesc negreșit imediat după plecarea interlocutorului sau de îndată ce închid telefonul. Această întârziere, dovedind un viciu al minții mele, mă irită de fiecare dată și-mi adâncește indispoziția obișnuită.

Cred că am definit anxietatea ca o *memorie a viitorului*. Într-adevăr, anxiosul e cel care își amintește, care *vede*, ba nu, care *a văzut* ceea ce i se *poate* întâmpla.

Buddha și-a dat atâta osteneală ca să ajungă la ce? — la *moartea definitivă* — ceea ce noi suntem *siguri* că vom obține și fără meditație, fără abolirea dorinței, fără nostalgia nirvānei.

... singura diferență: tot ce pentru noi e spaimă, pentru budist e voluptate.

... e de asemeni adevărat că, în budism, poți să realizezi nirvāna încă din viață, adică poți să savurezi, înainte de moarte, plăcerea de a nu mai fi (o moarte voluptuoasă rămânând în viață).

De multă vreme — de câți ani? douăzeci, treizeci? —, *a gândi* se reduce pentru mine la asaun dialog cu Buddha..., la o gâlceavă adesea, căci dacă împărtășesc cu el aceleași obsesii, nu trag aceleași concluzii.

(Ce idee și asta! Să mă compar cu cel mai mare iluminat din toate timpurile! Dar nu mă compar, discut cu el. Credincioșii au dreptul să discute cu Dumnezeu. Eu de ce n-aș avea dreptul să mă definesc în raport cu cineva care n-a fost

decât un om și s-a prezentat ca atare, deși ar fi putut, pe bună dreptate, să-și atribuie statutul de divinitate?)

Sartre — încercat să citesc ori să recitesc unele eseuri. Ceva mă indispune. Prea sistematic. Permanentă rea-credință. Nimic *profund*. Vrea să fie strălucit, adesea izbutește. Nu știu de ce mă duce cu gândul la un Giraudoux riguros, germanic. Ironie permanentă, greoaie, ironie *alsaciană*. Iar în plus, *afectat*, da. Prin asta se înrudește cu Giraudoux. Nu am nevoie nici de scriitor, nici de gânditor. I-l prefer pe oricare altul. Sunt nedrept cu el, dar nu văd necesitatea de a-i face dreptate. Și ce sens ar avea această eleganță, dacă insul îmi este inutil?

Ce mă deranjează la Sartre e că întotdeauna vrea să fie ceea ce nu este.

28 martie. O carte care ți-a fost tradusă nu mai este a ta: e în primul rând a traducătorului, de vreme ce ți-a impus stilul lui. Ar trebui așadar s-o semnezi împreună cu el, și s-o prezinți ca o carte scrisă în colaborare.

Germanii și evreii au în comun faptul că inspiră sentimente violente, pentru sau contra; niciodată sau aproape niciodată sentimente *normale*.

Secretul Istoriei — *refuzul mântuirii*.

Norii aceștia mari, goniți de soare, priviți prin lucarna mansardei mă dispensează de lumea exterioară: ei îmi oferă totul la mine acasă, și țin locul tuturor peisajelor la care visez.

Proza lui Mallarmé; nu cunosc nimic mai ilizibil. Mă gândesc la X, care-l imită, și pe care de asemenea nu-l pot citi.

Aversiunea mea pentru lume este impură, echivocă și poate suspectă; e ceea ce mi-a permis, sunt sigur, s-o duc atâta timp.

Lupta mea cu limba franceză e una din cele mai dure cu putință. Victorii și înfrângeri alternează — dar nu bat în retragere. E singurul domeniu al activităților mele în care dovedesc oarecare tenacitate. În toate celelalte, îmi fac o datorie din a mă pleoști.

28 martie. *Harul* e acea bucurie care, fără să știm de unde vine, pogoară peste noi în anumite zile, timp de un ceas sau două.

Cum să admitem că bucuria, care ne copleșește și căreia nimeni nu-i poate rezista, vine de la organele noastre și că nu-și are izvorul în Dumnezeu? Cum să n-o asimilăm harului? E clar cum s-a putut produce alunecarea și cum de la fiziologie am trecut la teologie. Această alunecare e tot ce poate fi mai firesc și mai legitim. Cine n-o înțelege și n-o aprobă dovedește multă frivolitate. Orice bucurie ne vine de la Dumnezeu, după cum orice tristețe ne vine de la Demon.

Bucuria este dilatare; iar orice dilatare e de domeniul binelui. Tristețea însă e restrângere (având ca fundal infinitul, infinit ce o strivește în loc s-o elibereze).

(Dacă aș crede *cu adevărat* că bucuria ne e dată de Dumnezeu, nu l-aș ierta că mi-o acordă așa rar; însă chiar și în cazul că ar veni doar de la mine, bucuria e atât de plină de substanță, de realitate, încât m-ar face să cred în Dumnezeu, din nevoie de gratitudine: această bucurie e atât de densă, de plină, atât de dumnezeiesc de *grea*, că nu o poți suporta fără o referință supremă.)

M-am cufundat din nou în filozofia hindusă și regăsesc acea alternanță de împăcare și disperare proprie acestei filozofii. Budismul māhāyana, de care totuși mă simt atât de aproape, mă descumpănește profund. Dialectica lui Nāgārjuna, a lui Î andak□rti, a lui Î antideva demolează toate conceptele, toate superstițiile; vacuitatea fiind, mai mult ca oricând, proclamată drept singură „realitate", ne agățăm de ea găsind consolare și forță pentru a ne îmblânzi pasiunile. În spatele acestei desfășurări de argumente distrugătoare,

scopul moral este evident: abolim totul ca să găsim la urmă pacea. Atâta vreme cât ceva *există*, trăim în tulburare. Să distrugem edificiul gândurilor și „voliționilor" noastre și să ne odihnim pe ruinele lui. Nu există *pace* dacă n-am înțeles că totul este iluzie; de îndată ce există ceva, începe drama. Ar trebui spus „de îndată ce *credem* că există ceva" — căci nu e vorba decât de nebunia și de entuziasmele noastre, ce nu ascund nimic în spatele lor, de vreme ce în afară de ele nu există *nimic*.

Ceea ce li se poate reproșa evreilor e că fiecare din ei vrea să ocupe prea mult loc, că nimic nu-i satisface și că nu încetează să se lățească, să se agite. Nu cunosc *măsură* în nimic. E forța și slăbiciunea lor. În toate, merg prea departe și este inevitabil să se ciocnească de ceilalți, care-ar vrea să înainteze și ei dar le lipsesc mijloacele.

Miezul nopții. Și această amărăciune recurentă, de care nu mă pot lecui! Ea pledează, vai, împotriva mea. Mai trebuie să spun că nu apare decât la ore târzii, când trebuie făcut bilanțul zilei (dar nu mi se întâmplă niciodată să fac asemenea bilanț — ar însemna să-mi sabotez toate apucăturile, toate defectele).

Oricine este mai mulțumit de sine decât sunt eu de mine. Dar nu ar trebui să-i disprețuiesc pe ceilalți pentru că sunt mândri de ceea ce sunt. Aici stă slăbiciunea mea. — Și când mă gândesc că azi după-amiază meditam la bucurie, că o înțelegeam pe deplin. Că mă pierdeam în ea.

Franceza este o limbă ce nu suportă candoarea, ce detestă sentimentele prea sincere, prea *adevărate*. S-ar spune că a fost marcată pentru totdeauna de corupția subtilă, de abstracțiunea perversă a secolului al XVIII-lea.

În afară de somn, nimic nu mă *ajută*, nimic nu-mi prieste. O oră de somn după-amiază mă reface pentru câteva ore, îmi pune mintea în funcțiune.

Beteșugurile, oboseala, interesul *forțat* pentru chestiunile de fiziologie, toate m-au făcut să privesc cu neîncredere metafizica. Poate că ani de zile nu am făcut nici un progres; dar cel puțin am învățat ce înseamnă un *trup*.

Pentru mine, cuvântul *trupesc* are sensul său plin, vreau să spun că toate ideile mi le-am trăit cu trupul. Pe toate, trupul meu le-a încercat, le-a verificat, le-a *suferit*.

Nu poți descrie un surâs.

Patru zile (29 martie–3 aprilie). Montargis, Saint-Fargeau, Coulanges-sur-Yonne, Châtel-Censoir, Arcy-sur-Cure, Voutenay — pe puțin o sută de kilometri. Oboseală odihnitoare. Mersul pe jos e mântuirea mea.

Mi-ar plăcea să fac o paralelă între *Îankara* și *Nāgārjuna* — două tipuri opuse de gânditori. Înclin vizibil înspre al doilea.

Cel mai mult se demodează scriitorii contaminați de filozofie.

Arta deznădejdii, o formulă ce mi-ar putea servi drept blazon.

„Misterul este apanajul barbariei." (Fontenelle)
Nu cunosc vorbă mai *franțuzească*.

Nu voi mai scrie decât fragmente; — gândirea mea, deja sfărâmată, o voi *pulveriza*. Va fi felul meu de a înainta.

5 aprilie. Orice formă de *progres* este o deviere, în sensul în care *ființa* este o deviere a neantului.

A fost o vreme când sufeream că sunt necunoscut; — acum simt chiar o anume plăcere.

(Oare Chamfort sau Joubert erau *cunoscuți*? Sau *traduși*? Nici măcar azi nu sunt.)

Din când în când, cineva încearcă să mă impună, în străinătate, la o editură sau alta. Invariabil, sunt tratat cu refuz. Mă așteptam la asta, dar nu-i întotdeauna o plăcere să te vezi „respins" peste tot și la fiecare „examen", mai ales că aceste demersuri sunt făcute fără știrea mea: cel mai adesea mi se comunică doar răspunsul negativ. Să nu dăm acestor fleacuri mai multă importanță decât merită.

Pe acoperișul casei vecine, un tinichigiu spaniol încearcă să cânte flamenco, sub cerul de un cenușiu sinistru. Această voce răgușită și tânguioasă mă răscolește adânc. Dacă ar fi să-mi ascult pornirea, aș pleca pe loc în Andalusia.

Citit autobiografia lui Ignațiu de Loyola. În comparație cu el, orice cuceritor face figură de abulic.

Singura *reformă* care mi-ar conveni ar fi cea a voinței mele.

Simți la Ignațiu de Loyola o voință îndârjită de a rezista „gloriei deșarte". I-a rezistat, într-adevăr, dar a căzut într-un *orgoliu* enorm, cum rar ai mai putea găsi.

Să accepți fără acreală un rol subaltern e mult mai greu decât să fii un exclus, un damnat. Această ultimă condiție comportă mari satisfacții ale orgoliului. E o reușită de-a-ndoaselea.

6 aprilie. Petrecut după-amiaza cu o damă care voia să mă cunoască. Vreme de două ceasuri mi-a vorbit despre ea. La sfârșit, mi-a consacrat totuși cinci minute. Cu toate astea nu e deloc antipatică, e chiar *umană* în sensul cel mai bun al cuvântului.

Carte despre X, colocviu despre Y, toată lumea scrie despre toată lumea. Circul marii sterilități. Secolul criticilor. Sincretism funest. Inteligența ce se epuizează analizându-se.

Cel mai frumos titlu: *Exclamații*. Din păcate, a fost deja folosit — de Sfânta Tereza.

Uneori înclin să cred că-i preferabil să-ți sacrifici viața pentru o operă decât să trăiești.
Dar alteori gândesc contrariul. Și, în amândouă cazurile, am dreptate.

Aș putea înghiți câte o carte de amintiri pe zi. Pentru că nu pot să-mi scriu memoriile, le citesc pe ale altora. Îmi place să *devorez* vieți.

Sunt cel mai puțin înțelept dintre toți înțelepții, dar înțelept totuși...

8 aprilie 1967. Ziua mea de naștere. Să trecem mai departe.

În tot ce am scris, nu i-am adus sexualității omagiul pe care îl merită.

Cu cât mă gândesc mai puțin la trecerea timpului, cu atât suport mai bine faptele. Interesul pentru scurgerea clipelor e sub toate aspectele nefast pentru *sănătate*. Dacă vrei să suporți viața, trebuie *să uiți* timpul.

Léon Bloy sau Nietzsche sau Dostoievski — am iubit la ei suferința și excesul, sau mai curând: *excesele* suferinței.

Rilke, Șestov și atâți alții pentru care aveam un cult! — toate astea țin de trecut. Am învățat să mă *dezentuziasmez*, la drept vorbind nici n-am făcut altceva.

10 aprilie. Ieri-seară, la Knipers, cum Jacoba Von Velde mă întreba ce pot să mănânc și dacă țin regim sever, i-am răspuns că în principiu mănânc orice, chiar și *cadavru*. Mi-a spus că a gătit pește. Un cadavru, i-am răspuns. — Un cadavru *curat*, mi-a replicat ea.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ce autor la modă și-ar fi putut închipui că Saint-Simon, un mic duce uitat, va fi socotit cândva cel mai mare scriitor francez?

Am accese de pasiune ce frizează demența, eu, care șovăi la orice pas și mă îndoiesc de orice. Fără această dualitate constitutivă firii mele, acum aș fi în pușcărie sau în cămașa de forță.

Frunzărit numărul din *N.R.F.* consacrat lui André Breton[1]. Personajul, extrem de mărginit, nu merita atâtea analize, care evident nu puteau aduce nimic nou. Am încetat să mă interesez de el când am aflat că-l detesta pe Dostoievski și că ura muzica.

Breton are mai multe afinități cu Bossuet decât cu Rimbaud, iar tot ce era mai bun în proza lui venea de la Valéry. Un inchizitor în miniatură — în ce privește cariera. A avut însă enormul avantaj — din punctul de vedere al istoriei literare — că s-a identificat într-atât cu o mișcare, încât i-a devenit port-drapel. Și în ce a făcut, și în ce a scris, Breton e antipodul a ceea ce a propovăduit. Teoreticianul delirului folosește un stil care e distincția însăși; nimic mai deliberat și, adesea, mai constipat. Această contradicție fundamentală îl avantajează, căci îl *umanizează*. Altfel, mi s-ar părea prea arogant și prea țeapăn. O carieră pentru *teze de doctorat*, un destin ce face deliciul universitarilor.

Cea mai gravă eroare pe care-o poate comite un scriitor e să afirme că-i neînțeles.

Ai dreptul să te plângi ca om, nu și ca scriitor.

Greșeala de a considera contradicția un semn de vitalitate, cum face S.L.: de fapt individul, ca și colectivitatea, piere din cauza „contradicțiilor" sale, cum bine se spune

[1] André Breton murise cu câteva luni mai devreme, pe 28 septembrie 1966. (*N.t.*)

când se analizează precaritatea unui regim. Cu cât are mai multe contradicții, cu atât e mai amenințat. Există o tensiune fără contradicții: aceea este *vitalitatea* — în istorie, ca și în viața individuală.

Să ai o conștiință morală, să-ți faci scrupule, să cunoști remușcarea — toate astea înseamnă că n-ai depășit orizontul uman, că nu ai văzut mai departe de om și că încă îl ții la mare cinste.

Nu mă voi considera un om liber decât în ziua când, ca marii asasini și marii înțelepți, mă voi ridica deasupra remușcării.

La Toulouse, în Evul Mediu, în sâmbăta sfântă a fiecărui an, marele rabin era pălmuit în public din cauza deicidului comis de strămoșii săi.

André Breton. Moartea unui Inchizitor.

(Contradicția dintre ceea ce voia să facă și ceea ce a făcut. Teoretician al spontaneității, a scris proza cea mai elaborată după Valéry — a cărui linie, alături de Caillois, o continuă. Eleganță perfectă, cu atât mai stranie cu cât se pretindea urmaș al lui Rimbaud.)

Claude Simon, într-un interviu, spune că încearcă să se izoleze de narațiune, să nu intervină în ea la modul romancierului obișnuit care se erijează în judecător; că vrea să fie perfect obiectiv, să lase lucrurile și ființele să evolueze în legea lor.

...Și mă gândesc că Saint-Simon e astăzi prozatorul francez cel mai viu tocmai pentru că e prezent în fiecare rând pe care l-a scris, pentru că-l simți palpitând, gâfâind în spatele fiecărei „ieșiri", al fiecărei șarje, al fiecărui adjectiv.

Saint-Simon scria, nu făcea teoria artei de a scrie, cum se face de regulă în Franța, spre paguba literaturii. Toți acești tipi livizi, sclerozați, ticăiți, sunt lipsiți de temperament, sunt subtili și plicticoși: niște cadavre prolixe, deghizate în este-

ticieni. Nu au un suflet, ci o *metodă*. Asta e tot ce au, cu toții. Cât îi detest pe toți acești făcători de literatură, și cât de inutil îmi e *talentul* lor!

Îmi spun uneori: nimeni nu vorbește de tine. Parcă ai fi murit de mult.

Apoi mi se face rușine de această acreală. Tot ce am de făcut e să continui ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic — și să mă străduiesc să merit propriul meu respect. Căci nu disprețul celorlalți, ci al tău propriu te doare mai mult. Cât timp mă voi disprețui eu însumi, nimic, nici măcar aplauzele zeilor nu mă vor face mai indulgent cu mine.

Trebuie să te împaci cu tine însuți, să urmezi ideea pe care ți-ai făcut-o la început despre propriile tale capacități și să nu le trădezi din lașitate, apatie și silă de sine.

De ani de zile, trăiesc *sub* ambițiile și capacitățile mele. Nimeni nu s-a trădat pe sine mai mult decât am făcut-o eu. E singurul domeniu în care excelez cu adevărat. Vitalitatea remușcărilor mele întrece orice închipuire.

Bătrâneții îi șade bine indiferența. Mă gândesc la X, octogenar, care se agită pentru orice. Se spune că e „viu", când de fapt e doar ridicol și jalnic. Nu trebuie să te preocupe toate cele, la nici o vârstă. Excesul de curiozitate e semn de frivolitate și infantilism.

A gândi înseamnă a refuza, a elimina, a *selecta*. A fi prea disponibil înseamnă tocmai să nu fii selectiv; totul este atunci important; ceea ce înseamnă să pui pe același plan catastrofe și fleacuri.

În materie de proză, nu există nici o regulă; *ba da, să fii zgârcit cu adverbele.*

De îndată ce am luat o hotărâre, o regret și folosesc orice mijloace, chiar și dezonorante, ca să revin asupra ei anulându-i efectul.

Nu pricep cum un ins atât de indolent ca mine se poate gândi atâta la Distrugere. Nu cumva pentru că e singura formă de *activitate* ce nu mi se pare umilitoare? Totuși, a construi, a clădi sunt acte infinit mai lente, mai pretențioase și mai complexe decât a distruge. E drept; — însă distrugerea ne dă un sentiment de putere și zgândără în noi ceva obscur, *originar*, ceva ce nici o *operă* n-ar putea suscita. Nu construind, ci distrugând putem ghici satisfacțiile secrete ale unui zeu.

Omul nu are cu adevărat sentimentul de a se depăși decât atunci când urzește vreo ticăloșie.

Să nu scrii despre autori cu care ai afinități. Este indecent. Înseamnă să vorbești despre tine într-un mod abia deghizat. Dar jocul ăsta nu înșală pe nimeni.

Orice triumf are ceva profund abject, dacă judecăm după mutra învingătorului. Din păcate, învinsul, dacă învingea el, ar fi avut aceeași expresie ca rivalul său mai norocos. Nu e nimic de făcut: în orice succes există un element înjositor.

Sper să nu am vreodată prilejul de a-mi clama victoria. Un zeu veghează asupra mea.

De îndată ce aprofundez un subiect, observ că s-a spus totul despre el și că, pentru a-l primeni, trebuie să-l desfigurezi, să-l falsifici, să-l reduci la câteva formule îndoielnice. Asta se cheamă *originalitate*.

Cretinizarea prin filozofie — fenomen nou în Franța. Până acum părea un privilegiu rezervat Germaniei.

În cartea lui Foucault *Cuvintele și lucrurile*[1], pe care n-am nici un chef s-o citesc, dau peste o frază în care Hölderlin, Nietzsche și Heidegger sunt puși *pe același plan*. Numai un universitar putea comite asemenea crimă de *lez*-geniu.

[1] *Les mots et les choses*, apărută la Gallimard, în aprilie 1966. (*N.t.*)

Heidegger, un belfer, alături de Nietzsche și de Hölderlin! — Asta îmi amintește de acel critic care și-a permis să scrie: „de la Leopardi la Sartre" — ca și cum de la unul la celălalt putea să existe vreo cât de mică filiație. Un poet, un spirit absolut autentic pe de o parte, și un impostor talentat, dar un impostor, pe de alta.

Acest gen de alăturări, această confuzie de valori mă scot din sărite.

17 aprilie

Parisul și regiunea pariziană au peste 9 milioane de locuitori iar peste douăzeci de ani vor avea 14. E înfricoșător.

Ieri, duminică, într-un sat, Mauchamps, chiar lângă Saint-Sulpice-des-Favières — un tânăr parizian îi vorbea astfel patroanei singurului bistrou din ținut: „Mă-nțelegi, aici se va construi un antrepozit, vor fi douăzeci de camioane ce vor cără marfă de dimineață până seara, se vor deschide noi drumuri, terenul va fi mai scump, comuna se va dezvolta, o să ai clienți, o să-ți dezvolți băcănia, or să fie poate și altele, eu vreau să-mi cumpăr de pe-acum o casă, sunt sigur că și alții vor face la fel", etc., etc. Patroana bistroului, o bătrână, asculta vrăjită, aproape în extaz. Simțeam un fior pe șira spinării. Îmi venea să-l ucid pe acel *entuziast*, pe loc. Și zău că ar fi trebuit s-o fac.

Născut la munte, orice câmpie exercită asupra mea o mare atracție. La Beauce[1] îmi satisface pe deplin dorul de stepă, de pustă; îmi e de-ajuns s-o privesc proiectând în ea un strop de melancolie. Ceea ce nu mă costă nimic.

Se făcea să Simone de B. tocmai murise. O vegheam împreună cu Sartre, care s-a dovedit a fi un ins adorabil. Vorbim de una, de alta. Îmi zice: „E grozavă « gramatica dumneavoastră românească » (!)" Iar eu n-am încetat să repet în stânga și-n dreapta: „Ce om adorabil!"

[1] Câmpie din Bazinul parizian, considerată grânarul Franței. (*N.t.*)

E o vreme superbă. Iar soarele ăsta mă face să mă gândesc că mama și soră-mea nu mai sunt printre vii ca să se bucure de el. Moartea nu e nimic; moartea cuiva e totul.

Nu-i invidiem decât pe prieteni, pe vecini, pe cunoscuți, pe oamenii care lucrează în același domeniu și în același scop cu noi, care ne împărtășesc ideile, care ne-au făcut bine etc. Într-un cuvânt, povestea lui Abel.

Aș vrea să dispar în mine însumi ca un melc sau ca o broască țestoasă, ori să imit mizantropia ariciului.

Dacă ceva *ar exista*, teama că ne-ar putea scăpa ar deveni unica noastră senzație. Cum nu există nimic, toate clipele sunt perfecte și nule, și e totuna dacă ne bucurăm de ele sau nu.

Îi atac pe toți și nimeni nu observă.
Violența gratuită — există oare ceva mai penibil? Să te istovești împărțind lovituri ce nu-și ating ținta, să-i ataci pe toți fără ca nimeni să observe, să slobozești săgeți fiind singurul care le simte veninul!

Mă gândesc la G. Dacă-i ceri bani, se îmbolnăvește. Dacă însă îi ceri un serviciu care implică tot felul de demersuri agasante, nu va șovăi o clipă să ți-l facă. Concluzia: poți fi avar și totuși generos.
La drept vorbind, sunt două categorii de generoși: G. o ilustrează pe prima. Pe cealaltă, un J.P.S., care, după câte se spune, ajută pe oricine cu sume importante, dar care nu se *deranjează*, nu-și pierde vremea alergând să rezolve problemele altuia. — Există așadar avarul, și generosul-comod. Pe care să-l preferi? Sunt totuna. Nici unul, nici altul nu sunt meschini, egoiști, ticăloși.

19 aprilie. E. Îmi telefonează din Lucerna, unde ar trebui să facă o cură într-o clinică. E ora 10 dimineața și îmi spune că nu mai rezistă; că nu poate ieși din crizele de

depresie și mă întreabă cum fac ca să trăiesc. Îi răspund că exact aceeași întrebare mi-o pun și eu, și că *mă admir* că pot să continui. Eu însă nu beau, și i-am spus lui E. că alcoolul e diabolic, că atâta vreme cât o să bea nu va putea ieși din infern.

Avea o voce răgușită, *convingătoare*, sfâșietoare. Gloria lui morbidă, absurdă, *nefastă*, nu a făcut decât să-i agraveze starea și problemele. O glorie ce are chipul blestemului.

20 aprilie E. telefonează taman la miezul nopții de la Zürich. Plânge, suspină, miorlăie aproape, îmi spune c-a băut în cursul serii o sticlă de whisky, că e în pragul sinuciderii, că-i e *frică*; mă roagă să merg să-l văd la Zürich, la hotel, sau măcar să-l sun la 6 dimineața. Vorbim mereu despre aceleași lucruri, îl implor să nu mai bea, să plece din Elveția și să se interneze într-o clinică la Paris, ca să poată fi vizitat. Singurătatea e nefastă pentru el. I-am spus că trebuie neapărat să se abțină de la alcool; îmi spune că nu poate; c-a încercat și știe că-i e cu neputință.

Convorbirea m-a întors pe dos; mă îngrijorează starea lui, abia dacă am putut dormi câteva ceasuri. Azi-dimineață, la ora 9, sună din nou: e mult mai bine. Convorbirea continuă pe un ton mai puțin patetic dar la fel de „serios". I-am spus că dacă nu renunță măcar pentru o săptămână-două la alcool, e pierdut. Astăzi i-am spus: nu bea, dacă simți că ai poftă să bei, ia o carte de rugăciuni, spune o rugăciune. Îmi spune că nu mai poate să se roage, că a încercat mai de mult, dar că acum îi e cu neputință. Și începe iarăși să se plângă și să protesteze: Nu mai sunt jucat în Germania etc. I-am spus că toate astea n-au nici o importanță și că problemele lui (celebritatea, dragostea etc.) nu se pot rezolva prin alcool, care, dimpotrivă, nu face decât să le agraveze. — „Trebuia să rămân un funcționar de rând, preocupat doar de nevasta și de fiica lui, aș fi fost nespus mai fericit", îmi spune. E limpede că pierderea de celebritate îl scoate din minți. Îmi spune că e obișnuit să i se știe numele când trage la un hotel — mă rog, a căpătat apucături de vedetă. „Celebritatea"

este o otravă pentru el, un drog ce i-a adus doar neajunsuri, din care nu se-alege cu nici o bucurie adevărată: o tortură, o pedeapsă, o veritabilă agonie, de care însă nu s-ar putea lipsi.

Dovada că viața mea e un eșec e faptul că nimeni nu mă pizmuiește. Nebunii pot să mă urască, nu să mă invidieze: prea îmi târâi zilele pentru asta. Oricine mi-o poate lua înainte. E un mare avantaj, ce mă scutește de multe neajunsuri.

Înmormântare în țara mea. Al. Căprariu îmi povestește că la Lancrăm, satul natal al lui Blaga, la groapa acestuia se aflau văduva și „amantele" lui, trei sau patru la număr. La un anumit moment al „ceremoniei", una dintre ele izbucnește în plânsete isterice: celelalte o urmează imediat și totul devine un concert de bocete. Doar văduva este sau pare impasibilă. Ca să le calmeze sau să le mustre pe „bocitoare", le spune: „Nu merită să plângem, e mult mai fericit acolo unde e." Frază convențională, ca și lacrimile „rivalelor" sale.

Înmormântarea unui alt poet. În clipa când sicriul lui Ion Barbu era coborât în mormânt, „amanta" lui se aruncă asupră-i urlând: „Știi tu, pământule, pe cine înghiți?" Nu mi-a putut spune dacă soția lui Barbu, o nemțoaică, era de față, vreau să spun dacă mai era în viață.

E. Îmi telefonează de două ori pe zi de la Zürich. Dimineața îmi promite că nu bea, seara e beat și-mi vorbește despre sinucidere. Iar eu, care am făcut apologia sinuciderii, încerc să-l împiedic s-o facă.

Frunzărit cartea lui Barthes despre Racine: destul de bună, dar sufocantă. Ce limbaj! Un critic n-ar trebui să citească niciodată tratate de *psihologie*, și mai puțin încă de psihanaliză.

Barthes îl numește pe Jules Lemaître (pe care nu l-a citit) un critic vulgar. Dar dacă Lemaître ar fi utilizat jargonul filozofic al vremii sale, n-ar fi vulgar, cu siguranță — ci *ilizibil*.

Ceea ce se numește astăzi înnoirea criticii înseamnă să adopți un limbaj exterior, străin literaturii. Să nu vorbești

ca scriitorii, ci ca filozofii, sociologii și toți ceilalți. Întreaga critică de azi se face fie în numele lui Marx, Freud, sau Heidegger, fie în numele vreunei noi discipline a cărei terminologie a fost adoptată.

Gândul că totul e trecător ar fi trebuit să-mi aducă liniștea, liniștea durabilă vreau să spun; în realitate, n-a făcut decât să mă salveze în clipele dificile, atâta și nimic mai mult; în restul timpului a trebuit să mă descurc *singur*. Ceea ce înseamnă că n-am o vocație deosebită pentru izbăvire.

Mă gândesc din nou la E., la scena ce mi-a făcut deunăzi, la miezul nopții, când plângea ca un copil la telefon, de la hotelul din Lucerna, spunându-mi că trebuie să se sinucidă dar că n-are puterea s-o facă, spunându-mi că-l împiedică *frica* și că trebuie să-l ajut să înlăture acest ultim obstacol. Cumplită disperare, comparabilă cu cea a Marilynei Monroe, și ea *vedetă*.

De două lucruri sunt convins: alcoolul și celebritatea sunt lucrări ale diavolului. Să nu cazi în patima celui dintâi, să n-o cauți pe cea de-a doua. Două primejdii care nu mă pândesc, chiar dacă în tinerețe am trecut foarte aproape de prima.

Aseară, îi explicam unui englez că un francez, când povestește o întâmplare la care a fost martor, își atribuie un loc privilegiat, se așază în centrul povestirii. Cu jumătate de oră înainte, îi descrisesem intrarea lui de Gaulle în Paris, când cu Eliberarea. Era atât de înalt, îi depășea într-atât pe toți, că eu, aflat în Place de la Concorde, l-am putut vedea încă de la Arcul de Triumf, în clipa când se pregătea s-o ia în jos pe Champs-Élysées. — Și am adăugat pentru englezoiul meu: „Când vă descriam adineauri scena: de Gaulle la Arcul de Triumf și eu în Place de la Concorde, reacționam *ca un francez*, descrierea mea era dictată de un *reflex franțuzesc*."

Verdele palid al mestecenilor pe fondul cenușiu-violet al colinelor între Maisse și Milly-la-Forêt.

Am vrut întotdeauna să fiu *desprins* de toate. Să n-am nici o convingere, ba chiar nici o *idee*; căci ideea, sub orice formă, presupune un *contact*, adică o complicitate cu iluzia. Dincolo de toate. Asta e. Să te situezi la nivelul nimicului.

Cu cât adâncesc lucrurile, cu atât mi se pare că singurele ființe care-au mers până la capăt sunt cele care au întors spatele lumii.

În cartea lui Foucault[1], e vorba adesea despre „finitudinea antropologică". Îmi închipui efectul pe care asemenea formule îl pot avea asupra tinerilor. Evident că arată mai *doct* decât „mizeria omului", „omul ca animal osândit" sau „durata infimă" a istoriei omenești.

Dintre toate imposturile, cea mai rea este impostura limbajului, fiindcă e cel mai greu de sesizat de către troglodiții vremii noastre. Trebuie spus că Heidegger a deschis calea și că un filozof, dacă vrea să aibă experiența ostracizării, dacă vrea să trăiască în filozofia sa respectiva „finitudine", n-are decât să respingă jargonul și să folosească limbajul curent, de bun-simț. Automat se face gol în jurul lui.

24 aprilie. În chiar *acest* moment, pretutindeni în lume, mii și mii de oameni trag să moară, în timp ce eu apuc stiloul și nu găsesc nici un cuvânt ca să le comentez agonia.

Răzbunarea — singura problemă morală. Răzbunarea este o eliberare din care nu-ți revii.

Fie că te răzbuni fie că nu, ești tot nefericit. Poate că e mai bine să alegi nefericirea de a nu te răzbuna.

„Omul, orice ar face, va regreta întotdeauna", mi-a scris mama cu câtva timp înainte să moară. Era testamentul ei. Recunosc aici filozofia neamului nostru. N-am inventat

[1] V. *supra*, p. 208.

nimic. N-am făcut decât să prelungesc dezamăgirea strămoșilor mei.

25 aprilie — Dejun agreabil cu niște prieteni. M-am întors acasă nemulțumit de mine. Orice conversație mă deprimă. De ce oare?

Din fire, îmi place să afirm, nu-mi place să aduc argumente, iar ale altora îmi displac... Sunt făcut pentru monologul violent. Am oroare să mă „justific". M-aș sufoca într-un Parlament, în care m-aș simți precum acel scoțian, Hamilton, care, petrecându-și viața în Camera Comunelor, n-a rostit decât un singur discurs.

Într-o veche carte de psihiatrie, se face deosebirea între plictisul *dobândit* și cel *originar*.

Ei bine, al meu este originar. M-am născut cu el, ba mă precedă chiar.

M-am plictisit încă din pântecul mamei.

M. Arland îmi cere un articol pentru *N.R.F.* Voi scrie unul despre sinucidere (pornind de la recenta „discuție" telefonică cu E.). În fond, revin la tema din *Noaptea de la Talamanca*, rămasă în stadiul de proiect.

28 aprilie. Vreme de peste o lună am lucrat la o eventuală versiune englezească a lui Saint-Simon, împreună cu Marthiel Mathews. Proiectul s-a dovedit mai presus de puterile mele și, mai grav, foarte puțin rentabil. Imensă ușurare că l-am abandonat.

1 mai. Nimic nu mă scoate din sărite mai mult decât să citesc un filozof sau un critic care spune pe fiecare pagină că metoda lui e „revoluționară", că tot ce spune este important, că nu s-a mai spus înaintea lui etc., etc. De parcă cititorul n-ar fi în stare să-și dea și singur seama! Fără a mai pune la socoteală că o invenție de care ești prea *conștient* are ceva indecent. *Originalitatea* trebuie s-o simtă ceilalți, nu tu însuți.

Lectura — cea mai mare plăcere pasivă.

Biserica a comis în trecut atâtea crime că e inexplicabil cum de mai pot exista convertiri. Cum să te solidarizezi cu fărădelegile de care s-a făcut vinovată?

Dintre toate reflecțiile, cele mai inutile sunt cele ce privesc literatura. Critica e tot ce poate fi mai steril; mai bine să fii băcan decât să scrii despre *alții*.

O carte trebuie citită și apoi aruncată; e inutil să vorbești despre ea, s-o rezumi și să o comentezi. La ce bun să-i cântărești calitățile și defectele? Dacă e bună, o încorporezi substanței tale; dacă e rea, va fi fost cauza unei pierderi de timp. Atâta și nimic mai mult. De ce să reflectezi la nesfârșit la ce-ai citit?

Călugării care, în vremea lui Buddha, se foloseau de-un craniu drept vas pentru primit pomenile. Buddha le-a interzis să cerșească cu un craniu, din cauza fricii pe care le-o inspirau oamenilor.

Am terminat de citit *Reflecțiile asupra sinuciderii* ale Dnei de Staël. Foarte proastă carte. Eseul a fost publicat în 1814. În tinerețea ei, în lucrarea despre *Influența pasiunilor*, încercase o justificare a sinuciderii. Acum, dimpotrivă... Trebuie s-o fi scris spre sfârșitul lui 1811, căci consacră câteva pagini sinuciderii lui Kleist, pe care-l numește Dl Kleist „poet și ofițer merituos". Evident, comentează dubla sinucidere după gazete, fără să știe cine era Kleist. Ce acuzații grandilocvente însă împotriva femeii ce și-a abandonat fetița ca să urmeze în moarte un exaltat! De i s-ar fi prezis Dnei de Staël gloria lui Kleist, precum și faptul că într-o bună zi ea nu va fi nimic în comparație cu el, ce-ar fi gândit? Mâine-seară, mă duc să văd la Teatrul Națiunilor *Prințul de Homburg* în germană. M-a izbit coincidența asta citind-o pe doamna de la Coppet.

Urina de vacă era singurul leac de care călugării aveau voie să se folosească în primele comunități budiste. Și dacă te gândești, era legitim și normal. Când urmărești pacea lăuntrică, nu poți s-ajungi la ea decât dacă respingi tot ce o poate tulbura, adică tot ceea ce omul a adăugat simplității originare. A spori numărul de leacuri înseamnă să le devii sclav. Nu asta e calea către vindecare sau către izbăvire. Nimic nu ne dă în vileag mai bine decăderea ca spectacolul unei farmacii: tot ce vrei în materie de leacuri pentru orice beteșug, dar nimic pentru răul nostru esențial, pentru acela de care nici o intervenție omenească nu poate să ne lecuiască.

Îmi plac acei călugări care, în prima perioadă a budismului, foloseau un craniu drept vas pentru primit pomenile. Nimic nu îndeamnă la pace lăuntrică mai mult decât o face apropierea zilnică de simbolurile care-o neagă.

Înțelepciunea? Arta de a te detașa. Smintitul se aprinde, înțeleptul se detașează.

3 mai 1967. După ce am citit regulile pe care trebuie să le respecte călugărul budist (interdicția de a poseda ceva, afară de rasa monahală și de strachină), m-am dus la bancă să scot bani. Am profitat ca să-mi verific contul, modic, e drept, dar totuși cont. În vreme ce-l citeam, contrastul dintre lecturile și meditațiile mele, pe de o parte, și actul acesta josnic de negustor mărunt, mi s-a părut atât de inacceptabil că am roșit. Să fi comis o profanare, și tot n-aș fi fost mai scârbit de mine însumi. Dar, de fapt, chiar de o profanare mă făcusem vinovat.

Poate exista fericire în legarea de lume, dar beatitudinea apare doar acolo unde orice legătură a fost ruptă. Beatitudinea nu-i compatibilă cu această lume. Și tocmai această beatitudine o caută călugărul, pentru ea își sfărâmă el lanțurile și pentru ea se distruge.

Nu reușesc să accept indiferența mea față de mântuire. Nu cred că-i sinceră. Și totuși, imaginea ei o văd în toate cele:

marea, muntele, un fir de praf, acest caiet, acest creion — totul îmi poartă gândul către ea, totul o evocă, totul o oglindește, o ilustrează chiar.

Monahismul nu-i decât *codul* renunțării, o renunțare *dirijată*.

Amărăciunea — sentimentul cel mai puțin *spiritual* cu putință. Cu ea, suntem siguri că nu ne îndreptăm spre puritate, spre renunțare. Nu ne putem închipui un sfânt *amar*. E sentimentul *monden* prin excelență, expresia cea mai adecvată a acestei lumi, și a imposibilității absolute de-a fi de altundeva.

Iubesc tot ce se poate iubi pe acest pământ, și totuși gândurile mele sunt, unul după altul, sorbite de-o mânăstire invizibilă.

4 mai. La Jardin des Plantes, am privit îndelung un flamingo roz care mergea în sus și-n jos de-a lungul zidului prin cușca sa, parcurgând mereu, cu câțiva centimetri diferență, aceeași distanță, respectiv cel mult doi metri. Am început să strig, în speranța că țipetele mele îl vor face să-și schimbe locul, căci mișcarea aceea uniformă, agravată de eleganța pasului, mă scotea din minți. În ciuda intervenției mele, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, își continua mișcările de o monotonie insuportabilă, declanșând în mine o adevărată angoasă. În cele din urmă, văzând că nu mă ascultă, l-am *abandonat*.

Mariana Șora îmi telefonează în seara asta, pe la ora 22, dintr-o cafenea. E singură. Din păcate, am chef să lucrez. Îi dau întâlnire pe săptămâna viitoare. După încheierea convorbirii, mă cuprind remușcările. Să vii de atât de departe și să-ți găsești, după optsprezece ani, vechii prieteni inaccesibili. Dacă am fi cu adevărat omenoși, n-am avea la Paris nici o clipă pentru noi înșine. E totuși neplăcut să constați că nu-ți poți păstra singurătatea decât prin duritate, ba chiar grosolănie.

5 mai. M-am trezit cu anxietate, o anxietate ca să zic așa *obiectivă*, adică aveam impresia că *starea* mea vine din afară,

că e starea lucrurilor, că sunt contaminat de ele, că mi-au transmis tremurul lor, neliniștea lor profundă, așteptarea crispată, pe scurt, teroarea lor.

Să ataci, fie și numai din plăcerea de a ataca, înseamnă să dovedești că ai convingeri, să arăți că crezi în ceva, fie și numai în plăcerea cu pricina.

6 mai. Ieri, vizită a lui J. R., o berlineză foarte agreabilă. Am vorbit de toate și nimic, vreme de *cinci* ceasuri!

Orice obicei e un viciu. Iar viciul nu e decât un obicei suprem.

J. P. S. scrie despre moarte în *N.R.F.*: „nonvaloarea cea mai absolută". Expresia e falsă atât în conținut cât și în formă. Nu se poate spune „cea mai absolută"; e ca și cum ai spune: „cel mai infinit". Cât despre moarte ca „nonvaloare", e o pură absurditate.

Vorbesc până la istovire din cauza nervozității și-i împiedic pe ceilalți să vorbească pentru a nu fi silit să-mi plâng de milă ori să explodez.

Sunt vorbăreț la băutură. De aici scârba de mine însumi ce urmează libațiilor.

Nevoie de plâns, întreaga zi, fără urmă de lacrimă.

Am oroare să dezvolt, să explic, să comentez, să *susțin*, am oroare de tot ce amintește de filozofie, deci de profesor.

Filozofia: gând *lățit* (cum se spune despre o balegă că se lățește, se întinde). Nu-mi place decât gândul concentrat, prins într-o formulă *fulgerătoare*.

J. P. S. — cum de poate un om atât de înzestrat să creadă în atâtea lucruri? Și cum de poate să alerge după succes când opera lui e încheiată, căci ceea ce-i adaugă nu face decât să-i scadă din valoare?

E ca și cum aș fi fost parașutat între două idiomuri: pe care să-l aleg? Stau încă în cumpănă, fiindcă nici unul nu răspunde pe deplin capriciilor din adâncul meu.

Înfăptuim cu toții contrariul a ceea ce voiam să facem. Aceasta e cheia destinului nostru și totodată o lege a istoriei. Hitler, care a ajuns în toate la contrariul a ceea ce își propusese, ar putea fi foarte bine simbolul omului în general.

E absolut cu neputință să spui către ce tinde umanitatea; în fiecare clipă ea este depășită de ceea ce zămislește; e mereu o surpriză pentru ea însăși. Hegel i-a priceput cel mai puțin esența. Istoria e cu totul altceva decât și-a închipuit el că este.

Câteodată îmi spun: adevărul rezidă în plictis
sau
Plictisul este adevărul însuși.
Iată ce înțeleg prin asta:
Plictisul nu intră în *complicitate* cu nimic, nici nu se lasă amăgit. El rezultă din distanța pe care ne-o luăm față de toate lucrurile, din vidul intrinsec al tuturor lucrurilor, pe care-l resimțim ca pe un rău deopotrivă subiectiv și obiectiv. În lucrarea lui nu intră așadar nici un soi de iluzie; îndeplinește condițiile unei cercetări. Plictisul este o *investigație.*

Nefericiții sunt oamenii cei mai egoiști fiindcă, într-o măsură mult mai mare decât fericiții, nu se pot gândi decât la ei înșiși. Sunt absorbiți în întregime de propria nefericire căreia îi sacrifică tot restul. Doar când nefericirea lor mai scade sunt capabili să și-o închipuie pe a altora și s-o împărtășească. Generozitatea nu e, cum se crede, caracteristica celor care suferă; poate fi câteodată a celor care-au suferit. Nici asta nu e sigur însă.

Nu toată lumea are șansa unei nenorociri aparte.

10 mai. Aștept o prietenă din copilărie, Rica B. — pe care n-am văzut-o de cel puțin treizeci și cinci de ani. Cum voi reacționa?

În tinerețea mea, în România, tulburările mintale, insomnia, ciudățeniile, melancolia, geniul și chiar talentul, oricât de neînsemnat — erau explicate invariabil fie prin masturbație, fie prin sifilis. La vremea respectivă, era la fel de lesne să fii bolnav ca și să fii psihiatru. Nici unii, nici ceilalți nu se luau prea în serios. Era vremea de aur, *dulcea epocă* a detracaților.

16 mai. A. G., ziarist oficial, ins fără nici o cultură, îmi dă un telefon; îl întreb ce mai face, îmi spune că se agită de dimineața până seara, pentru a sfârși cândva, îmi precizează, între patru scânduri.

Sentimentul zădărniciei universale, al inutilității flagrante a tuturor lucrurilor e într-adevăr un sentiment *național*, pe care-l împărtășesc cu toți compatrioții mei.

Vizite, vizite. Sunt desființat, vampirizat. Ar trebui să renunț la telefon sau să plec din Paris. — Compatrioții mă trag îndărăt, mă duc înapoi către origini, către toate lucrurile cărora le-am întors mereu spatele. Nu mai vreau să-mi amintesc de nimic. La naiba cu trecutul, cu copilăria mea și cu tot restul! — Nu scapi de lucrurile de care-ai vrut să fugi. Sunt urmărit de strigoii, insuficient exorcizați, ai primilor mei ani.

Deodată, mi-a venit în minte N. Herescu, mort acum câțiva ani, și i-am văzut craniul complet descărnat. Un prieten în stadiul de schelet. Viziune aproape insuportabilă. Dacă oamenii se zbuciumă și își îndreaptă gândurile spre viitorul *imediat*, e tocmai ca să nu aibă viziunea în cauză. Nimic nu e mai rău pentru cel care vrea să trăiască decât să aprofundeze anumite lucruri. Nu-i bine să-ți împingi gândul *dincolo* de carne.

H. M. — total absorbit de *ideea* operei sale, până într-atât că nu se mai poate gândi la altceva. Să devii sclavul propriilor tale cărți! Fiecare e pedepsit pentru opera pe care a comis-o.

Toate necazurile pe care le suferi în viață trebuie socotite o pedeapsă pentru clipele de nepăsare când nu ne gândeam că alții suferă și mor.

Mi se spune că soră-mea fuma *o sută* de țigări pe zi!

Cine vrea să *lase* o operă, oricine ar fi el, n-a înțeles nimic. Trebuie să învățăm să ne desprindem de ceea ce facem. Trebuie mai cu seamă să renunțăm să avem un nume, ba chiar să purtăm unul. Să mori necunoscut, poate că asta înseamnă *har*.

12 mai. Toate angajamentele pe care mi le iau se prefac inevitabil în coșmaruri, cu atât mai mult cu cât n-am destulă tărie de caracter ca să nu le respect.

Din punct de vedere literar, o eroare insolită face mai mult decât un adevăr cunoscut, verificat, banal. Din punct de vedere spiritual, lucrurile stau exact pe dos.
Insolitul nu are nici o valoare pe plan spiritual. Contează numai *profunzimea*, gradul de aprofundare a unei experiențe.

Cocktail la o tânără japoneză. Ar trebui învățat surâsul *nipon*. Restul este accesoriu.

Maria Stuart și Lady Macbeth.

De când m-am *consacrat* în întregime prozei, nu-l mai citesc pe Shakespeare.

Deunăzi, la familia Collin, spuneam că toți românii sunt niște impostori. Mounir Hafez mă întreabă: „Vă socotiți și dumneavoastră unul?" — „Într-un sens, da", i-am răspuns, fără să-mi pot preciza gândul. Aș fi vrut să-i spun că impos-

tor e orice om care, din exces de luciditate sau din alt motiv, nu e în stare să se identifice cu ceva. În mintea mea, impostor nu este acela care, în chip deliberat, se dă drept ceea ce nu e, ci acela care nu poate coincide cu nimic, care păstrează o prea mare distanță față de tot ce face ca să mai poată încarna o atitudine sau o idee. E omul simulacrelor, nu atât în chip voit, cât fatal. Se cuvine adăugat că, în limbaj curent, nu asta se înțelege prin impostură, care înseamnă întotdeauna voință de a înșela.

Rusalii

Mă gândesc la tinerețea mea, la atâta frenezie cheltuită în zadar — și la toate articolele în care am pus tot ce era mai bun în mine, risipite în ziare cărora le-am uitat până și numele.

Înțeleg să scrii despre Dumnezeu, dar nu despre un scriitor!

Ideea infernului este una dintre acele idei care fac cea mai mare cinste religiilor care au zămislit-o, iar ceea ce răscumpără creștinismul în ochii mei e insistența cu care vorbește despre el.

Mi-e ciudă că n-am darul renunțării, singurul cu care ne putem împăuna în chip legitim. Numai că o renunțare cu care te mândrești nu mai e renunțare.

Să ne lăsăm în mila Domnului. Orice e preferabil milei de tine însuți.

Rusalii. Ora 2 noaptea.

Cum de m-am putut lăsa subjugat de ceilalți? De vreme ce n-am știut să-mi apăr singurătatea, merit ce mi se-ntâmplă.

15 mai. Senzație de om bătut, zdrobit, răstignit. — Creier *bolnav*: certitudine care nu reușește să mă scoată din minți, atâta e de veche.

„Când, după mulți ani, revezi o persoană pe care-ai cunoscut-o, primul lucru ce-ți vine aproape întotdeauna în minte e că o mare nenorocire s-a abătut peste ea." (Leopardi)

De doi sau trei ani, de când îmi revăd prietenii din copilărie, verific cu fiecare întâlnire temeinicia acestei observații.

De câțiva ani observ la mine eclipse de memorie, o lamentabilă incapacitate de a mă concentra, semne evidente ale unui ramolisment cerebral. Ah, cât urăsc arterele astea!

16 mai. Cină la G., despre care cel mai nevinovat lucru care se poate spune este că e total lipsit de scrupule, așa cum o dovedește viața lui. Toată seara și-a petrecut-o rostind fără-ncetare judecăți morale despre unul și altul, neadmițând în nici o privință nici cea mai măruntă concesie. Parcă aveai în față un erou ibsenian. A arătat aceeași intransigență chiar și față de prietenii lui: dacă e să-l crezi, aproape toți sunt niște ticăloși.

Să n-ai încredere în oamenii intransigenți, și mai cu seamă în cei care se erijează în justițiari.

Stilul *trist* — gen M. Blanchot. Gândire lunecoasă, proză perfectă și lipsită de culoare.

Sunt întrebat: „Lucrați?" — „Da, la un articol despre sinucidere." — Răspunsul meu le taie oamenilor cheful de a afla mai multe.

18 mai. Cred cu toată tăria că dacă am rezistat până acum, e pentru că fiecărei tristeți care m-a copleșit i-am opus o tristețe și mai mare, ca s-o neutralizez, s-o îmblânzesc, așa că, deznădăjduit fiind, am încercat să-mi sporesc deznădejdea; — ca să nu mă doboare prima deznădejde, mi-am impus o a doua, mai puternică. E politica salutară a nenorocirii maxime — salutară pentru mine, în orice caz. Este o metodă greu de aplicat, dar e singura pentru cei ce se văd asaltați aproape zilnic de crize de descurajare.

În infern, aș cere, ca să mă adaptez, să fiu purtat dintr-un cerc în altul, iar numărul lor să fie sporit la nesfârșit: câte unul pentru fiecare zi, cu tot soiul de noi cazne.

Despre imposibilitatea *asimilării* de către un occidental a doctrinelor orientale. Mărturia unui catolic care spune că n-a întâlnit în India nici un european care să nu fie orgolios, plin de el, incapabil să renunțe la propria personalitate. Un hindus i-ar fi spus că acești căutători de înțelepciune ar trebui trimiși să îngrijească leproși vreme de un an.

Nu-i nimic de făcut: nu putem acționa decât *uitând* că aparențele sunt aparențe, decât luându-le drept realitate. Altminteri... cădem în contemplație.

Dacă lumea *aceasta* este goală, *cealaltă* nu e mai puțin. Mântuirea e găunoasă dacă pierzania e socotită și ea astfel.

Neantul nu are, pentru budism (la drept vorbind pentru Orient în general), „conotația" oarecum sinistră pe care o are pentru noi. Se confundă cu o experiență-limită a luminii sau, dacă vreți, e-o stare de eternă absență luminoasă, de vid care radiază; — e ființa care și-a biruit toate proprietățile, o neființă în chip suprem pozitivă, de vreme ce împarte o fericire lipsită de materie, de substrat, lipsită de orice reazem în vreuna dintre lumi.

20 mai. Ne face bine să scriem despre sinucidere, sau mai degrabă să ne gândim că o să scriem. Nu există subiect mai *odihnitor*! Reflecția la actul sinuciderii ne face aproape tot atât de liberi ca actul însuși. Cel ce se sinucide în gând (arta de a te sinucide în gând) încetează să mai fie sclav.

22 mai. Duminică, în regiunea Boutigny. Râul Essonne — m-am convins încă o dată de asta — este cel mai poetic râu din împrejurimile Parisului.

24 mai. Ieri am bătut o groază de magazine cu Jerry Bauer, ca să cumpărăm niște cercei...
La miezul nopții, criză de furie și palpitații.

Am trei preferințe comune cu Henri Michaux: Angela de Foligno, marchiza de Brinvilliers, Saint-Simon.

Criză de răutate vecină cu nebunia. Aș vrea să distrug totul, ba chiar să-mi urmăresc dușmanii răposați în mormânt.

Am căutat absolutul — nu-i nici o îndoială. Și cu cât îl căutam, cu atât, de ciudă că nu-l pot găsi, mă înfundam mai tare în îndoială.

(E straniu că pun această căutare la trecut, căci ea continuă în exact aceleași condiții ca înainte.)

I-am telefonat adineauri editorului meu. În două servicii diferite, nu mi se cunoștea numele. M-am simțit jignit, apoi mi s-a făcut rușine că m-am simțit jignit. Ce *mici* putem să fim!

Recitit câteva pagini din sfântul Augustin. Ce patimă! Povestea convertirii sale.

Drama noastră: trăim într-o epocă în care nu mai avem la ce să ne convertim.

(Ar trebui mai degrabă să ne bucurăm. Nu-i mai puțin adevărat că orice relatare a unei convertiri are ceva exaltant și îndeamnă la o *mutație*.)

A scrie o carte, a o publica înseamnă să-i fii sclav. Căci orice carte este un *lanț* care ne leagă de lume, un lanț pe care ni l-am făurit singuri. Un „autor" nu va ajunge niciodată la descătușarea deplină: în tot ce ține de absolut, va fi doar un veleitar.

Un rabin hasidic, care plănuise o carte dar nu era sigur că o va putea scrie doar pentru bucuria Creatorului, a preferat, nesigur fiind, să renunțe la ea.

29 mai. Vegheat timp de mai multe ore. În liniștea nopții, oamenii par să nu existe. Te crezi — și chiar *ești* — singur pe pământ.

Singurul lucru ce mi-ar putea aduce alinare ar fi să atac violent pe unul sau pe altul. Numai că această descărcare nu-mi mai e îngăduită: ar fi o dezmințire a tot ce gândesc și propovăduiesc. Să mă țin deoparte a devenit într-adevăr regula mea de comportare, o chestiune de onoare intelectuală.

Îmi vine din ce în ce mai greu să scriu, m-am săturat de această veșnică răfuială cu viața...

În loc să scriu, îi vorbesc de rău pe toți aceia care scriu. Asta înseamnă să fii ratat. Îmi amintesc de un pictor, într-un sat din Perche, care mâzgălea pereții restaurantelor (peisaje oribile cu iazuri etc.) și care-și bârfea toți colegii, începând cu Picasso, pe care-l numea „Pique-assiette"[1]!

Acreala nu e acceptabilă decât la nivel speculativ, în starea de pură abstracție: venin *decantat*.

Promisesem acum câteva luni să dau un text în iunie. Când am promis, mi s-a părut că termenul e atât de îndepărtat că nu va veni niciodată. Scadența însă, iat-o. Așa se arată, pesemne, dintre toate clipele, și clipa morții.

Mi-e groază de peltea, nu-mi place să descriu un proces, ci să prezint un rezultat. Ceea ce mă interesează este *deznodământul* unui gând. De aici gustul meu pentru moraliști și pentru scriitorii „sterili".

Mai repede ne săturăm de un admirator decât de un dușman. Fiindcă dușmanul este aproape întotdeauna egalul nostru, iar câteodată ne depășește chiar, în vreme ce admiratorul ne este neapărat inferior. De altminteri, nu se așază el pe o poziție de inferioritate când ne blagoslovește cu un piedestal?

[1] *Pique-assiette*, în franceză, linge-blide, parazit. *(N.t.)*

S-a observat cu îndreptățire că, pe plan religios, evreii nu erau reformatori ci doar inovatori. Fideli, așadar, Legii în litera și în spiritul ei, tradiționaliști înrăiți.

Și-au scos pârleala pe plan politic: aici sunt mai mult decât reformatori — sunt revoluționari.

2 iunie. Discuție la telefon cu E. I. despre perspectivele statului Israel, de a cărui viabilitate mă îndoiesc după recentele evenimente. „Trebuie făcut totul, dar nu-i nimic de făcut", îi spun, de vreme ce la mijloc există un „blestem"[1].

5 iunie. Prin 1919 (aveam opt ani), la Rășinari, dormeam în odaia părinților mei. Seara, tata îi citea adesea mamei, cu voce tare, câte o carte. Odată am fost izbit în chip deosebit de niște lucruri nu tocmai în regulă. Era vorba despre un călugăr rus care făcea năzbâtii cu niște călugărițe într-o mânăstire. Dar în memoria mea s-a întipărit mai cu seamă un amănunt. Anume acela în care tatăl lui Rasputin, aflat pe patul de moarte la Pokrovskoie, i-a spus fiului său: „Du-te la Moscova, cucerește orașul, nu da înapoi de la nimic și nu-ți face scrupule, *pentru că Dumnezeu e-un porc de câine.*" Fraza aceasta citită de tatăl meu, care era preot, m-a răscolit — *și m-a eliberat*. Nu mai trebuie să adaug că de obicei dormeam în timpul acestor lecturi; în seara aceea însă demonul m-a ținut treaz. Cred că n-am închis ochii toată noaptea. Dacă părinții mei și-ar fi închipuit că stau cu urechile ciulite!

Dacă cea mai mare satisfacție pe care o putem atinge derivă din monologul cu noi înșine în singurătate, forma supremă de „realizare" este viața de pustnic.

Celălalt: cineva care mă împiedică să fiu *eu*.

---

[1] Între 5 și 10 iunie a avut loc Războiul de șase zile între Israel și statele arabe. (*N.t.*)

Când suntem singuri, suntem *nelimitați*, suntem aidoma lui Dumnezeu. De cum apare cineva, ne izbim de o *limită*, și în scurtă vreme nu mai suntem nimic, abia un lucru oarecare.

6 iunie. Studiul nr. 12 de Chopin, scris la Stuttgart în 1831, când a aflat de căderea Varșoviei.

Moartea lui André Thérive. I-am citit *Clotilde de Vaux* de trei ori.

Totul se duce pe apa sâmbetei la oameni, afară de privire și de glas: fără ele, n-am mai putea recunoaște pe nimeni după treizeci de ani.

8 iunie. Funeraliile lui Thérive. De neînchipuit priveliștea unui spirit atât de viu și de ironic, între patru scânduri. În biserica arhiplină, priveam la toate acele cadavre verticale... Și preotul, cu gesturile lui de farmacist care prepară o poțiune.

9 iunie. Sunt invadat de compatrioții mei. Azi-dimineață, a venit un prieten de acolo. Nu l-am văzut din 1937. Nu m-am putut stăpâni să-i spun: „De ce veniți toți la Paris? Mergeți să vizitați provincia, sau Italia. La Paris nu e nimic de văzut."

Vorbitul în românește e pentru mine o catastrofă lingvistică. Am rupt contactul cu limba asta, am luptat contra ei și am încercat — cu oarece succes — să destram toate firele ce mă legau afectiv de ea. Toate progresele pe care am reușit să le fac în franceză se datorează desprinderii mele de limba română. Acuma se răzbună însă, vrea să compromită tot ce-am dobândit, tot ce-am câștigat.

...Partea rea cu vizitele astea este că, evocând întâmplări de demult, mă las copleșit de amintiri care capătă o asemenea forță că mă distrag, prin stăruință, de la preocupările mele. Nu am ce face cu trecutul meu, nu văd cum l-aș putea fructifica intelectual, nici literar de altfel: nu-mi slujește la nimic, mă *stinghерește* doar. Și mă va stingheri din ce în ce mai mult, fiindcă-și afirmă tot mai apăsat dreptul la viață,

la o *nouă* viață mai degrabă. Totul vine, vai, în ajutorul lui! — în primul rând îmbătrânirea mea precoce, cu această trezire a memoriei *dintâi*.

Găsesc că-i foarte justă observația unui moralist potrivit căruia speranța este un *instinct*.

13 iunie. M-am sculat prost dispus. Din fericire, mi-a venit o scrisoare din străinătate, măgulitoare cât cuprinde, aproape în întregime falsă, care m-a remontat pe dată. Știam bine că laudele ce mi se aduceau în ea n-aveau nici un temei; și ce dacă, picau la țanc: nu le puteam refuza, aveam nevoie de ele. Degeaba ne păzim de lingușire, ea acționează, își urmează cursul, răspunde, în cazul fiecăruia, unei necesități.

Aseară, vizita unui prieten din Sibiu, pe care nu l-am mai văzut de vreo treizeci de ani. Impresie catastrofală. Pe vremuri era un trăsnit simpatic, ridicol, agreabil; a devenit maniac, grotesc, penibil. A înșirat nimicuri toată seara. Cu neputință să scot de la el ceva cât de cât important sau măcar precis, despre el sau despre alții. A adus cu el conserve și pesmeți, și-mi spune că nu cheltuie decât *un* franc pe zi pentru mâncare: cafeaua pe care o bea în fiecare seară. În cele trei ore cât a stat la mine, a făcut socoteli: cum să meargă în cutare loc fără să cheltuie mai mult decât cutare sumă etc., etc. M-a făcut să mă gândesc la personajele din *Suflete moarte*. Cu toate astea, e medic, a citit destule cărți (biblioteca lui din Sibiu era remarcabilă), e primul psihanalist (la drept vorbind singurul) din România. Degeaba, aveam în față o larvă. După plecarea lui, m-a copleșit urâtul și mi-am jurat să nu mă mai întorc în țara mea. N-aș putea suporta să iau în piept decepțiile la rând. O asemenea experiență va fi avut măcar meritul de a mă fi lecuit de orice *home sickness*[1].

Contactul cu un subom are întotdeauna ceva fecund. Ce ocazie mai bună de a întrevedea viitorul omului însuși!

[1] Dor de casă (în engleză, în original). (*N.t.*)

„O tulburare de memorie pe Acropole" de Freud. Este de necrezut măsura în care tot ce a conceput omul acesta ține de divagație. De divagația abilă. O ușurință în formularea de ipoteze împinsă până la delir. Se lansează în orice explicație; cu cât e mai neverosimilă, cu atât seducția e mai puternică. Arbitrariu și aventură deghizate în știință. Voga psihanalizei o evocă pe cea a mesmerismului, a fiziognomoniei (Lavater), a magnetismului animal etc. Avem nevoie să explicăm totul dintr-un punct de vedere extrem de mărginit, să ridicăm la rang de principiu universal o găselniță sau o marotă. Mania filozofică este funestă Adevărului.

Vizita unui inspector de la Alocații familiale. Mi se percepe impozit ca să contribui la mersul acestei instituții. Să-ți vină să înnebunești.

Orice reprezentant al unei autorități îmi inspiră o teroare insurmontabilă.

Ultimul pieton. Așa îmi apar mie însumi.

Scepticismul meu e masca neurasteniei mele.

Nimic nu e mai viu și mai demn de dispreț ca mânia.

Eșecul atrage după sine alt eșec — e o lege pe care o verific în fiecare zi pe propria-mi piele. Orice înfrângere provoacă o avalanșă.

Ce vreau cu adevărat este să mă pronunț asupra câtorva subiecte și să mă limitez la ele. Am oroare de oameni ca Sartre care vor să-și lase amprenta pretutindeni. Să ne punem stavile, să respingem funesta tendință către expansiune, să fim *mai puțin* decât suntem în chip firesc, să încetăm să ne umflăm. Adevărul stă în restrângere. Este ceea ce altădată se numea *gust*.

„Dacă Dumnezeu te vrea firav la trup, cine ești tu să te arăți supărat pe vrerea Lui?"

Hotărât lucru, Părinții Deșertului aveau răspuns la toate.

Cuiva care mă întreabă de ce nu mă întorc în țara mea:
— Din cei pe care i-am cunoscut, unii au murit, cât despre ceilalți, cu ei lucrurile stau *mai rău*.

3 iulie. O săptămână la Dieppe. De la Berneval, plimbare pe faleză până la Pleny. Cărare „spăimoasă" (cum spun țăranii). Unul din spectacolele cele mai frumoase din câte am văzut vreodată.

Contrazicându-l pe Baudelaire, trebuie remarcat că civilizația nu face decât să *accentueze* urmele păcatului originar.

7 iulie. Orice *prezent* e deja mort. Viu este numai viitorul. Lucru atât de adevărat, că nu poți acționa decât dacă uiți ziua de azi și nu te mai gândești decât la cea de mâine. Remușcarea, întoarsă spre trecut, e marele dușman al faptei.
Taina acestei lumi, miracolul aș spune, nu e speranța, ci *posibilitatea* de a spera. Viața se epuizează în această posibilitate, viața *este* această posibilitate însăși.

Cu cât sunt mai prejos de ce-aș fi vrut să fiu!
Pe de altă parte, dacă am înțeles anumite lucruri, e tocmai în virtutea acestui eșec.

Îi explicam astăzi lui Piotr Rawicz[1] că politica mea e cea a melcului: mă ascund, mă retrag, nu mă *arăt* decât ocazional. Îmi răspunde că nu-i așa de simplu, că totuși lumea te solicită. Cad de acord. „Sunt un melc *prefăcut*", îi spun.

Îl aștept pe Ion Frunzetti. Trei sferturi de oră întârziere, și încă n-a sosit. Pentru faptul că nu au simțul timpului, îmi felicit compatrioții *în abstract*. Când însă este de vorba despre o întâlnire, e altceva.

---

[1] V. *supra*, p. 31, n. 1.

E de la sine înțeles că punctualitatea nu poate însemna nimic în ochii celui care trăiește într-o durată indiferentă, într-un soi de eternitate... cotidiană. Numai că, în condițiile astea, trebuie să rămâi acasă, nu să mergi în țări unde contează fiecare clipă.

N'a fost să fie[1] — *It wasn't to be.*
Cu neputință de găsit o traducere franțuzească satisfăcătoare.

Chagall îi oferă o pânză lui Jean Wahl. Unul dintre copiii acestuia, în vârstă de zece ani, pictor *când îi cășunează*, se apucă să retușeze opera maestrului. Se pare că avea imperfecțiuni!

11 iulie. Aseară, am vorbit de la ora 21 până la 3 noaptea.

12 iulie. Vizită la abatorul de la Villette. Taurii care nu vor să intre la măcelărit, care simt fără îndoială după miros ce îi așteaptă și care sunt împinși din spate. În clipa când să intre, unul dintre ei a scos un muget sfâșietor. Altul avea în priviri expresia unei angoase cumplite, molipsitoare.
Se spune: le e teamă fiindcă văd. Nu, le e teamă înainte să vadă, afară. Probabil din pricina mirosului.
Abatorul israelit — cel mai crud. Cel puțin cinci minute de agonie. Și pe urmă, hahamul cu cuțitul în mână gata să taie jugulara, ce spectacol odios!
În tot timpul cât m-am aflat la abator, m-am gândit la lagărele de concentrare. Auschwitzul animalelor.

Sunt treizeci de grade în odaia mea. Ascult Chopin, foarte potrivit cu canicula.

13 iulie — Am petrecut ieri peste șapte ore cu Ion Frunzetti. La un moment dat, spunându-i că trebuie să fie prudent

[1] În românește, în original. (*N.t.*)

și să nu povestească lucruri care ar putea să-l compromită, mi-a spus că nu se teme, că nu are de ce să-i fie frică, pentru cât i-a mai rămas de trăit, două–trei luni cel mult... și atunci, la uimirea mea în fața acestor vorbe, mi-a spus că suferă de o boală fatală a măduvei spinării, că i-a spus-o un medic, neștiind că radiografia e a lui... mi-a fost cu neputință să-i spun ceva, fiindcă nu era nimic de spus. Iar conversația a continuat de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Era cea mai bună soluție.

Dacă voi deveni vreodată nebun, voi fi nebun de legat.

17 iulie. Vacanța mea va fi „în întregime" consacrată eseului despre sinucidere. O obsesie devenită „datorie" are și partea ei bună: nu-mi lasă răgazul să mă plictisesc. Câștig pe toată linia.

Ascultând Händel — Știu că muzica mă atinge cu adevărat atunci când, grație ei, a muri nu mai înseamnă nimic pentru mine, pentru că nu mai pot muri, pentru că mă aflu pentru totdeauna mai presus de moarte. Miracolul acesta doar muzica îl săvârșește și, poate, orice formă de extaz.

De la 18 la 28 iulie, la Cré, la familia Nemo. Ședere de neuitat în cea mai desăvârșită casă în care-am stat vreodată.

29 iulie. Nervozitate extraordinară. Îmi tremură mâna. Nu pot să scriu nimic, nici măcar o reclamație.
Un strop de detașare, e tot ce îndrăznesc să mai sper. Sunt un cadavru care tremură.

Ceea ce m-a uimit întotdeauna e că există ființe care mizează pe mine, care se încăpățânează să creadă că nu le voi dezamăgi. Eu le dezamăgesc însă, căci sunt *dezamăgitorul* prin excelență, și aș spune prin profesie.

Zece zile de grădinărit. Oricum, mai bune decât zece de bibliotecă. Între datul cu sapa și cititul prin terfeloage, alegerea mea e făcută. În plus, prefer să mânuiesc o sapă decât un condei.

Gândurile mele s-au învârtit mereu în jurul sinuciderii. N-au putut niciodată să *se așeze* în viață.

30 iulie. Am senzația *clară* că totul este ireal. Nu-i vorba aici de o impresie, ci de o certitudine. Aceeași conștiință a jocului universal, a sarabandei aparențelor.

Un canonic englez foarte cunoscut a lansat de curând, la un congres pe nu știu ce temă, că Isus trebuie să fi fost pederast, fiindcă la vârsta lui ar fi trebuit să fie însurat potrivit obiceiului din vremea sa; în plus, se înconjura mai ales de bărbați...

Se află aici esența Angliei din zilele noastre. O țară în care homosexualitatea este problema dominantă și aproape unică.

Paris — 25 august. Ora 1 noaptea. Săptămână *extraordinară* la Londra, a cărei sinistră poezie îmi place. Acolo m-aș fi putut *realiza*, dacă există un loc în care să mă fi putut realiza.

28 august. Poate că nu sunt un spirit religios, dar numai un spirit religios mă poate înțelege.

(Citind un manuscris al lui George Bălan despre cărțile mele românești.)

Ca să găsească în sfârșit un pic de echilibru, și-a zburat creierii.

În obsesia sinuciderii, atașamentul față de viață rivalizează cu rușinea de a fi viu; predomină însă rușinea.

17 septembrie. O săptămână de mers pe jos prin regiunea Lot și prin Corrèze. Creysse, Carrenac. La Roche-Canillac, pe poarta de intrare în cimitir:

„Am fost ceea ce voi sunteți
Veți fi ceea ce suntem."

Inscripția asta idioată și adevărată mi-a stricat vacanța. Cu toate astea, rezumă toate obsesiile mele, tot ce gândesc în fiecare clipă.

Dacă n-aș crede în autenticitatea obsesiilor mele, m-aș socoti cel mai mare impostor din câți au fost vreodată.

23 septembrie. Secretul meu? O dragoste *morbidă* de viață. (La terminarea textului meu „întâlniri cu sinuciderea".)

Am visat că eram condamnat la un an de închisoare. Pușcăria mi se părea insuportabilă. Fiecare clipă era un supliciu. Ce nefericit, îmi spuneam. Deodată, m-am gândit că soră-mea a făcut patru ani de închisoare, iar fratele meu șapte! De rușine, m-am trezit pe dată.

La 19 august la British Museum. Mumiile. Mumia unei cântărețe. Portretul ei. Ochii *veseli*. Veseli de trei mii de ani. *Unghiile* care îi străpung bandajele, să-ți pierzi mințile, nu alta.

Viața poate avea o anumită semnificație, dar nu și însemnătate.

Lucrurile nu au însemnătate decât în raport cu *prezentul*; de îndată ce nu mai aparțin decât trecutului, capătă irealitatea deplină a revolutului. Binele și răul sunt și ele categorii ale prezentului. Adevărata crimă este crima recentă; când evoci una săvârșită cu multă vreme în urmă, ar fi ridicol să emiți despre ea o judecată morală. Cu trecerea timpului, nimic nu mai este nici bun, nici rău. Iată de ce istoricul care ia atitudine, care se pretează să judece trecutul reacționează ca un polemist: face ziaristică *într-un alt veac*.

Nimic din ceea ce posed nu-mi aparține propriu-zis — iată ce-ar trebui să repetăm fără încetare; iar dacă ne-am pătrunde de aceste vorbe cu adevărat, n-am mai avea vise urâte.

A avea — cuvânt blestemat, izvor de chinuri și neliniște. Viața *mea*! Cum se poate spune: viața *mea*? Ar trebui să putem spune: „Totul îmi aparține, afară de viață."

23 septembrie 1967. Ascultat discuri cu Șaliapin: balade populare rusești și câteva piese religioase.

Mi-a deșteptat întreaga *pasiune* pentru Rusia.

28 septembrie. La țară, pe lângă Saint-Sulpice-de-Favières, o potârniche rănită se târa pe câmp. Nu putea să-și ia zborul. Un vânător, un ucigaș mai degrabă, trebuie s-o fi doborât duminica trecută. Mi-a făcut mai rău decât dacă aș fi văzut un om în aceeași stare, incapabil să meargă.

30 septembrie

Oliver Brachfeld a murit la 2 septembrie la *Quito*, Ecuador. Când te gândești că-l vedeam zilnic în 1938–39. Era epoca *La Source* — când mă întâlneam de *3* ori pe zi, cu el și cu Maria.

Anii petrecuți împreună sunt aboliți acum de moartea lui.

Rareori am întâlnit un om ca el, total incapabil de răutate! Ce farmec avea! Și cum știa să-și facă uitată urâțenia! Să poată vorbi, e tot ce își dorea. Vanitatea lui era copilărească, superficială, ridicolă și, prin urmare, defel supărătoare. De numele lui se leagă începutul șederii mele la Paris și toată perioada de dinaintea războiului din Cartierul latin.

Douăsprezece și jumătate noaptea.

Deznădejde fără seamăn. Spaima și dorința totodată de a muri *imediat*.

Să fie oare cu putință ca în fărâma asta de carne, de sânge și de suflet să se cuibărească atâtea suferințe și atâta zbucium?

Lucrul cel mai necesar și mai greu de închipuit este ca un zeu să se îndure de noi.

1 octombrie. Aseară, cină cu E. I. — Mâncarea mi-a căzut greu. Neputând să dorm, mă scol pe la 6 și mă plimb. Cerul era de o frumusețe extraordinară: de un albastru serafic, cu o Lună pe măsură. Chiar dacă totul ar fi vulgar, lumina zorilor nu poate fi. Ar trebui s-o privim zilnic ca să redevenim puri...

Deplasările mele din timpul verii. La Londra, prin muzee, prin castele (Windsor) — călcând mereu pe morminte (Westminster)... sau la țară, în Franța, în Corrèze, trecând prin sate cu cimitirele lor la vedere. Pretutindeni chemarea la ordine, la *realitate*.

„Neantul" are o conotație funebră în Occident. Nu e un stimulent pentru mântuire: este o piedică în calea ei.

La fel, tot ce *eliberează* poartă aici un semn negativ. Libertatea înseamnă *deposedare*, neapartenență voită, dorită, cultivată.

Oliver, dragul de el, a devenit indiferent. Nimic din tot ce ne privește nu-l mai privește.

Când te gândești că omenirea e alcătuită doar din morți, căci ce altceva sunt viii decât morți viitori!

Sarcasmul e mai puțin adânc ca mila, dar conține mai mult adevăr; cu el te simți mai *sigur*; e singura tonalitate pe care ar trebui s-o folosim când vorbim despre „viață".

Fără conștiința nefericirii, aș fi cel mai mare impostor din câți există.

(Impostura se manifestă acolo unde excesul de luciditate nu e însoțit de conștiința nefericirii.)

3 octombrie. *Gloom*. Deznădejde mortală. Tot ce recitesc, tot ce aud sau văd mă cufundă în melancolie, mă macină, mă azvârle în beznă.

(L-am întâlnit pe X., negustor de tablouri, revenit din Cuba, despre care vorbește ca de un paradis. Dacă stai să-l asculți, Che Guevara e cel mai mare critic de artă de azi.)

Mi-am terminat articolul despre sinucidere. Mi-e absolut cu neputință să știu câte parale face. Am mari îndoieli în ce-l privește și nu îndrăznesc să-l predau. Și totuși, trebuie, i l-am promis lui Marcel Arland.

Homer folosește în mai multe rânduri expresia: *a se bucura de propria durere* (în rugămintea lui Priam către Ahile între altele), acest simțământ atât de modern.

4 octombrie. Toamna tuturor lucrurilor.

Îți poți ierta o crimă, nu și o josnicie.

Rugăciune sau cinism
Singurele două formule care permit, fiecare, depășirea oricărei încercări a soartei. *Idealul* ar fi să le putem practica pe rând; căci, ca să fie practicate deodată, ar fi nevoie de sinteza între Dumnezeu și diavol — în una și aceeași persoană; or, *atâta contradicție* nici o ființă, fie ea și imaginară, n-ar putea conține.

Nepotul meu, tată a trei copii, a fost părăsit de soție care și-a luat un amant cu care are doi copii. Aflu acum că nepotul ăsta nu mai dă un ban pentru progenitura lui, ba chiar e bănuit că-i trimite jumătate din leafă soției infidele! Iar eu trebuie să acopăr nevoile acestor trei copii de care el, tatăl lor, nu se ocupă.

Acum trei ani, Paulhan m-a rugat — prin intermediul unui tânăr poet — să scriu prefața la volumul șase al operelor sale complete. Am refuzat, în ciuda unei anumite recunoștințe pe care i-o datorez. Fără îndoială ar fi trebuit să accept. Dar în momentul când mi s-a cerut prefața, eram atât de rupt de toate încât, l-aș fi refuzat chiar și pe Dumnezeu, dacă mi-ar fi cerut să scriu despre El.

După-amiază. O oră cu o romîncă — care m-a scos din sărite, care, pentru a se arăta interesantă, s-a apucat să mă contrazică punct cu punct. Lipsă de simplitate, de încredere în sine, care o îndeamnă să-și dea aere. Nici o subțirime de spirit, totuși un soi de inteligență. Cine mă va scăpa oare de compatrioții mei?

Ce puțini oameni *cumsecade* sunt! Și ce greu este să fii cineva!

10 octombrie. Nu iertăm nimănui faptul că l-am decepționat; vom avea mereu un dinte împotriva lui.

Miezul nopții. Pentru mine, fericirea e inseparabilă de anxietate.

Neamțul poate fi pesimist dar nu sceptic. Scepticismul reclamă un rafinament de care el nu e în stare.

11 octombrie. Am căutat degeaba, vreme de două ceasuri, pe bulevardul Lenoir, două robinete de bucătărie, model vechi din păcate. — Negustorii, nepoliticoși, provocatori aproape. Vizitat talciocul de pe respectivul bulevard. Oboseală, dezgust: cum de s-au putut aduna atâția monștri pe un spațiu atât de îngust?

Tot ce fac e în contradicție cu ceea ce propovăduiesc. Laud indiferența, dar sunt de dimineața până seara în pragul epilepsiei.
(Mi-am ratat viața: trebuia să fiu epileptic.)

Scepticismul este *credința* spiritelor șovăielnice.

Nu pot fi traduși decât autorii *fără stil*. De aici succesul autorilor mediocri, care sunt lesne echivalați în orice limbă!

Japonezul care a spus că trebuie să înțelegem „*ah!*"-ul lucrurilor.

Am aspirat să devin un sfânt — și am devenit doar un saltimbanc.

Nu suntem *treji* decât când ceilalți dorm cu toții, nu suntem prezenți pentru noi înșine decât în plină noapte.

Sfârșitul lumii, ba nu, sfârșitul omului, oricum ar fi să vină, e unica nădejde.

Îmi apar mie însumi ca un călugăr ce plătește impozite.

12 octombrie. Mahmureală.

Sâmbătă. Dejun cu G. B., medic și vechi prieten. Mă întreabă despre ce scriu. Îi spun că am terminat de curând un eseu despre sinucidere. La asta, cu un aer dezolat, îmi spune: „Nu mă mir din partea ta."

Când mă gândesc că în tinerețe nu jura decât pe Schopenhauer! (Trebuie adăugat că *până și* Schopenhauer condamna sinuciderea.)

Același prieten mă întreabă cât câștig pe lună. Imposibil să-i spun adevărul: ar fi creat o situație penibilă. Am mințit deci, i-am spus că ajung la vreo 1 000 de franci pe lună. I s-a părut ridicol de puțin. Să fi știut adevărul!

Boileau — marele dezastru din istoria literară a Franței. A emasculat spiritele pentru multe veacuri.

Duminică la țară. Pe lângă Épernon, în mijlocul pinilor verzi, un castan (?) îngălbenit, *bătut* de toamnă.

Luni 16 octombrie. M-am trezit furios, o furie irepresibilă îndreptată împotriva a orice: idee, ființă, lucru.

Îmi place vorba lui Baudelaire despre *Florile răului*: rodul a cincisprezece ani de „furie și răbdare".

Infamia morții așa-zis naturale.

16 octombrie. Azi după-amiază, la bancă, încercând să completez un formular ca să încasez un cec, mi-a fost cu neputință să-mi amintesc numărul meu de cont. Adică eram sigur numai de ultimele cifre, nu și de primele. A trebuit

să plec pe dată; ceea ce trebuie s-o fi uluit pe funcționară, care părea consternată (căci mă întorsesem s-o privesc).

Să fie simptomele acelei „imbecilități" de care se plângea Baudelaire? („am simțit astăzi *aripa* imbecilității"). Am mari îndoieli cu privire la viitorul creierului meu.

Baudelaire n-a câștigat în toată viața lui decât 15 000 de franci.

17 octombrie. Azi-dimineață, la piață, o femeie s-a așezat la rând înaintea mea fără să-mi ceară voie. Vreme de cinci minute a trebuit să strâng din dinți ca să nu explodez. Ideile mele îmi impun să am o ținută. Dacă mi-aș asculta temperamentul, aș provoca peste tot scandaluri de pomină.

Rușine, senzație apăsătoare de incompetență.

17 octombrie. Douăsprezece și jumătate noaptea. Un an de la moartea mamei. E ca și cum n-ar fi trăit. Mai *există* încă doar în amintirea mea și a fratelui meu; în rest, uitare. Se poate oare numi *supraviețuire* faptul că ai rămas în memoria a două ființe plăpânde și debile?

18 octombrie. Am trecut definitiv pe celălalt versant al vieții.

Cât de adevărat este că nu poți scăpa de propriul destin!

M-am născut în cutare neam. Ei bine, neamul ăsta mă urmărește, îmi intră în suflet, mă sărăcește sau mă îmbogățește, mă *ține*: nimic de făcut în această privință. Compatrioții mă asaltează, îmi mănâncă timpul: — firesc, câtă vreme pentru ei timpul nu înseamnă nimic, câtă vreme ei au întotdeauna timp. De ce le-ar păsa de timpul meu? Oricum, că-i vorba de timpul lor sau de al altuia, pentru ei nu are nici o importanță. De aia le place atâta să pălăvrăgească.

A merge în vizită la cineva, înseamnă să arăți că nu-l respecți, că nu dai doi bani pe singurătatea lui; a respecta o ființă

înseamnă să-i respecți singurătatea, nimic altceva. Marele atentat este să împiedici pe cineva să fie singur, să fie el însuși.

Indiscreția — nu poate fi păcat mai mare. Dacă aș fi credincios, n-aș vrea să-l *deranjez* pe Dumnezeu cu rugăciunile mele.

Discuție cu S. despre viitorul țării noastre. Mereu aceleași temeri și aceleași perplexități. Blestemul unui popor strivit de istorie. Pe această temă nu am nimic de adăugat la ceea ce am spus deja în altă parte. Fatalism: — mizeria absolută.

În textele budiste, nirvāna este asociată cu *răcoarea*... *Climatul* ne urmărește, mai ales când e vorba de metafore.

Nietzsche nu e, la urma urmei, decât un mare naiv.

19 octombrie. Zi nespus de frumoasă. De la Saint-Rémy-lès-Chevreuse am umblat șase ceasuri tot ocolind până la Saint-Chéron. Pentru mine fericirea e *să umblu pe un drum pustiu*. Ceea ce înseamnă că nu mai poți merge la țară duminica.

20 octombrie. Concert în *do* minor de Benedetto Marcello — pentru oboi și orchestră.

S. mi-a povestit un lucru îngrozitor. După o conferință despre E., sora acestuia vine să-i mulțumească fiindcă n-a pomenit de mama lor, căci, spune ea, „soțul meu e antisemit și nu știe că mama era evreică".

Antisemitismul este odios și de o cruzime inimaginabilă.

Împotriva anxietății sau plictisului există un singur leac: munca manuală. Îmi dau zilnic seama de acest lucru. De aceea o și practic cât mai des cu putință, căci nimic nu este mai adevărat în cazul meu ca vocația pentru meșterit.

Să te culci, să dormi adânc, și să te scoli disperat...

Mă vizitează doi japonezi absolut fermecători: un tânăr poet care pregătește o teză despre Baudelaire și o fată care-mi aduce — cu câtă grație! — o ciclamă. Amândoi sunt vii, cultivați. Pe lângă ei, mi se părea că arăt a patriarh. În timpul conversației, vorbim despre nu mai știu cine: „E bătrân?", am întrebat. — „A, da, spune nimfa. E născut în 1928."

Cât pe ce s-o întrerup: „Păi, dacă asta înseamnă bătrân, ce-o să spuneți de mine care m-am născut în 1911?"

Povestea asta cu vârsta începe să mă scoată din sărite. Când mă gândesc că la douăzeci de ani îi disprețuiam pe toți cei care trecuseră de treizeci! N-am decât ce merit.

Muzica bisericească ortodoxă (rusească, bineînțeles) duce cu gândul la un Monteverdi mongol.

24 oct. Sterilitate, dezgust, imposibilitate de a lucra, de a produce fie și un simulacru de idee. Creierul pustiit.

26 oct. Azi după-amiază am stat lungit vreme de două ceasuri într-o stare de gol lăuntric vecină cu depresia și cu nu mai știu ce: am meditat la Vid și era cât pe ce să și trăiesc experiența lui.

27 octombrie. Aseară, la un dineu foarte agreabil, am vorbit fără încetare, am spus vrute și nevrute. Azi-dimineață, la trezire, mi-am făcut reproșuri: în loc să mergi să te întâlnești cu oameni și să pălăvrăgești, ai face mai bine să reflectezi la subiectul pe care îl ai de tratat: Vidul. Vidul? Dar eram cufundat în el aseară, și încă până peste cap.

Martin Buber, după ce a făcut pe apostolul vreme de patruzeci sau de cincizeci de ani, a descoperit dragostea... fizică, chiar la sfârșitul vieții. Scrisorile pe care le-a scris amantei sale reprezintă, se pare, tăgăduirea ideilor pe care le propovăduise până atunci. Iată de ce discipolii săi nu vor să fie publicate. Ar suferi prestigiul Israelului. În fond, Buber ar fi trebuit să scrie *Confesiuni*; spre deosebire de cele ale

sfântului Augustin, ale sale ar fi vorbit despre o convertire la senzualitate, o reabilitare a simțurilor în dauna *sufletului*.

Ce poți să faci cu un calomniator? Îl poți ucide sau îl poți ierta. Să-l ucizi ar fi mai simplu și mai lesne.

Singurele clipe în care mă simt împlinit sunt cele în care, umblând sau făcând o muncă manuală, spiritul meu se asimilează obiectelor, *este* obiect.

30 octombrie. Am remarcat că atunci când te gândești la Vid, la Impermanență, la nirvāna, cea mai bună poziție este poziția culcat sau ghemuit. E chiar postura în care au fost concepute aceste teme.

Numai în Occident se gândește *în picioare*. De aici poate și caracterul supărător de pozitiv al filozofiei sale.

Ceea ce este mai adânc în noi e dorința de răzbunare. A fi nefericit înseamnă să te afli în imposibilitatea de a te răzbuna, să amâni la nesfârșit răzbunarea.

Pe plan spiritual, e mai grav să nutrești gânduri de răzbunare decât să te răzbuni. Căci răzbunarea odată consumată, ne refacem moralmente; în orice caz rămâne speranța unei „regenerări"; în vreme ce rumegarea la nesfârșit a răzbunării ne învenințează și ne face inapți pentru orice progres spiritual. Asasinul se află mai aproape de mântuire decât cel obsedat de crimă.

Sunt întrebat: Ați suferit influența lui X sau lui Y? — Nu. N-am avut decât doi maeștri: Pe Buddha și pe Pyrrhon.

Orice „contemporan", cât de profund ar fi, nu e decât un jurnalist.

Dragostea mea pentru Bach a renăscut. Îmi place să-l ascult pe întuneric. Sting lumina și mă desfăt într-un cavou. Câteodată parcă aș asculta muzică *după* moarte.

De câte ori pe zi nu-mi spun: „Ești un bolnav mintal!" Lucrurile se petrec în felul următor: îmi propun să nu fac cutare lucru. *Știu* însă că-l voi face. Și-n clipa când îl fac, îmi repet mie însumi formula.

Ziua tuturor Sfinților. Nu mai știu în care Upanișadă (sunt atâtea) am citit că „esența omului este cuvântul, esența cuvântului este imnul".

Am ascultat până adineauri *Missa Solemnis*. Nu mă impresionează. Beethoven n-are simțul divinului. Afară de cvartete, muzica lui mă lasă rece. Detașarea asta vine de departe.

În afară de Pyrrhon, Epicur și alți câțiva, filozofia greacă e decepționantă: nu caută decât... adevărul; filozofia indiană, dimpotrivă, caută doar izbăvirea: ceea ce este mult mai important.

În discursul său de bun venit, primarul (?) Andorrei îi spunea zilele trecute lui de Gaulle: „în peregrinările dumneavoastră succesive și transcendente..." Ai fi zis că se adresează unui zeu.

2 noiembrie. Priveam ieri din pat norii care treceau pe cer cu o viteză alarmantă. Și îmi spuneam că același ritm îl are și succesiunea gândurilor noastre, anulându-se unul pe altul datorită chiar instabilității lor.

Criză clasică de *self-pity*[1]. Sentiment pe cât de legitim pe atât de vrednic de dispreț. Crezusem că l-am epuizat și depășit. Ei bine, nu, iată-l aici, intact. Cu toate astea, a trecut ceva timp de când mi s-a părut că-l biruisem. Atâta doar că nimic din ceea ce este esențial nu poate fi biruit.

6 noiembrie. Ieri, pe la miezul nopții, un spaniol (sau un sud-american) mă roagă să-i spun care e cea mai apropiată

[1] Auto-compătimire (în engleză, în original). (*N.t.*)

stație de metrou. Fiindcă nu înțelegea franțuzește, mă execut într-o spaniolă destul de aproximativă. Atunci, ca să-mi mulțumească, mă bate pe umăr și îmi strânge mâna de parcă am fi fost vechi cunoștințe.

Câteva zile mai înainte, un englez mă roagă să-i spun adresa unei prăvălii de pe strada Tournon. Îl însoțesc până acolo, dar prăvălia e închisă. Îl rog atunci pe portar să-mi spună la ce oră deschide. Încerc să leg o conversație cu englezul, îi spun că astă-vară am vizitat Londra; cu neputință să-i smulg un cuvânt. Ba da, unul singur: *I appreciate*.

Amabilul și *constipatul*: dintre cele două tipuri de oameni, al doilea are, evident, mai multă clasă.

7 noiembrie. Poftă de plâns fără tristețe. Dimpotrivă, beatitudine a irealității.

Vacuitatea, singura concluzie *pozitivă* la care m-a dus scepticismul meu.

Din România mi se cer mereu servicii de tot soiul. Dar unde să găsesc curajul și energia să mă ocup de treburile altora, când eu abia îmi văd de ale mele? Și las deoparte aici chestiunea banilor...

11 noiembrie — Trăiesc precipitat și totodată nonșalant.

Privind Luna. Să ajungi pe Lună este cu siguranță o ispravă extraordinară, dar una lipsită de orice semnificație spirituală.

Ființa e la îndemâna oricui, ființa *molipsitoare*; neființa nu e. Ceea ce e o mare nenorocire.

Am multe puncte comune cu spiritul francez, dar nici o afinitate profundă.

13 noiembrie. Noapte *memorabilă* : dureri în tot corpul. Nu eram departe de gândul că lichidarea generală este imi-

nentă. De fapt, e iminentă de treizeci de ani — dar de la o vreme toate beteșugurile mele devin neînchipuit de *precise*.

Mergând la gară să duc un colet, m-am surprins spunând: „Duc coletul ăsta cuiva care o să moară." ... în așa hal a pus stăpânire pe mine sentimentul de instabilitate.

Orice subiect, îndată ce-l adâncesc cât de cât, mă plictisește de moarte. Am consacrat Vidului o lună încheiată. Sunt sătul de el până în gât. Iute, o altă marotă. ... Cu toate astea, vidul e pâinea mea zilnică, mă hrănesc literalmente cu el.

„Nimeni nu poate ajunge în străfundul sufletului, afară doar de Dumnezeu." (Meister Eckhart, *Despre Nașterea veșnică*.)

24 nov. Noapte înspăimântătoare. N-am închis un ochi până la ora 4. Vechile dureri de picioare, furnicăturile misterioase care mă torturează fără încetare de treizeci de ani, și asta zilnic și aproape ceas de ceas. M-am săturat până-n gât.

1 decembrie. Azi-dimineață, căutând sensul exact al unui cuvânt în dicționar, am dat din întâmplare peste cuvântul *copt* și peste un exemplu din cele mai banale: „Un fruct copt... *care cade din copac*". — Ultima parte a frazei m-a azvârlit în cea mai neagră criză de urât. Cât de tare mă năpădește toamna!

Cvintetul pentru clarinet de Mozart. L-am ascultat până adineauri și mi-am adus aminte că prin 1936 la Berlin, ascultându-l într-o zi la radioul meu cu galenă (?), *die Wirtin*[1], o putoare enormă și rea, a venit să-mi bată la ușă când s-a terminat, ca să-mi spună: „Wunder schön nicht war?"[2] Cum de era sensibil acel monstru la o operă de o

[1] Gazdă. (*N.t.*)
[2] „Ce frumos, nu-i așa?" (*N.t.*)

asemenea adâncă melancolie (pe care Mozart a compus-o în anul morții sale, în același timp cu *Recviemul*)? Asta e întrebarea pe care mi-am pus-o atunci.

Îmi place mult ideea asta a lui Albert cel Mare: lumea este un accident al lui Dumnezeu, *accidens Dei*.

Duminică 3 decembrie. În bistroul de la *Sainte-Mesme*, lângă Dourdan, vin să bea bătrânii care locuiesc în azilul de la capătul satului. Evident se plictisesc. Unul dintre ei vrea să fie spiritual. E doar grotesc. Mă gândesc la bătrânii descriși de Gulliver. Toți inșii ăștia au muncit o viață întreagă ca să ajungă aici. Sunt văduvi și mai mult sau mai puțin părăsiți de ai lor. Cu cât e mai umană, mai firească, mai caritabilă purtarea canibalilor care-și înfulecă tatăl și mama!

Înainte, la țară, bătrânii neputincioși erau sufocați cu perna. Acuma, cu securitatea socială, cu pensiile etc. — fantomele în cauză sunt conservate cu sfințenie.

Alvarez de Paz citează, între alte piedici în calea contemplației — prea marea „preocupare pentru sănătate".

Luni

Azi după-amiază — Vizită a lui Hans Newmann și a Dnei von Massenbach, care se plânge că o bat pantofii. Auzind asta, îi ofer o pereche pe care voiam s-o trimit în România. Îmi spune: „Dar pentru cine, de vreme ce mama și sora dumneavoastra au murit?" Îi răspund că se folosesc de lucrurile astea ca de o monedă de schimb și că o pereche de asemenea calitate îi ajunge unei persoane ca să trăiască vreme de o lună. Le ia cu toate astea, fără scrupule, ea care și-a cumpărat de curând un apartament în Italia cu 18 milioane de franci vechi! — Totul fără un cuvânt de mulțumire.

5 decembrie Terminat textul despre Vid!

Mai mult de o lună în contact cu gândirea orientală, în exclusivitate. N-am citit aproape nimic altceva. Am senzația

că revin dintr-o lume foarte îndepărtată și totuși foarte apropiată. Iar acum trebuie să mă îndrept spre Valéry, adică spre un autor pe care nu l-am mai citit de mulți, mulți ani. Îl voi *regăsi* oare? E posibil, dar nu e deloc sigur. Mă rog, prefața trebuie făcută, în pofida unei decepții eventuale.[1]

Când mă gândesc că un constipat ca Gide a putut domina literatura în Franța vreme de cincizeci de ani!

Ființa o descoperi; vidul îl cucerești. Neizbăvitul nu este un cuceritor; e doar un *pătimaș* al izbăvirii.

Susan Sontag scrie, în prefața la ediția americană a *Ispitei de a exista*, că eseul meu despre evrei este capitolul cel mai superficial și cel mai expediat al cărții. Cred, dimpotrivă, că e cel mai bun, și asta de departe. Câtă lipsă de instinct la criticii ăștia! Un text atât de pătimaș nu poate fi „cursory"[2], l-am purtat în mine ani întregi. Și pe urmă, ce idee să declari un text superficial fiindcă nu-ți place!

Să nu-i citești niciodată pe critici: doar pe autori. Întreaga critică ține de *dizertație*. E pedantă și se vrea mai inteligentă decât este. Am remarcat că aproape toate ființele astea sterpe care scriu cronici își *forțează* inteligența vrând să ne facă să credem că produc ideile fără efort, ca din nebăgare de seamă. Dar cât de chinuită și pretențioasă e treaba asta! Să rămânem *sub* posibilitățile și înzestrările noastre: e singura modalitate de ne păstra întrucâtva decența.

Critica impresionistă era singura lizibilă. Astăzi oricine se crede îndreptățit să facă teorii despre orice. Este ceea ce am numit „cretinizarea prin filozofie".

---

[1] Jackson Mathews îi comandase lui Cioran o prefață pentru un volum al operelor lui Valéry tradus în engleză și editat de Fundația americană Bollinger. A refuzat prefața care va apărea în Franța sub titlul *Valéry face à ses idoles* (L'Herne, 1970) și va fi reluată în *Exercices d'admiration* (Gallimard, 1986). (*N. ed. fr.*)

[2] Superficial (în engleză, în original). (*N.t.*)

Să scrii scrisori este o pierdere de vreme. Dar e mai bine decât să abordezi un „subiect" și să-l tratezi cu *seriozitate*.

Din tot ce a scris și a gândit Schopenhauer, vii rămân numai revărsările sale de umoare. De câte ori vorbește de sistemul lui — și Dumnezeu e martor cât stăruie asupră-i —, e plicticos, dă senzația de repetiție; cum uită că e filozof și că trebuie să rămână fidel teoriilor sale, e nespus de viu. Ceea ce rămâne dintr-un gânditor este temperamentul său, adică tot ce face atunci când *uită de sine*; un filozof amuză, derutează, interesează tocmai prin contradicții, prin capricii, prin reacțiile imprevizibile și incompatibile cu liniile fundamentale ale gândirii sale.

Cel mai bine este să vorbești despre o temă oarecare, *uitând de lucrurile în care crezi.* Nimic nu te face mai sterp ca teama de a te contrazice, cu atât mai mult cu cât de fapt nici nu te contrazici dacă îți urmezi linia temperamentului, dacă te lași în voia ta.

Avem astăzi toate elementele ca să înțelegem ce lucru odios va fi fost pentru patricianul sau estetul antic apariția creștinismului.

Să aibă oare isprava de a trăi și de a muri un fundament real, să fie oare altceva decât o iluzie plauzibilă, ceva care ar duce-o până la împlinire? Ceea ce o face îmbietoare e nulitatea ei intrinsecă și calitatea de a fi un univers. E totul fiindcă nu este nimic.

După atâția ani de îndepărtare față de orice muzică, *definitivă* împăcare acum.

Dacă sunt împotriva jargonului, e fiindcă dă naștere unei suficiențe cu adevărat enorme și fiindcă cel care îl folosește, care îl etalează, este un individ scârbos. E cazul filozofilor, chiar și al celor buni.

Prefața despre Valéry — ah, cât urăsc să *dau verdicte*! Meseria de critic e odioasă. Să nu scrii niciodată despre nimeni, să te abții de la orice rechizitoriu.

7 decembrie. Azi-dimineață la radio, un profesor, vorbind despre sofiștii antici, îi acuza, pe urmele lui Socrate, că și-au vândut știința, că au acceptat să fie plătiți de elevii lor, că au făcut „turnee" prin orașele cele mai importante ca să câștige bani din „conferințe" etc.

... Iar dumneata, i-aș fi spus acelui tipicar, îți ții desigur *gratis*, în fiecare săptămână conferințele dumitale savante și inepte...

N-am nici un chef să-l recitesc pe Valéry. Totul la el mi se pare prăfuit și de o inteligență inutilă. A confundat prețiozitatea cu gândirea.

Dușmanul meu numărul 1, detractorul meu oficial, calomniatorul de profesie L. G. dă roată prin lume și mă sapă în ochii câtorva prieteni pe care cred că-i am pe ici pe colo.

... Iubește-ți dușmanii... Dar dacă acest lucru ar fi posibil, de multă vreme ar fi fost raiul pe pământ. În realitate, urâm pe toată lumea: prieteni și dușmani, cu diferența însă că nu știm că ne urâm prietenii. Dar îi urâm *într-un anume fel*.

Ceea ce zace în adâncul inimii e amărăciunea: e *drojdia* sufletului. Nu trebuie s-o răscolim prea tare.

9 decembrie. Carnea nu e materie; sau, dacă este, e o materie *tragică*.

14 decembrie. Aseară, la Odéon, *Delicate Balance* de Albee. Două ore de plictiseală. Și totuși, piesa nu e rea. Dar nu mai pot să suport un dialog *normal*, și cu atât mai puțin unul burghez. Să mergi s-asculți în altă parte dialoguri pe care nu le-ai accepta la tine acasă! Am *renunțat* la toate

astea. E realmente insuportabil. Nu mai pot tolera decât teatrul de „avangardă", cu condiția ca spectacolul să nu depășească jumătate de oră.

Nu sunt în stare decât de acțiuni spasmodice; totul se petrece la mine în salturi; îmi lipsește continuitatea, atât în acte cât și în gândire. Mila mea este intermitentă, dar aș putea fi bun și chiar generos cu condiția ca asta să nu implice nici un angajament și nici o responsabilitate: lucru imposibil, ba chiar contradictoriu. Mi-e teamă de orice fel de legătură; or, trebuie spus că a face și chiar a dori binele reprezintă o teribilă înlănțuire.

A fi înseamnă tot o responsabilitate. Libertatea e în afara ființei.

Evreul este sinteza extrem de reușită dintre un francez și un german: vioiciune și tenacitate deopotrivă, reunite și contopite.

Francezul are în comun cu evreul faptul de a crede că i se cuvine totul.

Pustnicul este un ins care nu-și ia răspunderi decât față de sine sau față de întreaga lume, în nici un caz față de o persoană anume. Ca să nu ai pe nimeni în seamă, evadezi în singurătate; doar tu și Dumnezeu — e de-ajuns.

Insolența cimitirelor.

Să vezi în calomnie *cuvinte* și nimic altceva e singura modalitate de a o minimaliza, de a o reduce la nimic și de a o suporta fără să suferi. Să descompunem fiecare vorbă spusă despre noi, contra noastră, să *izolăm* fiecare cuvânt, să-l tratăm cu indiferența pe care o merită un adjectiv, un substantiv, un verb.

... Altminteri, trebuie să lichidăm calomniatorul.

N-am fost niciodată nimic, n-am aparținut niciodată de nimic — n-am avut niciodată convingeri; — am fost cel mult

mânat de obsesii; dar până și ele au sfârșit prin a fi doborâte de îndoielile mele.

De la vârsta de cincisprezece ani nu fac decât să aștept să aflu un sens vieții; e modul cel mai sigur de a nu-i afla nici unul. Mi-ar fi fost infinit mai ușor să trăiesc decât să mă prefac!

Revin mereu la problema iertării. Putem oare ierta injuriile? Poate că da, însă nu le putem *uita*. Ce altceva este ranchiuna, dacă nu *neputința de a uita*?

Dacă am elimina sentimentele *false*, ce-ar mai rămâne din „psyche"? Numai că sentimentele de acest gen sunt rodul condiției aparte a omului, urmarea faptului că nu are un loc *stabil* în natură și că e nevoit să înșele *de două ori*: mânat și de instinct, și de rațiune. E animalul cel mai puțin *sincer* care se poate închipui.

16 decembrie. Boala e o realitate colosală, proprietatea esențială a vieții — poate lovi nu numai tot ce viețuiește, ci tot ce *este*: chiar piatra poate fi atinsă. Doar vidul nu este bolnav; dar pentru a avea acces la el, trebuie să fii bolnav. Căci nimeni, *sănătos* fiind, nu poate să-l atingă. Sănătatea *așteaptă* boala; doar boala poate duce la salvatoarea negare a ei înseși.

Ce ironie! Acum doi ani, când Guy Dumur mi-a cerut pentru *L'Express* un articol despre Valéry, l-am refuzat spunându-i că nu-mi place să revin asupra unui autor care a contat în viața mea, dar de care astăzi m-am detașat complet.
Ei bine, azi îl recitesc aproape în întregime, așa au vrut-o împrejurările și situația mea financiară...

„Misterul" păcatului despre care vorbește Apostolul — da, firește; numai că mai important, mai semnificativ este misterul decăderii, tainică lege a oricărei ființe, ba mai degrabă

soartă decât lege; căci decăderea ține mai mult de *destin* decât de natură.

În fenomenul vieții înseși se află înscrisă o nesfârșită putință de decădere; orice ființă vie este în chip virtual o ființă decăzută, ba chiar mai mult decât virtual.

17 decembrie. Plimbare pe jos în câmpia Beauce. Zi splendidă. Cerul este frumos doar iarna. Ajuns într-un sat, Moulineux, la vreo zece–cincisprezece kilometri de Étampes, am fost uluit și zguduit de plictiseala care domnea, care plutea în aer, care emana de pe străzi, din case și mai ales din această câmpie. Nu s-ar putea trăi într-o atare părăsire, în acest deșert cultivat, în acest infinit denaturat de agricultură. Nu, n-aș putea suporta această confruntare zilnică cu atâta spațiu. Urâtul copleșitor nu se afla însă în vasta întindere pe care o aveam sub ochi, ci în mine; îl adusesem de la Paris. Să te plimbi în mijlocul unei singurătăți atât de pure și desăvârșite, cu otrava — sau cu microbul — în tine!

18 decembrie

Valéry a însemnat ceva în evoluția mea intelectuală, ba nu, în conștiința pe care am căpătat-o cu privire la limbaj. De multă veme însă a încetat să mă intereseze. Am scos din el tot ce era de scos. De ce să recitesc toate lucrurile astea pe care le cunosc și care nu-mi mai spun nimic? Simt o strângere de inimă trecând iarăși prin atâtea exprimări strălucitoare și adesea găunoase; limbajul ăsta *îzorzonat* mă obosește — și toate aceste pretenții ar fi insuportabile dacă n-ar exista în compensație o foarte vie deziluzie care se înalță uneori până la disperare *intelectuală*.

(Ce plicticos este să *judeci* pe cineva, fie că-l lauzi, fie că-l condamni! Și ce penibil este să te dedai la asemenea activități din motive strict economice.)

Specia, specia noastră, trebuie să dispară și va dispărea mult mai curând decât ne închipuim. Cred neclintit în viitoarea subumanitate. Așa cum marii saurieni s-au prăbușit sub po-

vara greutății lor, și omul va fi doborât de ambiția sa, de fărădelegile sale, și de geniul său.

Încerc să citesc *Notă și digresiune* (1919) pe care Valéry le-a scris pentru reeditarea *Introducerii în metoda lui Leonardo*. Cu neputință, chițibușereală curată; totul e verb și numai verb; pe urmă, am oroare de acest text ce m-a influențat cândva și mi-a dat gustul pentru „frază" — și, vai!, sunt numai fraze, piruete, *vorbe*, vorbe; totul e prea strălucitor, și până la urmă plicticos; un joc al limbii care se vrea subtil, și chiar este, dar care, o dată ce a încetat să te mai păcălească, nu mai e-n stare nici să te seducă. E lipsit de substanță, te lasă cu buzele umflate. Când mă gândesc la tot ce voi avea de citit înainte să pot expedia prefața! Să ne ferim de stil ca de ciumă. Trebuie să existe o realitate ultimă, ca la Proust, altfel totul se învârte în gol. Semiuitarea în care a intrat Valéry este justificată. N-ar trebui să revenim niciodată asupra înflăcărărilor noastre; e drept că, în cazul meu, am revenit nu de plăcere ci de nevoie. — Autorii pe care i-am depășit ne plictisesc inevitabil. Chiar și pe Nietzsche îl recitesc nu fără greutate.

Un autor nu mă mai atrage de îndată ce trebuie să-l citesc ca să vorbesc despre el. Adevărata lectură este naivă, dezinteresată. Doar ea oferă plăcere. Cât îi plâng pe critici!

Îmi place să citesc cum citesc slujnicele: să mă identific cu autorul și cu cartea. Orice altă atitudine îmi evocă un spion sau un detectiv. Sau pe cel ce taie în bucăți cadavre.

Ne facem o idee despre noi înșine. Bazându-ne pe ea, ne prezentăm în fața cuiva, care, ne dăm repede seama, n-o împărtășește deloc.

Umilirea e întotdeauna dublă: în ochii celorlalți, și-n propriii noștri ochi. Cea din urmă explică de ce umilința afectează o ființă în profunzime.

Un jupuit de viu care s-a erijat în teoretician al detașării.

Împăcare cu muzica. Aflu în himerele ei tot ce înțelepciunea n-a fost în stare să-mi ofere cu preceptele sale. Între două irealități — să optăm pentru irealitatea sonoră.

Cusururile mele sunt prea mari ca să se poată îndrepta în preajma înțelepților.

E nedemn să te lași descurajat, fără îndoială, dar dacă descurajarea se afla în tine înainte, mult înainte de prilejul socotit a-i fi izvorul?
Trebuie să-mi înfrânez descurajarea, căci dacă aș lăsa-o să-și urmeze înclinația firească, m-ar purta *departe*...

În domeniul spiritului, ca și în cel al practicii, totul este, la urma urmei, *pretenție*, adică iluzie.

În articolul meu despre Vid[1], ar fi trebuit să fac comparație între *Blossheit* a lui Tauler, goliciunea, și *śunnyāta*, vacuitatea în māhāyana. Numai că genul acesta de apropieri nu-i interesează decât pe eruditi, cu condiția să fie însoțite din abundență de referințe și citate.

Reacționez la „nedelicateți", la umiliri, ca orice jupuit de viu. După ce sufăr însă, îmi recapăt stăpânirea, ascult glasul rațiunii. Pretențiile mele de detașare mă ajută totuși, nu să previn loviturile dar să le „diger". În toate loviturile pe care le îndură amorul propriu, există un prim moment și un al doilea. În cel de-al doilea se arată util antrenamentul nostru într-ale „înțelepciunii".

Cu cât îl citesc pe Valéry, cu atât îmi vine să-l răzbun pe Pascal pentru paginile stupide pe care i le-a consacrat V.

Vorba spusă de Henri de Régnier despre Mallarmé: un amestec între Platon și prințul de Ligne.

---

[1] Apărut în revista *Hermes*. (*N. ed. fr.*)

Nu-mi plac decât operele cu aer romantic sau, dacă nu, brutale, cinice; nu pot să sufăr literatura propriu-zisă, cea care nu e decât exercițiu, „meserie".

Nu trebuie să scrii cu gândul la trecut sau la viitor, și nici măcar la prezent; trebuie să scrii pentru acela care, *știind* că va muri, simte că totul este suspendat, afară de *timpul* în care se desfășoară gândul morții lui. *Acestui timp* trebuie să i te adresezi. Să scrii pentru *gladiatori*...

Dacă există un declin al poeziei, acesta începe în clipa când poeții manifestă un interes *teoretic* față de limbaj.

Nu-i *apreciez* cu adevărat decât pe Buddha și pe Pyrrhon — cel dintâi a căpătat rangul de zeu, al doilea nu era om, ci *altceva.*

Când petrec zile de-a rândul cufundat în texte în care nu e vorba decât despre liniște, contemplație, renunțare, se întâmplă să mă apuce pofta să ies pe stradă și să-i turtesc mutra primului trecător.

24 decembrie. Puternică dorință de a plânge. Ce ridicol! Ar trebui mai degrabă să am dorința de a gândi. Mă simt însă la fel de incapabil să produc gânduri ca și lacrimi.

25 decembrie 1967

Ascultat la familia Corbin, ca și anul trecut în aceeași zi și la aceeași oră, *Mesia* de Händel. Aceeași impresie de forță și de continuitate în inspirație. Nici o scăpare, nici o oboseală, nici o slăbire a tempoului, nici o pierdere de suflu. Unde i-ai putea găsi echivalentul în literatură? Cred că am simțit ceva asemănător la un spectacol cu *Regele Lear,* prin 1935, la Berlin, cu Werner Kraus.— Numai că impresiile în cauză nu se pot compara una cu alta.

27 decembrie. Menirea mea este să mă îndoiesc de toate până la explozia creierului.

În *Ten o'clock de Whistler*, Mallarmé traduce „glorious day" — prin „zi glorioasă".[1]

Ceea ce ruinează cel mai sigur spiritul este mulțimea înzestrărilor sale, imensa curiozitate, *proteismul*.

Mallarmé și... Céline, punctul lor comun este că amândoi și-au creat un limbaj numai al lor, fără a se mai putea abate vreodată de la el, în nici o împrejurare (scrisorile lui Mallarmé către Méry Laurent, de pildă!).

30 decembrie. Când însuși Buddha mi se pare *naiv*, știu că am atins o culme primejdioasă și că e timpul să dau înapoi.

E destul de întristător să crezi că ai spus tot ce aveai de spus, că ți-ai rostit propriul *Nu* cu privire la toate.

31 decembrie. Am făcut azi circa treizeci de kilometri în regiunea Étréchy și Boutigny. Ninsoare și drumuri pustii. Să fii singur pe un drum, numai cu gândurile tale, ba chiar fără ele! — ce mult îmi place lucrul ăsta. Departe de orașele astea populate de cadavre, căci Parisul nu e decât un cimitir sprințar.

Când am *făcut* ceva, ne simțim mulțumiți. Ar trebui să depășim această satisfacție ce urmează lucrului dus la bun sfârșit. Ar trebui să depășim totul, să facem pentru totdeauna disocierea între act și senzație.

1 ianuarie 1968

Nu am decât o religie: Bach.

Există o elită de anxioși: restul reprezintă umanitatea.

Cu câtă răbdare mi-am edificat dezastrul!

---

[1] Expresia englezească înseamnă de fapt „zi splendidă". (*N.t.*)

Ascultat, azi-dimineață, o predică de la Geneva, în care pastorul spunea: „Nimeni dintre voi nu poate fi sigur că nu va muri în cursul anului care începe."

Această *proastă-creștere* a asigurat succesul creștinismului. Orice religie înseamnă indiscreție în exces, *violare* a sufletelor.

Mi se solicită fapte, dovezi, opere, și tot ce pot eu să ofer sunt lacrimi *prelucrate*.

X — suflet larg cât poftești, dar pictor slab. Nu era croit să se agațe de lumea vizibilă și mai puțin încă să trăiască din culoare. Prea își trage sevele din *lumea cealaltă*.

Trebuie să scriu despre Valéry și nu reușesc. Motivul este că aparține totuși literaturii (degeaba tăgăduia, în chip fundamental ținea de ea), iar eu mă aflam în ultima vreme nespus de departe de ea. Tot ce înseamnă literatură mi-e străin. Mă pregăteam să-l studiez pe Nāgārjuna și conceptul său *śunnyāta*, care este totuși altceva decât Neantul lui Valéry.

În textul meu despre sinucidere am uitat să precizez că sinuciderea este în cazul meu o idee, nu un *impuls*. Asta explică contradicțiile, lașitățile, bâjbâielile pe care mi le inspiră acest subiect fundamental.

Primesc din România, de la Sibiu mai precis, o fotografie făcută în 1936 în Carpați; apar în ea țărani, ciobani și câțiva orășeni pestriți, în rândul cărora, cu mare greutate, în cele din urmă mă descopăr. E chiar chipul meu, îl recunosc, nu m-am schimbat până într-atât încât să nu-mi pot recunoaște mutra de acum mai bine de treizeci de ani; — ceea ce însă nu pot cu nici un chip să-mi amintesc este excursia respectivă, împrejurările în care s-a petrecut. Cât despre loc, nici urmă de amintire, nici măcar aproximativă. Un lucru de care nu-ți mai amintești e ca și cum nici n-ar fi existat vreodată. Trei sferturi din trecutul meu îmi scapă cu desăvârșire;

trei sferturi din viața mea nu mai e parte a vieții mele. Dintr-o dată, cuvântul *uitare*, căruia nu i-am dat niciodată prea multă atenție, îmi apare cu insuportabila lui semnificație și amenințare.

„Este cu neputință să iubești a doua oară ceva ce ai încetat cu adevărat să iubești."

Vorba asta a lui La Rochefoucauld se aplică de minune raporturilor mele cu Valéry. A fost o vreme când îl citeam cu o plăcere nespusă; vremea asta a trecut; acum trebuie să-l reiau ca să scriu despre el; îmi e cu neputință să regăsesc, nu spun elanul, dar măcar *slăbiciunea* ce-o aveam pentru el altădată. N-ar trebui să acceptăm niciodată lucrări la comandă, oricât de nevoiași am fi.

I-am scris adineauri unei prietene din România care mă anunță că a devenit bunică: „Ne înghit anii și ne vom trezi într-o bună zi bătrâni și absolut ridicoli..."

Prozatorul trebuie să fugă de poezie ca de ciumă. Poezia trebuie să rămână pentru el o ispită pe care se străduie s-o biruiască. Trebuie să simțim la el posibilitatea — sau regretul — poeziei. Altminteri, cădem în meteahna lui Voltaire.

3 ianuarie 1968

L-am întâlnit adineauri pe Celan pe care nu-l mai văzusem de un an; a petrecut câteva luni într-un spital de psihiatrie, dar nu vorbește despre asta. Greșește, fiindcă dacă ar vorbi, n-ar avea acel aer *stingher* (pe care-l avem întotdeauna când ascundem un lucru esențial *presupus a fi știut de toată lumea*).

Drept este că nu-i ușor să vorbești despre propriile crize. Și ce crize!

Am încercat să fac ceva pentru unul sau altul. În zadar. Și nici nu putea fi altfel. Cum să faci ceva pentru altul, când nu poți face pentru tine nimic? Ca să salvezi pe cineva,

trebuie să te fi salvat tu însuți mai întâi. Un neizbăvit nu poate ajuta pe nimeni. Nu te agăți de o epavă.

După luni de zile de lecturi „spirituale", m-am întors la literatură. Nu e chiar de disprețuit, nu se ocupă decât de damnați, furnizează vedetele Infernului. Iar viața spirituală ce este dacă nu un *refuz* al Infernului, deci o neîncetată rumegare a lui.

4 ianuarie 1968

Sunt fundamental (!) *străin* de tot ce se face pe acest pământ.

Citesc din obligație lucruri impersonale. Dar nu de ele am nevoie, ci de rugăciuni.

Este impersonal tot ce nu este rugăciune. Tot ce nu este rugăciune nu înseamnă nimic. Cum se poate trăi fără să te rogi? Însă *cui* să te rogi?

(*Rugăciunea: teroarea — și melodia — care însoțesc disoluția creierului.*)

Nu sunt remunerate decât activitățile de parazit, de codoș, articolele critice, textele despre cutare și cutare; mi se plătesc șase sute de mii de franci pentru o prefață, în vreme ce toate cărțile mele nu mi-au adus într-un an decât optzeci de mii de franci vechi.

E foarte justă ideea lui Musil că filozofii sunt niște *Gewalttäter*[1] și că toate marile sisteme au fost întotdeauna contemporane cu regimuri tiranice.

6 ianuarie 1968

„*Întâlniri cu sinuciderea*" a apărut în *N.R.F.* L-am recitit. Enormă decepție. Nu *rezistă*. Aproape că mi-e rușine că am

[1] Despoți. (*N.t.*)

produs ceva atât de clar, atât de supărător de transparent, atât de lipsit de orișice mister.

Clipele neiertătoare când ne vedem așa cum ne-ar vedea un Indiferent, un om care și-a pierdut toate iluziile.

7 ianuarie 1968

Ani și ani de zile ca să te trezești din somnul în care se bălăcesc ceilalți; și apoi alți ani și ani ca să scapi de această insuportabilă trezire.

Știu cu exactitate care e locul meu în lume: un punct, și nici măcar atât; de ce să sufăr de vreme ce *sunt* așa puțin? Trebuie să mă leg de această viziune, să *cultiv* această iluzie a punctului! Mă străduiesc și reușesc. Apoi, din nou, punctul se dilată și se umflă. Și totul reîncepe.

Azi după-amiază, am fost la Valvins ca să văd casa în care a locuit Mallarmé. Pe urmă i-am căutat mormântul în cimitir, fără să-l găsesc, *din fericire.*

Cântărind bine lucrurile, sinuciderea este actul cel mai *onorabil* pe care-l poate comite un om.

Blanchot. Are talentul de a întuneca totul. Criticul cel mai puțin *luminos* din câți există. Dacă vrei să-ți tulburi ideile pe care le ai despre o operă, n-ai decât să citești comentariul lui Blanchot despre ea.

Un prieten îmi spune cu destulă îndreptățire despre Mallarmé și Valéry că erau niște „mic-burghezi megalomani".

E.R. Îmi dă să citesc manuscrisul pe care Gallimard tocmai i l-a refuzat. Îl citesc, îl găsesc interesant și-l liniștesc pe autor: o să găsească cu siguranță un editor. La asta îmi răspunde: „Sunt convins, cartea mea este *unică*."

Și, într-un sens, avea dreptate. Se poate spune însă că orice carte e unică, asemenea fiecărei ființe. Toată lumea imită pe toată lumea, evident; numai că imitația nu e niciodată perfectă; există deformări și abateri; e ceea ce numim *originalitate*.

Rolul criticului este să facă inteligibilă o operă obscură sau voit obscură. Criticul trebuie să fie mai clar ca autorul; la ce bun să citești un comentariu mai dificil decât opera pe care o comentează?
(Blanchot e criticul cel mai profund și mai exasperant din câți cunosc.)

Un autor care scrie în Elveția cărți extravagante, despre care nimeni nu vorbește, îmi trimite ultima lui carte apărută și-mi spune în dedicație că suntem în egală măsură „nerecunoscuți"... Ceea ce poate că e adevărat; numai că el e bogat și nu are *nevoie* de recunoaștere, nu trebuie să scrie prefețe pentru a trăi, se poate ocupa numai de divagațiile lui.

Când cineva se convertește la o credință oarecare (religioasă sau politică), la început îl invidiem, pe urmă îl disprețuim.

M-am uitat la Sorbona în fișierul Valéry: enorm, disproporționat, ridicol. O carte în germană, o teză de doctorat pesemne: „Der Begriff der « absence » bei P.V."[1]
Biblioteca asta unde mișună tineri fantomatici, cu aerul ei pestilențial și angajații ei odioși, mi-a provocat o criză de urât cumplită. Universitatea este o cloacă de imbecili, în toate țările din lume.

13 ianuarie 1968
Că ne place sau nu, sinuciderea este o „promovare" — un imbecil care își curmă zilele nu mai este un imbecil.

[1] „Conceptul de « absență » la P.V." (*N.t.*)

Credeam că mă voi descotorosi de ideea sinuciderii pur și simplu vorbind despre ea. Dar nu e atât de lesne. Nu-i vii de hac decât o dată cu ramolismentul sau cu prilejul unei convertiri, vreau să spun printr-o năuceală perpetuă.

14 ianuarie. Duminică dimineață — Am ascultat adineauri la radio o predică despre copii și moarte în care se citau fragmente din scrisorile fetițelor (de circa zece ani) bolnave, sau cuvinte ale muribunzilor, muribundelor mai degrabă, pentru că este vorba întotdeauna despre fete. La sfârșit, preotul plângea în hohote aproape, iar eu eram cât pe ce să plâng...

— P. S. Ei bine, am plâns. Nu știu să existe ceva mai sfâșietor decât ultimele cuvinte ale unui copil. Preotul a citit câteva care m-au răscolit profund. Genul ăsta de patetism este fără îndoială *facil*, dar ce contează!

N-o să uit niciodată tulburarea pe care am simțit-o, cu multă vreme în urmă, citind în Barrès următoarea „anecdotă": un copil bolnav (de șapte sau opt ani) căzuse într-o muțenie totală. Era vegheat de tatăl lui. Într-o zi, copilul a rupt tăcerea, spunând doar aceste cuvinte, dar ce cuvinte: „Tată, mi-e urât să mor."

În Tacitus, Otho spune înainte de a-și curma zilele:

„Cea mai bună dovadă a hotărârii neclintite ce am luat este că nu mă plâng de nimeni; căci acela învinuiește pe zei sau pe oameni care mai ține la viață."[1]

E, din nefericire, cazul meu, de vreme ce și eu îmi petrec vremea în imprecații — *mute*, e adevărat. Nu totdeauna mute, ar trebui s-adaug.

„E ridicol să te revolți împotriva lucrurilor ce nu depind de tine", îmi repet de zece, de douăzeci de ori pe zi. Și cu toate astea mă revolt, și merg înainte în ciuda justeții aparente a maximei stoice, care totuși mă ajută, uneori, nefiind prin urmare de tot inutilă.

[1] Tacitus, *Opere II, Istorii*, trad. de N. Lascu, Editura Științifică, București, 1963, p. 153. (*N.t.*)

Francezul e generos în idei, dar meschin în fapte, caritabil în teorie, lipsit de inimă în practică. Puterea, tenacitatea, relativa seriozitate îi vin din acest contrast, norocos *pentru el.*

Vremea asta blândă și umedă în miezul iernii, toropeala asta *în răspăr cu anotimpul* trezesc răufăcătorul din mine.

16 ianuarie. Visul rămâne tot la gândirea *în imagini.*

Azi-dimineață m-am trezit brusc; mi-a fost însă cu neputință să fac deosebirea între somn și trezie; visul continua și era atât de acaparator că nu reușeam să mă smulg din el.

Am remarcat că până și în vise simt nevoia să mă înfurii și că mă cert mai abitir decât în stare de veghe.

Când trebuie să duc la bun sfârșit o sarcină ce mi s-a încredințat și pe care am acceptat-o de nevoie sau chiar de plăcere, totul mi se pare important, totul mă ispitește, afară de ce trebuie să fac.

Gustul pentru activitățile sterile este atât de dezvoltat la mine, că nu e zi să nu-mi incriminez nașterea.

Și totuși, incriminarea asta nu-i chiar atât de lipsită de sens, căci nașterea e-ntr-adevăr unul din factorii cei mai importanți ai neliniștii de a fi. Nu e cauza ei; cauza trebuie căutată în temeiurile ce fac cu putință orice naștere. Trebuie deci mers mai adânc, la dorință.

Știind ceea ce știu, simțind ceea ce simt, n-aș putea să dau viață fără să intru în totală contradicție cu mine, fără să fiu necinstit din punct de vedere intelectual și criminal din punct de vedere moral.

Straniu este că atitudinea asta a mea e veche, *dinainte* chiar să am idei precise despre acest subiect. Groaza de a *zămisli* am avut-o foarte devreme; ea răspundea spaimei mele, ba nu, setei și spaimei ce mi le inspira faptul de a trăi. Niciodată n-am acceptat sexualitatea pentru alt scop decât plăcerea. Funcția ei propriu-zisă mi-a inspirat întotdeauna o aversiune de

nebiruit. Nicicând n-aș fi acceptat de bună voie să-mi iau responsabilitatea *unei* vieți.

Să gândești prin vocație sau prin profesie: în ambele cazuri, e vorba de *necesitate*. Singura deosebire este că una e interioară, cealaltă exterioară. *Cantitativ*, cea din urmă o depășește cu mult pe cea dintâi; aproape toate cunoștințele și invențiile *secundare* i se datorează. Zgura, de fapt, cvasitotalitatea calabalâcului uman.

Mallarmé cerea să fie scos din dicționar cuvântul „ca". Instinctul precis al poetului.

De câtăva vreme, trăiesc practic în clandestinitate — în raport cu lumea literară.

Mi se întâmplă să mă transpun în starea în care trebuie să se afle credincioșii; dar *plusul de adeziune* pe care-l reclamă această stare pentru a deveni *credință* nu-l pot asigura. Îndeplinesc uneori condițiile psihologice ale actului de a crede fără *convingerea* care l-ar face inseparabil de prezența lui Dumnezeu. Prezența aceasta nu este pentru mine decât o supoziție, niciodată un dat sau o certitudine. În fond, pot foarte bine să descompun mecanismul credinței potrivit propriilor mele trăiri, fără să posed însă, nici o clipă, *facultatea de a crede*.

Tot ceea ce sunt, puținul ce însemn, îl datorez timidității mele din adolescență. Latura mea *Tonio Kröger*.

Reunesc în mine toate atributele „insului nefericit" — la care se adaugă ceva ce n-aș putea să definesc dar care *trebuie* să existe, sunt aproape sigur...

Cu vârsta, sunt din ce în ce mai puțin sensibil la poezie și din ce în ce mai deschis către limbajul *frust*.

În defavoarea mea, ca scriitor, pledează faptul că nu pot fi „Înțeles" decât de cel ce se transpune în starea de descurajare în care am scris un text sau altul.

Pe plan moral, orice e preferabil stagnării. O josnicie este un salt înainte, nu-i nici o îndoială. Te face să trăiești, te biciuiește; are ceva asemănător cu un eroism de-a-ndoaselea, măcar din pricina „intensității" pe care o presupune. O josnicie comisă în chip deliberat sau mecanic — nu contează — nu *ne* lasă niciodată indiferenți; contează în viața noastră, este un soi de eveniment. În orice caz e un *triumf*, de vreme ce tonifică...

Nu supraviețuiesc decât aceia care aduc o *formulă de izbăvire* în oricare domeniu. Dar supraviețuirea lor nu trece dincolo de durata formulei respective: creștinismul două mii de ani, hitlerismul zece.

G. M. — care trebuie să fie octogenar, a avut de curând un atac nu prea grav. Nu e impresionat deloc: vorbește despre *viitor* cum o face oricine. Este uluitor și nemaipomenit. Faptul de a trăi ține de scandal și de miracol.

O năuceală imperceptibilă în miliardele de celule care alcătuiesc creierul — e oare nevoie de mai mult ca să vedem cum anxietatea se substituie celui care am fost, cum ne împrumută numele, cum *ne* uzurpă toate eurile posibile?

Cel care n-a murit de tânăr *merită* să moară.

20 ianuarie

Să te trezești de dimineață cu gândul anume de a comite o mârșăvie.

Cele două virtuți și cele două vicii ale mele: indolența și violența, lipsa de vlagă și țipătul, regretul și cuțitul.

Orice ființă ca atare mă scoate din sărite. Eram făcut pentru un dialog cu umbra vreunui zeu.

Dacă socotim bine, până acum au fost mai multe afirmații decât negații. *Să negăm* deci fără remușcare. *Credințele* vor atârna totdeauna mai mult.

22 ianuarie. „*Întâlniri cu sinuciderea*" mi s-a părut lamentabil când l-am citit în *N.R.F.*. acum două săptămâni. Astăzi i-am întâlnit la Gallimard pe Jacqueline Bour și Jean Denoël, care mi-au spus că au fost zguduiți de tonul pe care îl degajă textul. De aceea l-am recitit acum și găsesc că exprimă într-adevăr un simțământ adevărat și destul de adânc... J. B. mi-a spus că e ciudat să publici într-o revistă asemenea lucruri; e corect; mi-a fost însă absolut imposibil să extrag din acele note ceva coerent și impersonal.

Cu cât trece vremea, cu atât îmi dau seama că nu pot rezolva nimic, că nu există soluție la nimic; dar recunosc că ceilalți, dacă îi pui să reflecteze un pic, ajung aproape toți la aceleași concluzii...

23 ianuarie 1968

Îngerul exterminator, Fiara din Apocalipsă și oricare geniu al Nimicirii — de ei mă simt aproape, ei sunt „frații" mei. Nu mă simt contemporan decât cu Geneza și Sfârșitul.

Francezii, popor deopotrivă ușuratic și neînduplecat.

25 ianuarie

Îi spuneam zilele trecute Dnei B.: „Totul e amăgire, sunt convins de asta. Accept că poți găsi un farmec oarecare în amăgirea cu pricina. Lucrurile se judecă totuși după rezultat. Or, rezultatul nu e doar decepționant, e deznădăjduit, cumplit. Încheierea oricărei vieți, a celei mai frumoase chiar, dă neapărat impresia de eșec."

A urî pe cineva înseamnă să faci dovada că ești din același aluat cu el, că nu există diferență de esență între tine și el.

Ce rău îmi pare că nu m-am născut resemnat! M-am născut învins: ceea ce e mai puțin bine.

Dorința de a sfârși survine când suntem mulțumiți de soarta noastră.

Am nevoie de demiurgul *cel rău* ca de o *ipoteză de lucru.* Să mă lipsesc de el ar însemna să nu înțeleg nimic din lumea *vizibilă.*

Trebuie să scriu despre Valéry, și am făcut o pasiune pentru maestrul lui, Mallarmé.

De câte ori am reacționat, în fiecare zi, când ca un zeu, când ca un ins vrednic de plâns!

Am o înclinație pronunțată pentru înțelepciunea posacă. Ar trebui să-mi *supraveghez* ceva mai mult umorile.

Te poți compara, fără să fii indecent, cu Dumnezeu, dar nu cu Napoleon. Iată ce n-a înțeles Chateaubriand.

Textul meu despre sinucidere este o recidivă, o revenire la *Tratat* și la *Silogisme*, mai puțin emfaza (cât privește *Tratatul*).

Sunt omul *refrenului*, în muzică, în filozofie, în toate. Îmi place tot ce e obsedant, sfâșietor, *haunting*, tot ce face rău prin repetare, prin revenirea aceea nesfârșită care atinge ultimele adâncuri ale ființei, trezind în ea o suferință dulce și totodată de neîndurat.

Tocmai fac corecturi la versiunea germană a *Silogismelor*. Cum am putut să scriu o carte de o asemenea cruzime? Trec de la un aforism la altul cu o senzație de sufocare. Parcă ar

fi scrise de un demon *dezabuzat* ; căci demonul poate și chiar trebuie să fie entuziast în felul lui; aici însă, nimic, nimic, afară de un sarcasm incurabil. Și totul, vai, mă reprezintă!

Nu cred în nimic, în afară de *libertate*. Mărturisesc că am această mare slăbiciune. Pentru tot restul, sunt lipsit de convingeri; nu am decât *opinii*.

Am terminat de corectat versiunea germană a *Silogismelor*. Ce obositor! E atâta proastă dipoziție în cartea asta, că ți se face lehamite și n-o mai poți suporta. Cu ce bucurie am ascultat, după acest exercițiu sufocant, *Missa* pe care Scarlatti a compus-o în anul morții sale! O operă se face cu pasiune, nu cu neurastenie și nici măcar cu sarcasm. Chiar și o negație trebuie să aibă ceva exaltant, ceva care să ajute, să înalțe, să fie un *reazem*. Dar *Silogismele* astea, corozive la culme, sunt vitriol, nu spirit.

Prefer un scriitor care te scoate din sărite unuia care plictisește.

Nu există nici un mijloc de a *demonstra* că e mai bine să exiști decât să nu exiști.

Șovăială, nestatornicie, năbădăi. Ieri, întorcându-mă acasă după o plimbare la țară, găsesc un bilet de la C. care mă anunță că s-a tradus în românește textul pe care l-am scris despre Vulcănescu în franțuzește și care trebuia citit în franțuzește. Hotărăsc pe dată s-o sun la telefon pe Vivi V., fiica marelui meu prieten, și să-i spun că e nedemnă de tatăl ei, că terfelește memoria unui om de talia lui; — din fericire, nu-i acasă! Rog să fiu sunat îndată ce se întoarce. Încearcă să mă îmbuneze, ia un glas mieros, și mă dezumflu. Nu se poate lupta cu compatrioții mei, îmi dau seama de asta în fiecare zi. Te domină întotdeauna.

Oamenii obișnuiți să mintă, oamenii falși din naștere sunt imbatabili, îți scapă întotdeauna, te strivesc *cu surâsul*.

2 februarie

L-am însoțit pe Gabriel Marcel. Se simte rău, suie scara atât de greu că-ți rupe inima. Și totuși, nici o angoasă, nici o spaimă *evidentă*. Merge aproape în fiecare seară la teatru, se interesează de războiul din Vietnam, reacționează ca o *ființă vie*.

Dar în fond suntem toți în aceeași situație: nimeni nu are dreptul să creadă că se află mai departe de moarte decât un muribund. Întreaga taină a vieții stă în refuzul morții, și-n nimic altceva. *Organic* nu ne putem resemna să murim; este un lucru de neconceput, pe care nu-l putem admite, pe care nu-l „realizăm", pe care-l respingem cu fiecare celulă a corpului nostru. Încă o dată, în acest refuz se află toată taina vieții.

Impresia mea despre viață: mă aflu pe fundul unui infern unde fiecare clipă este un miracol.

Un tânăr editor a venit să mă vadă ca să-mi ceară un eventual manuscris. Îi răspund că o să-i dau unul, însă nu știu când, și că în momentul în care voi avea ceva gata, editura lui va fi dat cu siguranță faliment.

Ieri, joi 1 februarie, plimbare în pădurea Rambouillet. — Ceață și burniță — exact ce-i trebuie plimbărețului. Ceața *reliefează* orice estompându-i contururile, mai ales când pătrunde în pădure. Fiecare copac pare atunci o rugăciune încremenită.

Ascultând un oratoriu de Händel: Cum să crezi că aceste implorări înălțătoare, aceste strigăte de durere și de bucurie nu se adresează nimănui, că nu există nimica înapoia lor, că trebuie să se piardă pentru totdeauna *în văzduh*.

De câte ori nu mi-am luat pălăria în plină noapte pentru a ieși să mă sinucid!

„Ajuns în piața Concorde, gândul meu era să mă nimicesc."

În câte alte locuri din Paris și de aiurea nu m-am gândit și n-am *dorit* același lucru!

„E nevoie de mai mult spirit ca să elimini un cuvânt decât ca să-l folosești." (Paul Valéry într-o scrisoare către F. Brunot, *Scrisori către câțiva*)

Cei care caută Adevărul *cu intensitate* sunt adesea lipsiți de talent. Căci talentul înseamnă complezență, și aplecare către sine, și pasiune de a ne exersa; ne oprește în drum. E un obstacol în calea absolutului.

Orice talent înseamnă *compromis*, aidoma cu tot ce se complace în expresie.

Tânăr fiind, mi se întâmpla să mă arunc pe jos, într-o criză de epilepsie voluntară, și să lovesc pământul cu pumnii, strivit de apăsarea vidului. Gemeam, suspinam, în căutarea unui răspuns, a unui sens.

Caut și azi un sens, aștept și astăzi un răspuns, dar nu mai am puterea să mă arunc la pământ, nici pe aceea de a suspina sau de a geme.

Bach rămâne totuși cea mai importantă întâlnire pe care am avut-o pe acest pământ.

Cunosc destui oameni cu o inteligență ieșită din comun, dar ce puțini au, între ei, capacitatea de a judeca.

La drept vorbind, exceptând două sau trei persoane, nu văd în cine aș avea încredere, când e vorba să judece.

La orice scriitor *obscur* există o doză inconștientă de înșelătorie: vrea să pară mai adânc decât îi stă în fire. Dacă nu cumva e vorba despre un cusur al spiritului său, sau chiar de o tară.

Am terminat eseul despre Valéry, am încercat să-l prezint mai complicat decât era.

13 februarie. M-am felicitat, desigur, ori de câte ori, în loc să-mi urmez impulsul, am reușit să-l contracarez prin reflecție, vreau să spun prin *lașitate*.

A te stăpâni înseamnă să cedezi unui reflex al dezonoarei.

Fericirea și nefericirea fiind un rău aproape la fel de mare, singurul mod de a le evita este să fii detașat de toate.

Se poate trăi cu sentimentul că totul e cu neputință, cum să nu. Sunt aici ca să depun mărturie.

Am îmbrățișat toată viața cauze pierdute, fără premeditare bineînțeles, ci din nevoia tainică de a suferi, din gustul inconștient pentru eșec; altminteri cum aș putea să explic că m-am aflat întotdeauna alături de epavele *viitoare*? Am simțit în fiecare acțiune, chiar și în cele mai strălucitoare, naufragiul și m-am dăruit lor trup și suflet, deși *prin fire* sunt incapabil de convingeri și orice formă de fanatism îmi repugnă.

Câtă modestie la antici! Epictet spune despre Providență: „N-a putut mai mult."

Ce teolog creștin ar fi avut onestitatea să spună același lucru despre zeul său?

Nu trebuie niciodată să fii de acord cu mulțimea, nici măcar când are dreptate.

Vreme de mii de ani omenirea a fost *măcinată* de speranță; întregul viitor îi stă înainte ca să se lecuiască...

Îndată ce *țintești* ceva, îndată ce te încearcă cea mai măruntă ambiție, te expui umilirilor. Iar a le suporta nu e lucru ușor. La drept vorbind, nu le suporți decât închipuindu-ți *scenele* răzbunării, biruința ce vom avea asupra monstrului care ne-a umilit. Viața în comun ar fi insuportabilă fără re-

cursul mental la răzbunare, fără *speranța* răzbunării. Ideea *aproapelui* nu evocă ideea de viitor, ci pe aceea de răzbunare, legea nescrisă a oricărei comunități reducându-se la: *Urâți-vă unii pe alții.* Ceea ce însă ne îngăduie să suportăm ura, ceea ce ne permite să evităm să fim copleșiți și nimiciți este supapa închipuită a răzbunării, așteptarea clipei în care umilitorul va fi umilit.

Dacă prin minune ar dispărea răzbunarea, aproape toți oamenii ar cădea pradă unor boli necunoscute încă.

La Rochefoucauld e moralistul care îmi place cel mai mult. Îmi place la el amărăciunea care trebuie să fi fost constantă, zilnică, de vreme ce i-a îmbibat într-o asemenea măsură gândul. Și apoi, ce delicatețe în întorsătura frazelor, ce grijă de a înnobila prin formă un venin atât de evident! Nimic nu-mi place mai mult ca amărăciunea *elegantă*.

Anxietatea *precedă* întotdeauna gândurile anxioase. Nimeni nu e direct raspunzător de ceea ce gândește.

„O singură zi de singurătate îmi oferă mai multă bucurie decât mi-au oferit toate triumfurile." (Carol Quintul)

Voința, care dă un impuls organismului, îl obosește și-l ruinează prin chiar acest impuls. Abulicii sunt cei care-și păstrează energia; oamenii înzestrați cu voință și-o uzează, cu atât mai mult cu cât trăiesc până la capăt cu iluzia sănătății.

Îi spuneam zilele trecute unui profesor american că Yeats este un Shelley *reușit*.
(În paranteză, ce nedreptate față de Shelley pe care l-am citit atâta, și cu ce fervoare, în timpul războiului!)

Carnea *asediată* — totul este dușman cărnii, totul se înverșunează împotriva ei; — carnea nu există decât pentru a permite suferinței să iasă în evidență.

Agonia cea mai interesantă este a ambițiosului, a cuceritorului, a intrigantului și a cinicului.
Talleyrand și Napoleon.

Ceea ce pentru unul este aparență este realitate pentru altul și viceversa. Pentru fiecare este *real* ceea ce îl face să sufere, ceea ce e izvor de zbucium. Restul este aparență.
Iată de ce este atât de greu să clasifici oamenii, să spui care-i superficial și care e profund.
A merge foarte departe în frivolitate înseamnă să nu mai fii frivol. *Dezmățul* este în chip necesar „profund". A atinge o limită, chiar și în farsă, înseamnă să te apropii de extreme ce nu sunt deloc la îndemâna cutărui metafizician, în domeniul lui.

Frunzărit cele două volume ale lui Fabre d'Olivet: *Istoria filozofică a neamului omenesc*. Nu poți păstra nimic din ele. Explică totul prin combinarea a trei principii: Destin, Providență, Voință a Omului, dar într-un mod atât de sistematic, aproape „more geometrico", că ți se face lehamite. Mizeria ocultismului; mizerie a oricărei filozofii a Istoriei mai ales. Hegel se află întreg aici, *cu o treaptă mai sus*.

În lumea aceasta, doar decăzuții se apropie de *esențial*.

3 martie. Plimbare minunată între Maintenon și Dreux.
(Aseară, întorcându-mă acasă, mi-am spus că a ști totul înseamnă să *simți* toată greutatea cuvântului *iluzie*, singurul care merită să fie aprofundat.)

Orice om care a *înțeles* e neapărat un pic șarlatan; nu aderă niciodată cu totul nici la ceea ce spune, nici la ceea ce face.

4 martie. Aseară, la culcare, îmi spuneam că visele sunt lipsite de orice semnificație, că țin de literatura *de proastă calitate* și că nu au în fond nici o legătură cu viața noastră profundă. În cursul nopții am avut un vis în care s-au perindat toate obsesiile mele, să spunem filozofice...

În rândul scriitorilor, toți sunt *impostori*, afară de bolnavi și de nefericiți.

În absolut, Superstiția și Știința au aceeași valoare: sunt două explicații, două interpretări deopotrivă de legitime și deopotrivă de inutile.

9 martie. Tot ce am scris până acum am scris ca să redau urâtul care mă copleșea sau că să mă descotorosesc de el experimentându-l. O funcție terapeutică, iată la ce se reduce scrisul pentru mine: *să arunc în aer* tirania acestui urât copleșitor. De aici monotonia cărților mele, care cuprind aceleași obsesii și aceeași luptă. Poate că niciodată scrisul n-a îndeplinit un rol mai utilitar. Tot ce am „făcut" izvorăște dintr-o necesitate, dintr-o chemare urgentă, dintr-o tensiune irepresibilă. N-am nici un merit că am scris ceea ce am scris. Totul a venit din zona cea mai *îndepărtată* a ființei mele: n-am făcut decât să execut un ordin, el însuși fatal, iresponsabil, inevitabil.

Nimeni n-a iubit viața cu mai multă patimă ca mine, și totuși am trăit ca și cum n-ar fi fost elementul meu.

Sunt într-un fel un teoretician al decăderii, un parazit și un epigon al Păcatului originar.

Doar decăzuții se apropie de esențial. De ce? Fiindcă ei se află cel mai *aproape* de condiția omului, fiindcă numai în ei ne vedem *realizați*. *Decăzutul* un om ca și noi, dar care n-a știut să-și ascundă taina, care a dezvăluit-o, a scos-o la vedere. De aceea nu-l putem înghiți și ne ferim de el: îi purtăm pică fiindcă n-a respectat regula jocului, îi reproșăm că ne-a *trădat*.

Argumentul celor vechi împotriva fricii de moarte: de ce să ne temem de neantul care ne așteaptă câtă vreme el nu diferă de cel ce ne precedă — acest argument nu stă în picioare,

e chiar de neînchipuit că ar putea servi drept consolare. Înainte, nu existam, acuma însă suntem, iar ceea ce se teme să dispară este câtimea de ființă care suntem. Însă *câtime* nu e cuvântul potrivit, căci fiecare se preferă pe sine sau, în cel mai rău caz, se socotește egalul universului.

Trăiesc în anxietate așa cum alții trăiesc în viitor, în trecut sau în prezent. Anxietatea e fondul tuturor trăirilor mele; nu face parte din definiția mea, ci este definiția mea.

14 martie. Am ieșit din casă. Am văzut oameni trecând, târfe mizerabile, toată pleava omenească. Silă nespusă. Toate chipurile mi se par neverosimile. De-aș putea vedea, în locul tuturor acestor ființe „umane" care se înghesuie pe stradă, câini sau mistreți sau păsări, indiferent ce!

Nu contează decât oamenii care au văzut dincolo de vedeniile noastre cele mai grozave.

Lumea acesata nu-i decât o pauză între anarhia originară și anarhia finală.

Catehismul învinșilor[1] — iată titlul sub care ar putea fi așezate toate cărțile mele. Am fost *izbit* pe vecie de spectacolul pe care-l oferă deșeurile umanității. Deșeuri? Dar umanitatea însăși nu este decât suma acestor deșeuri.

Decăzuții? Deosebesc trei categorii: cei care merg înainte, cei care bat pasul pe loc, cei care dau înapoi.

Înțelepții se află poate la mijloc, în rândul celor care *stau pe loc.*

J. Își depune manuscrisul despre Robespierre la Editura Universitară. Directorul literar îi suprimă *toate* formele de

[1] Sub titlul *Bréviaire des vaincus* (*Breviar pentru învinși*) a apărut traducerea franceză a *îndreptarului pătimaș*, ultima carte scrisă de Cioran în românește, între 1940 și 1944, când se afla deja în Franța. (*N.t.*)

imperfect al subjonctivului și toate locurile unde apar două puncte, sub cuvânt că nu mai sunt folosite și că cititorul ar putea fi *șocat*.

Substanța unei opere este imposibilul — ceea ce opera n-a putut atinge, ceea ce nu ne putea fi *dat*: suma tuturor lucrurilor ce ne-au fost refuzate.

De fiecare dată când văd că cineva se agață de mine, că-și pune o speranță în cea mai neajutorată ființă, mă cuprinde o adevărată criză de deznădejde. Îmi vine atât de greu să mă suport pe mine însumi, încât ideea unei corvezi suplimentare mi se pare de neîndurat.

(O prietenă din România îmi scrie lăsându-mă să înțeleg că i se apropie moartea (boală sau sinucidere?) și că trebuie să-i îmbărbătez soțul.)

La scriitorul francez, straniul este aproape întotdeauna deliberat și deci insuportabil.

Gogol mergând la Ierusalim în speranța unei „regenerări" și negăsind acolo decât uscăciunea pe care o adusese cu el. La Nazaret se plictisește ca într-o „gară din Rusia".

După ce a pus pe foc al doilea volum al *Sufletelor moarte*, Gogol a început să plângă.

Moartea lui Jean Muselli la patruzeci și doi de ani, în urma unei crize cardiace.

Muselli s-ar fi sinucis.

Stere Popescu, la Londra, s-a sinucis în urma unui eșec.

O scrisoare îmi *anunță* proiectul unei prietene de a se sinucide.

Trei știri din astea într-o singură zi, e cam mult!

Instinctul de conservare — e o realitate; dar nu e mai puțin adevărat că *uneori* ne ține legați de viață doar un *fir*, și că acest fir ni se pare lesne de tăiat. Ceea ce ar explica și

dificultatea, și ușurința cu care ne sinucidem. Sinuciderea ne apare când de neconceput, când ispititoare și chiar irezistibilă.

Să te sinucizi fiindcă *exiști*, înțeleg; s-o faci însă din pricina unui eșec, adică din pricina opiniei celorlalți, asta mă depășește: și totuși, aproape toate sinuciderile aici își au obârșia. Dacă toată omenirea m-ar scuipa în față, aș simți-o, firește; dar n-aș trage consecințele acestui fapt. Nu același lucru s-ar întâmpla în cazul unei porniri ce mi-ar dezvălui *prea clar* nemăsurata mea insignifianță.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mi se pare că nu există nici un motiv să trăiești și cu atât mai mult să mori. Să trăim și să murim așadar în gratuitatea absolută.

Viața se desprinde de noi, nu noi ne desprindem de ea. Se retrage încet–încet, și la un moment dat ne dăm seama că-i supraviețuim.

Când începe o ființă să-și supraviețuiască? Aceasta e întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem, întrebarea capitală pentru fiecare. Înclin să cred că începem să ne supraviețuim imediat ce începem să înțelegem, să deosebim o iluzie acolo unde înainte credeam într-o realitate. Când nu mai există realitate nicăieri, apărem cu siguranță în chip de supraviețuitori, oricât de puternică ne-ar fi vitalitatea, oricât de imperioase ne-ar fi instinctele. Nu mai sunt însă decât false instincte și o falsă vitalitate.

Prefața mea despre Valéry a fost respinsă. Am pierdut peste 4 000 de franci... Refuzul se datorează faptului că am spus adevărul. În fond mi se cerea să *mint*. N-am respectat regula jocului și mă felicit pentru asta. Naivii sau șmecherii de la Fundația Bollinger trăiesc pe spinarea unui zeu pe care l-am tratat drept *făcător de fraze*; căci Valéry aceasta este, în primul rând.

De douăzeci de ani Jackson Mathews își câștigă pâinea de pe urma lui. A reacționat violent la „dezvăluirile" mele: și-a apărat idolul, rațiunea de a fi — rațiunea financiară, bineînțeles. Dar mă voi răzbuna, nu pot să nu o fac, în ciuda tuturor pretențiilor mele la „înțelepciune".

Insuccese în lanț.

Cum să reacționezi la o *lovitură sub centură* pe care ți-a dat-o un prieten? Dacă adopți o atitudine *nobilă*, cazi în falsitate; — dacă te răzbuni, ești tot atât de nedemn ca și el; cel puțin însă, în acest din urmă caz, nu există minciună.

Nu trebuie să-ți înghiți obida, dimpotrivă, trebuie să te răcorești; singurul mod de a scăpa de ea. Oamenii răi sunt cei ce strâng veninul; or, trebuie să-l eliberezi, să-l verși în orice împrejurare.

Ca să mă răzbun pe imbecilul de J., am scris unor prieteni comuni scrisori în care am revărsat asupra lui un potop de sarcasme și injurii. Ce ușurare, după aceea!

Oamenii cei mai răi se întâlnesc în rândul timizilor și al taciturnilor: cei care nu îndrăznesc sau nu pot să *pălăvrăgească*.

Orice atitudine *nobilă* e mincinoasă. Nu poți ierta ofensele, afară de cele care vin de la necunoscuți; niciodată însă pe cele care vin de la prieteni sau de la cunoștințe.

Putem uita dar nu ierta o lovitură sub centură. Orice iertare este afectare și nimic altceva. Suntem alcătuiți dintr-o materie care nu se împacă cu iertarea, suntem fizic incapabili de iertare.

N-ar trebui să jignim niciodată pe nimeni: cum să facem însă? Să nu ne *manifestăm*. Căci orice act jignește pe cineva. Abținându-ne, cruțăm pe toată lumea. Dar poate că moartea e și mai bună ca abținerea.

Ce extraordinară senzație, pentru un scriitor, să fie *uitat*! Să fie postum încă din timpul vieții, să nu-și mai vadă numele nicăieri. Căci orice literatură este o chestiune de nume și nimic altceva. *A avea un nume* — expresia spune multe. Dacă-i pe așa, a nu mai avea nume, dacă ai avut vreodată unul, e poate mai bine decât să ai. Acesta-i prețul libertății.

Al libertății, și, mai mult, al izbăvirii. *Numele* — iată tot ce rămâne dintr-o ființă. Este de necrezut că ne putem osteni și zbuciuma pentru atât de puțin.

22 martie. Azi-dimineață, la morgă, ridicarea trupului lui Jean Muselli. Vreme cumplită, priveliște de-o urâțenie care face moartea, și deci viața, mai neînsemnate și mai ridicole decât sunt. Metroul care trece prin apropiere, podul sinistru din față, coșurile de fabrică, apoi coșciugele înșirate pe culoar și agitația angajaților care bat din răsputeri capacele în cuie... Iată locul în care te lecuiești de tot zbuciumul ce decurge din faptul că pui lucrurile la inimă. Nu există tristețe sau necaz care să supraviețuiască unui asemenea spectacol.

Unic amănunt liniștitor: Muselli nu avea acel rictus al morților care s-ar fi potrivit atât de bine cu personajul care a fost.

Era, cum îi spuneam adineauri lui Dort, *distonant* — în sensul adânc al cuvântului. — Nu putea suporta pe nimeni, căuta ceartă, nu era făcut să fie actor, să joace cu *ceilalți*; — ar fi trebuit să fie poet, adică *singur*, să aibă un destin *singular* în sensul propriu al cuvântului.

Ne împinge *demonul* de fiecare dată când „respectăm regula jocului", când spunem un adevăr care se întoarce împotriva noastră.

Minune a cuvântului rostit și scris. „Ieșirile" mele orale și epistolare împotriva trădării lui Jackson m-au calmat. Altminteri m-ar fi îmbolnăvit.

Regret, ba am chiar remușcări că l-am „atacat" pe Valéry. — Dar mi-am primit pedeapsa — din partea unui impostor, e drept.

La morgă, azi-dimineață, o femeie simplă izbucnește în plâns în clipa când își vede: fiul? soțul? așezat în sicriu pentru ridicarea corpului. Doar ea, în tot universul, era deznădăj-

duită din pricina unei ființe ce nu reprezenta nimic pentru nimeni. Ce nebunie este să te legi de cineva, oricine ar fi! Ar trebui să ne ferim de asta ca de ciumă. *A-ți crea legături* înseamnă să-ți provoci în mod automat chinuri viitoare, să te pedepsești cu anticipație.

Eșecul în lanț, eșecul ca destin se întâlnește numai la acela care, inconștient, privește orice reușită ca pe-o rușine și o umilință.

Mi-am dorit întotdeauna în chip superficial succesul și în chip profund eșecul.

23 martie — Dormit, în după-amiaza asta, două ore. Cufundare în somn, senzația de a fi coborât în punctul lui cel mai adânc, mai inconștient, mai *depărtat* de ființă. Trezit cum se va fi trezit un dinozaur. — Senzația de a nu putea coborî mai adânc, mai jos în inconștiență.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama de inutilitatea și nocivitatea violenței. Numai că împotriva reacțiilor umorale, a temperamentului suntem neputincioși. În tot ce mi se întâmplă, primul meu impuls este violent; mă las purtat de el până la furie, la epilepsie; — apoi, adăugându-se și efectul oboselii, mă liniștesc și-mi piere interesul pentru subiectul sau pretextul care m-a scos din fire. Concluzia ce se cere trasă de aici este că *rațiunea* se află de partea scepticismului și că ar trebui întotdeauna să începem cu el. Dar ăsta-i tocmai lucrul de care nu mă simt în stare. Altminteri, de mult mi-aș fi rezolvat toate problemele.

Ceea ce face pesemne bătrânețea suportabilă este plăcerea de a vedea cum dispar unul câte unul toți cei care vor fi crezut în noi și pe care nu-i mai putem dezamăgi.

Citesc un reportaj despre Budapesta, în *Le Figaro*, în care se spune despre unguri, poporul cel mai infatuat din lume, „acest popor modest"!

Toată viața mi-a plăcut să calc în picioare tot ce-am iubit mai mult. Nu ne definim decât în opoziție cu idolii noștri.

Contrar credinței comune, suferințele ne leagă de viață: sunt suferințele *noastre*, suntem mândri că le putem suporta, fac dovada că suntem ființe vii și nu fantome. Iar orgoliul de a suferi este atât de virulent, că nu e depășit decât de acela de a fi suferit deja.

Bolnavii sunt oameni foarte ocupați: prea sunt solicitați de suferințele lor pentru a avea *timp* să se sinucidă. Oamenii își curmă zilele pretutindeni, afară de spitale.

Adevărata sinucidere nu e legată de eșec, ci de senzația că nu există nici o soluție în nici un fel de *lume*.

Tot ce poate fi înțeles nu merită să fie înțeles.

Fals — este cuvântul pe care-l folosesc cel mai des. Probabil fiindcă, totul părându-mi-se ireal, nu găsesc cuvânt mai bun ca să redau impresia sau mai degrabă certitudinea respectivă.

Dacă l-am atacat pe Valéry, e fiindcă influența lui sterilizează, ba chiar emasculează din punct de vedere spiritual, și nu mai puțin din punct de vedere literar. A fost o nenorocire pentru mine faptul că l-am luat drept model când m-am apucat să scriu în franțuzește. Proza lui fără viață m-a sedus prostește, ca și aparența de rigoare, aparență doar, căci, de fapt, e de la un capăt la altul pretenție. E-un spirit constipat, subtil și chițibușar, căruia nu i-a fost greu să-l înșele pe barbarul decadent care eram. Îmi amintesc cum căutam pretutindeni perfecțiunea, când de fapt *seva* trebuia s-o caut. Întotdeauna ne schimbăm idolii prea târziu. Totuși, m-am descotorosit de Valéry cu mult înainte de a fi terminat *Tratatul*, și nu m-am mai întors la el de atunci, până de curând când cu nefericita aia de prefață.

Ce ne aduce o înfrângere? O imagine mai exactă despre noi înșine.

Regretul este o obișnuință pe care o căpătăm de tineri și de care nu-i chip să ne descotorosim pe acest pământ.
Unii se sleiesc sperând, alții regretând.

Regretul atinge aceeași intensitate ca speranța: e chiar speranță *răsturnată*.
Regretul se instalează ca un vampir și ne suge sângele până la ultima picătură.
Tot regretând, mi-am retrăit de nenumărate ori trecutul, astfel încât e potrivit să spun că am trăit mai multe vieți.

Regretul nu e neapărat dizolvant: ne face să trăim la nesfârșit toate momentele noastre esențiale, și lui îi datorăm faptul că am avut o viață nefericită și o existență împlinită.
Ne împiedică să trăim, e adevărat; însă ne face să retrăim, și deci se compensează. Regretul nu este în chip atât de evident nociv pe cât suntem tentați să credem. Încearcă să *salveze* trecutul, e unicul nostru recurs împotriva uneltirilor uitării, regretul e memoria ce *trece la atac*.

30 martie. Ascultat la radio lucrări de Stockhausen, Xenakis, Berio — apoi, răsucind butonul, am dat peste un menuet! Ce salt dramatic — către ce oare? — a făcut muzica!

Văd explicația pasiunii mele pentru Talleyrand în faptul că m-am săturat de scepticismul în vorbe și că sunt bucuros să văd pe cineva care l-a tradus în fapte, în normă de acțiune.

Pretențiile extravagante ale tânărului Schlegel de a întemeia o nouă religie le *precedă* pe cele ale unui Mallarmé plănuind să scrie Cartea...

Ceea ce scade în ochii mei Revoluția din '89 este faptul că totul se petrece pe o scenă, că promotorii ei se agită ca niște

actori, că până și ghilotina este un spectacol. De altminteri, toată istoria Franței este o *reprezentație*: o serie de evenimente la care asiști mai degrabă decât să le înduri. De aici impresia de frivolitate pe care o lasă chiar Teroarea, privită *de departe*.

Îmi vine deodată în minte Molinié care a intrat la mânăstire din pricina lui Dostoievski — și-a lui Charlot. (în orice caz, ideea de a se face călugăr i-a venit la cinema, la un film cu Chaplin. Spunea tocmai că Charlot era, ca și el, mereu în *contratimp*.)

Menirea mea va fi fost să recenzez aspectele *insuportabile* ale vieții. Anii au făcut din mine un specialist al Intolerabilului.

Să găsești o formulă — și să mori.

Pentru unii, pentru majoritatea, ceasul adevărului bate o singură dată; pentru alții, bate neîncetat.

Am toate instinctele unui ins pus pe harță și toate convingerile unui spirit adaptabil.
Am deopotrivă gustul provocării și al detașării. Scandalul și decența.

Când ai acumulat eșec după eșec, nu știu să existe un lucru mai avantajos decât să le pui pe seama Nenorocului; el explică și justifică totul, are virtuți aproape magice: cu el suntem absolviți în ochii tuturor... Nenorocul reușește acolo unde Providența a dat greș. Fără ideea Nenorocului și a virtuților sale liniștitoare, ar fi tot atâtea sinucideri câte eșecuri! Îndată însă ce ne gândim la El, ne calmăm; suportăm totul și suntem aproape mulțumiți să fim *loviți* de soartă. Explicația prin Nenoroc e cel mai mare șiretlic din câte sunt în lumea aceasta. Niciodată nu se va inventa unul mai bun. Ne folosim de el mai cu seamă în scrisorile de condoleanțe, și întotdeauna cu o eficacitate de netăgăduit.

Poți suporta o conversație absolut banală ceasuri întregi fără să suferi din pricina asta. După aceea însă, criza de deznădejde vine negreșit. Cum se poate vorbi atâta vreme fără să spui nimic *imprevizibil*? Prostia e neîndoielnic infinit preferabilă inteligenței mijlocii, convenționale, corecte. Căci prostia derutează, irită, surprinde: așadar pune probleme, în vreme ce...

Nu mai cred în cărți, vreau să spun în cărțile destinate publicării. Cea pe care am terminat-o, *Demiurgul cel rău*, așteaptă aici și nu mă pot hotărî s-o duc la editură. Și asta fiindcă nu văd utilitatea publicării unei *alte* cărți. La ce bun? O carte este un *act de naivitate*. Or, eu am pretenția că mi-am pierdut iluziile dincolo de limita permisă.

5 aprilie. Patru zile de umblat, de la Beaugency la Sancerre. De la Sury-en-Vaux la Sancerre, peisaj ca la Urbino... Pe un drum pustiu aproape de Vailly, întâlnire cu o țărancă ce păștea capre. Deșteaptă foc. Vorbim despre exodul la oraș, despre satele pustiite, despre tragediile „comasării"[1]. Ne întreabă unde ne ducem așa, pe jos, îi spunem că venim de departe și că ne place să umblăm așa, fără țintă. „Mie, ne spune, mi-ar plăcea tare mult viața asta rătăcitoare..." În mica turmă se află un ied care ne însoțește și nu vrea să ne părăsească. Țăranca îmi spune că are un fiu măcelar căruia nu-i place să taie iezi, fiindcă *mișcă* după ce-au fost tăiați... Și vorbim, și vorbim. Te-ai crede într-un sat pierdut în România sau în Rusia (mă gândesc la țăranca pe care Rilke a întâlnit-o într-un sat din Rusia și cu care a stat de vorbă ore întregi)...

Senzație de viață *adevărată*.

Vorbind de tatăl ei care are acum optzeci și patru de ani, țăranca spunea că înainte se scula vara la 4 dimineața și lucra „de la răsărit pân' la apus".

---

[1] Acțiunea de comasare a terenurilor, inițiată în Franța la sfârșitul anilor '50 în vederea creșterii eficienței exploatărilor agricole, a dus la puternice frământări în lumea satului francez. (*N.t.*)

O obsesie este o problemă care, fiindcă n-am știut s-o rezolvăm la timpul potrivit, ne însoțește toată viața.

7 aprilie. Seară petrecută cu Jane, negresă americană care trăiește în Anglia. Îmi mărturisește uimirea, aproape consternarea ei văzând că intelectualii englezi resping tradiția umanistă europeană și nu mai admiră în toate decât ceea ce este *primitiv*! Îi spun că în Franța se petrece același lucru, ba poate chiar mai rău. — De ce n-am crede în viitorul negrilor? Dau uneori dovadă de mai mult bun-simț decât occidentalii, obosiți și scârbiți de ei înșiși și mai cu seamă de „civilizația" lor.

8 aprilie. Exploziile unui Recviem.
Am primit astăzi, de ziua mea de naștere, *Ispita de a exista* în englezește. În sfârșit!

Sunt departe de adevăr, dar nu pot să accept că alții l-au găsit. În numele a ce i-aș putea judeca și-n numele a ce m-ar putea judeca ei pe mine?

Am simțit întotdeauna nevoia imperioasă de a fi nedrept cu cei care au contat în viața mea, cu cei pe care i-am venerat. Dorință de a mă elibera, de a rupe lanțurile admirației.
Nu-i vorba așadar despre ingratitudine — ar fi într-adevăr prea simplu —, ci despre năzuința de a mă regăsi, de a fi eu însumi. Și nu poți fi tu însuți decât în detrimentul idolilor tăi.

Mi-a făcut plăcere să văd și să răsfoiesc *Ispita* în englezește. Plăcerea n-a durat însă mai mult de cinci minute.

Esențialmente sunt un spirit frivol.
Poate că din marea mea obsesie pentru neant vine și interesul meu profund pentru nimicuri.

Idealul: să fii cineva fără să te lași aservit unei opere, să fii — *nimic mai mult.* Orice operă presupune o diminuare

a ființei noastre. A crea înseamnă să te diminuezi, să pierzi din propria substanță, să te subțiezi, să decazi din punct de vedere metafizic.

Ascultat cu mult interes la radio pe Adamov[1] depănându-și amintirile despre Artaud[2].

Într-o provincie îndepărtată din India, totul se explica prin vise; și tot cu ajutorul lor se lecuiau bolile și se luau hotărâri în treburile importante sau în cele zilnice. Până la venirea englezilor. De când au venit ei, spunea un indigen, nu mai visăm.

Tracii plângeau la nașterea unei ființe. Nu e o întâmplare că m-am născut într-un spațiu în care lucrurile erau privite un pic altfel decât prin alte părți.

Cu neputință să nu le purtăm pică celor care ne scriu scrisori răscolitoare.

Lipsa mea de interes pentru revoluțiile literare sau politice se datorează faptului că toate mi se par neînsemnate în raport cu mutațiile, cu problematizările spirituale asemenea celei căreia Buddha i-a fost autor. La ce bun să te ocupi de cortegiul modelor de tot soiul de care face caz istoria, când ai în fața ta exemplul unei experiențe alături de care toate celelalte sunt zadarnice.

Trupul nostru ne inspiră doctrinele noastre.

Nu avem senzația de a ne cunoaște pe noi înșine în profunzime decât în acea indispoziție ce urmează unei josnicii pe care am comis-o.

---

[1] Arthur Adamov (1908–1970), dramaturg francez de origine rusă, autor al unor piese ce au evoluat de la simbolismul tragic la realismul politic. (*N.t.*)

[2] Antonin Artaud (1896–1948), poet și om de teatru francez, cunoscut îndeosebi pentru experimentele teatrale din anii '30. (*N.t.*)

12 aprilie. La etajul de dedesubt, mortul ce va fi îngropat mâine.

Ar trebui, o vreme, să mergem la morgă în fiecare zi, ca să ne obișnuim cu cadavrele.

13 aprilie. Înmormântarea vecinului. Slujbă la Saint-Sulpice. Tot ce a citit și tot ce a spus preotul — absolut *inacceptabil*. „Ne vom regăsi cu toții trupurile"(!)

Simetriile, artificiile sfântului Pavel, într-una din Epistolele către Corinteni: Suntem sortiți morții din cauza unui om și vom regăsi viața din cauza altuia (cam așa ceva). Retorică cum nu se poate mai subtilă și de altminteri eficace: într-adevăr, ce să spui în fața unui cadavru? Ce vorbe să rostești, afară de absurdități care *impresionează* și care consolează din pricina totalei lor gratuități?

Deși sunt destul de „blindat", nu încetez să mă minunez de tot ce se întâmplă; trec dintr-o surpriză într-alta, dintr-o consternare într-alta: la ce mi-o fi slujit oare scepticismul? M-a făcut să mă mir ceva mai mult ca înainte și să înțeleg inutilitatea uimirilor mele.

Sâmbăta Paștilor.

Partita nr. 1 în *si* minor de Bach.

Sinuciderea e actul cel mai normal pe care-l putem săvârși. La sinucidere ar trebui să ajungă în final orice reflecție și cu ea ar trebui să se încheie orice existență. Sinuciderea ar trebui să înlocuiască pretutindeni sfârșitul involuntar și degradant. Și fiecare să-și aleagă în fine ultimul ceas.

Sunt uluit de energia pe care o are *taedium vitae* în cazul meu. Nu trece zi să nu-i simt virulența și forța. Și asta de când aveam cam șaptesprezece ani. (De ce să *datez* un sentiment atât de esențial? Mai bine de la naștere.)

Paștele. *Ich habe genug*
Cantata 82 — Bach.

Siestă de un ceas și jumătate. M-am sculat copleșit, purtând în minte, de cum m-am trezit, imaginea unui „Dumnezeu *știrbit*".

Zărit ieri în grădina Luxembourg pe J. Weightman, critic englez, care-și ținea soția de braț. Nu m-au recunoscut. I-am urmărit de la distanță câteva minute. În doi ani, a îmbătrânit devenind aproape de nerecunoscut — îmbătrânit nu la chip, ci la *umblet*. Ai fi zis că-i un octogenar încă *în puteri*.

Tot în grădina Luxembourg. Îl întâlnesc pe M. Hafez. Și el a îmbătrânit. Dacă și cu mine se petrece, proporțional vorbind, același lucru — și cum m-aș putea îndoi? — stau bine, n-am ce zice. De altminteri, M. H. era cât pe ce să nu mă recunoască... ce indiciu!

Acum aproape doisprezece ani, o gripă gravă. După câteva zile, toate instinctele îmi sunt atrofiate. Nu mai am nici o teamă, de nici un fel. Dacă mi s-ar fi spus că voi muri peste o oră, n-aș fi avut nici un fel de reacție. Nu cred că înțeleptul cel mai „desăvârșit" poate atinge o asemenea stare, chiar dacă ar avea la activ ani și ani de exerciții întru detașare. Era Indiferența în punctul ei cel mai de sus, sau mai de jos (cum doriți).

I-am spus lui Mounir Hafez, astăzi la prânz, că evreii și germanii au în comun faptul că nu se pot realiza, ba nu, că nu se pot *instala* în istorie. Era vorba despre statul Israel a cărui distrugere Mounir o prevede în viitorul imediat (trei ani, spune el; îi răspund că va dura mult mai mult).

Nevoia de a rosti ceva *enorm* care să zguduie Timpul însuși, lăsându-l înmărmurit.

18 aprilie

Giardino d'amore de Alessandro Scarlatti.

Către mijlocul „serenadei", un pasaj strălucitor pe două voci — obsedant, de neuitat: desăvârșirea în sfâșiere.

Când mă gândesc la tot zbuciumul pe care mi l-a pricinuit ediția americană a *Ispitei*, la toate neliniștile și iluziile pe care le-a putut genera sau cărora le-a fost pretext — ca să ajung la ce? La nimic. Doar cinci minute — atât i-am acordat atenție. Cât despre prefață, am citit din ea doar începutul.

Ceea ce vreau de fapt este să fiu unul din acele „suflete desăvârșite" despre care e vorba în textele „spirituale".

21 aprilie. Duminică. Un plictis atât de mare că nici creierul nu pare a fi în stare să-i supraviețuiască.

Cum de sunt cu putință asemenea senzații? Ce crimă trebuie să ispășim prin ele?

Totul este în chip fundamental cu neputință.

Am trăit în extazul neputinței.

Impersonalitatea orientală — ideea, scumpă picturii chineze, de a picta o pădure „așa cum ar vedea-o copacii"...

În Occident, pictura, filozofia, poezia înseamnă numai *eu, eu, eu*...

22 aprilie. Nu vă încredeți în cei care îi măgulesc pe tineri, nu vă încredeți în acela care se vrea maestru spiritual.

Până la treizeci de ani, n-aveam decât un singur gând: exterminarea bătrânilor; acum, că am depășit cincizeci de ani, exterminarea tinerilor.

Nu trebuie niciodată să faci ceva fără chef. Am ascultat azi după-masă — împotriva dorinței mele — o parte a Missei în *si* de Bach, la France Musique. Ei bine, nu mi-a făcut nici o plăcere: sau mai degrabă a fost o delectare sterilă, lipsită de folos; în vreme ce alteori, un sfert de oră de jazz îți dă fiori metafizici.

Nu se poate coborî în sterilitate mai adânc decât am coborât eu de aproape două luni. Am ajuns la *miezul* acestei sterilități, dacă se poate vorbi de miez acolo unde nu există nimic.

24 aprilie. De m-aș putea sfărâma în țăndări!
Ziua în care sinuciderea nu va mai fi o ispită, ci o datorie.

Conștiința a rupt pentru totdeauna unitatea, așadar s-a zis cu simplitatea, s-a zis cu inocența.

Nu este revoluționar decât acela care pune în cauză faptul însuși de a exista; toți ceilalți, începând cu anarhiștii, pactizează cu *ordinea în vigoare*.

25 aprilie
Cimitirul din *Choisel* în apropiere de Chevreuse. Pe un mormânt citesc acest unic cuvânt: *Pax*. Într-adevăr, pacea se află aici. Viața înseamnă deci contrariul: neliniștea.
Friedhof[1] — adică tot ce-i lipsește unui om aflat în viață.
Nici un loc în care să fii liniștit, afară de moarte!
(Dacă moartea poate fi un loc. Dar nu contează.)

Când te gândești că teoria supraomului a fost concepută de un om măcinat de toate bolile, de către o ființă plăpândă și extrem de vulnerabilă — ce lecție!

Când ne lamentăm dintr-un motiv oarecare, bocetul se referă la noi înșine, pe noi ne plângem — nu din egoism, ci fiindcă orice tristețe se hrănește din ea însăși, din propria ei substanță.

Ființa nu era necesară: este un lux ruinător. Ar trebui să învățăm să ne lipsim *de tot ce este*.

Luciditatea fără ambiție nu e decât neant. Trebuie ca una să se sprijine pe cealaltă, ca una s-o combată pe cealaltă *fără*

[1] Cimitir; cuvântul înseamnă literal „grădină a păcii". (*N.t.*)

izbândă, pentru ca o operă să devină cu putință, pentru ca să poți crea ceva.

Hipertrofia, sau mai degrabă *viciul* lucidității ruinează toate actele noastre *viitoare*.

Nicicând un necredincios n-a cugetat mai mult ca mine la urgența unei rugăciuni *posterioare* lui Dumnezeu și chiar Credinței înseși.

Minunat în gândul morții este faptul că toate concluziile pe care vrem să le tragem din el sunt legitime în egală măsură. E gândul cel mai *imoral* cu putință.

„Nevoia maladivă de noutăți arbitrare" ce-o caracteriza pe Dna de Guermantes putea fi extinsă de Proust la întreaga societate pariziană.

Paradoxul poporului român este că e deopotrivă nefericit și ușuratic.

Armand Robin, ciudatul traducător ce cunoștea *întreaga* poezie, mi-a spus într-o zi, când îi vorbeam de Zhuang zi, că-l punea mai presus de toți poeții și de toți gânditorii și că nu-l putea compara decât cu anumite peisaje golașe din Scoția.

Nu poți privi Timpul în față.

Societățile prospere sunt cele mai amenințate, căci nu le rămâne nimic altceva de așteptat în afara propriei nimiciri, bunăstarea nefiind un ideal atunci când o posezi, și încă mai puțin un vis atunci când ești sătul de ea.

Dinu Noica a scris de curând că numai tânăra generație îl *merită* pe Eminescu.

Tinerii nu trebuie măguliți, orgoliul lor nu trebuie sporit; e destul de mare și așa.

Ambiția lui D. N. a fost întotdeauna aceea de a fi un *maestru spiritual*: or, nu poți deveni așa ceva decât tocmai măgulindu-i pe tineri.

Nu înțeleg cum de poate cineva dori să aibă *discipoli*. Înseamnă să te pui singur în lanțuri, să accepți să fii sclavul propriilor imitatori.

Recitit câteva pagini din *Metamorfoza* lui Kafka. Nu se poate merge mai departe în blestemul care vine din dezgust.

Să trăiești într-un oraș de nu mai știu câte milioane de locuitori și să gândești ca și cum ai sta într-o peșteră din pustiu!

Aș vrea să împietresc și să nu mă mai gândesc decât la voluptatea de a fi biruit mișcarea.

— Care vă e activitatea?
— Deplâng.

Toți oamenii ăștia, toți prietenii aflați în trecere, care-mi mănâncă timpul. (Într-un sens, nimeni n-a suferit ca mine de moartea lui Stalin. Fiindcă atâta vreme cât a fost în viață, nu călătorea nimeni, iar eu aveam liniște.)

Totul este o chestiune de distanță: de *unde* privim o problemă.

Deznădejdea care nu duce la Dumnezeu, care nu se lovește de el, nu e o deznădejde adevărată. Deznădejdea este aproape tot una cu rugăciunea, e în orice caz sămânța oricărei rugăciuni.

A trăi înseamnă a pierde teren.

Deznădejdea care nu trece la fapte se preschimbă în otravă.

Problema *responsabilității* n-ar avea sens decât dacă am fi fost întrebați înainte de naștere și am fi consimțit să fim întocmai cei ce suntem.

La liceul din Sibiu aveam trei colegi, fii de țărani analfabeți, care, la toate materiile, știau totul *fără să învețe*. Ascultau lecțiile, rețineau totul și erau egali, de nu cumva chiar superiori, fiecărui profesor, oricât de mare specialist ar fi fost.

Unul a devenit popă, altul ofițer, celui de-al treilea i-am pierdut urma.

16 mai

Când un cuceritor se apucă să facă reflecții filozofice, înseamnă că treburile merg rău. Lucru adevărat pentru orice om politic, pentru oricine *a reușit* dar își simte, își vede totodată declinul. (Astfel, de Gaulle spunea ieri, în România, gândindu-se fără îndoială la manifestațiile împotriva sa de la Paris: „Toți oamenii vii au, ca oameni vii, probleme de rezolvat. Doar morții nu au probleme.")

Sunt superficial din fire, nu cunosc în profunzime decât neajunsul de a te naște.

Orice eveniment are drept cauză și drept efect o neînțelegere.

17 mai

Toate zilele astea mi-am petrecut serile în compania unor prieteni aflați în trecere, o cină după alta... E insuportabil. Ce bucurie să fiu în fine singur!

Am aflat de curând că, în clipa când fratele meu s-a hotărât s-o lase pe cumnata mea, aceasta a făcut în curte un morman din toate hainele și toate cărțile lui și i-a dat foc...

17 mai

Citit pe zidurile Cartierului[1]:

„Cultura este perversiunea vieții"

și „Sunt în slujba dezordinii".

---

[1] Cartierul Latin, centrul vieții universitare pariziene, de unde au pornit evenimentele ce au avut loc în mai 1968. (*N.t.*)

Să fi scris oare același student ambele „declarații"?

Orice revoluție se revendică mai mult sau mai puțin de la Rousseau.

Rica îmi povestește o istorie destul de ciudată. Aveam la școala din Rășinari un coleg căruia îi spuneam „scrofița". Avea apucături de fată, cosea, gătea și avea un strabism îngrozitor. Se pare că s-a însurat cu o învățătoare cu care a avut doi băieți și o fată. Acum câțiva ani, în timpul unei călătorii, a întâlnit în tren un băiat de cincisprezece ani pe care l-a dus într-un hotel și l-a violat. Scandalul a fost repede înăbușit, fiindcă Partidul („scrofița" fiind membru de partid), nu vrea să dea curs cazului.

T. H., care a făcut patru ani de pușcărie, la întrebarea mea: Cum ai putut suporta? răspunde: Datorită umorului. Dacă mi-aș fi luat situația în serios, n-aș fi putut rezista.

Zile agitate, marcate de studenții la filozofie. Pe un geam din strada Odéon citesc: „... pentru transparența relațiilor intersubiective".

Revoluțiile se fac cu broșuri. Fiindcă nimic nu este mai convingător decât un text scurt care dă iluzia că a captat un subiect.

Epocile mele preferate: cea a cavernelor — și secolul al XVIII-lea. Peșterile au dus însă la Istorie, iar saloanele la Teroare.

Singura modalitate de a supraviețui este de a minimaliza tot ce ni se întâmplă. Viața este sau pare suportabilă fiindcă nimic nu are sens în sine.

Popor de grămătici. La Odéon, ocupat de studenți, unul din ei spunea de curând că muncitorilor nu le place să ia parte la discuții de teamă să nu facă greșeli de exprimare...

Cu ani în urmă am cumpărat o ediție veche din Marc Aureliu care purta următoarea dedicație: „Să-ți fie prieten în ceasurile grele și să te sprijine cum m-a sprijinit pe mine."

Nu cred că i se poate unei cărți un elogiu mai frumos decât acest „prieten în ceasurile grele".

Copiii se răzvrătesc împotriva părinților lor; iar părinții își merită soarta. Toți se răzvrătesc împotriva tuturor, fiecare își *zămislește* propriul dușman. Aceasta este legea.

21 mai. Toată lumea îmi pune întrebări despre situația în care ne aflăm. Ca și cum s-ar putea prevedea ceva.

Se vorbește despre „progres". Să ne gândim însă la Germania și la pasul înainte (!) pe care l-a reprezentat Hitler în raport cu Frederic al II-lea! Istoria e mai degrabă o neîncetată prăbușire.

Paradisul terestru: o mulțime... sceptică.

Nimic nu este mai plin de primejdii decât o lungă fericire. Nici un individ, nici o societate nu-i rezistă.

Bunăstarea e un factor de disoluție (dezagregare?). De ce? Fiindcă e o stare anormală și atinge tot ce-i viu în profunzime. E în contradicție cu instinctele, le slăbește vigoarea, le subminează și le primejduiește. Bunăstarea e pe cât de rară pe atât de funestă: natura n-a prevăzut-o. Dacă ar fi făcut-o, inspirația i-ar fi venit de la demon. Zeii trebuie să fi pierit fiindcă s-au lăsat amăgiți de o senzație de securitate; oamenii par ispitiți să piară în același fel. Din fericire pentru ei, totul arată că nu vor avea acest privilegiu.

Scriitorul trebuie să trăiască *nemijlocit în* limbă, nu să *mediteze* asupra ei.

Caracteristic pentru o literatură epuizată, golită de substanță, e faptul că pică *în reflecție*.

22 mai. Ai denigrat Istoria, ai crezut chiar că-i poți întoarce spatele și-o poți uita. Ei însă nu-i vine greu deloc să te facă să-ți amintești de ea.

E întotodeauna straniu să asiști la evenimente la care n-ai contribuit în nici un fel, nici măcar ca simplă ființă vie.

Când credem în ceva și când negăm acel ceva, ne închipuim întotodeauna că-l putem modifica, stăpâni, manevra. Când însă lucrul ne e totalmente străin, ne scapă și nu putem găsi cu nici un chip calea să ni-l subordonăm prin interes sau ură.

Între toți întemeietorii de religii, Buddha a mers cel mai departe; doar el a văzut problema esențială, unică: să biruiești această lume, să ieși din ea *fără s-o părăsești*. Nici paradis și nici infern; ci biruința asupra acestei lumi, și asupra tuturor lumilor.

Atâția ani în care n-am făcut nimic altceva decât să ne creăm legături; iar când înțelegem că n-au slujit la nimic, e prea târziu ca să le rupem: am prins gust pentru ele, și e nespus mai greu să ne îndepărtăm decât să ne agățăm de ele.

Pentru ca detașarea să fie cu putință, ar trebui s-o fi învățat o dată cu alfabetul și să fi știut de la bun început că a dori înseamnă a transcende dorința, iar a trăi înseamnă a te situa deasupra vieții.

Când trăiești în miezul lor, evenimentele se caracterizează prin aceea că te împiedică să privești Istoria. Orice *actualitate* este în chip necesar nefilozofică.

O pasiune are întotdeauna dreptatea de partea ei în imediat: în viitor însă niciodată.

Omul care se ține deoparte nu are niciodată greșeala de partea lui — fiindcă n-a avut niciodată dreptatea.

„Sooner murder an infant in its cradle than nurse unacted desires." (Mai bine ucizi un prunc în leagăn decât să nutrești dorințe neîmplinite.) (Blake)

Dacă am spune lucrurilor pe nume, nici o formă de societate n-ar putea supraviețui mai mult de o secundă.

Nu întâmplător ordinul trapist a apărut în Franța. Se va spune însă: italianul sau spaniolul nu vorbesc oare mai mult decât francezul? Fără îndoială. Numai că nu se *ascultă* vorbind; în vreme ce francezul își *savurează* elocința și nu *uită* niciodată că vorbește; este conștient de asta în chip absolut. Doar el putea considera tăcerea o formă extremă de asceză.

Recitesc *Infernul*. Și-mi spun că este poate cea mai frumoasă carte scrisă vreodată. Impresie extraordinară. Disprețul meu pentru limba italiană nu e justificat. Cât de concis e totul și câtă sensibilitate în fiecare vers!

Walpole scrie în 1765 că la Paris religia era *ateismul* și că, în anumite medii, însuși Voltaire era considerat *bigot* (fiindcă a avut slăbiciunea să recunoască existența unui creator).

Fericirea de a ști că nu ai nimic de propovăduit.

Februarie, martie, aprilie, mai — rareori am trecut printr-o perioadă mai sterilă, mai insipidă.

„... singurul secret al fericirii este să abandonezi totul." (Cristina a Suediei)

Anxietatea perpetuă consumă energia de care am avea nevoie pentru a simți cu adevărat teama. De aceea și este ea aproape o formulă de viață, spre care trebuie să tindem.

Tot ce cunoaștem în profunzime încetează să mai conteze pentru noi.

Orice *convingere* provine dintr-o insuficientă examinare a lucrurilor, nu e decât un punct de vedere *încremenit*.

Pot să-i recunosc cuiva toate meritele (mă gândesc la J.P.S.), și totuși să-l socotesc un ins vrednic de plâns. De ce? Fiindcă am mai mult decât sentimentul, am *senzația* că n-a înțeles nimic, că esențialul îi scapă și-i va scăpa întotdeauna.

Am pierdut până și capacitatea de a-mi *închipui* un eveniment care să-mi fie favorabil.

1 iunie 1968

În fața *Odéonului*. În mijlocul unui grup de studenți mai mult sau mai puțin anarhiști, un domn între două vârste vinde *Lumina*, organ al tămăduitorilor (?), și vorbește despre „Dumnezeu" ca singur răspuns la marile întrebări. Disputa se încinge, studenții devin agresivi și unul dintre ei îl întreabă pe domnul respectiv:

„Știți în ce constă argumentul ontologic?

— Nu sunt învățat", răspunde bătrânul colportor.

Ar trebui să renunțăm să căutăm *esența* lucrurilor. E un obicei prost pe care l-am căpătat, acela de a vrea tot timpul să fixăm evanescența și să aflăm temeiul ei durabil. Nimic nu *ascunde* nimic. Dar poate că există ceva în noi. Și de acest ceva e important să ne agățăm.

Nu trebuie citiți scriitorii *al căror nume e pe toate buzele*.

Trebuie citit doar din nevoie lăuntrică și la întâmplare, așa cum îți vine. Aproape toate cărțile pe care le-am citit din cauza cutărui sau cutărui articol au fost cărți fără însemnătate. Fenomene care țin de epocă și nimic altceva.

Mai bine să citești din plăcere un autor *depășit* decât, din snobism, un autor la modă. În primul caz, te îmbogățești cu substanța altuia, în cel de-al doilea, consumi fără folos.

A citi autori *inactuali* în epoci tulburi — cea mai bună dezintoxicare cu putință.

Bomba atomică este speranța... inconștientă a veacului.

A vorbi despre bomba atomică ține de jurnalism și de Apocalipsă, de prostul-gust, în fond.

Nestatornicie, trăsătura esențială a Dnei de Maintenon, potrivit lui Saint-Simon.

În foarte proasta lui carte *Autoportret*, pictorul american Man Ray povestește că, începând să aibă insomnii, luase hotărârea de a-și curma zilele. În consecință, într-o noapte, și-a pus revolverul lângă pat cu gândul să-l folosească în caz că somnul s-ar lăsa așteptat. A adormit adânc, iar insomnia nu i-a mai revenit niciodată de atunci.

Acest „miracol" a fost cu putință doar fiindcă luase *cu seriozitate* hotărârea de a se sinucide. „Inconștientul" său a preferat somnul, morții.

Lașitatea te face subtil.

Royer-Collard îi scria, în 1837, lui Tocqueville: „Nu e întotdeauna nevoie de ciocan împotriva edificiilor prost alcătuite; o pală de vânt e câteodată de-ajuns..."

Timon din Atena a început ca dansator. Potrivit debut pentru un sceptic.

6 iunie

P.V., medic la periferie, îmi spune că în ultimele zece zile unii au îmbătrânit cu zece ani, într-atât i-a afectat perspectiva de a pierde totul din pricina războiului civil. *Posesiunea*! Cu neputință să mă simt solidar cu burghezul, oricine ar fi el.

Dacă fiecare ar percepe cu claritate locul neînsemnat pe care-l ocupă în societate — și în univers — lucrurile ar merge foarte bine, fără piedici. Cum însă fiecare trăiește de parcă ar fi centrul a tot ce este, lucrurile nu pot decât să iasă prost.

Modestia — dacă ar fi posibilă și dacă ar fi compatibilă cu viața — ar fi unica soluție. Ar trebui însă ca ea să fie împărtășită de toți, ceea ce este de neînchipuit. S-ar spune că o ființă vie nu este vie decât fiindcă nu poate fi modestă.

A răscoli o societate înseamnă să trezești megalomania mai mult sau mai puțin adormită în sufletul fiecăruia.

Într-o scrisoare către Tocqueville, Gobineau povestește că spectacolul din '48 l-a oripilat atât de tare încât, dacă n-ar fi fost însurat, ar fi intrat la mânăstire. Ideile sale despre inegalitatea raselor, despre stricarea rasei albe, despre copiii degenerați etc. își au obârșia în experiența trăită în timpul Revoluției de la '48. Sunt deci, în esență, o *răzbunare* de aristocrat.

Nimic nu cred să fie mai obositor decât un neînțeles, un ignorat. Reduce totul la el însuși; sarcasmele lui abia dacă acoperă elogiile pe care și le adresează neîncetat și care suplinesc cu generozitate, cu prea multă generozitate, pe cele ce nu i-au fost acordate. Mi-e dor de oamenii — atât de rari, într-adevăr — care au reușit și care sunt mai modești decât le merge vorba. Cel puțin, ei nu au toată vremea reproșuri de făcut, iar vanitatea lor răscumpără în ochii noștri morga învinșilor.

Tacit îl laudă pe Nerva pentru că a știut „să împace două principii cândva incompatibile, principatul și libertatea".

(cum s-ar spune socialism și libertate)

E oare adevărat că e nevoie de generozitate ca să nu fii mâhnit?

Deosebirea dintre un om de acțiune și un gânditor e că un gânditor nu face și nu poate face — niciodată — o eroare tragică; de aceea el nu-și *riscă* și nu-și poate risca viața — în timp ce omul de acțiune numai asta face.

Duminică. După o lună de înțepenire, întâia zi la țară. Mers greoi, din lipsă de antrenament. Ca să scrii cu ușurință, trebuie să scrii în fiecare zi; la fel e și cu mersul.

Luni

Zărit pe Adamov[1] la Luxembourg. Avea un aer *fericit*. Sunt atâția ani de când nu ne mai vorbim! De ce? La Paris, nu știi niciodată în ce raporturi ești cu cineva. O vorbă spusă undeva și care ajunge denaturată la urechile unuia care o repetă altuia etc.

Nu e nici un motiv pentru ca prieteniile să dureze mai mult decât pasiunile sau sentimentele obișnuite (stima și celelalte).

Din nou cufundat (*refugiat*) în Tacit.

Antichitatea pentru mine înseamnă el — și Eschil.

Într-o scrisoare din 1858 — la un an de la apariția *Florilor răului*! — Tocqueville îi scrie lui Gobineau că Lamartine e ultimul mare poet și că va trebui așteptat multă vreme ca să apară un geniu atât de remarcabil. Îi reproșează lui Gobineau că se îndoiește de Franța, câtă vreme aceasta a dat spirite eminente precum Thiers, Vuillemain, Cousin!!!...

Nu suntem nefericiți decât fiindcă avem o idee prea clară despre bine și rău.

11 iunie. Noaptea trecută, în timpul încăierărilor, spre ora 4 dimineața, a bătut clopotul la Sorbona. Nu știu de ce, m-am gândit la Noaptea Sfântului Bartolomeu.

La vârsta când scriam în românește *Cartea amăgirilor* (douăzeci și cinci de ani?) trăiam cu o asemenea intensitate că îmi era literalmente teamă să nu sfârșesc ca întemeietor de religie... La Berlin, la München, am trăit extazuri frec-

[1] Vezi nota 1, p. 289.

vente — ce vor rămâne pentru totdeauna *culmile* vieții mele. De atunci, n-am mai avut decât simulacre.

Cum să alegi între un popor aprig lipsit de judecată și un popor greoi dar chibzuit? Ar trebui să trăiești, după împrejurări, când în sânul celui dintâi, când în sânul celui de-al doilea.

Pretutindeni în lume, dar cu deosebire în Franța, totul e guvernat de un principiu al contagiunii: nu se poate rezista modei, oricare ar fi ea. Trebuie să fii la zi. Mania asta e sursă de înnoire și totodată de frivolitate. Principiul schimbării trebuie găsit în tine însuți, tot ce vine din afară este lipsit de însemnătate.

12 iunie. Singura „filozofie" adevărată e cea a pustnicului care nu vrea să aibă nimic de a face cu această lume.

Pe termen lung, toleranța dă naștere unui rău mai mare decât intoleranța — aceasta e tragedia *reală* a Istoriei. Dacă această afirmație e adevărată, nu există acuzație mai gravă adusă umanității.

Legea omului, în starea lui naturală, era să lupte în fiecare zi pentru propria existență. Trăia într-o nesiguranță continuă, mereu la pândă, fără nici un răgaz, fără nici o șansă de a scăpa de teamă, nu de teama de viitor, ci de cea a zilei de mâine în sensul strict al cuvântului. Era un luptător viclean și feroce, care nu-și putea oferi luxul de a adormi liniștit.

Ei bine, acest animal hăituit a fost preschimbat în funcționar, a fost băgat într-o cușcă unde nu mai are nici griji, nici neliniști. Asta nu e *normal*. Într-o bună zi cușca va sări în aer, iar animalul își va regăsi libertatea, și sănătoasele lui spaime de odinioară.

Nu știu să existe ceva mai *fals* decât imaginea pe care și-o făceau romanticii germani despre Grecia antică. Tot ce ținea

în ea de spiritul avocățesc și de sofistică, de pălăvrăgeala interminabilă și de impostură, de histrionism mai cu seamă — le scăpa cu desăvârșire. Grecia lui Nietzsche este și ea falsă: nimeni nu era mai nepotrivit decât el ca să simtă tot ce era neîndoielnic frivol și — cum să spun? — *parizian* avant la lettre, la atenian mai ales.

Prin fire, sunt violent — prin opțiune, sceptic. Cum să împac tendințe atât de divergente? Cum să trăiesc, în fiecare clipă, în contradicție cu mine însumi? În ce parte voi înclina de fiecare dată? Pe *cine* mă voi hotărî să aleg? Cărui *eu* să mă aliniez?

De am avea măcar curajul să nu avem opinii despre orice lucru!

Sau dacă nu, a emite o opinie ar trebui să fie un act la fel de important ca rugăciunea. Să te pui în starea de rugăciune pentru a îndrăzni să ai o opinie! Doar cu condiția asta ar putea *cuvântul* să dobândească o oarecare demnitate sau să-și recucerească vechiul său statut, de va fi avut vreodată unul de care să poată fi mândru.

De ce e oare orice tăcere sacră? Deoarece cuvântul este, afară de clipele excepționale, o profanare.

Singurul lucru care-l așază pe om mai presus de animal este cuvântul; și tot el îl situează adesea mai prejos.

Cuvântul — instrumentul înălțării și căderii omului.

Numai din când în când ar trebui să aibă omul dreptul de a deschide gura. Iar exterminarea vorbăreților ar trebui să fie funcția esențială a societății.

Spre o generalizare a ordinului trapist.

Mi-am reprimat toate pasiunile, încercând să rămân scriitor. Dar lucrul este aproape imposibil, un scriitor nefiind scriitor decât în măsura în care își salvgardează și își cultivă pasiunile, sau chiar și le atâță și le exagerează. Scriem cu impuritățile noastre, cu contradicțiile noastre nesoluționate,

cu defectele, cu resentimentele, cu resturile noastre... adamice. Nu suntem scriitori decât fiindcă nu l-am învins pe vechiul om din noi, ba mai mult, scriitorul reprezintă triumful vechiului om, al vechilor tare ale umanității; e omul de *dinaintea* Mântuirii. Pentru scriitor, Mântuitorul chiar n-a venit; sau opera sa de mântuire n-a fost încununată de succes. Scriitorul se bucură de păcatul lui Adam și nu înflorește decât dacă fiecare dintre noi îl reînnoiește și îl ia asupră-și. Materia oricărei *opere* o constituie umanitatea tarată în esența ei. Nu se poate crea decât pornind de la Cădere.

Omul nu face tot ce face decât pentru că a încetat să fie înger.

Orice act ca atare nu este cu putință decât fiindcă ne-am rupt de Paradis.

Orice creator se răzvrătește împotriva ispitei angelismului.

J. Cl. F. Îmi povestește că un anume Monod (?), pe care-l văzuse de curând în acea zi, i-a spus că a petrecut patruzeci de zile într-un sicriu în fundul unei pivnițe! Același M. ar fi devenit apoi nazist, apoi francmason, apoi nu mai știu ce.

Oamenii *interesanți* nu se întâlnesc decât în rândul spiritelor de rangul al doilea, în rândul rataților mai ales (deși cuvântul ratat nu înseamnă mare lucru). Un om care se dăruie total unei opere nu-și poate permite luxul să aibă un destin.

Mă gândesc la scrisoarea în care Schiller îi atrage atenția lui Hölderlin asupra prolixității obișnuite la poeții germani.

Indiferent ce operă nemțească, poetică sau de alt gen, ar câștiga forță dacă ar fi redusă măcar cu jumătate. Nici Hegel, nici Schopenhauer și nici chiar Nietzsche n-au știut să se oprească la timp. Mania de a aprofunda, de a se explica la infinit, de a nu omite nimic ne face să-i citim cu teama de a nu-i putea citi până la capăt.

Când nimeresc peste un eseu filozofic în care e vorba despre „metafizică" sau „filozofie", îl dau deoparte imediat.

Vreau să văd *gândirea* în acțiune, nu întrebările despre modalitățile și disciplinele care invită la gândire. Pascal a vorbit despre propria lui angoasă, *nu* despre psihologia angoasei. Toate ramurile moderne ale cunoașterii sunt făcute pentru aceia care nu pot scoate nimic din ei înșiși, care nu au substanță și nici măcar trăiri asupra cărora să-și exercite spiritul. Ar trebui să filozofăm ca și cum „filozofia" nici nu ar exista, ca și cum am fi cel dintâi filozof. Deci ca un om al cavernelor, fascinat sau îngrozit de spectacolul ce i se desfășoară sub ochi.

„Nimic nu trebuie pus la inimă" — iată care ar trebui să fie cea dintâi poruncă (cel dintâi precept al unui nou decalog).

Mi-e ciudă pe mine de fiecare dată când sufăr și nu ratez nici un prilej de a suferi.

Secretul poeziei lui Rimbaud în raport cu contemporanii săi stă în distrugerea metaforei; cu cât o metaforă e mai incoerentă, cu atât ne place și ne frapează mai tare.
Treptele distrugerii metaforei.
Logica metaforei clasice ni se pare insuportabilă.

17 iunie. În miezul unor evenimente importante, singurul rol la care pot aspira este acela de spectator care se află în treabă.

Rădăcina tuturor dezgusturilor este dezgustul de sine însuși.

Se istovește în mâhnire.

Totul la mine începe de la mărunțaie și sfârșește în fraza bine adusă din condei.

Trăiesc între rânjet și urlet.
La mijloc: un suspin sfărâmat.

Mi se întâmplă adesea să recitesc cărți pe care le împrumutasem de la Institutul catolic sau de altundeva; peste tot urme de scrum, reziduuri ale fumătorului înrăit care am fost.

M-am lăsat complet de fumat acum aproape cinci ani, și lucrul ăsta e cea mai mare mândrie a vieții mele.

O butadă e de preferat unui tratat indigest.

Cu cât un filozof e mai „profund", cu atât dovedește că este insensibil la plictis.

Profunzimea și insensibilitatea la plictis sunt termeni corelativi.

M-am detașat total de Germania și de cultura germană. Ba chiar și de limbă.

Pretențiile, prolixitatea, prostia cu sistem, snobismul fără nuanțe, profunzimea bovină, cretinismul cu principii — toate astea mi-au devenit din fericire străine. Am biruit — la drept vorbind, de multă vreme — o idolatrie ridicolă, infantilă, ce m-a făcut să sufăr atât.

O superstiție mai puțin. Cu atât mai bine.

Am o adevărată *afecțiune* pentru gândirea lui Tocqueville.

20 iunie 1968

Îmi plac spiritele pasionate, provocatoare și care poartă o rană tainică — precum Tocqueville.

Să discearnă dacă o carte e rodul unei necesități lăuntrice sau doar al trudei — iată care ar trebui să fie funcția criticului. Cum însă majoritatea, de fapt cvasitotalitatea cărților sunt rodul străduinței, criticul este prea obișnuit cu ea ca să mai poată *simți* excepțiile.

Jane Howard telefonează de la Londra ca să vadă dacă am trecut cu bine peste „*riots*"[1]. Aproape întotdeauna evenimentele par mai importante privite de departe decât de aproape.

[1] Răzmerițe. (*N.t.*)

Chiar și o scrisoare, ca s-o scriem cum se cuvine, cere să ne aflăm într-o stare de grație.

Ar trebui să reconsider „problema" sinuciderii: mi se pare că am neglijat aspectele ei cele mai interesante. Le-aș putea aborda acum, căci am remarcat că vara mă simt mai dispus să atac un asemenea subiect. Să fie oare căldura? Să fie lumina? Soarele m-a îmboldit întotdeauna să *regândesc* această lume și mi-a provocat crize de melancolie uneori cu neputință de îndurat. „Tenebrele" mele m-au împiedicat să mă pun la unison cu splendoarea ce mă înconjoară; din întâlnirea între ceea ce simt și ceea ce văd se naște dispoziția sumbră și tot ce rezultă din ea.

Vara este anotimpul marilor neputințe. *Soarele e furnizor de gânduri negre.* Nimic nu îndeamnă la melancolie cum o face un peisaj devastat de lumină. Să ne ferim de vară ca de ciumă.

21 iunie. I-am povestit, ieri, lui Doreen că guvernul ar trebui să pună la dispoziția publicului o sală sau o clădire oarecare în care oamenii să poată să se întâlnească, să vorbească, să rostească discursuri, să se descarce în cuvinte. Îmi răspunde că în China antică, atunci când femeile erau mâniate sau aveau vreun motiv de mâhnire, se ridicau pe mici estrade, anume înălțate pe stradă pentru ele, și dădeau frâu liber furiei sau tristeții lor. Această „instituție" îmi pare mult mai eficace decât metoda psihanalitică sau confesionalul.

Voltaire scrie despre Carol de Austria că a poruncit să fie deschise mormintele tatălui său, al mamei sale și al primei sale soții: „A sărutat ceea ce mai rămăsese din acele cadavre, fie urmând într-asta exemplul unor regi de demult ai Spaniei, fie vrând să se obișnuiască cu grozăvia morții, fie încredințat fiind de o tainică superstiție că deschiderea acelor morminte va întârzia ceasul când va trebui să fie așezat în al său propriu." (*Secolul lui Ludovic al XIV-lea*)

E totuși greu să ne obișnuim cu cadavrul care *vom fi*...

Orice idee care *reușește* e în chip necesar o pseudo-idee.

Toți acești compatrioți care se agață de mine, care-și închipuie că pot să fiu un sprijin, în vreme ce întreaga mea existență atârnă de un fir de păr, de nu cumva e de-a dreptul în aer. Cum oare să le explic situația mea? Și cum m-ar putea crede? Descumpăniți care aleargă după o epavă.

22 iunie

Am fost la piață. Am așteptat o jumătate de oră pentru patru ouă. Criză de nervi, furie, femeile astea vorbărețe mă scot din fire. Am așteptat numai ca să-mi dovedesc mie însumi că-mi pot ține în frâu nervii, că mă pot stăpâni, și le-am suportat efectiv pe toate femeile alea fără să urlu. După aceea însă, *cât pe ce* s-o fac.

Mereu aceeași poveste: toate strădaniile de a ne stăpâni se întorc împotriva noastră sau noi ne întoarcem împotriva lor. Sănătatea înseamnă să-ți dai frâu liber umorilor, să fii ceea ce ești.

Adineauri, priveam oamenii trecând pe bulevardul Saint-Germain. Mi se părea că-i pentru prima oară că privesc ființe de asemenea speță. Toți îmi erau străini.

Cine erau? De unde veneau? În ce categorie de viețuitoare să-i așez? Ce nume să le pun?

Deodată, revelația:

— Sunt pur și simplu maimuțe!

(Vreau să spun că n-am avut niciodată senzația atât de clară și aproape constrângătoare a originilor *noastre*. N-ar trebui niciodată să le pierdem din vedere atunci când vorbim despre om.)

„Aș vrea să am virtutea de a fi indiferent față de succes, dar n-o posed." (Tocqueville, într-o scrisoare către Dna Swetchine)

Ceea ce mă sperie este că fac mari progrese în această „virtute". Și asta nu e bine pentru „randamentul" meu. Trebuie să mă supraveghez și să-mi înfrânez aceste apetituri de anonimat.

Poftă de a fi mai abătut decât sunt, deși sunt peste poate — cumplită criză de „*despondency*"[1], de „*dejection*"[2], de melancolie virulentă și demodată.

Poți cădea în demență prin automatismul deznădejdii — simplu mecanism.

Singura valoare în care cred e libertatea.

O operă, în cazul că lucrăm la ea, ne împiedică să vedem realitatea ca realitate: sau mai degrabă ca nonrealitate. Ceea ce este în ceea nu suntem și *ceea ce nu este în ceea ce suntem* — a discerne acest lucru e cu putință doar pentru un spirit eliberat de orice activitate, ca și de orice proiect. O operă la care suntem înhămați este o piedică, un obstacol, de vreme ce paralizează zborul liber al spiritului; ea îl împiedică apoi să ajungă la gândul irealității, fiindcă este infinit de reală pentru cel ce lucrează la ea și o face; pe măsură ce-o elaborează, îi e cu neputință să se îndoiască de existența ei, se atașează de ea, iar ea se substituie „realității", ține loc de realitate. Iată de ce un spirit angajat, activ, eficace nu poate avea decât o viziune abstractă a irealității, și nu una *trăită*. Această trăire e privilegiul spiritelor *pustii* care, înainte de a percepe vidul exterior, vidul *în toate câte sunt*, l-au simțit și *vegheat* în ei înșiși. Să ne desprindem de toate dacă vrem să cunoaștem Totul, esența lui, adică *ceea ce nu este*.

Omul *pustiu* — doar el este în stare să coboare în adâncul ființei, acolo unde nu mai există ființă în ființă, unde ceea ce este e indistinct de ceea ce nu este, unde totul *este* și *nu* este — pentru totdeauna.

---

[1] Deprimare. (*N.t.*)
[2] Descurajare. (*N.t.*)

Pasiunea sinuciderii.

Sinuciderea este o chestiune de nerăbdare. Te saturi să tot aștepți moartea. Un strop de răbdare ar rezolva lucrurile, evident. A-i vorbi însă de răbdare unui pătimaș înseamnă a strica orzul pe gâște...

Nimic nu-l putea tulbura, nici chiar succesul.

Revoluțiile sunt *sublimul* literaturii de proastă calitate.

Cuvântul *revoluție* are asupra francezilor efectul unui afrodisiac.

Omul, acest exterminator. — Tot ce viețuiește va sfârși prin a pieri în fața atacurilor sale, și în curând vom vorbi despre ultimul păduche.

S-a spus că, maimuța fiind „sedentară", omul n-ar putea exista pretutindeni dacă s-ar trage din ea; dar o dată ce s-a desprins cu adevărat de ea, nimic nu-l putea împiedica să-și urmeze instinctele nomade, de animal răufăcător doritor să se strecoare pretutindeni.

Nevoia mea este de a mă intoxica de... renunțare.

E justă remarca lui Karl Barth potrivit căreia credința nu ucide voința, ci o pune în mișcare.

Și, mai notează el, nici nu sufocă inteligența, ci și-o aservește.

Ura e leacul plictiselii. Iată de ce timpul nu pare lung în epocile agitate.

Orice literatură începe cu imnuri și sfârșește cu exerciții.

25 iunie. Adineauri, la Librăria universitară, în fața mulțimii nemăsurate a cărților de lingvistică, m-a apucat o criză de nervi și am ieșit furios și dezgustat.

Adevărata ecuație nu este viață=durere, ci viață=iluzie. Câtă vreme o ființă se poate amăgi, trăiește, dar încetează să trăiască îndată ce nu mai reușește să se amăgească. Iluzia este motorul și secretul faptei.

Sinuciderea ar trebui să fie o chestiune de gust și de uzanță, de cuviință, de onoare „burgheză".

Mă leg de lucrurile acestei lumi la fel ca orișicine. Și de câte ori o constat, sunt mâhnit și total neputincios. Pe vremuri, n-aveam decât un costum, și mă simțeam foarte bine; acum am cinci, șase sau șapte, și vreau să mai am încă. E un amănunt cam ridicol, dar „elocvent" și dureros.

Dacă dorința mea de renunțare ar depăși stadiul unei toane, devenind o obsesie și o necesitate — ce pas înainte aș face!

La mine însă totul rămâne veleitate, sfâșiere, contradicție, poftă neîmplinită.

27 iunie. Azi-dimineață, în pat, *mi-am dat seama* deodată că sunt bătrân: cincizeci și șapte de ani! Abia mă trezisem, de fapt eram pe jumătate adormit. Constatarea, în starea asta de semitrezie, m-a răscolit. La ce mi-or fi slujit atâția ani? Să găsesc câteva formule împotriva lui Dumnezeu și împotriva mea.

Albii merită din ce în ce mai mult numele de *Fețe palide* pe care li-l dădeau indienii din America.

Imposibilitatea de a discuta cu cineva care invocă un „zeu". (Impresia de neonestitate pe care o dau cărțile de teologie).

Nu-i nimic de făcut: în tot ce privește atitudinea în fața vieții, nu mă pot bizui decât pe cei vechi. De la moderni, nu mă interesează decât extravagențele, cabotinajul, capriciile și grăuntele tragic de care nici nu sunt conștienți.

În istorie, toate nenorocirile vin de la tineri. Altfel spus, de la viață.

Atâta vreme cât tinerii vor socoti că lipsa de experiență e un criteriu deopotrivă pentru acțiune și pentru adevăr, trebuie să ne așteptăm la *evenimente*.

Două feluri de a te înșela: a fi tânăr și a fi bătrân.

Nu te poți opri să nu zâmbești ori de câte ori vorbești cu un tânăr sau cu un bătrân.

Tinerii nu valorează ceva decât atunci când li se pun bețe în roate și mai ales când sunt persecutați.

Sunt un *curios*, sastisit de întreaga lume.

Să asculți Bach în marile magazine, în timp ce-ți cumperi izmene!

Ori de câte ori mă cufund într-un tratat de teologie, mă smulg repede din el, într-atât îmi este de nesuferită importanța nemăsurată ce se acordă acolo lui Dumnezeu și omului.

Toată lumea trădează pe toată lumea. Infidelitatea universală.

De libertate, ca și de sănătate, nu ne bucurăm când o avem: și una, și cealaltă, degradate la rangul de truisme câtă vreme sunt la îndemână, devin miracole îndată ce le pierdem. Nimeni nu *strigă* în gura mare că-i sănătos și că e liber: și totuși asta ar trebui să facă toți cei care posedă această dublă șansă. Nimic nu este mai caracteristic soartei ce ne-a fost hărăzită decât imposibilitatea de a fi *conștienți* de fericirea noastră.

Singura mea justificare: n-am scris nimic care să nu fi izvorât dintr-o mare suferință. Toate cărțile mele sunt rezumate de dureri și disperări, chintesență de zbucium și venin, toate reprezintă unul și același strigăt.

27 iunie. Mers la *Sainte-Geneviève*, după mai bine de treizeci de ani. Într-adevăr, mergeam acolo în 1935 cu Bucur

Țincu și Zoita[1]! Emoție foarte intensă. Când mă gândesc că vreme de atâția ani am trecut așa de des prin fața acestei biblioteci fără să intru!

Primesc chiar acum o scrisoare de la Sorana Țopa, care-și anunță vizita în luna august. Mânie, furie, exasperare. *Simt* ca nu am *nimic* să-i spun, că problemele ei nu mă mai interesează deloc, că e ridicol să reluăm divagațiile de acum treizeci și cinci de ani, și toate astea la Paris și în românește! Nu, nu și iar nu! În plus, are șaptezeci de ani; — ceea ce mi se pare indecent și îngrozitor. E adevărat că n-am decât treisprezece ani mai puțin decât ea, deci o nimica toată ca diferență. Nu-i mai puțin adevărat că acest *Timp regăsit* la care sunt martor de trei ani, această procesiune de fantome, aceste conversații în jurul trecutului meu nu-mi sunt benefice. Ba dimpotrivă. Parcă nici n-aș mai locui în Franța! De altminteri, nu mai am prieteni aici. Cei de dincolo i-au îndepărtat — spre marele meu regret. Trebuie să mă eliberez de obârșiile mele. Prea mă trag îndărăt, tăindu-mi cheful, și așa anemic, de a merge înainte.

Toate scrisorile astea din România mă îmbolnăvesc de-a dreptul. Prieteni sau necunoscuți care se bizuie pe mine, care vin la Paris *pentru mine*! — Când mă gândesc în ce măsură sunt o povară pentru mine însumi, ideea de a fi un reazem pentru altcineva îmi provoacă deopotrivă amețeala și scârba.

Am avut întotdeauna o anumită plăcere a distrugerii, dar pe plan metafizic și implicând fărâmițarea cosmosului ca minimă exigență.

1 iulie. Ieri, duminică, plimbare la țară, spre Sermaise. Din cauza canicului, orgie de miresme: flori, copaci, ierburi — ai fi zis că se întrec în *mirosuri*.

---

[1] Bucur Țincu (1910–1987), eseist, jurnalist, profesor de filozofie; prieten din copilărie al lui Cioran la Rășinari. Zoita Kawka, prietena poloneză a lui Bucur Țincu. (*N. ed. fr.*)

Tocmai ascult cvintetul pentru clarinet — care a lăsat o urmă adâncă în existența mea. De câte ori îl aud, nu pot uita că Mozart l-a scris în același timp cu *Recviemul* — adică în ultimul său an de viață.

Citesc într-o carte despre Zen: „îndoiala și teama, invidia și ura, toate celelalte sentimente contrare credinței".

Aceste sentimente negative care „divizează" nu sunt deloc contrare credinței; în sine da, dar nu în fapt: războaiele religioase au avut loc în epoci dominate de credință. Ceea ce mi se pare adevărat este că credința e compatibilă cu toate sentimentele pe care teoretic le exclude. Ba chiar crește și înflorește în măsura în care nu e consecventă cu ea însăși.

Pentru liniștea spiritului, și cu atât mai mult pentru meditație, nimic nu ajută mai mult decât să fii „uitat". Este condiția ideală, dacă vrei să te regăsești. Nimeni nu se mai află între tine și ceea ce contează: ești la același nivel cu esențialul. Cu cât ceilalți ne întorc spatele, cu atât lucrează întru desăvârșirea noastră: ne salvează abandonându-ne.

Ascultând cvartetul în *re* minor de Fauré: e vorba de dantelă, nu de geniu.

Să faci altceva decât lucruri ieșite din comun este într-adevăr inutil.

Să faci o operă care să nu intereseze pe nimeni. Aproape c-am reușit.

3 iulie. Nostalgia Potopului.
Copleșit de urât.

Nimic nu este mai cumplit ca deznădejdea *spirituală*.

Haos, sânge de plumb, materie zdrobită, carne străină, trup expropriat.

Anxietatea ne stimulează și ne fascinează, ne reglează toate mișcările, dispune de noi. Înțelept este deci să ne lăsăm pe mâna ei și s-așteptăm să ne împartă tot binele pe care e în stare să ni-l dea.

Decepția în stare pură, Decepția ca *izvor*.

Sunt uluit de spusele cardinalului de Retz despre La Rochefoucauld: „A avut întotdeauna o nehotărâre în toate cele; și nici nu știu cărui fapt să i-o atribui... Vedem efectele acestei nehotărâri, deși nu-i știm cauza. N-a fost niciodată războinic, deși a fost foarte milităros. N-a fost niciodată, în chip firesc, un bun curtean, deși s-a străduit întotdeauna să fie. N-a fost niciodată un om devotat unei cauze, deși toată viața a fost angajat. Aerul acesta rezervat și sfios, pe care i-l vedeți în viață..."

...*nehotărâre*, cum să nu văd aici trăsătura esențială a propriului meu caracter? Nu mă pot *hotărî* în nimic. Oscilez până la delir, nu pot cu nici un chip să adopt o opinie și nici să aparțin unui loc, nu pot să îmbrățișez o cauză și nici să-mi aflu rădăcini undeva. Și despre mine s-ar putea spune, în legătură cu tot ce am făcut sau mai degrabă cu ce am avut intenția să fac: „N-a fost niciodată asta, deși..."

Sunt contrariul omului *deplin*, înțelegând prin asta că nu ader la ceva decât în parte. Sunt omul reticențelor, nu afirm decât pentru a retracta imediat, nu mă identific cu nimic, afară doar de ritmul pretinselor mele convingeri, îmi îmbrățișez fără rezerve incertitudinile.

La mine, scepticismul e visceral înainte de a fi intelectual. Este produsul chimismului meu cel mai intim, e purtătorul de cuvânt al organelor mele.

Cauza nehotărârii obișnuite de care suferea La Rochefoucauld trebuie căutată în *melancolia* sa. Căci melancolia surpă toate actele: nu poți să inițiezi nici unul pe care ea să nu-l fi subminat deja. Melancolia este inaderență la lume;

și prin chiar acest fapt invită la *ezitare* înainte de orice inițiativă luată în cadrul acestei lumi.

Sunt ispitit de extreme, de tot ce face ca existența să fie extraordinară și — derizorie.

Nu pot să mă situez la nivelul ființei, mereu deasupra sau dedesubtul ei, rareori pe aceeași treaptă cu ea și încă și mai rar *în* ea.

X îmi spune că instituțiile de aici au ceva *putred*. Remarc că exprimarea este inexactă: *sclerozat* ar trebui spus, căci *putred* ar însemna că mai au în ele ceva viu.

Francezul și spritul Utopiei. Ușurința cu care francezul construiește un sistem social, pasiunea pe care o pune în edificarea lui, fără să țină seama de datele concrete, ireductibile, este pur și simplu uluitoare. Lipsit de imaginație metafizică (e incapabil să priceapă marile sisteme de tip nemțesc), face în schimb dovadă de inventivitate de cum e vorba să *regândească* societatea: aici nimic nu-i mai stă în cale, nici un considerent, de orice fel ar fi, nici o chemare la „realitate"; se dezlănțuie, delirează în raționamente, își împinge divagațiile până la capăt fără să se sinchisească de experiență. Are „bun-simț" în metafizică, adică nu e metafizician; dar nu are mai deloc în viziunile lui „sociale"; de aceea joacă lesne aici rolul de inovator, și de iresponsabil, căci poate să susțină orice nerozie „generoasă". Obsesia *egalității* este și motivul pentru care îl ispitește utopia, căci ce e utopia dacă nu construcție pură, în sine, *pornind* de la și *năzuind* la egalitatea instaurată?

Ideea centrală a sistemelor utopice nu este *libertatea*, ci *egalitatea*. Dacă ar fi libertatea, construirea unei utopii ar fi anevoioasă, ba chiar imposibilă.

În fond, orice utopie reprezintă o serie de postulate la care subscrie numai utopistul (și naivii pe care reușește să-i convingă).

Din instinct de conservare sau din milă pentru viitorul său, scriitorul ar trebui să se ocupe numai de cuvinte, nu de limbaj și mai puțin încă de lingvistică.

Există un grad de conștiință fatal oricărei creații, și chiar oricărei *inițiative* a spiritului.

Știu bine

(... fiindcă a sunat telefonul, nu mai știu ce voiam să spun. Dacă a existat vreodată un gând „sugrumat", acesta e.)

Detest tot ce rezultă din combinațiile pure ale intelectului, tot ce nu poartă, într-un fel sau altul, pecetea impurităților sufletului.

Îi spun acelui ucrainean francez, profesor în America, că Sartre, pe care, după mine, îl prețuiește prea mult, e lipsit de „ținută", sau, cum spun nemții, de „formă interioară" (*innere Form*).

Sartre e un ins prea artificial ca să fie vulgar sau pur și simplu viu. Totul la el e funciarmente ireal. Este o marionetă și un monstru.

6 iulie

Cu neputință să mă interesez de altceva decât de absolut.

Îți vine câteodată să le strigi tuturor foștilor zei: „Fie-vă milă de noi, încercați să reexistați!"

Dacă citesc atâta, o fac cu speranța de-a întâlni într-o zi o singurătate mai mare ca a mea.

Nu ne-ar interesa atâta ființele, de n-am avea speranța de-a întâlni într-o zi pe cineva mai singur decât noi.

7 iulie. Oameni, oameni, pretutindeni oameni, la orice oră din zi și din noapte!

Indiferența *conștientă* — cea mai nobilă atitudine pe care o putem adopta pe acest pământ.

Utopie: să fii la fel de indiferent ca un idiot și să te porți ca el, dar ca un act reflectat, deliberat.

Să te iei la întrecere în indiferență cu idioții, să te străduiești să dobândești prin luciditate o perfecțiune pe care ei o posedă din naștere!

Adesea, dimineața, când îmi fac nodul la cravată, mă gândesc la cutare, mort de curând: pe X îl doare-n cot, a terminat cu *asta*.

8 iulie. N-am adus nimic nou, afară de o deprimare mai luminoasă, — mai luminoasă, fiindcă e mai clară, mai transantă.

Sunt atât de refractar la acțiune, încât ca să mă hotărăsc să înfăptuiesc vreuna trebuie să citesc mai întâi o biografie a lui Napoleon...

Sinuciderea fiind concluzia logică a toate, singura resursă care ne rămâne este iraționalul.

Una peste alta, dacă nu ne sinucidem e fiindcă sunt prea multe motive de a o face.

Ascultând *Cele Șapte Cuvinte ale lui Cristos* de Haydn — îmi spuneam adineauri că scepticismul meu este în fond religios și că nu degeaba spiritele de care mă simt cel mai aproape sunt Pascal și Dostoievski.

Ce fericit sunt în clipele când reușesc să mă ridic *deasupra* îndoielilor mele! Niciodată, îmi pare, nu sunt mai mult eu însumi decât în clipele acelea! Poate fiindcă îmi sunt atât de neobișnuite.

Deznădejdea, această iluminare de-a-ndoaselea, ne dezvăluie latura cealaltă, umbra lăuntrică a lucrurilor. De aceea ne dă o senzație atât de vie de adevăr... Dintr-o dată, ni

se pare că totul sare în aer, că totul zboară în țăndări îndată ce deznădejdea ne *separă* de toate; — iar această separare este cunoaștere.

(Mi-am ratat viața *din dragoste pentru această deznădejde.*)

„La ce lucrați?", mă întreabă Marga B.

„Nu lucrez, n-am lucrat niciodată", i-am răspuns. Această veche și invariabilă replică pe care o produc în toate ocaziile mă scutește de orice explicație suplimentară. I s-ar fi pus oare lui Pyrrhon o asemenea întrebare? Întrebările ce n-ar fi putut fi adresate modelelor mele nu vreau să-mi fie nici mie adresate.

Am eu oare mutra cuiva care *pregătește* ceva, care confecționează o carte?

Biata Sorana Țopa, care vrea să vină la Paris să discute cu mine probleme metafizice. La ea, care e singură, înțeleg nevoia de a vorbi; pentru mine însă, care văd atâta lume, orice întâlnire este un chin în plus, un supliment epuizant de trăncăneală. Iluzia fiecărui vizitator că ai timp pentru el, fiindcă nu se gândește la *ceilalți*, la cei care înaintea lui au venit să-ți fure, să-ți *violeze* timpul.

Ce contact cu realitatea reprezintă mersul zilnic la piață! Dacă există vreun loc unde nu poți pluti în nori, acesta e!

Sunt unii care vor să trăiască și să moară în pace; — sunt alții care văd lucrurile altfel. — Asta-i tot. Istoria e simplă în temeiurile ei, multiplă și derutantă în manifestări. Nebunia celor agitați va prevala întotdeauna asupra înțelepciunii celor pașnici — fiindcă demonul, care-i inspiră pe cei dintâi, e mai aproape de intimitatea „vieții" decât zeul care-i călăuzește pe ceilalți. Căci, într-adevăr, „viața" nu este de esență divină, ci demonică.

Sunt literalmente *asediat* de compatrioții mei. Cu neputință să scap de ei, afară doar dacă le declar război.

E o nenorocire să ai ambiții; nu-i o nenorocire să nu ai nici una.

Singurul om puternic e cel care a *uitat* să dorească.

Vorbă nimerită a portăresei mele despre Franța invadată de muncitori străini: „Francezii nu mai vor să muncească, vor toți să *scrie*..." îmi spune.

Se gândea desigur la faptul că francezii vor să devină funcționari...

I-am trimis o scrisoare Soranei Țopa, în care îi spun că nu cred că-i util să ne revedem, înțelegând că-mi vine extrem de greu să mai privesc în față, după mai bine de treizeci de ani, oameni care au contat în viața mea. Mi-e atât de teamă să nu-i dezamăgesc! Ar fi trebuit să adaug că mi-e la fel de teamă să nu fiu dezamăgit de ei.

Oricum, trimiterea acestei scrisori este un act de o cruzime fără seamăn din partea mea. Însă m-am săturat de acest perpetuu *Timp regăsit* în care trăiesc de trei sau patru ani.

Angoasa asta care *precedă* toate motivele de a fi angoasat, care *inventează* toate aceste motive.

Procesul *angoasării* este următorul: simt cum crește în mine o indispoziție irepresibilă, o indispoziție vidă, acaparatoare, care își caută un conținut sau care vrea să se fixeze de orice: primul pretext ieșit în cale îi e bun, se năpustește asupra lui, îl înconjoară și îl mistuie; a găsit în sfârșit cu ce să se hrănească. Și lucrurile se petrec așa în fiecare zi: un fapt divers, o scrisoare, un telefon, o amintire, o senzație, totul, dar absolut totul îi pică de minune; nu e deloc *năzuroasă* angoasa asta, se mulțumește cu orice. De aia înflorește în orice împrejurare. E făcută să biruie, de vreme ce totul îi reușește, chiar și ceea ce o înfruntă. E o otravă potențată de antidotul ei.

13 iulie. Am dat, într-o biografie a lui Byron, peste numele *Malamocco*, mic cătun în apropiere de Veneția. Când

te gândești că am fost acolo de mai multe ori. Câtă melancolie trezește în mine acest gând acum!

Iubesc scepticismul, dar scepticismul *patetic*. Această limitare e cheia vulnerabilității mele.

Cum să mă apăr de senzația că viața nu e altceva decât un dram de materie *suspectă* ?

Singura cale de a-ți păstra singurătatea este de a jigni pe toată lumea, începând cu cei pe care-i iubești.

Sartre oportunistul, filozoful fără coloană vertebrală.

Fiecare soluție pe care omul crede că a găsit-o pentru problemele sale nu face decât să le deplaseze, de nu cumva le sporește gravitatea.

Nimic nu compromite mai mult un filozof decât nevoia de a fi aplaudat.

14 iulie. M-am gândit adineauri la zilele petrecute în vara lui 1944, la Courtenay, în Loiret. De atunci, niciodată nu m-am gândit la ele într-un chip atât de precis. Am zărit acum, am *văzut* cadrul, detaliile vieții pe care am dus-o acolo, cu oamenii și evenimentele ei. Toate astea au dispărut definitiv. Ideea *trecutului* e absolut insuportabilă. *Ceea ce a fost* — nu, e peste puterile mele.

A trăi înseamnă să te zbați în funcție de viitorul apropiat. Când evoc o perioadă oarecare din viața mea, știu bine că nu trăiam atunci decât prin prisma așteptării. Chiar și acum, când n-ar mai trebui să privesc atât de mult înainte, drept în fața mea, continui totuși să *aștept*, mizez pe-un simulacru oarecare de viitor.

Omul trăiește în așa măsură în așteptare, încât a închipuit ideea nemuririi tocmai din nevoia de așteptare *pe durata veșniciei.*

Am vorbit oare aici despre intoxicarea mea cu tutun? Îi spuneam acum două luni unui chirurg australian, venit să cineze la noi, că am fost un fumător atât de înrăit că nu era chip să iau cea mai neînsemnată hotărâre fără să aprind o țigară, și că în cele din urmă am socotit că dependența asta totală, subjugarea asta sunt intolerabile. Când m-am lăsat de fumat, a fost o adevărată izbăvire.

Chirurgul, vizibil interesat de ceea ce spuneam, mi-a povestit că ajunsese în aceeași situație ca și mine și că odată, în mijlocul unei operații foarte grave, s-a oprit brusc, neputându-se hotărî ce cale să apuce. A părăsit deci sala și s-a dus să fumeze o țigară afară. *Apoi*, fără dificultate, *a știut* ce trebuie făcut, a luat o hotărâre care s-a dovedit bună de vreme ce operația, în pofida tuturor temerilor sale, avea să reușească.

De când nu mai fumez, mă simt mai puțin capabil să înfrunt problemele vieții practice (fără să mai pun la socoteală scăderea randamentului intelectual care a urmat de aici!), dar, în sfârșit, nu mai am senzația că sunt sclavul unei otrăvi, al unui stăpân necruțător.

Să scrii cărți, să scrii cărți. Epicur a scris trei sute și n-a rămas nici una.

Dacă o pagină, dacă un „gând" de-al meu ar putea să-mi supraviețuiască, ar fi de-ajuns. De altminteri, nu are nici un fel de importanță. Nu respectul posterității și nici, bineînțeles, pe cel al prezentului trebuie să-l căutăm, ci respectul de noi înșine, acesta este important: *să fii împăcat cu tine însuți*, asta e totul. Și dacă sunt nesigur întotdeauna și pretutindeni e tocmai fiindcă n-am ajuns la această împăcare.

Important nu este ceea ce gândesc alții despre noi, ci ceea ce gândim noi despre noi înșine în străfundul ființei noastre. Dacă ne-am prețui sincer, cu adevărat, toți muritorii ne-ar putea scuipa, noi nici măcar nu ne-am da seama. Dificultatea este de a fi într-adevăr încredințat că impresia bună pe care o avem despre noi înșine corespunde cu aceea pe care Dumnezeu însuși și-a făcut-o despre noi.

Sunt sătul de toate stindardele.

A crea o operă înseamnă să te gândești la acea operă și la nimic altceva. Or, eu nu reușesc să mă gândesc la ceea ce *ar trebui* să fac; nu-mi place să fac decât ceea ce nu trebuie să fac, îmi place să-mi trădez cauza, să mă așez de-a curmezișul datoriei mele.

Doamne, fă să nu fiu cel din urmă — sau, dacă nu, să fiu cu adevărat ultimul!

Să te poți răzbuna ca Dante!

Lucrul asupra căruia nu mi-am schimbat deloc opinia: îndoiala mea privind utilitatea filozofiei în clipele importante ale vieții.

Filozofia mă va fi ajutat să-mi *teoretizez* indispozițiile, să le transpun în formule, să le găsesc echivalentul, abstract, convențional, oarecare, să le golesc, să le sărăcesc, să le fac suportabile.

Mă macin de atâta vreme că-i de mirare că mai am ce măcina.

15 iulie. Cred că astăzi Sorana a primit scrisoarea inumană, prostesc de crudă, pe care i-am scris-o și pe care n-o merita. Ce să fac? Nu mai pot reveni asupra ei. Dar n-aveam dreptul s-o formulez în asemenea termeni. Mai bine aș fi tăcut, trecând drept laș, decât să-mi dau aere de superioritate de care mi-e rușine și chiar groază.

Dar dacă vreau să-mi apăr singurătatea, trebuie s-o fac în primul rând împotriva prietenilor, ei sunt cei care mi-o încalcă, cei care mi se vâră în suflet. Oamenii care ne sunt indiferenți ne protejează. Dușmanii ne oțelesc.

Numai prietenii ne vlăguiesc, căci cu ei totul e o dramă permanentă, o atmosferă de jigniri subtile — nefastă la culme pentru echilibrul nostru și pentru sănătatea noastră „morală".

Fără îndoială că, dacă mi-am „lichidat" toți prietenii, am făcut-o dintr-o precauție instinctivă. Mă apăr cum pot de toți cei cărora aș avea să le dau socoteală. Căci prietenii sunt cenzori teribili, de care trebuie să ne temem și să-i evităm dacă nu vrem să intrăm în nebănuite complicații.

16 iulie. „Nu te lăsa cuprins de melancolie, căci ea împiedică orice bine." (Tauler, *Predică pentru buna folosire a zilei*)
Ar trebui să rostesc zilnic, la sculare, acest îndemn.

Aș da orice să știu dacă îmi caut liniștea cu adevărat.

O zi fără întâlniri, fără palavre, fără repetarea până la sațietate a acelorași vorbe, fără eternele comentarii asupra „evenimentelor", fără clămpăneala pro- sau antirevoluționară.

George Bălan îmi povestește că, luând de la Solesmes regulamentul sfântului Benedict, îl deschide la întâmplare și primul lucru pe care îl citește este că, dacă dintr-un motiv sau altul lipsește din mânăstire, la întoarcere călugărul nu trebuie să povestească ce a văzut sau ce a făcut în lume. Fără îndoială ca să nu dea *idei* confraților.

Bălan a fost să-l vadă, la recomandarea mea, pe Gabriel Marcel, ca să-i vorbească despre criza religioasă prin care trece. Acesta, foarte tulburat, s-a sculat în toiul discuției ca să-i întindă mâna în semn de comuniune. Bălan, ca urmare fie a influenței românești, fie a celei rusești, i-a sărutat mâna... Gestul acesta, inuzitat și chiar de neînchipuit în Franța, l-a mișcat cu siguranță adânc pe G. M.

Momentul cel mai critic pentru un profet este acela în care sfârșește prin a se pătrunde de ceea ce rostește...

Dualitatea firii și a gusturilor mele: am luat de curând de la bibliotecă *Predicile* lui Tauler și o carte despre Nero.

Între Renunțare și Cruzime.

Sorana a răspuns la scrisoarea mea. Răspunsul ei e cum nu se poate mai *nobil*. A înțeles că sunt nefericit, văzând și simțind ce era fals în insolența mea, în refuzul de a o vedea.
P. S. Tocmai acum însă *aș putea* s-o văd.

Nu vreau să-mi revăd vechii prieteni. Ideea acestei confruntări mă scoate din sărite. Nu vreau să văd în ce hal au decăzut, și nici ca ei să vadă halul în care am decăzut eu. Urmează apoi teama mea de orice abuz emoțional, ca și de demonstrațiile de efuziune cu care sunt obișnuiți compatrioții mei. Mi-a pierit cheful de trecutul meu, îl voi uita, nu mă inspiră în nici un fel, nu reușesc să extrag nimic din el. Vechii mei prieteni, retrageți-vă în umbră! Sunt un bătrân nebun, fug de *martorii* mei.

La douăzeci de ani avem despre sinucidere o idee cețoasă și lirică. Apoi, ea devine din ce în ce mai clară și mai seacă: dobândește încet-încet contururi de truism, și nu ne trece prin cap că ne-a putut părea *stranie* cândva.
O existență se schimbă din clipa când sinuciderea i se pare *normală*.

Cititorul înfrigurat e întotodeauna un rău judecător. Dar autorul înfrigurat nu este neapărat rău scriitor.

Nu înțelepciunea, ci Timpul este leac în toate cele.
(Banalitatea asta mi-a venit în minte în legătură cu cearta dintre mine și Jackson, când cu prefața mea despre Valéry. Furia mea s-a domolit numai din pricina uzurii, a uitării, iar nu a reflecțiilor pe care le-am putut aduce în sprijinul calmării mele.)

Câte nopți n-am trăit în care toate motivele mele de a persevera au fost puse la îndoială și în care ziua de mâine mi se părea nu doar cu neputință, ci și cu neputință de închipuit.

Punctul de cotitură pentru un profet este acela în care sfârșește prin a se pătrunde de ceea ce rostește, în care este copleșit de prorocirile lui. Din această clipă, nemaifiind liber, ci un sclav, un automat și un disperat, își va petrece timpul regretând vremea în care prevestea catastrofe fără să prea creadă în ele, epoca în care amenințările lui erau exerciții iar temerile, ironii.

Rolul lui Ieremia sau al lui Isaia, câtă vreme sunt sinceri, nu e un rol comod. Iată de ce majoritatea profeților *preferă* să fie impostori.

19 iulie. Adineauri, la poștă m-am înfuriat, fiindcă n-au vrut să-mi elibereze o scrisoare adresată unui domn Cibran.

În fiecare zi, iar și iar, nenorocirea de a nu-mi stăpâni nervii, de a fi în fond depășit de mine însumi.

Cu siguranță că istoria nu se repetă în amănunt, dar păstrează câteva caracteristici permanente care fac ca orice eveniment, cât de neprevăzut ar fi, să nu fie neprevăzut decât în aparență. Fondul este același, și cum râcâi puțin dai de stigmatele maimuței pornite pe o cale greșită.

Ușurarea ce urmează oricărui gând amar: e ca și cum am fi scăpat de o mare cantitate de venin. Deodată te simți mai blând și mai ușor, simți cum îți cresc aripi...

De îndată ce vine vorba de „iertare", de „gesturi generoase", de sentimente mari, de „împăcare", cădem în fals, în teatral și nu mai știm ce e cu noi. *Falsul* acesta nu există însă niciodată în ocaziile mai frecvente ce-i drept, când se întâmplă să fim meschini. Fiindcă meschini suntem în chip firesc, fără nici un efort.

Privesc revederea cu această S. Ț. — care spune că are șaptezeci de ani — ca pe o adevărată teroare. Nu, nu trebuie să vină. A fost o reacție *sănătoasă* din partea mea faptul că am refuzat să-mi revăd mama. După o anumită vârstă,

n-ar trebui să ne mai arătăm celor pe care i-am cunoscut îndeaproape, de teamă să nu stricăm imaginea pe care au păstrat-o despre noi.

Aseară, între ora 8 și 8 1/2, în grădina de la Palais Royal, tăcere ca de mânăstire, în mijlocul Parisului.

21 iulie. Șase ore de umblat, sub un soare torid, în Vexin — Char, Vigny...

Pe un drum pustiu, am reflectat în după-amiaza asta la faptul atât de banal și totuși atât de înspăimântător al trecutului, al oricărui trecut ca atare: *unde* sunt anii pe care i-am trăit? Când mă gândesc că această clipă în care mă zbucium va ajunge *într-o clipă* în imensul cimitir temporal pe care-l reprezintă fiecare existență, îmi pierd și ultimele rămășițe ale dorinței de a dăinui.

22 iulie. Nimic nu este mai îndreptățit ca mila de sine însuși.

De ce sunt un ratat? Fiindcă am aspirat la fericire, la o fericire supraomenească, și fiindcă, neputând s-ajung la ea, m-am înfundat în contrariul ei, într-o tristețe sub-umană, animală, mai rău chiar, într-o tristețe de insectă. Am dorit fericirea gustată în apropierea zeilor, și n-am obținut decât această apatie de termită.

Nu știu ce a putut să mă oprească pe această cale a fericirii. Fără îndoială, nu eram făcut pentru ea. Ca întotdeauna în cazul meu, *predestinarea* explică totul.

Mă socoteam chemat să devin un mistic (de parcă mistic se poate *deveni*! mistic *ești*) — dar trebuie să spun că firea mea era a unui sceptic, sau mai degrabă a unui *eretic* al scepticismului.

În fond, scepticismul e antipodul fericirii. M-am cufundat în îndoială fiindcă țînteam prea sus. Scepticul e un mistic ratat. Naufragiază în îndoială fiindcă s-a încrezut prea tare în fervorile sale, iar când acestea l-au părăsit, nu i-a mai rămas

decât să se agațe de o doctrină care le denunță, le contestă valoarea și le reduce la schimbări de umoare, superficiale și lipsite de dimensiune metafizică: capricii sau denaturări ale psihicului. Scepticismul este o autopedepsire: căci scepticul nu poate efectiv să-și ierte că s-a oprit la mijlocul drumului. Și se răzbună pe tot ce a urmărit, incriminează idealul pe care nu l-a putut atinge, îl înjosește și-l batjocorește, lovește în sine prin intermediul celui mai vechi, celui mai drag vis al său.

23 iulie. Noapte cumplită, furnicături dureroase în picioare și toți nervii întinși, torturați.

Trupul acesta asediat de durere.

De ce mă gândesc atât la sinucidere? Fiindcă de cum cobor *mai jos* de trecutul meu sau îmi reprezint ziua de după moartea mea, nu reușesc să aflu un sens neînsemnatului accident survenit între aceste două durate.

Nu este bine ca omul să stăruie asupra timpului care-i precedă nașterea, nici asupra celui care urmează morții sale. Reflecția asta e funestă infimului interval care se interpune între cele două.

Luther mort de Lucas Fortnagel. Mască terifiantă, plebee, agresivă, de un sublim porcin.

E semn de mare slăbiciune să fii răscolit de ceea ce ai scris tu însuți. Păcatul complezenței este cel mai jalnic și cel mai des întâlnit.

Este plăcut și chiar mângâietor să vorbești despre „lumea aceasta" când n-ai nici o speranță într-o altă lume. Savurezi astfel latura amară a credinței.

A ne educa să nu lăsăm urme reprezintă o luptă de fiecare clipă pe care o purtăm contra noastră — cu unicul scop de a ne dovedi că am putea deveni înțelepți, ba chiar că aproape suntem.

O mare problemă: cum să rămâi în umbră fără a suferi din pricina asta?

M-am răzvrătit împotriva ambițiilor mele, le-am sugrumat, în loc să le utilizez, să extrag din ele un surplus de vigoare aidoma tuturor celor care au făcut să se vorbească despre ei, care i-au depășit pe ceilalți *în renunțare*.

Cu resturi de pasiune ajungi doar la resturi de gând.

25 iulie

A putea să te sinucizi și a nu o face înseamnă să fii un autocrat care nu face uz de autoritatea sa.

Angoasă viscerală, de neînvins, copleșitoare: orice, o știre sau o aducere-aminte, capătă proporții neobișnuite, ca și cum ar fi vorba de catastrofe nemaipomenite. Fleacuri promovate la rang de realități cosmice. Totul se preschimbă în angoasă, totul este angoasă. Sunt manevrat de ea ca și cum aș fi o nimica toată, o insectă. Senzație de umilire insuportabilă. Ori de câte ori sunt în prada unor mari sentimente negative (angoasa fiind unul dintre ele), am impresia că sunt nimicul absolut, o rușine a naturii. Ce putem face împotriva umilinței de a simți teamă în mijlocul nonrealității generale în care trăim?

Lumea asta care nu face nici cât un scuipat e totuși capabilă să mă cufunde într-o panică ce n-ar avea sens decât pentru un credincios.

Am reușit să cunosc tot zbuciumul imaginabil în inima unui univers care mi-e totuși străin.

Toate ereziile creștine mă ispitesc: sunt tot atâtea adevăruri *supărătoare* sau *primejdioase* pe care creștinismul oficial le-a înlăturat sau le-a înăbușit. Aici, în ele, se află viața, ba chiar adevărata viață.

Dacă omul își impune să creadă în ceva, e numai ca să nu se sinucidă, căci sinuciderea e consecința logică a constatării

că nimic nu rezistă în fața unei analize riguroase, a unei reflecții necruțătoare.

E straniu că stau să vorbesc atâta despre sinucidere, când de fapt iubesc viața cum o iubește orișicare, ba chiar mai mult ca orișicare.

De multă vreme însă am căpătat convingerea (funestă?) că sunt singurul care a înțeles ceva, și că toți ceilalți sunt sortiți iluziei. Afară de Buddha și de Pyrrhon, văd pretutindeni doar naivi, sărmani naivi strălucitori.

Citesc undeva: Nero a fost personificarea cruzimii.

Eroare. A fost personificarea *fricii*. Este cu totul altceva.

Întotdeauna am trăit cu conștiința imposibilității de a trăi. Și ceea ce m-a făcut să suport viața a fost curiozitatea de a vedea cum o să trec de la o clipă la alta, de la o zi la alta, de la un an la altul — cu această conștiință.

Intrigat de o problemă insolubilă, izvorâtă din străfundul ființei mele.

27 iulie. Adineauri, l-am întâlnit pe P. C. care, la salutul meu, a răspuns printr-o abia perceptibilă înclinare a capului. Cu aerul lui onctuos, ai fi zis că-i un episcop distant, condescendent, care schița o binecuvântare ca să ascundă o grimasă.

Ca să nu-i port pică, trebuie să mă gândesc la nefericirile lui (la nefericirile care l-au făcut atât de nemilos, de exigent, de crud față de prietenii lui și de toată lumea). De-ar veni odată omul fericit, ca să-l putem detesta fără atâtea mofturi.

Dac-am putea deveni *de neumilit*, am rezolva problema cea mai importantă — am *fi* superiori zeilor.

Dacă aș găsi o definiție exhaustivă a anxietății, n-aș mai scrie, cred, nici un cuvânt în plus și mi-aș considera cariera încheiată într-un mod triumfal.

Când vreau să scriu ceva în timp ce aștept o vizită, mă simt stingherit ca și când aș avea o mitralieră îndreptată asupra mea.

Tendința credinciosului de a socoti frivol pe oricine nu are convingeri religioase.

De notat că necredinciosul nu-l socotește superficial pe credincios fiindcă e credincios. Diferența asta de optică spune multe. Cine are dreptate? Nu se știe. Fapt este că tot ce-i religios într-un fel sau în altul participă la o anumită profunzime, de n-ar fi decât la acea profunzime a obnubilării fără de care nu există credință. A-ți pierde iluziile nu înseamnă să fii profund. A ți le păstra însă în număr mare, a *dobândi* multe mai cu seamă, asta da, are oarece legătură cu ceea ce se numește profunzime.

28 iulie

Duminică. Pe un câmp de lângă Auvers-Saint-Georges (nu departe de Chamarande), m-am lungit și m-am simțit deodată solidar cu pământul, una cu el. Atingeam *lutul* Genezei, eram ca el, eram el. Moartea nu e decât întoarcerea *la ceea ce suntem.*

Cu o viziune despre viață ca a mea, oricine s-ar fi sinucis. Nu mică este prețuirea ce mi-o port când mă gândesc că am putut-o suporta.

29 iulie

E limpede că acela care practic nu se gândește niciodată la sinucidere își curmă zilele mai lesne decât acela care se gândește neîncetat la ea. Motivul e simplu: *actul* însuși este violent, rapid și reclamă o hotărâre promptă, nereflectată aproape. Cel a cărui gândire n-a fost nicicând preocupată de sinucidere nu va avea, atunci când va simți imboldul ei, nici o apărare împotriva acestui impuls subit: va fi fascinat, copleșit, orbit și în cele din urmă biruit de revelația unei rezolvări definitive, pe care n-o luase în considerare înainte; — pe când celălalt va putea întotdeauna să întârzie un gest pe care l-a rumegat de nenumărate ori în mintea sa, care

nu are nici o noutate pentru el, un gest pe care-l cunoaște în profunzime și pe care se va hotărî impasibil să-l făptuiască, dacă se va hotărî vreodată.

A gândi înseamnă să temporizezi, înseamnă să nu acționezi, înseamnă...

Citit o viață a sfântului Ieronim. Mortificările sale în deșertul Chalcis, amintirile sale de la Roma, scrisoarea de la Bethleem după prădarea Romei de către Alaric. — Secolele al IV-lea și al V-lea — neîntrecute în oroare — și în fascinație.

După 410, femeile romane, violate sau nu de către goți, au fugit din Roma, și puteau fi găsite pe plajele Egiptului sau ale Asiei Mici, unde erau vândute ca sclave.

Scrisoarea sfântului Ieronim, n-o să uit niciodată impresia pe care mi-a făcut-o atunci când am citit-o prima oară acum mulți ani. Mi s-a părut întotdeauna de o actualitate de netăgăduit.

Papa a condamnat de curând mijloacele contraceptive, „pilula". Sunt indignat. E o măsură criminală. Celibatarul ăsta imbecil îndrăznește să se amestece în viața intimă a familiilor și să sorteasă deznădejdii sau infamiei atâtea fete tinere care au „păcătuit"... Tineretul Romei, în loc să protesteze fără noimă, ar face mai bine să ia Vaticanul cu asalt.

Am dat până adineauri un interviu pentru *Time Magazine*: vreme de două ceasuri am vorbit despre mine, vreau să spun că am răspuns la întrebările ce mi s-au pus asupra tuturor subiectelor imaginabile.

În Franța nu m-aș fi pretat la o asemenea operațiune; cum însă, în cazul de față, e vorba de alt continent...

I-am spus ziaristului că pentru mine viața este „an intriguing Nothingness"[1]. Voiam să spun că ceea ce face ca viața să mi se pară interesantă este tocmai faptul că e imposibilă

[1] „Un nimic ce intrigă". (*N.t.*)

și de netrăit. Trebuia să-i fi spus că sunt „a religious-minded nihilist" (un nihilist cu spirit religios).

(Îmi amintesc că am cumpărat de la Gibert[1] înainte de război *Lacrimi și sfinți*, care aparținuse unui soi de mare gogoman ajuns la Paris nu se știe de ce, ba da, ca să facă studii de drept: după trei luni, cheltuindu-și banii ce-i fuseseră trimiși pentru tot anul, s-a întors în România. Ei bine, individul ăsta făcuse pe marginea paginilor o serie de însemnări, furioase în parte, dintre care cea mai nimerită, acum când mă gândesc, mi se pare aceasta: „Se remarcă la imbecilul ăsta o tendință persistentă de a se zugrăvi."

Avea dreptate gogomanul.)

Plătim pentru fiecare act comis, bun sau rău: el se întoarce negreșit contra noastră. Izbăvirea rezidă deci în nonacțiune. Fericirea de a te abține.

E cu putință să fi consimțit să dau un interviu pentru o revistă cu un tiraj de milioane de exemplare? Mi-e rușine, dar nu e primul lucru rușinos din viața mea. Poate că n-aș fi acceptat, dar am o oarecare poftă de a *exista* în altă parte, de vreme ce în Franța nu am nici măcar statutul de fantomă.

Îi explicam adineauri ziaristului american oarecum stupefiat că sunt produsul insomniei, că nu nenorocirile m-au făcut să văd lucrurile așa cum le văd, ci doar *veghile* mele, acele nopți în care, la douăzeci de ani, stăteam cu fruntea lipită de geam privind în întuneric.

L-am întâlnit pe C. pe care-l credeam interesant, dar care mi-a făcut impresia unui mic-burghez oarecare străduindu-se să fie sarcastic.

Viața e sacră, spuneți. Foarte bine. Într-o ejaculare sunt circa 800 de milioane de spermatozoizi. Izbândește doar unul singur. Ce s-a întâmplat cu ceilalți? Nu erau și ei sacri?

---

[1] Gibert, lanț de librării din Paris. (*N.t.*)

...Obiecțiile mele sunt la fel de neghioabe ca și afirmațiile pe care vor să le distrugă.

Adineauri, pe la ora 11 noaptea, se turna o scenă în piața Saint-Sulpice. Se repetă aceleași mișcări de multe ori, potrivit ritualului bine cunoscut. Un C.R.S.[1], evident din provincie, îi spune unuia din tovarășii săi (căci stătuseră în piață ceva vreme): „După asta, n-aș mai da pentru nimic în lume zece franci ca să văd un film."

Aceleași vorbe s-ar putea spune despre orice lucru căruia i-am văzut dedesubturile (dragoste etc.).

Cu toate astea, ginecologii iubesc, groparii fac copii, cinicii scriu, disperații fac proiecte.

În bloc cu mine locuiește un fost contabil, rănit în război, care se plânge tot timpul de sănătate, se dă de ceasul morții, își exagerează suferințele. Are șaptezeci și cinci de ani. Îi spun că lucrurile trebuie privite „filozofic".

— *Obligatoriu*, a fost răspunsul lui. Despre utilitatea adverbelor...

Cum se leagă și se complică toate în viață! Acceptasem din slăbiciune acel interviu din *Time*. Ziaristul, fără să-mi ceară permisiunea, s-a apucat să dea telefon la toată lumea (Ionesco, Beckett și Dumnezeu mai știe cui) ca să le ceară părerea despre mine. Se poate așa ceva? Oamenii ăștia or să creadă că eu sunt la originea acestui gest. E umilitor și e stupid — dar așa-mi trebuie. N-ar fi trebuit să accept. M-aș fi înjosit oare să dau un interviu în *Match* ? Este de-a dreptul stupefiant. Din partea mea, este o capitulare și o renunțare. Am stat deoparte atâta timp ca să ajung aici! Dac-aș putea să împiedic publicarea interviului, aș face-o. Dar e prea târziu. Am comis o trădare față de tot ce însemnam în propriii-mi ochi.

[1] C.R.S., *Compagnie Républicaine de Sécurité*; membru al acestui corp de poliție. (*N.t.*)

(E adevărat că toate astea nu mi s-ar fi întâmplat dacă n-aș fi suferit umilirea aia neînchipuită la Gallimard...)

E un mare curaj acela de a voi să-ți asumi condiția de ignorat. Am acest curaj, pentru Franța, dar nu pentru străinătate. Să fie oare fiindcă părerea străinătății mi-e *indiferentă*?

Sunt nevolnic, vreau să spun că nu-s în stare să mă *deranjez* pentru nici un adevăr. Sunt pasiv, tot ce pot e să sufăr — pentru orice lucru, enorm sau derizoriu.

„Întreaga filozofie nu face cât o oră de suferință." — Afirmația asta a lui Pascal am făcut-o inconștient din vremea insomniilor mele, de câte ori am citit sau recitit un filozof.

Singuraticul care pactizează cu lumea e mai demn de dispreț decât omul frivol care-și recunoaște frivolitatea și care este deci onest față de sine și de ceilalți.

Cât de adâncă este remarca lui Tacit că ultima dorință pe care o biruie înțeleptul este dorința de glorie (sau mai degrabă: gloria e ultima prejudecată, ultima vanitate de care se leapădă înțeleptul). Puterea de a rămâne *necunoscut* e rară, ba chiar inexistentă — firește, la acela care a dat ochi cu faima.

Trebuie să recunosc: ideea însăși de a mă *lupta* pentru ceva îmi repugnă și mă depășește. Am trecut definitiv de vârsta la care-ți place să te bați, să te pui în valoare, să ieși în evidență. De altminteri, de ani de zile nu fac decât să-mi abandonez vechile poziții, să tăgăduiesc cu înverșunare. Vreau să fiu lăsat în pace!

Și totuși...

Sunt cufundat cu totul în Luther. Iar ce-mi place la el e verva, furia, invectiva, acțiunea. Iată un om care îmi place, dar care totuși, în opoziție cu preferințele mele actuale, voia să schimbe, să răstoarne totul. Îmi aduce aminte de orgoliul dement pe care-l aveam în tinerețe, și de aceea, cred, mă pasionează. De altfel, n-am încetat niciodată să fiu atras de

temperamentul său, de grosolănia lui savuroasă, de profetismul său *condimentat* de scatologie.

2 august. Vreme mohorâtă — venită la fix. Vreme pe gustul meu. Prietenii mei, norii (doar am vorbit despre tirani ca despre prietenii mei).

Lipsa soarelui e întotdeauna în avantajul „sufletului".

(Cum să înlocuiesc „suflet", cu ce cuvânt? E așa de simplu să-l folosești, dar atât de inactual! Cu toate astea nu s-a găsit nimic mai bun. Poate însă că de-acum înainte folosirea lui ar trebui abolită — pe vecie.)

O trăsătură a caracterului meu. — Trăiesc destul de retras, o existență de timorat, departe de toate și fără nici o pretenție de actualitate. Și totuși, nu există eveniment, conferință internațională, reuniune de nu mai știu ce, care să nu-mi ofere prilejul unor discursuri interioare, unor declarații mute, unor intervenții violente fără gesturi, de parcă aș fi în centrul istoriei actuale și unul dintre protagoniștii ei cei mai importanți.

Și mă gândesc la toți oamenii aceia pe care-i întâlnesc zilnic pe străzi și care vorbesc singuri cu glas tare, care gesticulează, care susțin o dezbatere fără sfârșit, care lansează replici unui interlocutor absent, care se cred la tribuna Camerei sau undeva în toiul unui miting sau în toiul unei revoluții — mă gândesc la toți acești oameni și mă întreb dacă nu-s unul dintre ei.

Dacă-mi place atât Luther e fiindcă nu poți citi nimic de el, scrisoare, tratat, declarație, fără să-ți spui: Iată un om în carne și oase.

Și, într-adevăr, nu e niciodată *abstract*, tot ce afirmă e plin de sevă, este *el însuși* peste tot. Este opusul detașării — acest ideal, atât de potrivnic firii mele, de care mă agăț cu înverșunare de atâția ani, zadarnic.

M-am lansat în scepticism cum alții se lansează în desfrânare sau asceză.

Cvasitotalitatea chinurilor noastre vine din faptul că ne ocupăm de lucruri care nu ne privesc. E aproape sigur că numai cârtița a pus la punct o formulă eficace de a-și duce zilele.

Incredibil! Direcția lui *Time Magazine* îi cere de la New York corespondentului său la Paris o precizare suplimentară: toate cărțile mele sunt la fel de *slim*[1] ca *Ispita* ?

Miezul nopții. M-am gândit adineauri, în timpul plimbării mele de noapte, că moartea are totuși partea ei bună, și mă gândeam la zbuciumatul de Muselli, cu furia lui nepotolită, și pe care acum nimic nu-l mai tulbură, nu-l mai indignează și nu-l mai irită. A obținut această pace foarte simplu, fără nici un efort, ai spune că a fost sfârșitul unui om ales: ceea ce cu siguranță nu a fost.

Concepția antică potrivit căreia moare tânăr acela pe care-l iubesc zeii este fără îndoială unul din lucrurile cele mai adevărate și mai greu de îndurat care s-au spus vreodată. E aici o judecată asupra vieții de pe urma căreia aceasta nu-și poate reveni.

Am remarcat că reușesc în viață oamenii care au aerul absent, încurcă-lume, generoși și calzi, dar care în fond sunt numai calcul, viclenie, intrigă. Mă gândesc la cutare și cutare...

Numesc *naiv* un spirit care nu știe ce este o negație, care n-a *dus până la capăt* nici una.

Un profet al îndoielii mai degrabă decât un om care se îndoiește cu adevărat.

---

[1] Subțiri. (*N.t.*)

Reflecția asupra vieții nu este neapărat fără sfârșit. Ea comportă o limită, de vreme ce, atunci când cugeți mereu la acest subiect, e cu neputință să nu te izbești mai devreme sau mai târziu de sinucidere, care oprește înaintarea gândirii, care se ridică precum un zid înaintea reflecției. Astfel, atunci când ne pierdem în vagul vieții, sinuciderea se prezintă ca o piatră de hotar, un punct de reper, o *certitudine*, o realitate pozitivă; — gândirea are în sfârșit la ce să rumege, nu mai divaghează.

În amețeala ce pune stăpânire pe gândire de îndată ce se apleacă asupra vieții, adică asupra vagului însuși, sinuciderea apare ca un parapet.

Îmi este întotdeauna teamă de un scandal, de calomnia împotriva căreia nu te poți apăra.

Dar îmi spun: dac-aș fi mort, ce mi-ar păsa că se spun despre mine cutare sau cutare orori? Pentru omul cel mai defăimat de pe pământ, Moartea e nu doar o eliberare, ci și o achitare. Nu mai ești *vinovat*, nu mai ești un *monstru* îndată ce te afli în pământ. Moartea este cu adevărat imorală. Iar sinuciderea e și mai și. Îți vine să comiți toate crimele cu putință și să-ți spui: Ce contează, un singur glonț mă va elibera de remușcare și voi cunoaște o liniște deplină aidoma celei de care se bucură inocenții.

6 august. Anxietatea în sine este simptom de „nebunie" și deopotrivă reacție cum nu se poate mai normală *având în vedere* calitatea îndoielnică a ființei ca ființă.

Plimbare la țară. Torfou, Saint-Sulpice-de-Favières. Singura plăcere în toate aceste sate o reprezintă pentru mine bisericile. De altminteri, bisericile îmi plac cel mai mult în Franța, mai mult chiar decât peisajul.

Scepticismul este drogul meu. Mă întărește — și mă anihilează.

1 sept. 1968

Zece zile minunate la familia Nemo, la Crétinière, apoi două săptămâni de vis la Dieppe, în apartamentul lui Albert.

De câteva zile se vorbește despre invadarea României[1]. M-am săturat de toate aceste tragedii pe care le-am prevăzut de atâta vreme.

Este lipsit de noimă, ba e chiar ridicol, să vrei să joci un rol pe fața unei asemenea planete.

Infernul adevărat? Ar fi neputința totală de a uita.

Soarta celui care s-a revoltat prea mult este să nu mai aibă energie pentru a fi dezamăgit.

Pascal despre Montaigne: „Inspiră o nepăsare față de izbăvire."

3 septembrie

Vorbit vreme de șase ore în engleză. Tâmpenii la nesfârșit.

„Ori de câte ori mă gândesc la răstignirea lui Cristos, comit păcatul invidiei." (Simone Weil)

Sunt uimit de orgoliul acestei femei insuportabile care a frizat sfințenia.

Voința ei de martiraj, sublima ei nerușinare. Dar ce e un martir? Un amestec de sfânt și de provocator.

„Dumnezeu nu are deci puterea să răsplătească decât strădaniile lipsite de răsplată pe pământ, strădaniile făptuite în gol..." (Simone Weil)

„Iubirea de Dumnezeu e curată atunci când bucuria și suferința inspiră o *egală* recunoștință." (Simone Weil)

---

[1] În noaptea de 20 spre 21 august Armata Roșie și trupele Pactului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia. Nicolae Ceaușescu, care practica o formă de „național-comunism", a refuzat atunci să trimită trupe. (*N. ed. fr.*)

Nu cunosc această iubire, căci nu pot spune că trăirile mele mă fac să *exult*, că mă aduc în acea stare de euforie viguroasă pe care o trăiește adevăratul credincios în fața oricărui neajuns și chiar în fața loviturilor soartei. Am înțeles că nu am „vocație" spirituală când am văzut în ce măsură totul, suferințele ca și bucuriile, se transformă la mine în acreală. În sensul ăsta, *Silogismele* — cartea care mă trădează cel mai tare — mă condamnă.

O americancă mă întreabă dacă am încredere în eficacitatea dopurilor Quiès. Îi răspund că nu. Vrea apoi să-i recomand un mijloc de apărare împotriva zgomotului. — Nu-i decât unul, i-am răspuns. — Care? — Sinuciderea.

Americanca n-a insistat.

4 sept. — Toată dimineața, o violență interioară pe care nici după-amiază nu reușesc s-o stăpânesc. Nevoie de a ataca aproape de nestăpânit. Agresivitatea e pesemne o trăsătură esențială, era să spun trăsătura dominantă, a firii mele. De cine să mă iau? Alegerea mea se oprește asupra unuia și altuia. De cum mă aplec însă un pic asupra „subiectului", constat că nu merită osteneala.

N-ar trebui să-l atacăm decât pe Dumnezeu. Doar el merită osteneala.

Dna de Laffayette: „Ajunge faptul de a exista."

Claudel a declarat odată: „Sunt de partea lui Iupiter împotriva tuturor Prometeilor."

Orice „creator" e pe trei sferturi un distrugător. Creăm întotdeauna *împotriva* cuiva sau a ceva. Orice creator este *rău*.

Insula din Polinezia unde, pentru cea mai mică ofensă suferită, indigenii se aruncau de pe un pisc în mare.

Nu sunt credincios, nici măcar religios, e lucru cert, însă nu pot să-i plâng pe cei ce nu-l au decât pe Dumnezeu.

Strigătul nearticulat din adâncul fiecărei ființe, singurătatea ce se întinde dincolo de Dumnezeu...

Doamne, fă să mă mântuiesc sau să pier.

Toți cei care pier sunt mântuiți.

A pieri este formula tainică a mântuirii.

Prin ce va înlocui omul rugăciunea, după ce s-a rugat milenii în șir? Este o obișnuință, aproape un instinct, care reclamă surogate.

6 sept. Adineauri, făcând prostia să trec strada pe roșu, era cât pe ce să fiu strivit de o mașină care mergea cu foarte mare viteză. Cred că am *pălit* pe loc.

Două și jumătate noaptea. — Am cinat la niște prieteni în Montmartre. Portăreasa era la post. Am vorbit tot timpul ca un apucat. Portăreasa i-a spus gazdei: „Ce om interesant!"

Auzind asta, i-am spus gazdei: „Vreau să mă-nsor cu ea."

Portăreasa, care e măritată, mi-a aruncat o privire nostalgică la plecare.

Fără comentarii.

Ca și credința, îndoiala este o *nevoie*. Scepticismul este la fel de neclintit ca religia, și la fel de durabil. Cine știe dacă nu e menit să aibă o carieră mai lungă decât ea.

Pentru sceptic, îndoiala reprezintă o certitudine, certitudinea lui. S-ar prăbuși dacă ar fi silit să renunțe la ea. De accea nici nu se poate lipsi de ea.

Scepticul ar cădea într-o stare de prostrație totală dacă ar fi deposedat de motivele de a se îndoi.

Îndoiala are rădăcini tot atât de adânci ca rugăciunea.

În infern, se mai poate încă spera; în paradis însă, nu mai e loc pentru speranță, nu mai e loc pentru nimic. Iată de ce nimic nu e mai demoralizant ca idealul realizat.

9 septembrie. Îmi dau seama că între mine și femeia care și-a părăsit bărbatul și a stat într-o clinică de psihiatrie, dis-

tanța nu e chiar atât de mare, căci angoasa care o frământă se află și în mine, mai puțin *aparentă* desigur, dar la fel de reală ca în cazul ei, și că în fond doar întâmplarea face că mă pot stăpâni. E adevărat că am avut norocul să-mi pot *comenta* stările și să le stăpânesc, fie și doar în clipele în care mi le explicam mie însumi.

Experiența fundamentală pe care am avut-o pe acest pământ e experiența Vidului — a vidului de fiecare zi, a vidului eternității.

Cu toate astea, din pricina ei am întrevăzut stări care l-ar face să pălească de invidie pe misticul cel mai pur sau mai înverșunat.

Când mă gândesc la ce am vrut să fac, mi se pare că am încercat să găsesc o formulă de viață, un mod de a mă obișnui cu existența, și că strădaniile mele n-au reușit și nici n-au eșuat. Adevărul este că mi-a fost cu neputință să mă opresc la una din formulele care m-au ispitit. Am trecut prin mai multe etape sau mai degrabă m-am zbătut pe mai multe planuri, fără să găsesc un moment sau un loc privilegiat. Nu, n-am găsit o formulă de viață cu care să mă pot mândri. Acest eșec este caracteristica și aproape gloria mea.

Mai zilele trecute, l-am zărit pe o alee laterală din grădina Luxembourg pe Beckett, care citea un ziar cam cum ar face-o unul din personajele sale. Stătea pe un scaun, având aerul absorbit și absent, așa cum e de obicei. Avea și aerul că-i cam bolnav. N-am îndrăznit să-l abordez. Ce să-i spun? Țin mult la el, dar e mai bine să nu ne vorbim. E atât de *discret*! Or, conversația cere un minim de dezinvoltură și de cabotinaj. Este un joc — de care Sam e incapabil. Totul la el trădează omul monologului mut.

12 septembrie. Mă vizitează A. A., pe care nu l-am mai văzut de treizeci și cinci de ani. Era subțire, delicat, aproape imaterial și plin de artificii și de ticuri — pe care le-a păstrat

și agravat în toți acești ani. Am avut un adevărat șoc văzându-l transformat în domnul ăsta gras, burtos, greoi, dar totuși iute și cu aceeași voință de a face glume cu orice preț. Lăudăroșenia, înfumurarea lui sunt dezarmante. Citează din el însuși fără încetare, îmi aduce un interviu pe care l-a dat nu mai știu când și pe care-l ține în portofel, își etalează cunoștințele și face nenumărate mutre care te fac să râzi și care până la urmă te scot din sărite. Dar, lucru important, e sincer și chiar mișcat când evocăm prieteni comuni, vii și morți, și vorbește despre ei cu bun-simț, în ciuda ridicolului său egocentrism. Nu mi-a dat nici o clipă senzația c-ar fi un prefăcut. Este chiar afectuos. Pentru un personaj ca el, este un lucru extraordinar și greu de crezut. Ceea ce te împiedică să-l iei totuși în serios e vocea lui stridentă. Parcă ar fi o bătrână vorbind la un miting.

Îi spuneam adineauri la telefon lui D. că ar trebui să ne sinucidem la treizeci și cinci de ani, că n-ar trebui să depășim această vârstă având în vedere cât de jalnică e starea noastră fizică *apoi*. N-ar trebui să acceptăm *principiul* îmbătrânirii, ar trebui să refuzăm chiar și ideea de rid.

Argintescu[1] a folosit o expresie foarte nimerită: „banalități superioare", „platitudini superioare".

Trist lucru este un om de spirit aflat mereu *pe punctul* de a fi strălucitor, în pragul butadei — dar niciodată al geniului.

A explica ceva prin Dumnezeu înseamnă să accepți o soluție facilă. Dumnezeu nu explică nimic, asta și este forța lui. De altminteri, nu recurgem la el decât atunci când nu îndrăznim să înfruntăm o realitate și apucăm o cale ocolită. *El* este acest ocol.

---

[1] N. Argintescu-Amza (1904–1973), critic de artă, eseist și traducător, coleg de studii cu Cioran la Berlin în 1933. (*N.t.*)

Sunt de partea catarilor și a oricărei erezii prigonite de Biserică. Dar dacă una din aceste secte ar fi biruit, ar fi fost tot atât de intolerantă pe cât a fost creștinismul oficial. Catarii, la care îmi plac atât de mult anumite puncte doctrinare, i-ar fi depășit, în caz de victorie, pe inchizitori.

Dacă vrem să rămânem în limitele adevărului, pentru orice victimă trebuie să avem o milă lipsită de iluzii.

13 sept. — La trezire, mi-am adus aminte de profeția lui Alexandr Blok: „Cu ochii lui mijiți, mongolul privește la Europa aflată în agonie."

L-am întâlnit de curând pe C. V. Gheorghiu[1], *preot*. Mereu alunecos. Nu știu ce să cred despre omul acesta. E un abis. Îmi povestește șederea lui în Turcia, pe lângă patriarhul Athenagoras, călătoria în Grecia, apoi conflictele cu românii de la Paris sau din România. Oficiază acum într-o biserică rusească ce ține de patriarhul Moscovei și tună și fulgeră întruna împotriva „bolșevicilor". A lucrat cu ambasada noastră de aici și în același timp scrie împotriva regimului comunist. E un amestec de nebun, de șarlatan, de reptilă și de Smerdiakov. Aceeași indispoziție ca acum zece ani, la ultima noastră întâlnire. Chiar nu știu ce să cred despre acest om. Simțul meu psihologic e prins pe picior greșit. Sunt într-un sens prea „occidentalizat" ca să-l pot înțelege. Întruchipează un fenomen tipic balcanic. E un amestec de român, de rus, de țigan și de grec. Ce-am spus despre el când l-am văzut întâia oară rămâne exact: „Omul ăsta are prea multe cusururi ca să nu aibă talent." Extrem de smerit, dar în fond agresiv și pus pe combinații cum nu e îngăduit să fii. Când ne-am întâlnit m-a îmbrățișat. Doamne!!! Faptul

[1] Scriitor de expresie română apoi franceză, Constantin Virgil Gheorghiu (1926–1992) este autorul romanului *Ora 25* (1949), care a cunoscut un imens succes. În 1963, a fost hirotonit preot după ritul ortodox românesc. Pronazist și antisemit virulent în timpul războiului, a fost apoi agent de influență al regimului comunist. (*N. ed. fr.*)

că un asemenea om a devenit preot e o dovadă cum nu se poate mai bună că Biserica e pierdută. Și cruciulița aia (sau decorația?) pe care o purta la butonieră!

Ceea ce mă surprinde este că nu-mi inspiră dezgustul pe care în mod normal ar trebui să-l trezească în mine. De ce? Fiindcă este, cum am spus, un pic, ba chiar mai mult *nebun* și că din pricina asta există în el ceva *real*. Și, într-adevăr, nici vorbă ca totul să fie minciună în el.

Vorbeam ieri cu Paleologu despre situația din România. Și ne spuneam că e păcat că nu reușim să ne detașăm, să fim indiferenți. Într-adevăr, e greu să reușești, și asta fiindcă e o țară nerealizată și maltratată de Istorie. Un francez sau un englez își poate spune că țara lui și-a trăit traiul, desigur, dar ea a realizat misiunea pentru care a venit pe lume, și-a făcut datoria. Ce mai contează atunci viitorul? Pe când o țară care nu s-a putut realiza, care n-a depășit stadiul de făgăduință, de ea este greu să te detașezi, tocmai pentru că n-a trăit, pentru că a fost înăbușită în germen.

Puncte metafizice de Leibniz. Expresia asta mi se pare de cel mai mare interes.

Ori de câte ori am început să mă îndoiesc de previziunile mele sinistre, istoria a venit să le confirme și să-mi redea astfel încrederea.

Catastrofa se întâmplă întotdeauna, desigur, dar nu la data pe care am prevăzut-o. În medie m-am înșelat cu zece ani în profețiile mele.

Orice profeție, chiar și cea mai sinistră, se împlinește, cu condiția să avem răbdare să așteptăm un secol.

Schilem, care a venit să mă vadă acum un an, a murit de un cancer. Tot timpul cât a stat la mine (circa trei ore) avea aerul că se scuză că-i evreu. Era cât pe ce să-i spun: „Complexele tale sunt ridicole. Să fii evreu înseamnă ceva, să fii român nu înseamnă nimic. Aveți avantajul de a fi copleșiți

de un destin prodigios, de ce vă rușinați de el? Românii ar trebui să sufere de complexele voastre, căci ei, într-adevăr, ce-ar putea invoca? Nu știu să existe ceva mai stupid decât disprețul pe care-l arată evreilor. Ar trebui să fie mândri că au un număr atât de mare printre ei."

15 septembrie. Ascultat o emisiune despre Frederic al II-lea și Voltaire. Regele îl socotea pe Voltaire mai presus de Sofocle, Eschil, Virgiliu! Îi îndemna pe scriitorii germani să nu-și folosească propria limbă, în care nu se poate exprima, spunea el, nici un adevăr subtil, nici un sentiment profund. Ceea ce a reprezentat Franța în secolul al XVIII-lea este aproape lipsit de echivalent în istorie, căci e îndoielnic că Atena a avut, în ochii romanilor știutori de carte, prestigiul de care se bucura Parisul în străinătate, în epoca saloanelor.

Toate aceste lucruri sunt cunoscute și arhicunoscute. Vorbesc cu toate astea despre ele fiindcă îndeamnă cu deosebire la tristețe, astăzi când Franța și Europa occidentală în ansamblul său nu mai sunt nici măcar umbra a ceea ce au fost.

Istoria nu mai este decât o serie de centre de interes și de putere. Poate c-ar fi mai bine să exprim acest truism astfel: o serie de demisii.

Tot ce-am scris se reduce la un *Mic Inventar al Insolubilului.*

La drept vorbind, am aflat Insolubilul pretutindeni, în orice fapt de viață, căci nu există rezolvare pentru nimic. Aprofundați orice realitate și o să vedeți la ce duce.

De la 18 la 24 septembrie. Saint-Émilion, Dordogne (*Cadouin!*), Lot, *valea râului Célé*, pământul calcaros dinspre Livernon.

Să mergi de-a lungul râurilor și să spargi nuci ca vagabonzii și copiii — asta e fericirea.

Toate cusururile te fac rău; căci ce altceva este un cusur decât *conștiința unei limitări*? Or, ăsta e un lucru pe care nimeni nu-l poate suporta fără acreală.

Problema nu este să lucrezi, ci să *fii*. Este ceea ce scriitorii uită fiindcă au interes să uite.

E *normal* cel ce pătrunde taina aversiunilor sale. Avem aici de-a face cu o cunoaștere, cu o acțiune de care doar puțini sunt în stare.

I. mi-a spus într-o zi: „Îl detest pe Sartre fiindcă nu mă citează niciodată."

Doar un om adevărat este capabil de o asemenea mărturisire.

27 sept. Trei ore de conversație cu un ziarist despre Ionesco, căruia vrea să-i facă un portret. Din tot ce i-am spus n-a reținut decât câteva anecdote: nimic important. Două file cel mult! M-am cheltuit în zadar.

Două ceasuri petrecute cu Nicolae Comșa care, la întoarcerea din România, după douăzeci și cinci de ani de absență (părăsise Parisul în 1943 ca să-și viziteze tatăl bolnav!), îmi descrie soarta prietenilor noștri comuni. Jale pe toată linia. De zece ani judecătorul Vâlcu creștea găini, iar Ion Tatu, un soi de geniu, vindea înghețată.

Remușcarea: o formă superioară de trăncăneală, o pisălogeală sfâșietoare, o *deviere* a regretului.

28 septembrie. Întâlnit pe Pierre Nicol, pe care nu-l mai văzusem de mai mulți ani, căci stă în Madagascar, și care îmi citează o vorbă pe care i-aș fi spus-o prin 1952:

„Occidentul e un putregai *care miroase frumos*."

Într-adevăr, un cadavru parfumat.

Văd cum unul sau altul din prietenii mei sunt mistuiți de ambiție, își distrug viața, își otrăvesc existența, se spetesc muncind, comit orice josnicie — de ce? Ca să se *vorbească* despre ei.

Anton Golopenția — omul cel mai delicat pe care l-am cunoscut, prietenul minunat a cărui moarte în pușcărie (acum cincisprezece ani) m-a întors pe dos.

Am petrecut trei ceasuri ieri în compania fiicei sale, inteligentă și fermecătoare. În clipa când mă despărțeam de ea, a avut un mic zâmbet și o scânteie în priviri care, deodată, mi-au redat imaginea fizică a tatălui ei.

Golopenția a fost acela care mi-a vorbit despre *Rembrandt* al lui Georg Simmel și mi-a împrumutat *Zauberberg*[1].

1 octombrie. Furie, nervozitate. Două seri una după alta de frustrare și plictiseală.

Se anunță că *sufletul* e pe cale de dispariție în Franța — și, pretutindeni.

„Rugăcinea omului trist nu are niciodată forța să se înalțe până la altarul lui Dumnezeu." (*Păstorul* lui Hermas, carte scrisă către anul 140 al erei noastre.)

Literatura contemporană din Franța se reduce la raporturile limbajului cu el însuși.

A. Bosquet mi-a cerut să scriu un text despre el pentru un număr special al unei reviste belgiene care îi este consacrat. L-am scris, dar fără complezență și fără amabilitate. Mă îndoiesc că se va declara mulțumit de el. Dar toți prietenii care îți cer să le faci elogiul sfârșesc prin a te scoate din sărite.

3 octombrie 1968. Gabriel Marcel mă silește să urmăresc la televizor o piesă, *Tribul* — în care indigeni marocani joacă precum actorii de la Comedia Franceză.

Apoi, Nikita Magaloff interpretând Chopin cu un aer languros. Televiziunea este o rușine, o oroare și e jalnic să vezi

[1] *Muntele vrăjit*, romanul lui Thomas Mann. (*N.t.*)

un filozof de optzeci de ani interesându-se de asemenea clovnerii.

4 octombrie 1968. Pierre Nicol, care e avocat la Luméa (?) în Madagascar, povestește că pe podișurile înalte, racila este furtul boilor. Un băiat nu se poate însura dacă n-a furat. Isprava asta e socotită o dovadă de virilitate. Înainte, neînțelegerile erau reglementate de Consiliul Bătrânilor; astăzi, le reglementează justiția. Furtul unui bou se pedepsește sever: cinci ani de închisoare! Dar când hoțul se întoarce în sat după executarea pedepsei, este sărbătorit, se taie un bou și are loc un chiolhan general, cu dansuri și orgii.

Nicol a reușit să scoată din închisoare pe unul din acești hoți, care era totuși vinovat. Individul în cauză, drapat în „toga" sa, vine la biroul de avocatură, își întinde toga pe pământ, se lungește pe ea și, în semn de recunoștință, îi sărută picioarele avocatului său.

Am fost la clinica de psihiatrie din Cartierul universitar să-l văd pe Jean-Yves Goldberg. I-am pus o sumedenie de întrebări. Răspunsurile lui sunt atât de laconice că dialogul nu se poate lega. Are un *faraway look*[1]. Îți întinde o mână *absentă*. Nu pare să-i fie teamă și mi-a spus că nu simte că starea lui actuală reprezintă o schimbare în raport cu starea dinainte. Ne-am despărțit în stradă, eu fiind mai descumpănit decât el. După câteva minute, îl zăresc în piața Saint-Sulpice pe Henri Massis, umbră funebră, mergând agale, revenit din infern ca să-i sperie pe trecători. Acum patruzeci de ani scria *În apărarea Occidentului*, carte proastă dar vie, care a iscat mare vâlvă. Își supraviețuiește de cel puțin treizeci de ani.

Claudel explică foarte bine de ce Pascal nu a făcut impresie în timpul vieții. Deoarece, convertindu-se brusc, n-a mai trecut prin toată perioada de tatonări și de perplexități prin care, tocmai, e folositor Pascal pentru aceia care nu și-au

[1] O privire de departe, detașată. (*N.t.*)

găsit calea încă. În fapt, Pascal este un gânditor pentru necredincioși. De unde și „perenitatea" sa.

Toată noaptea, obsedat de privirea rătăcită, închisă în sine al lui Jean-Yves Goldberg. Un Sfinx: să fie oare schizofrenie? Există un prag al tăcerii pe care dacă-l treci te apropii de condiția de mort în viață; *vorbirea* este un semn al vieții și de aceea nebunul care vorbește ne este mai aproape decât non-nebunul taciturn, ce nu poate deschide gura.

5 oct. Acest Arg. Amza — ce personaj! Îmi telefonează, mă scoate din sărite, vreau să-l trimit la plimbare — apoi îmi spune: „Nu-ți poți imagina ce plăcere îmi face să te aud. E o plăcere enormă, monstruoasă. Aș fi în stare s-o analizez pe patru pagini..."

La auzul acestor vorbe, îi dau întâlnire chiar astăzi după-amiază...

Am sacrificat doi ani pentru compatrioții mei; acum, s-a terminat. M-au desființat pe jumătate.

7 octombrie. Seară cu H. Michaux.

Înainte de a ne despărți, vorbim despre eventualitatea — îndepărtată — a unui război care ar duce la nimicirea unei mari părți din omenire. Michaux mă întreabă dacă lucrul ăsta mă afectează în vreun fel. Îi răspund că da, dar că-n același timp *aștept* această catastrofă pe care am prevăzut-o de multă vreme.

El îmi spune că-i e indiferentă supraviețuirea Argentinei, dacă această lume trebuie să dispară.

Am terminat de citit studiul Simonei Weil despre *Iliada*. Viziune falsă. Cum poate spune că universul grec începe cu epopeea și se termină cu Evanghelia? Ce au în comun Ahile și ceilalți cu pescarii din Iudeea?

Să vorbești despre *tandrețe* în legătură cu *Iliada*! Apoi judecata asta stupefiantă: „Romanii și evreii au crezut că

sunt, și unii, și alții, dincolo de mizeria umană obișnuită, cei dintâi în calitate de națiune aleasă de destin să stăpânească lumea, ceilalți prin privilegiul Dumnezeului lor și pe măsura ascultării pe care i-o arată. Romanii îi disprețuiau pe străini, pe dușmani, pe învinși, pe supușii lor, pe sclavii lor; de aceea nu au avut nici epopee, nici tragedie. Ei înlocuiau tragedia cu luptele de gladiatori. Evreii vedeau în nenorocire semnul păcatului și, în consecință, un motiv legitim de dispreț; își priveau dușmanii învinși de parcă ar fi fost urâți chiar de Dumnezeu și osândiți să ispășească fărădelegi — ceea ce îngăduia, ba chiar făcea necesară cruzimea. Așa se face că nici un text din Vechiul Testament nu are un sunet comparabil cu cel al epopeii grecești, sau poate doar anumite părți ale poemului lui Iov. Romanii și evreii au fost admirați, citiți, imitați în faptele și vorbele lor, citați ori de câte ori trebuia justificată o crimă, de-a lungul a douăzeci de veacuri de creștinism." (*„Iliada* sau poemul forței", *Izvorul grecesc*, p. 41)

„Evanghelia este o ultimă și fabuloasă expresie a geniului grec, *Iliada* fiind cea dintâi." (p. 39)

10 octombrie. Jean Paulhan a murit. Mi-a fost prieten și apoi mi-a devenit „dușman". A făcut greșeala să-mi ceară o prefață la ultimul său volum de *Opere complete*. Am refuzat, comunicându-i prin același emisar că nu puteam scrie despre el în *starea de spirit* în care mă aflam atunci — dar că o voi face altă dată, într-un text *gândit* etc.

Rezultatul: a prins pică pe mine și la Premiul Criticii și-a mobilizat toți prietenii împotriva mea. Gestul acesta meschin din partea lui îmi atenuează „mâhnirea". A fost cu toate astea cineva.

Voioșia era trăsătura esențială a lui Paulhan. Și tocmai asupra ei nu puteam stărui în perioada când mi-a cerut să scriu despre el.

Am frunzărit la întâmplare o carte a lui Karl Rahner despre sfântul Toma. Jargon stupefiant și grețos. În fond, partea cea mai slabă a lui Heidegger provine din scolastică.

Nu există râs în creștinism.

N-aș putea să ader decât la o religie în care Creatorul și-ar râde de Creațiune — un Dumnezeu zeflemitor.

Totul ar fi atât de simplu dacă am accepta un Dumnezeu zeflemitor.

Simone Weil e ridicolă: să găsești milă în *Iliada* și cruzime doar în Vechiul Testament.

Cât privește cruzimea, tot un drac. Dumnezeul oștirilor nu e nici pe departe mai sălbatic decât Zeus și șleahta lui!

Gingis Han l-a chemat pe cel mai mare înțelept daoist al vremii sale să-l însoțească în expediția împotriva Samarkandului, Buharei...

L-a tratat foarte bine pe chinez. Cât despre ce avea să înțeleagă dintr-o înțelepciune atât de subtilă! Totuși cruzimea e perfect compatibilă cu un anume simț metafizic...

Să mergi la înmormântarea unui prieten este un indiciu de insensibilitate. N-ar trebui să ne îngăduim să-l vedem în asemenea împrejurări.

Deunăzi, la conferința lui Elie Wiesel despre rabi Nachmann, când conferențiarul a vorbit despre orgoliul rabinului care spunea că dacă oamenii ar ști cât îi datorează s-ar prosterna cu toții în fața lui, am auzit în spatele meu o femeie spunându-i tinerei ei vecine, poate fiica ei: „Auzi, dragă!"

Paulhan îmi ceruse să scriu despre el. Voia așadar să-l *judec*. Am crezut că-i mai bine să-l refuz. S-a supărat. Nu eram făcuți să ne înțelegem. Era un om *evaziv* — în sensul bun și în sensul rău. Tot eschivându-se, a sfârșit prin a nu mai fi nimic.

Gingis Han mă trimite cu gândul la Wilhelm Cuceritorul. La amândoi, o cruzime *stranie*, complexă.

13 octombrie. În Antichitate, a poseda o bibliotecă era un privilegiu pe care particularii nu-l aveau. Aristotel pare

să fi fost primul care a avut una. Cărțile erau atât de costisitoare că era practic imposibil să strângi mai multe laolaltă, sau doar dacă erai rege, *tiran* etc.

Fericite vremuri!

Scriind despre cuvântul „cădere", Noica afirmă că există tragic și în ascensiune. Da, în măsura în care prevestește prăbușirea.

Dacă ne gândim bine, n-au existat decât două imperii: cel roman și cel mongol. Acesta din urmă l-a depășit pe cel dintâi în întindere, în putere și mai ales în fast.

Gingis Han a pus să fie omorât un istoric persan care îl zugrăvise într-un stil prea înzorzonat. Crezuse că-și bătea joc de el.

Guénon, Daumal — niște fanatici.

15 octombrie. Azi-dimineață, în pat, m-am gândit la marele meu noroc de a nu fi mistuit de setea de putere. La drept vorbind, am cunoscut această sete în tinerețe. Am însă meritul de a o fi biruit. Măcar pe acest plan pot vorbi de *progres*.

Am învățat să bat la mașină folosindu-mă de *Ultimul om* de Blanchot. Motivul e simplu. Cartea e admirabil scrisă, fiecare frază este splendidă în sine, *dar nu înseamnă nimic*. Nu există nici un *sens* care să te prindă, să te confiște. Nu există decât *cuvinte*. Text ideal ca să te joci pe clapele mașinii de scris. Acest scriitor gol este totuși unul dintre cei mai profunzi de azi. *Profund* prin ceea ce întrevede mai degrabă decât prin ceea ce exprimă. E hermetismul elegant; sau mai degrabă retorică fără *elocință*. Un retor enigmatic. Cineva, un ziarist, a spus bine cândva: un *limbut*.

Alaric spunea că *„un demon îl împinge împotriva Romei"*.

„Amestecul dintre grotesc și tragic este agreabil pentru spirit, așa cum sunt disonanțele pentru urechile blazate." (Baudelaire)

„Urechile blazate" — de aici vine entuziasmul pentru muzica atonală.

Cheltuim mai multă energie într-o oră de conversație decât într-o oră de mers pe jos.

Toată lumea e nemulțumită că este ce este, afară de francezi.

Nimic nu e mai josnic ca un lingușitor. De ce? Fiindcă nu-i chip să te aperi de el. Nu-i poți accepta laudele fără să cazi în ridicol! nu poți nici să-l repezi și să-i întorci spatele. Te comporți prostește, de parcă te-ai bucura de exagerările sale. El crede că te-a îmbrobodit și își savurează triumful, fără ca tu să-l poți aduce la realitate. Ce josnicie!

Atila nu s-a îndreptat asupra Romei deoarece sfetnicii lui se temeau să nu aibă soarta lui Alaric, care a murit la scurtă vreme ce a devastat orașul în 410.
Atila s-a lăsat, pare-se, convins.

Este de necrezut cât de puțin capabil e spiritul să prevadă, să accepte, să *asimileze* catastrofele. Nu văd în jurul meu decât oameni care nu *vor* să creadă în așa ceva. E o reacție de apărare absolut firească aici, dar și o lipsă de cultură istorică. Or, ce altceva este istoria decât o știință a catastrofei? Cel care o cultivă se obișnuiește cu ea, ba chiar începe să-i placă...
N-or să îndrăznească (asta și-au spus și cehii recent... până când au văzut). Romanii n-au crezut nici ei că Alaric o să îndrăznească. Un om politic care respinge ideea catastrofei este un naiv și pregătește ruina țării sale.

Fac în aceste zile revizia finală la *Demiurgul cel rău*. Silă, plictiseală, „scârbă" profundă? Reacțiile astea nu trebuie uitate când se vor regăsi întocmai la cititor.
Un manuscris pe care l-ai păstrat prea multă vreme în casă devine un musafir incomod. Nu știi cum să mai scapi de

el, cum să-l dai pe ușă afară. Abia când ajungi la acest grad de exasperare te duci, în fine, la editură.

Dacă omul caută un *sens* în toate cele, o face doar din masochism.

Am intenția să scriu un eseu despre dezmembrarea Imperiului roman. De citit Gibbon printre alții.
Întreg eseul trebuie să se inspire din situația actuală a Europei occidentale, care amintește mult de Roma secolului al V-lea.

Am terminat de citit o carte despre Genseric.

Cărțile de istorie îndeamnă la cinism, tot atât, ba chiar mai mult decât cele de biologie.

Demiurgul cel rău — pe tot parcursul cărții am abuzat de cuvântul *vertij*. Trebuie să-l înlătur înainte s-o predau editorului.

Voi scrie oare un articol despre *Völkerwanderung*[1] ?

22 octombrie. M-am gândit adineauri la Marie și la Thesi Tante, cum le chemam pe cele două surori la care stăteam în gazdă la Sibiu. Sunt pesemne singurul om pe lume care se mai gândește la cele două fete bătrâne — la zece ani o dată! Îmi amintesc de dimineața în care Marie Tante a venit să ne anunțe: „*Kinder, Thesi Tante ist gestorben.*"[2] Am izbucnit cu toții în râs — noi, adică cei patru români.

Isprăvind în fine *Demiurgul cel rău*, pot spune că nici una din cărțile mele nu m-a lăsat atât de indiferent. Și totuși, ea e rodul câtorva ani de proastă dispoziție — nu și de lucru, din păcate! Poate că acesta e motivul pentru care nu simt

[1] Literal: migrație; aici: invaziile barbare. (*N. ed. fr.*)
[2] „Copii, Thesi Tante a murit." (*N.t.*)

nici o ușurare, nici o mulțumire că am terminat-o. Nu m-a costat nici un efort, n-am așadar nici un motiv s-o urăsc dar nici să mă simt legat de ea.

De stabilit când începe un popor să-și piardă specificul.

Frunzărit *Jurnalul* a doi preoți italieni, care vorbesc despre mizeria din Sicilia cu un ton adevărat, rar la niște prelați. La un moment dat, într-o familie nevoiașă aflată într-o stare de sărăcie lucie, spun că au fost ispitiți să se slujească de un citat din Biblie pentru a o consola, dar c-au simțit cât de inutil, ba chiar cât de nepotrivit le-ar fi gestul.

Cuvântul noblețe, dacă are un sens, n-ar putea desemna decât consimțământul de a muri pentru o cauză pierdută.

Un manuscris este încheiat când orice îmbunătățire pe care i-o aducem nu e în fapt decât o *anti-găselniță* (!).

Ieri, duminică (27 octombrie?), vreo treizeci de kilometri pe jos. Șapte ore de mers dincolo de Étampes. Vreme ideală de toamnă. Iubesc galbenul pe cât urăsc verdele.
Cum i-am spus lui S.: toamna e *la fix*.

28 octombrie. Am predat astăzi la editură *Demiurgul cel rău*. Ușurare.

În stadiul la care am ajuns, a merge la o editură înseamnă să intru în contradicție cu tot ce gândesc, cu tot ce cred. Dar am nevoie să-mi *trădez* convingerile cele mai intime, căci dacă faptele mele li s-ar conforma în totalitate, aș înceta să mă mai manifest în vreun fel. Or, mai sunt încă în stare să am *senzații*...

Începând cu un anumit moment al evoluției sale, o națiune nu mai are decât vocația de a capitula.

31 octombrie. Am vopsit terasa, zidurile și grilajul, vreme de patru ore în timpul cărora nu m-am gândit la nimic. Tot atâtea ore câștigate.

1 nov. Toată noaptea un torționar nevăzut mă înțepa cu mii de ace. Nu era, vai, un vis!

Am greșit sabotându-mi pasiunile; — nimic nu se poate crea fără ele. Ceea ce se numește „viață" sunt pasiunile și nimic altceva.

2 nov. Am ascultat o emisiune despre problema morții, *astăzi*. Nici o remarcă importantă sau, măcar, emoționantă.

Am trecut de la viziunea poetică la viziunea obiectivă a irealității, de la „visul unei umbre" la decepția riguroasă.

Am scris în *Demiurgul cel rău* că semnul că ai înțeles totul este să verși lacrimi fără motiv, să plângi fără obiect. Gândindu-mă mai bine, afirmația mi s-a părut neghioabă și mi-am propus s-o elimin. Dar ascultând ieri *Recviemul* lui Mozart, mi-am schimbat părerea.

Istoria Conversației — îmi place acest titlu al unei cărți pe care n-am citit-o și al cărei autor îmi e necunoscut.

Când Armata lui Napoleon a trecut peste Niemen, n-a întâlnit nici o rezistență. Nimeni. Napoleon, singur, înaintează călare în pădure, câțiva kilometri. Nimeni. În astfel de clipe este el cu adevărat extraordinar. Cine, afară de Alexandru, ar fi făcut un asemenea gest?

N-am fost niciodată „sănătos", dar am reușit, ca bolnav, să fac o figură destul de onorabilă.

3 noiembrie. — Vis fantastic când eram pe punctul de a mă trezi. Marea dezlănțuită, retrăgându-se inexplicabil, în

vreme ce niște polițai înaintau prin mâlul în care se zbăteau niște înecați: unii dintre ei săltau în aer, decolau de-a binelea, ca niște elicoptere.

Ori de câte ori mi-am urmat „linia", am avut motive să fiu mulțumit. Când însă, dintr-un motiv sau altul, m-am îndepărtat de ea, am căzut în minciună. *Eul* meu este ceea ce supraviețuiește eliminării tuturor influențelor pe care le-am suferit.

Orice „influență" e rea, câtă vreme e perceptibilă, *resimțită*. Dacă e însușită și depășită, poate fi utilă.
Să-i uiți pe toți aceia pe care i-ai admirat — iată un imperativ salutar.

Omul s-a născut dintr-o voință de depășire — și a devenit nebunie a depășirii. Să se depășească, să se depășească întruna, aceasta e mania, boala sa. Dacă ar fi știut să rămână în sine, în limitele ființei sale, să trăiască din resursele, din capitalul său în loc să se întindă și să vrea să adune și să cucerească — ce făptură admirabilă ar fi!

Îi spuneam ieri unui tânăr că, fără creștinism, sfântul Augustin ar fi fost un scriitor oarecare de la sfârșitul lumii antice. Însă noua religie, care i-a subminat, i-a *atacat* fondul păgân, a creat în el o tensiune extrem de violentă și de benefică, din punct de vedere literar bineînțeles. Nu există pasiuni puternice decât în preajma unui zeu *recent*.

5 nov. Dacă prin minune teama de moarte ar dispărea, „viața" n-ar mai avea nici un mijloc de apărare: ar fi la cheremul capriciilor noastre. Și-ar pierde deci orice valoare și poate orice semnificație. Recomandându-ne cu atâta insistență să ne eliberăm de această teamă, înțelepții nu știu ce fac. Habar nu au că sunt niște distrugători.

Fost la expoziția lui M. Nu avem dreptul să facem același lucru, să ne repetăm peste măsură. Trei pânze ar fi fost ac-

ceptabile, chiar frumoase. Douăzeci — înseamnă un abuz. De ce nu o sută, în definitiv?

Pictorul, poetul, romancierul, filozoful etc. lucrează, bineînțeles, potrivit regulilor sale și își respectă genul: iar dacă se repetă, ceea ce este inevitabil, trebuie totuși s-o facă de fiecare dată altfel. Altminteri cade în automatism.

Dacă vrei să *gândești* trebuie să te eliberezi de amintire. Gândirea merge înainte, nu se întoarce îndărăt; sau, dacă o face, o face în *vederea* unei acțiuni a spiritului, care implică neapărat contribuția viitorului.

Trebuie să privim înainte, altfel ne împotmolim în regret. Starea elegiacă este improprie gândirii, îi paralizează avântul. Spiritul trăiește în *posibil* chiar dacă nu se lasă sedus de nici un miraj.

Când privim înainte, ajungem neapărat la un rezultat, oricât de mediocru, oricât de iluzoriu ar fi. De altminteri, a fi *practic* asta înseamnă și nimic altceva. Iată de ce rumegarea trecutului n-a adus nimănui nimic bun. Ideea creștină a vieții după moarte este fundamental practică, „prospectivă". Ne agățăm de viitor, trăim în proiect, înaintea noastră deci. Creștinismul e tot ce poate fi mai pozitiv. Ce-i de mirare că a fost atât de întreprinzător în cursul istoriei sale și că a favorizat întotdeauna acțiunea?

În *Bardo Thödol*, *Cartea tibetană a morților*, se spune că dacă ne pătrundem de învățătura ce ni se dăruiește în ea, este cu neputință s-o uităm chiar dacă suntem urmăriți de-o sută de călăi.

Carte minunată, ilizibilă în traducerea franțuzească făcută de o cucoană.

Citit câteva pagini din *Orlando* de Virginia Woolf. Trebuie să spun că n-am avut noroc, căci am dat peste paginile în care-și bate joc de saloane și de secolul al XVIII-lea, de Dna du Deffand mai cu seamă, pe care o tratează cu o su-

perioritate ridicolă, spunând că din tot ce a spus și a scris marea oarbă rămân cel mult trei vorbe de duh, lipsite de semnificație în fond. Am aruncat cartea care mă scotea din sărite. Neîndoielnic cercul de la Bloomsbury nu era la înălțimea celui al prietenei lui Walpole.

Creștinismul — ce aventură sadică!

Aproximația este singura certitudine pe care o pot concepe.

Să nu scrii despre nimeni. Să te gândești la realități și nu la probleme, la lucruri și nu la idei. Problemele și ideile sunt impasuri sau deznodăminte. Important este să gândești — sau să *crezi* că gândești — pornind de la ceea ce este viu.

(Trebuie să gândești pornind de la tine însuți. Este, în aparență, lucrul cel mai lesnicios, dar în realitate cel mai dificil, căci nu ajungi la el decât dacă ai avut șansa să acumulezi tainice dezastre.)

7 nov. Bazarul de la Hôtel de Ville. Coșmarul opulenței. Acumulare fantastică de tot ce vrei. O abundență care-ți face greață. Și e magazinul cel mai ieftin din Paris. E de înțeles dezgustul tinerilor față de societatea de consum. Dar cum să oprești acest proces de multiplicare a obiectelor? În condițiile actuale, el e fatal. Și n-ar putea fi cu adevărat oprit decât prin distrugerea nu a *acestei* societăți, ci a oricărei societăți.

Înfățișarea acestor magazine se schimbă complet la fiecare cinci ani. Înainte, vreme de un secol se producea și se vindea același model de obiecte, cu câteva înfloriturî în plus sau în minus.

Lupii sunt foarte sociabili. Au limbajul lor. Un englez care i-a studiat relatează că în Alaska, când își fac vizite (!), își dau de știre printr-un anume urlet și că acest semnal se transmite de la un lup la altul, de-a lungul și de-a latul teritoriilor pe care le ocupă, astfel că toți sunt preveniți de sosirea oricăruia dintre ei cu mult înainte.

De-a lungul veacurilor, omul s-a istovit să creadă. A consacrat atât de puțin timp îndoielii! A trecut de la o credință la alta, de la o convingere la alta, iar îndoielile sale n-au fost decât scurte paranteze între două înflăcărări. La drept vorbind, nu erau îndoieli, ci pauze, clipe de răgaz, ce urmau ostenelilor credinței, ale oricărei credințe.

Sunt făcut pentru invectivă și pentru rugăciunea fără cuvinte. Explozie și mutenie.

Chietudinea era numită de unii, începând din secolul al XVII-lea, *„rugăciunea simplei priviri"*.

8 nov. Am reușit, în *Tratat*, isprava de a uni retorica și scepticismul. Nu-mi fac un titlu de glorie din asta, dimpotrivă.

Neobrăzarea nu este acceptabilă decât în cazul nebunilor.
(De altminteri, neobrăzarea este o formă de nebunie, primul stadiu al nebuniei.
A fi neobrăzat înseamnă să nu-ți cunoști propria micime, lipsa de însemnătate, limitele reale — înseamnă, cu alte cuvinte, să fii dezechilibrat. Echilibrul înseamnă să știi ce ești și câte parale faci, să-ți cunoști neajunsurile și să vrei să le îndrepți, să-ți vezi propriile limite și să ții seama de ele.)

Cred că aș fi fost cu totul altul dacă aș fi putut să-mi înving stupoarea de a fi om.

Adineauri o tânără suedeză m-a abordat în englezește ca să-mi ceară bani. I-am dat, nu mult la drept vorbind, iar când am vrut să-i spun că sunt, ca și ea, șomer, n-am găsit cuvântul englezesc...
Toți tinerii ăștia care-mi cer bani fiindcă își închipuie că sunt bogat. Mă văd purtând pălărie, care este deopotrivă semn de bunăstare și vai! de bătrânețe. Nu le pot spune că pălăria e legată de guturai mai degrabă decât de mijloace...

Am terminat de frunzărit ultimul număr din *Éphémère*. Poezie *vitrificată*. Obscuritate... transparentă, rece, deliberată, moartă. Versuri *sticloase*... în sensul în care se spune ochi *sticloși*.

Singur precum un monstru. Cine întrupează mai bine ideea de singurătate: Dumnezeu sau diavolul?

Napoleon spunându-i lui Metternich că pentru el un milion de oameni nu contează. *Ce-mi pasă*, mie, de un milion de oameni?

Orice ordin de mărime, orice treaptă de desăvârșire împinse la extrem frizează monstruosul. *Sfântul* este și el un monstru — în sensul în care e și Dumnezeu, așa cum cuceritorul este monstru în sensul în care cu certitudine este și diavolul.

Este monstruos tot ce e unic și trezește *admirație*, adică uimire, adică amestec de fascinație și de teamă. Un monstru, chiar cumplit, ne atrage în chip tainic, ne urmărește, ne obsedează. Monstrul realizează *în chip exterior* tot ce e mai adânc în noi, este îngroșarea fantastică a calităților și tarelor noastre ascunse. Monstrul este portdrapelul nostru...

Nenorocirile cele mai mari sunt nenorocirile prevăzute.

Epicur și Heraclit datorează enorm faptului că din opera lor n-au supraviețuit decât fragmente.

Un filozof câștigă dacă este *completat* de discipolii săi, chiar și după două milenii. Menirea lor este să-și închipuie ce cuprindeau părțile dispărute și să umple lacunele după placul lor.

Ce mi se pare extraordinar e că studenții, în timpul evenimentelor din Mai, nu l-au invocat nici pe Gide, nici pe Valéry, nici pe Claudel, ci pe *Artaud* care era abia cunoscut și cu siguranță disprețuit de aceste trei vedete.

Mi-ar plăcea să scriu o carte mângâietoare, o *Viață a lui Isus* pentru necredincioși.

Sunt însă prea în dezacord cu mine însumi și prea ispitit de ironie ca să pot, nu spun să duc la bun sfârșit această sarcină, dar măcar s-o încep.

Contemporanii unui scriitor sunt cei care îi surprind cel mai bine laturile ridicole. Citeam aseară un fragment dintr-un articol în care Möller parodiază maniera lui Kierkegaard. Acesta este atât de venerat acum că dacă cineva s-ar deda la un exercițiu asemănător celui al lui Möller, s-ar compromite. Și totuși, Möller a surprins de minune tot ce e iritant în scrierile lui Kierkegaard — a cărui prolixitate este de-a dreptul insuportabilă. Nimeni n-a fost vreodată atât de profund și totodată atât de afectat.

Viața nu este ireală, e amintirea unei irealități.

Pentru mine, Dumnezeu nu înseamnă nimic. Și totuși cunosc, întocmai ca oricare altul, acele stări de *invocație*, ce fac din El ceva mai însemnat decât totul.

Nevoia *fizică* de ceva suprem, de Dumnezeu să spunem, nu apare cu adevărat decât în deznădejde.

Esență a *abandonului*. Nu suntem cu adevărat abandonați decât de Dumnezeu. Oamenii nu pot decât să ne părăsească.

Un credincios care și-a pierdut credința, „grația", l-ar putea acuza cu îndreptățire pe Dumnezeu de trădare.

Faimoasa „agresivitate" pe care Freud a prezentat-o ca pe o mare descoperire este una din componentele esențiale ale Păcatului originar. Psihanaliza este în mare măsură tributară teologiei. Și la una, și la cealaltă, aceeași viziune necruțătoare asupra omului.

Impotenții de geniu — o cărticică extrem de proastă apărută într-o colecție medicală, pe care am frunzărit-o într-o librărie. Sunt citați, printre alții, Hume, Gibbon, Swift, Kierkegaard, adică spirite de-a dreptul *pătimașe*.

13 nov. Mahmureală.

Azi-noapte, azi-dimineață mai degrabă, în pat, m-am gândit c-ar trebui să scriu un eseu despre *atenția acordată timpului*. Căci boala mea de toate zilele se reduce tocmai la exacerbarea, la ațâțarea acestei atenții. Azi-dimineață, așadar, la trezire, întâia senzație pe care am avut-o a fost aceea a curgerii orelor, a orelor independente de orice act, de orice raportare exterioară față de curgerea ca atare. Conștiința aceasta extremă a timpului a fost blestemul întregii mele vieți. Încă din copilărie am perceput ruptura între timp și de tot ce nu e timp, statutul lui separat de cel al ființei, domnia sa. Domnia sa, regatul său, imperiul său. Îmi amintesc perfect acea după-amiază de vară — trebuie să fi avut cinci sau șase ani — când totul s-a golit în jurul meu și nu mi-a mai rămas decât senzația unei *treceri* fără conținut, a unei goane în sine, a unei curgeri care m-a înspăimântat. Timpul se desprindea de ființă *pe socoteala mea*. Nu mai exista *lume*, nu mai exista decât timp. De atunci, nu mai trăiesc decât din întâmplare în eveniment; nu mai trăiesc decât în absența evenimentelor, în timpul ce nu se mai coboară la eveniment.

Infernul nu este poate decât conștiința timpului.

Fără capacitatea de a uita, trecutul nostru ar atârna atât de greu asupra prezentului că n-am avea puterea să atacăm o altă clipă și, ca să zic așa, să *pătrundem* în ea. Iată de ce pare viața atât de suportabilă firilor ușuratice, celor care, tocmai, nu-și amintesc.

16 nov. Bodhidlama (?), care a introdus budismul în China, adormind într-o bună zi în toiul meditației, și-a tăiat pleoapele drept pedeapsă.

„Dumnezeu nu-i fără de păcat, căci a făcut lumea" (proverb bulgăresc). E un proverb bogomilic, cu siguranță.

În fond, în loc să-l imite pe Dumnezeu, omul ar fi trebuit să facă pe dos: să *de*-creeze.

Mi se pare însă că se apropie de asta, ba chiar că o să reușească.

Concertul nr. 17 în *sol major* (?) pentru pian și orchestră de Mozart.

Barenboim

Tot atât de frumos și de sfâșietor ca și concertul pentru clarinet.

Ești dintr-o dată cuprins de o melancolie ce nu te părăsește.

L-am regăsit astăzi pe acel Mozart pe care îl iubeam și despre care scrisesem la Paris în 1935 un mic text apărut în *Vremea*: „Mozart și melancolia îngerilor".

Tot despre concertul de Mozart. E incredibil ce *satisfacții* îți poate da melancolia! Pe lângă ea, nimica nu contează.

Prajapati se jertfește deliberat, se *dezmembrează*: fiecare parte a trupului său dă naștere unui sector al universului. *Univesul ca dezmembrare a lui Dumnezeu.*

Să te slujești de mitologii și de teologii pentru confesiuni indirecte.

Cele șapte cuvinte ale lui Cristos de Haydn cu cvartetul danez. E mult mai frumos fără cor.

P.V. Îmi spune că Rusia actuală seamănă cu cea a lui Nicolae I. Analogia este doar aparentă. Căci în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Occidentul era viguros, *exista*: existau Anglia, Franța, Prusia, în vreme ce acum toate aceste țări sunt pe jumătate ficțiuni. Poate că Rusia nu e cuceritoare; dar vidul occidental o atrage și s-ar putea ca într-o zi să nu mai reziste poftei de a umple acest vid.

17 noiembrie. Ninge vârtos. Întreaga copilărie mi se întinde înainte.

Sunt încă obsedat de concertul de Mozart.

Melancolia ca limită, ca treaptă supremă de neadeziune la lume, este caracteristica sufletelor religioase care nu pot să creadă. Melancolia este staționară: ea nu *înaintează* către Dumnezeu, împiedică credința. Repet: e vorba de melancolia care nu îngăduie o stare mai puternică, mai intensă decât ea (disperare etc.), și care reprezintă maximul a ceea ce putem atinge în chip de refuz al acestei lumi.

17 noiembrie. Adineauri eram în pat, după un somn de după-amiază. Trezindu-mă, imposibilitate de a mă ridica din pricina frigului. Și mă gândeam la atâtea ceasuri petrecute altădată la fel, gândindu-mă la toate și la mine. Îmi spuneam: așa vei fi în mormânt, singur, singur, singur. Trebuie spus că aceste clipe în care luăm cunoștință, cu extremă intensitate, de adevăratele noastre dimensiuni, deci de inexistența noastră, sunt cele mai *adevărate*, cele mai ușor de justificat, și, prin urmare, cele pentru care există cele mai multe argumente: au evidența de partea lor, de nu și profunzimea.

Zăpada pe care o văd pe acoperișuri trezește nevrozele paradiziace ale primilor mei ani.

Trăim, de nu o vom fi depășit deja, ultima fază a Dumnezeului celor două Testamente. Ce altă divinitate s-a risipit oare cu atâta statornicie?

Când zeii se risipesc, apar *semne*. Se poate spune că civilizația noastră actuală este ansamblul acestor semne, pe care toată lumea le percepe, dar pe care fiecare le interpretează în funcție de propriile presentimente sau speranțe.

Regretul tău de a nu fi trăit în secolul al IV-lea sau al V-lea al erei noastre e ridicol: trăiești aceeași epocă *acum*. Trebuie să te bucuri de șansa care îți îngăduie și-ți va îngădui să vezi lucruri nemaivăzute.

Trebuie să nu mă mai gândesc la timp dacă vreau să mă inserez în el.

Dacă vreau să recâștig timpul, trebuie să-l distrug în conștiința mea, să nu-l mai percep ca distinct de mine.

Koestler atacă budismul Zen ca un jurnalist. Nu cunoaște nimic din el, dar observă foarte bine anumite laturi îndoielnice. Semnificative sunt întâlnirile sale. Astfel, vorbește despre un bonz ajuns la starea de Buddha, care își cumpărase de curând un televizor...

Să nu cer niciodată nimănui să scrie despre mine. Cred că nu am făcut-o niciodată. În orice caz e un lucru oribil. Și totuși, îl face oricine ți-a adus un serviciu și, mai grav, oricine are dreptul să se considere prietenul tău.

Frunzărit o lucrare despre critică. Tot ce înseamnă teorie literară mă oripilează. O practică aceia care nu *simt* nimic prin ei înșiși.

Defectul literaturii franceze este că în cadrul ei critica a jucat întotdeauna un rol însemnat. Un scriitor, să țină seama de tezele cutărui sau cutărui Aristarc!

Boileau și Academia — cele două dezastre ale Literelor din Franța.

Din fericire, un Saint-Simon, nesocotindu-se literat, a făcut totul pe cont propriu.

Sunt încă sub vraja (în sensul tare) concertului de Mozart. Ce a putut oare să atingă în mine, ce coardă tainică? Există în Mozart amintirea unei *alte* lumi, amintirea unui lucru despre care memoria noastră, a celorlalți, nu mai păstrează nici o urmă.

Sartre a reușit să scrie în genul lui Heidegger, nu însă și în genul lui Céline. Contrafacerea e mai lesnicioasă în filozofie decât în literatură. Acest ambițios care-și închipuia că e destul să *vrei* ca să ai talent. N-a reușit nici măcar să

dea iluzia „profunzimii": lucru foarte la îndemână pentru orice filozof care trage cu ochiul spre literatură.

18 noiembrie. Vorbit, la dejun, cu o tânără de optsprezece ani, care are adică *patruzeci* de ani mai puțin ca mine. Diferența este fantastică și totodată nulă.

Trebuie să recunosc că simți o anumită plăcere să flecărești cu cineva care are iluziile intacte.

Chiar și spiritele foarte subtile spun prostii. Astfel, Chamfort îi tratează pe janseniști ca pe o coterie demnă de dispreț și se miră că o atare sectă a avut adepți precum Pascal și Arnauld.

După atâta vreme, am reascultat Wagner, primul act din *Walkiria*. Ei bine, vechea seducție acționează încă, până la un punct. Reluarea interminabilă a aceluiași motiv sfârșește prin a te antrena, și, fascinat, *depui armele*. Nu mai ai chef să te opui, revii pentru o clipă la vechea înflăcărare. Există cu siguranță ceva fals la Wagner. Dar ce forță are făcătura lui! Nu e un zeu, cum credea Mallarmé; este un semizeu. Nietzsche l-a pizmuit, atacurile lui echivalează cu o demolare. Invidioșii, meschinii, cei care stau la pândă, *nedreptii* sfârșesc întotdeauna prin a birui.

Repetarea insistentă a unui motiv în literatură este exasperantă (mai puțin pentru orientali, dacă ne gândim la textele budiste); în muzică, sfârșește prin a deveni obsedantă; îți intră în sânge. Efectul cântului gregorian și al tuturor rugăciunilor cântate, ritmate, de aici vine: ele țin de o tehnică desăvârșită de copleșire a „sufletelor".

Am citit că în 1959 la Bombay, din trei milioane și jumătate de locuitori, șapte sute de mii dormeau pe stradă.

În cincizeci de ani, o treime din omenire va dormi sub cerul liber.

Am încetat să mai cred în nimicire, mai precis cred încă în viitorul nimicirii, dar fără să-i mai adaug vreo notă sentimentală, vreo nuanță pasională. Mă aflu în situația unui demon dezabuzat.

Diavolul este un fervent, *nădăjduiește*: crede în toate gogoșile romantismului.

Dezabuzarea diavolului echivalează cu „moartea lui Dumnezeu". Căci un diavol care nu mai e întreprinzător a căzut la fel de jos ca un zeu defunct.

19 noiembrie. Scenă grotescă la biblioteca Institutului catolic. În W.C.-ul în care intru, un om de serviciu străin îmi spune cu o voce de castrat dar foarte agresivă că nu am voie să intru: făcea curățenie și apa curgea peste tot. Tonul cu care mi-a vorbit m-a înfuriat și i-am răspuns cu tonul meu de zile mari. Eram literalmente scos din fire. Puțin a lipsit să nu-i sar la beregată. Reacțiile astea țin de nebunie, fără nici o îndoială. Sunt în așa fel alcătuit că-i înțeleg perfect pe nebunii furioși și pe nebunii apatici: cele două forme de nebunie le am într-adevăr în mine.

Frunzărit scrisori ale lui Teilhard de Chardin scrise în timpul războiului. Într-una dintre ele, trimisă de la Pekin, deplânge faptul că, asociindu-se cu rușii și cu japonezii, Hitler a trebuit să respingă una din teoriile care-i erau cele mai dragi: rasismul. De aici avea să rezulte pentru el, pentru Hitler, o „pierdere spirituală"!! Să vorbești de „pierdere spirituală" referindu-te la Hitler înseamnă să faci dovada unei penibile naivități. Nu mai puțin penibilă și naivă este remarca părintelui despre perioada de după război: ca urmare a tensiunii generale existente în lume, ce forțe constructive vor fi eliberate la sfârșitul ostilităților! Și totul în aceeași notă. Un optimism de nezdruncinat. Iată un om care n-a învățat nimic de la gnostici și nici măcar din catehism. E dureros să te simți de partea Bisericii, să accepți legitimitatea suspiciunii sale față de o doctrină care nu aduce decât iluzii și delir. Ce imbecil, acest iezuit! Gusturile sale

literare: socotește *Idiotul* aproape ilizibil și nu reține din el decât un mic paragraf, mai degrabă nesemnificativ pe gustul meu, care i-a plăcut și pe care-l citează. Vorbește adesea, în schimb, de romanele lui Sartre, pe care le citește cu atenție, fără să le admire, din fericire.

Important e că Dostoievski nu-l cucerește. Există oare ceva mai semnificativ și mai compromițător? Ce dovadă mai bună de sărăcie spirituală?

De unde vine teama mea de *toate*? Dintr-un dezechilibru nervos desigur. Dar și din ideea pe care mi-o fac despre ființe, despre *tot ce mișcă*. Privesc cu suspiciune *existentul* ca atare. Mi-e teamă de ceea ce este, nu de ceea ce nu este.

Panikkar face o remarcă foarte justă: dacă India a supraviețuit mongolilor, musulmanilor și chiar englezilor, ea datorează acest fapt sistemului castelor. E mai ușor să distrugi o societate egalizată decât o societate compartimentată.

Nu cred să fi primit nici o scrisoare de la un necunoscut normal. De la acei necunoscuți, bineînțeles, care mi-au scris ca niște apucați, cărora le-am oferit ceva și care-mi mărturiseau că simt că au afinități cu mine. Epave, decăzuți, nefericiți, bolnavi, sfâșiați, incapabili de inocență, măcinați, loviți de tot soiul de infirmități secrete, căzuți la toate examenele din această lume, târând după ei proaspăta sau foarte vechea lor disperare.

Nu mi-au cerut niciodată nimic, fiindcă știau că nu le pot oferi nimic. Voiau doar să-mi spună că m-au înțeles...

E straniu cum trăiesc de la o vreme cu obsesia unei explozii iminente; mi se pare c-o aud. Cu mulți ani în urmă, pe când scriam *Ispita de a exista*, aveam senzația unei prăbușiri viitoare, a degringoladei, a rupturii, a surpării.

Toate astea înseamnă anxietate într-un grad anormal. Trebuie să mă resemnez și s-o las să treacă de la sine.

Porfir își începe *Viața lui Plotin* cu următoarele cuvinte: „Filozoful Plotin, care a trăit în zilele noastre, părea rușinat că are un trup."

Nu cunosc început mai strălucitor. Extraordinarul din prima lovitură. Ar trebui întotdeauna să pornim astfel, cu *esențialul*.

Model de diatribă filozofică: atacul lui Plotin împotriva gnosticilor. Execuție perfectă, riguroasă, dar nu neapărat convingătoare.

Citind (*recitind* ar fi mai potrivit) *Viața lui Plotin* de Porfir, m-am gândit la Wittgenstein. Două spirite misterioase și... generoase, doi sfinți *necanonizabili*.

21 noiembrie. Vreme de două ceasuri, am încercat să repar chiuveta care curgea. Am reușit, dar m-am rănit la mână. Aventurile mele de instalator sfârșesc întotdeauna astfel.

Ar trebui să ne obișnuim cu priveliștea sângelui.

Obiectul nu are realitate decât pentru muncitorul manual. Nu are nici o realitate pentru cel care vorbește despre el în abstract.

M-am gândit astăzi după-amiază, în pat, la bătăliile lui Napoleon, pe urmă la cutare sau la cutare prieten care se zbate nebunește ca să se vorbească despre el, la atâția și atâția scriitori pe care-i cunosc personal sau din auzite, apoi am urcat pe firul timpului până la Plotin și mi-am spus: ce formă de viață reprezintă o *eroare* mai mică decât alta? *Pe cine* să prefer? Concluzia mea a fost de o complezență fără egal: pe cel ce stă întins și meditează la ceea ce *fac* alții. Lene sau înțelepciune? Sau reacție de ins nefericit care vrea să se justifice? Important e că, optând pentru modul meu de viață, pentru „soluția" mea, n-am avut nici o clipă senzația că vreau să mă justific, să mă scuz; dimpotrivă, așa credeam și așa cred și acum; punctul meu de vedere e singurul care se poate susține în absolut.

Câteodată cred că am ajuns la limita conștiinței, că nu mai există, adică, nimic inconștient sau instinctiv în mine, că nu sunt doar cel care se vede pe sine, ci și cel care a epuizat fenomenul *vederii de sine* și care, prin urmare, nu mai are nici o rezervă de existență care să-i permită să se dedubleze, să privească existența și să se privească privind-o.

22 noiembrie. Azi-dimineață, aproape de ora 3, de la Școala militară la Odéon, am luat-o pe străzi complet pustii. Nu era țipenie. Frig. Și mi-a venit ideea că umblu printr-un oraș ai cărui locuitori au fost cu toții nimiciți instantaneu (război bacteriologic?). Nici angoasă, nici satisfacție. Și mi-am spus că te obișnuiești repede cu condiția de supraviețuitor.

Slăbiciunea mea este de a nu fi niciodată superior răului pe care-l fac.

Din nou, criză de furie. E oare cu putință să las să treacă zilele în așa hal? Sunt luni de zile de când n-am scris nimic, nimic, nimic! Mă agit ca o târfă lipsită de clienți, îmi cășunează pe toate cele și mă blestem! Sau mă consolez de sterilitatea și de eșecurile mele lăsându-mă purtat de voluptatea de a ști că *nu mai exist* pentru nimeni. De parcă aș fi existat vreodată! *Inventez* această *uitare* care, fie reală, fie falsă, îmi dă o amărăciune liniștitoare. Să nu mai exiști pentru nimeni! Dar toată lumea ajunge negreșit aici, mai devreme sau mai târziu. E marea mângâiere a învinșilor.

O slăbiciune de care n-am reușit să mă dezbar: dulceața compătimirii de sine.

Azi-dimineață am reflectat din nou la *posibilitățile* pe care le oferă sinuciderea. Și mi-am depășit repede accesul de furie.

Ar trebui să înscriem pe frontispiciul primăriilor și bisericilor: *Suntem cu toții niște învinși.*

E mai ușor de trăit cu această deviză decât cu false comunicate de victorie.

Am citit, într-o carte de critică, despre un poet din secolul trecut: „indignat de monstruozitățile istoriei, dar dezarmat de interesul pentru mecanismul ei".

... E exact cazul meu.

Să te simți *supravegheat* de Dumnezeu — nu-i deloc sigur că în viitor omul va mai încerca acest sentiment.

Cu cât istoria merge înainte, cu atât omul va fi mai neîncrezător în sine, iar într-o zi va trăi frica absolută *față de* sine însuși.

Ne aflăm în punctul în care Păcatul originar a început să-și arate roadele, ba chiar și le-a arătat cu adevărat, în punctul în care el e abolit de desăvârșirea lucrării sale și în care omul intră în faza hotărâtoare a blestemului ce apasă asupra lui. Păcatul originar se îndreaptă către stadiul său istoric. Fizicește, omul va supraviețui istoriei, propriei sale istorii. Păcatul originar își va fi epuizat atunci toate efectele.

Nu cred în Păcat în sensul său creștin. Cred însă că omul este un animal *însemnat*, că este cu adevărat atins de o tară inițială, grație căreia, tocmai, a lunecat din condiția animală către cea umană.

Care e natura acestei tare? Nu pot s-o definesc, dar cred cu tărie că ea rezidă în forța unui apetit mai mare decât ființa care îl nutrește. Apetit disproporționat față de puterile omului și care s-a strecurat în el împingându-l să iasă din hotarele sale. Căci, sub toate aspectele, omul a încercat — cu succes — să iasă din limitele firii sale și să se îndepărteze de ele în chip tragic. Se poate atribui unei tare această forță centrifugă, această forță funestă care-l îndepărtează de el însuși; cu cât își caută mai mult natura adevărată, cu atât se îndepărtează și fuge de ea, iar când va fi ajuns la capătul acestei goane, va exploda sau se va nărui.

Tara aceasta se află la originea isprăvilor sale, ea este cauza succeselor și, implicit, a nimicirii sale.

Post-istorie. *Văd* limpede omul ajuns la capătul parcursului său, când nu va mai avea nimic de *spus*.

Cele două obsesii ale mele care la drept vorbind sunt una: Păcatul originar și sfârșitul istoriei, punctul de pornire și punctul de oprire al omului.

Când ni se anunță o veste proastă, un eșec la care ne așteptam, orgoliul ne silește să spunem: „Păcat, dar asta e" sau „Mi-e egal" etc.

Întotdeauna, fără nici o excepție, indiferența în cauză e afectată. Ceea ce numim un eșec *usturător* este un eșec așteptat, la care ne-am gândit îndelung. Când suntem anunțați că s-a arătat într-adevăr, că a venit, toate orele pe care i le-am dedicat, toate orele în care el era unicul subiect al „meditațiilor" noastre, se însumează și se confundă în una și aceeași decepție pe care n-o putem disimula decât dându-ne aere de detașare și de superioritate. Însă această decepție acumulată, *aritmetică*, cu cât se poate manifesta mai puțin, cu atât ne mistuie mai tare în taină; *ustură*, ne perpelește la foc mic. Nimic nu ne consumă mai mult decât ea, și aceasta numai și numai fiindcă nu îndrăznim s-o recunoaștem.

E. B. se apucă să polemizeze cu Koestler despre Zen. La ce bun să discuți cu niște jurnaliști? Dar E. B. este el însuși jurnalist — în teologie.

Nu combatem pe cineva decât dacă ne seamănă, dacă suntem la același nivel cu el. Iubirea reciprocă, ura reciprocă înseamnă recunoașterea faptului că suntem din același aluat.

A fi deasupra sentimentelor, dincolo de orice condiție.

Ca să-i înțelegi pe ceilalți, trebuie să fii obsedat de tine însuți până la dezgust, acest dezgust fiind un simptom de sănătate, o condiție necesară pentru a privi dincolo de propriile neajunsuri.

Actul suprem al vieții spirituale este *renunțarea*.

A avea *bunuri* e un lucru grav; ceea ce este însă infinit mai rău e să fii atașat de ele. Căci atașamentul ca atare este izvorul

tuturor celor rele, iar detașarea cauza tuturor celor *cu adevărat* bune.

26 noiembrie. Aș vrea să scriu ceva despre problema *nivelului spiritual*. Dar nu-s sigur că sunt în stare.

Gândul mă poartă dintr-o dată la cimitirul din Rășinari unde bieții mei părinți au devenit pământ.

„Nici Dumnezeu nu-i fără de păcat, de vreme ce a creat lumea" — acest proverb bulgăresc, pe care l-am citat chiar aici, cred, acum câteva zile, nu-mi dă pace. Trebuia să-l așez ca moto la *Demiurgul cel rău*. Din punct de vedere spiritual — și geografic — sunt un bogomil.

Tot ce mă pune în dezacord cu lumea îmi e consubstanțial, este bagajul meu din naștere, patrimoniul meu ereditar. Am învățat foarte puțin din experiență. Decepțiile mele m-au precedat întotdeauna.

26 nov. Vremea asta de primăvară, de vară târzie, mă cufundă într-o melancolie... radicală.

Nu înțeleg de ce a polemizat Kierkegaard cu Biserica. De când am încetat să mai atac, să mai polemizez în scris, nu-i mai pot urma pe ceilalți în indignarea lor și mi-e cu neputință să pricep cum de mai poate ataca instituții un spirit care a abordat marile probleme.

Scepticismul meu, pe care l-am practicat atâta vreme, a sfârșit prin a-mi toci colții. Ținută prea multă vreme după gratii, sălbăticiunea nu mai catadicsește — sau nu mai poate să sară asupra nimănui; scepticismul e cușca filozofului, locul în care-și pierde instinctele; *după aceea*, e liber, bineînțeles, mai liber chiar decât oricare altul, numai că libertatea lui nu-i mai slujește la nimic. E liber *într-un pustiu*.

Scepticismul? o libertate totală — și inutilizabilă.

De multă vreme, din prima tinerețe, știu că nu-s bun de nimic pe acest pământ. Prin acest fapt, și doar prin el, am dobândit un soi de dimensiune religioasă. Da, sunt un om lipsit de întrebuințare „pământească", străin de toate faptele săvârșite de ceilalți. Vocația mea este aceea a unui *irealizat*.

Cu cât facem mai multe progrese „interioare", cu atât scade numărul celor cu care putem *într-adevăr* comunica. La sfârșit, îi pierdem pe toți și nu ne mai rămâne decât Totul.

Un ratat al îndoielii și un ratat al Extazului. Cred că mi-a reușit destul de bine acest dublu eșec.

Boala ne proiectează în afara Speciei. Orice bolnav se află în marginea zoologiei.

O armată care înaintează nu are sentimentul și nici măcar presentimentul înfrângerii. Omenirea se târăște înainte și crede că merge spre victorie. Unde merge cu adevărat nu pot ghici decât aceia care s-au retras din acest marș, care-i ghicesc capătul.

Adevărul nu se dezvăluie decât proscrisului, celui care nu va semna niciodată un comunicat anunțând o victorie.

În timpul războiului din '914, părinții mei fiind deportați de unguri, noi, copiii, am rămas cu bunica și cu una din mătușile noastre, Stanca (?). Aceasta din urmă ne povestea, în fiecare seară, povești înspăimântătoare, cu răpiri de copii, cu crime comise de demoni, cu scalde la miezul nopții în râul din apropiere, în care se zbenguiau zâne despuiate și malefice...

Reușise, nebuna, să ne bage frica în oase, în așa hal că nici unul dintre noi nu îndrăznea să iasă pe întuneric. Sora mea, îndeosebi, avea să fie marcată pentru toată viața. Eu am tras după mine prin ani ceva din nopțile în care stăteam înmărmuriți și ne priveam fără o vorbă, în vreme ce mătușa aceea blestemată vorbea, vorbea...

„Omul tiranic este acela care, treaz fiind, este așa cum am văzut că este omul în vis." (Platon, *Republica* 576b) Citat de comunicat lui *Michaux*, în legătură cu *Temperament de noapte*.

Adevărata fericire este starea de conștiință fără referire la nimic, fără obiect, în care conștiința se bucură de imensa absență care-o umple.

Adineauri m-am înfuriat ascultând știrile la radio. Am simțit că-mi „clocotește" sângele. Pe moment, aș fi fost în stare de orice. Pe urmă, mi-am amintit că trebuie să mă stăpânesc și să nu-mi mai *dau drumul*. Înțelepciunea este, poate, o invenție a popoarelor iuți și pline de cruzime. Japonezii s-au legat de Zen ca de un antidot și de o pavăză; au văzut în el o armă împotriva lor înșile, un leac distilat de caracterul lor ca să se apere de propriile-i excese.

Numai un individ — sau un popor — capabil de exces dezvoltă o înțelepciune și se leagă de ea. Cine este din fire moderat nu are nevoie de așa ceva; va secreta mai degrabă *excitante*.

(Aceste explicații prin nevoia de compensare devin în cele din urmă fastidioase; sunt de altminteri prea facile: toată lumea apelează la ele — e o lene a spiritului, un automatism, o modă. Întrebuințarea lor ne face să părem iscusiți și actuali. *Înainte*, ne lipseam lesne de ele; erau însă, e drept, vremuri în care li se cerea oamenilor doar înțelepciune și nimic altceva.)

Nu mai citesc în nemțește. De luni de zile n-am mai citit până la capăt o carte în această limbă care-mi plăcea atâta. Acum ea face parte definitiv din elanurile mele trecute. Intră multe elemente în acest abandon. La ce bun să le enumăr? Voi cita unul singur: nu am o minte suficient de clară ca să frecventez mai multă vreme fără riscuri un idiom care îndeamnă la echivoc, ba chiar trăiește pe seama lui.

Kierkegaard e profund, cu siguranță. Dar este și prolix: din pricina acestui cusur a și fost atât de apreciat de profesori.

(Prolixitatea lui nu poate fi comparată decât cu cea a lui Platon, ba nu, e mult mai mare. Singuraticii ăștia suferă de un discurs prea bogat. Vorbesc puțin; iar când scriu, nu se mai pot opri. Conversația are, după cum se vede, și partea ei bună: scade entuziasmul în fața foii albe de hârtie.)

Ceea ce mă atrage la mistici nu este iubirea lor de Dumnezeu, ci groaza lor de lumea aceasta, din pricina căreia îi *iert* pentru toate suspinele de fericire pe care le împart cu atâta generozitate.

Nu l-am putut citi niciodată până la capăt pe Lautréamont. Îmi amintesc c-am încercat s-o fac întâia oară la București prin 1930 sau '31. Decepție. Prea retoric. Am reînceput de două ori, cu același rezultat. Elocința asta byroniană îmi displace, poate fiindcă a reprezentat întotdeauna pentru mine o prea vie ispită. Prima mea carte în românește (*Pe culmile disperării*) și prima mea carte în franțuzește, *Tratatul*, au un caracter liric supărător, la care m-am opus cât mi-a stat în putință. Așadar, un instinct sănătos m-a împiedicat să-mi placă și să frecventez *Cânturile lui Maldoror*.

Din aceleași motive poate n-am prea frecventat opera lui Sade. Ar trebui adăugat că într-o anumită măsură am oroare de tot ce-i place literatului parizian.

Nu-l poți înțelege pe Sade decât dac-ai trecut prin perioade, oricât de scurte, de abstinență sexuală forțată. Mi s-a întâmplat câteodată, în focul celor mai aprige obsesii ale „cărnii", să mă gândesc la chinurile pe care trebuie să le fi trăit Marchizul în închisoare.

Occidentul nu mai este atras decât de blasfemie.

Ateismul rusesc și ateismul indian — ambele au o coloratură religioasă. Cel francez, dimpotrivă, n-are deloc. E catastrofal de laic.

Toată noaptea vise monstruoase, copleșitoare, pe care nu le poți desluși la trezire, căci țin de romanul polițist, gen cu neputință de înghițit. Mizeriile astea încâlcite, inextricabile, care ne subminează inutil creierul și care ne fac să ne dăm jos din pat mai obosiți decât eram când ne-am urcat — ar trebui găsit un mijloc de a face să dispară acest sinistru bâlci nocturn.

Pentru Quintilian, o frază în care abundă adjectivele evocă o armată în care fiecare soldat ar fi urmat de propriul lui valet.

Când scriem, trebuie să ne gândim la martiriul cititorului și al traducătorului. Cu gândul la acesta din urmă mai ales, ar trebui scriitorul să facă orice sacrificiu ca să fie clar și pe înțeles.

Nu trebuie să ne gândim să scriem cărți, ci să spunem câteva lucruri esențiale, de care să nu roșim la sfârșitul vieții.

Un filozof este un ins care-și *explică* gândul la nesfârșit. De un asemenea prost-gust artistul nu e, din fericire, în stare.

Numesc nefilozof pe acela care nu poate avea prostul-gust de a-și explica gândul.

Apus în grădina Luxembourg învăluită-n ceață. Așa-mi închipui că arată un parc danez.

Sunt atât de sătul de „frazeologia" creștină, încât, pentru a putea citi un text „spiritual" în care Dumnezeu revine mult prea des, îl înlocuiesc cu Dao — câteodată cu un succes total. Dar nu merge întotdeauna. Întreg acest limbaj este prea personal și prea aproape de „iubirea" profană. Și nici n-ar putea fi altfel într-o religie în care totul este dialog, conversație, relație între persoane. Greșeala ține chiar de calitatea zeului în cauză. Căci Dumnezeul creștin nu este decât un Iehova epurat, la suprafață doar.

Degeaba îl admir pe unul sau pe altul din misticii creștini, nimic nu mă poate face să nu privesc ultimele două milenii

drept nebunești, nefaste, delirante. Creștinismul este cu adevărat o aberație, *de îndată ce ne întoarcem la cei vechi.* Când îi uit, suport destul de bine Crucea.

Ceea ce-mi place în creștinism e latura morbidă. Este dezechilibrul instituționalizat.

În *Jornal Do Comercio* de la Rio de Janeiro din 2 XI 68, un necunoscut, Correia de Sá, a scris de curând unul din articolele cele mai serioase care s-au scris vreodată despre mine. Îmi place faptul că e într-un „Jurnal de Comerț".

1 decembrie. Umblat vreme de șase ore fără oprire. Mai sus de Sermaise, în pădure, frunzele cădeau azi-dimineață ca niște confeti. Am urmărit mai multe în grațioasa lor cădere, în valsul lor perpendicular — și nu m-am putut opri la sfârșit să fac câteva reflecții elegiace. Melancolia era obligatorie. Nimic n-a fost lipsă la apel, nici măcar comparația făcută de Homer între muritori și „ivirea frunzelor".

Nivel spiritual

De ce-au fost oare inventați Dumnezeu, îngerii etc.? Ca să avem *cu cine* vorbi. („De acum înainte nu vei mai vorbi cu oameni, ci cu îngeri", îi spune Isus (?) sfintei Tereza.) La un anumit grad de singurătate sau de intensitate există din ce în ce mai puțini oameni cu care ne putem întreține; sfârșim chiar prin a constata că nu mai avem *semeni.* Ajunși în acest punct extrem, ne întoarcem către cei *ne-semeni* (?), către îngeri, către Dumnezeu. Așadar, din lipsă de *interlocutor* (?) aici pe pământ ne căutăm noi unul în altă parte. Sensul profund al rugăciunii este acesta: imposibilitatea de a ne adresa cuiva aici, nu fiindcă am trăi la un nivel spiritual înalt, ci din sentimentul că suntem abandonați...

În vreme ce în cazul sfinților, al misticilor, nu-i vorba de abandon, ci de *stare* limită, de izolare prin imposibilitatea de a mai dialoga cu aproapele tău.

N-ar exista *absolut* dacă omul ar putea suporta un grad extrem de singurătate. Nu-i vorba de singurătatea abandonului; dimpotrivă, în acest punct extrem poate exista o *plenitudine* în singurătate; numai că însăși această plenitudine este *insuportabilă*, căci este prea mare pentru un *eu*: extazul îl *creează* pe Dumnezeu în chip aproape automat; în caz contrar, l-ar omorî, tocmai fiindcă extazul e prea plin, prea vast pentru cel *singur*. Trebuie să existe o *majusculă*, fie Dumnezeu fie Vidul — supremă persoană sau supremă impersonalitate — orice majusculă se ivește dintr-un paroxism.

2 dec. Azi-noapte m-am gândit la cuvântul românesc: *nimicnicie*[1], care vine de la *nimic*[2], de la neant, și care exprimă sentimentul de vanitate, de frustrare, de zădărnicie. Un sentiment de *neantitate*.

Mi se cere să fac cutare sau cutare demers, să intervin pe lângă X sau Y.

E imposibil să faci pentru altul ceea ce nu faci pentru tine. Sau mai degrabă: accept să-mi risc sau chiar să-mi sacrific viața pentru altul, dar nu să mă *deplasez* pentru el, să mă duc la un birou, să solicit, să *aștept*.

Oamenii nu-i urmează decât pe aceia care le împart iluzii. Nu s-au văzut niciodată oameni strânși în jurul unui dezamăgit.

Am citit de curând câteva articole despre Paulhan în care se spune că nu era alunecos, că pe nedrept a fost socotit astfel. Adevărul e că era în cel mai înalt grad atât din fire, cât și din calcul: era felul lui de a-și disimula incapacitatea de a se pronunța, era și precauția pe care și-o lua contra oricărei dezmințiri viitoare. Rostea o judecată echivocă, oraculară, care-i îngăduia „să scape cu fața curată". Avea geniul piruetei. Un farsor de mare clasă, un „artist".

---

[1] În românește, în original. (*N.t.*)

[2] În românește, în original. (*N.t.*)

Lectura este dușmana gândirii.

E mai bine să te plictisești decât să citești, căci plictisul este un sâmbure de gândire (sau de viciu sau de orice altceva) — în vreme ce ideile altora nu vor fi pentru noi decât obstacole; în cel mai bun caz, remușcări.

Putem iubi pe oricine, afară de aproapele nostru.

Religiile au *reușit* fiindcă au negat această evidență. Iubirea de aproapele neputându-se realiza, nu riscau să fie depășite: poruncile lor rămâneau deci mereu „valabile", „noi", surprinzătoare, demne de a fi dorite, acceptate.

Paradisul ar suprima orice formă de religie. (În acest sens, ateismul utopiilor este îndreptățit.)

Existența religiilor este semnul cel mai grăitor al pierderii paradisului.

(Poate că ar trebui spus: pământul nu este infernul, e pur și simplu non-paradisul. Este aici ceva mai mult decât un eufemism.)

— Ce înseamnă iluminarea?

— A vedea în adâncul lucrurilor.

Iluzia înseamnă a crede în cuvinte. A înceta să te lași amăgit de ele înseamnă trezire, *cunoaștere*.

Francezii au avut până acum mari calități și defectele acestor calități. Acum nu mai au decât resturile acestor calități. Defectele însă au rămas în chip straniu intacte.

1934–1935. Singurătatea mea berlineză nu poate fi imaginată de un om normal. Cum de nu mi-au cedat *nervii*? N-am fost niciodată atât de aproape de prăbușire — și de sfințenie...

Cred că, ajutat de câteva momente excepționale, fără seamăn, am atins în treacăt acele limite pe care le ating adesea sfinții și care fac din ei monștri *pozitivi*, monștri — din fericire și din nefericire — inimitabili.

Oricare ar fi problema care mă preocupă, nu pot s-o tratez fără să pun în ea un strop de amatorism, de nesinceritate disperată. Atât e de adânc sădită în mine groaza de orice convingere.

Tragedia curiozității (Adam), a dorinței (Eva), a invidiei (Cain) — așa a început istoria, așa continuă și așa va sfârși.

Invidia e sentimentul cel mai *firesc* și totodată cel mai universal, de vreme ce sfinții înșiși s-au invidiat între ei.

Doi oameni care fac același lucru sunt virtualmente dușmani.

Un scriitor poate admira sincer un toreador, nu însă un confrate.

Invidia e fiziologică. A trăi înseamnă să secretezi venin.

Nietzsche și Wagner. Tragedia a izbucnit din pricina invidiei primului, care a știut atât de bine s-o ascundă.

Din lașitate numim *iluzie* ceea ce nu este decât o *farsă*.

Am citit că peste cinci sute de mii de ani Anglia va fi complet acoperită de ape. Dacă aș fi englez, fie și numai această perspectivă ar fi de-ajuns să mă paralizeze, să mă împiedice să fac ceva.

Fiecare își are propria unitate de timp. Pentru unii, e ziua, pentru alții, săptămâna, luna sau anul. Pentru alții iarăși, o viață sau un secol, sau un mileniu. Această unitate e încă la scară umană; este deci perfect compatibilă cu orice proiect și orice îndeletnicire.

Sunt însă unii care își iau drept unitate timpul însuși și care se înalță adesea mai presus de el; pentru aceștia, care e îndeletnicirea, care e proiectul ce merită dus la bun sfârșit? Acela care vede prea *departe*, care este prezbit în materie de timp nu se mai poate mișca; sau dacă se mișcă, o face din automatism, nu din convingere.

Citit scrisori ale lui Sade către soția și către soacră-sa. Au fost scrise la Vincennes, între 1778 și 1784. — Patetice și prolixe.

6 dec. (?) — De la Clichy la Odéon, cu taxiul. Un ceas! Cu neputință de înaintat. Blestemații se înghesuiau unii în alții. Automobilul a fost inventat că să putem merge mai repede. Iată însă că, în orașe, a devenit un factor de imobilitate. Mai devreme sau mai târziu, orice invenție a omului, orice dispozitiv ajunge să-și nege funcția primordială. Am putea numi acest fenomen *trădarea obiectelor*.

Omul e cu adevărat lipsit de șansă: toate invențiile sale îi folosesc doar pentru o clipă, apoi i se întorc împotrivă. Traversând Parisul azi după-amiază, îmi spuneam că profetul cel mai sumbru nu și-ar fi putut închipui un spectacol cumplit precum cel la care eram martor și care este absolut cotidian. Degeaba încerc să-mi reprezint viitorul: nu reușesc, mintea mea nu e destul de înclinată către grozăvie.

Orice „progres" comportă un coeficient negativ; nu-i nimic de făcut.

Astă-seară, în timpul plimbării mele obișnuite, am *văzut* în cele mai mici detalii piesa pe care aș putea-o face din povestea acelei false sfinte portugheze, Maria Vizitațiunii, ale cărei isprăvi le-am citit într-o cărțulie despre fenomenele fizice ale misticismului. Ar fi ocupat singură scena vreme de două ceasuri, iar monologul ar fi tratat despre toate aspectele pe care le comportă o sfințenie îndoielnică dar plină de patetism. E de la sine înțeles că piesa în cauză, după ce a fost perfect elaborată în mintea mea, acolo va rămâne.

Poți crede în Dumnezeu, dacă te menții la un nivel foarte înalt și foarte abstract. Îndată însă ce te raportezi la accidentele cotidiene, care alcătuiesc în fond viața, nu mai găsești nimic care să te ducă la Dumnezeu, și nici măcar la un zeu. — Credința este o imaginație care refuză concretul, care

nu se încurcă cu ceea ce-o respinge. Nu se poate crede fără imaginație.

În timpul Ocupației, Picky Pogoneanu, bolnav de poliomielită, fiind numit în post la Stockholm, a venit să se îngrijească la Paris unde i-a consultat pe toți marii medici și pe toți marii tămăduitori. Într-o zi mi-a spus: „Sunt absurde toate suferințele astea pe care le îndur. Nu știu ce să fac cu ele. Dacă aș fi poet, aș putea să scot ceva de aici. Sunt însă, din nefericire, diplomat."

Toată lumea, inclusiv fratele meu, mă întreabă la ce lucrez, ce scriu: or, eu nu scriu, nu lucrez, iar dacă fac mărturisirea aceasta, nu sunt crezut. De altminteri, este foarte greu să explici altuia că ai pierdut cheful pentru aceste lucruri, că ți se pare nedemn să „produci", să te „manifești", să te „arăți", că orice expresie ține de „omul exterior", c-ai părăsit imperiul faptei.

Veșnica problemă: cea a *nivelului spiritual*. Dacă nu te afli la același nivel cu cineva, nu te poți înțelege cu el. Nivelul spiritual se măsoară prin gradul de înstrăinare față de lume. Dar cum să stabilești în chip obiectiv acest grad? Atunci când vorbesc cu cineva, știu la ce să mă aștept din partea lui, știu *până unde* pot merge cu el. El însă nu știe. Crede că mă înțelege. Și poate că mă înțelege în felul lui. Căci nimic nu spune că, într-un anumit domeniu, n-a mers mult mai departe decât mine. Cu toate astea, de experiență spirituală e capabil doar acela pentru care contează din ce în ce mai puține lucruri, pentru care cercul intereselor se restrânge pe măsură ce merge înainte.

Important nu este să știi, ci *să fii*. Or, *a fi* este isprava cea mai dificilă cu putință. Căci *a fi*, pe plan spiritual, înseamnă să nu fii *nimic* pe planul lumii.

13 dec. Noapte albă.

De necrezut cât de normală apare, în toiul nopții, sinuciderea.

Adevărul nu se află nici în reacțiune, nici în revoluție. Ci în punerea sub semnul întrebării deopotrivă a societății și a celor ce-o atacă.

A doua zi după o noapte albă ne chinuie aproape totdeauna nevoia de a face profeții.

Sănătatea, ca și libertatea, nu are conținut pozitiv, de vreme ce nu ne bucurăm conștient de ea atunci când o posedăm. Ea nu ne aduce așadar nimic, nu poate îmbogăți pe nimeni. Astfel, ar fi absurd să spunem că unul sau altul a făcut cutare descoperire sau a avut cutare viziune fiindcă e sănătos. Abia când suntem bolnavi descoperim lucruri noi, sănătatea fiind o stare de *absență*, de vreme ce n-o înregistrăm. Ar trebui să ne putem spune în orice clipă: *Sunt sănătos*, și astfel să dobândim o bunăstare reală, *conștientă*. Numai că această conștientizare ar fi în contradicție cu sănătatea și ar dovedi doar că ea este compromisă sau cât pe ce să fie. Orice sănătate conștientă este o sănătate primejduită. Sănătatea este un bun, desigur, dar celor ce-o posedă le-a fost refuzată șansa de a-și cunoaște fericirea. Iată de ce putem vorbi fără exagerare de pedeapsa *meritată* a celor sănătoși.

13 decembrie 1968 — Când te gândești că, în infinitatea timpului, nu va mai exista niciodată un alt 13 decembrie *identic* cu acesta. Veșnica Reîntoarcere este o copilărie. Totul este *unic* și pierdut pe veci.

În mod normal, ar trebui să nu mai scriu și să nu mă mai manifest. Da, dac-aș trăi în altă epocă. În epoca noastră însă, trebuie să faci ceva, cât de puțin, ca să nu crăpi. Nu am *forța morală* să fiu vagabond: de aceea trebuie să *produc* (sau să *mă* produc) din când în când.

Sunt cinci zile de când n-am ieșit din odaie. Lumea exterioară mi se pare îndepărtată, de neînțeles. E adevărat că

afară am aceeași senzație — mai puțin puternică și mai puțin misterioasă, se înțelege.

14 decembrie. Față-n față cu Timpul, să-i *auzi* curgerea, să asiști la volatilizarea fiecărei clipe, la această inepuizabilă agonie.

Ce înseamnă o clipă în *viața* Timpului?

Ce-ar fi să încercăm să ne reprezentăm *totalitatea* clipelor, adică a clipelor care s-au scurs de când e lumea lume! Nici un creier n-ar putea suporta o asemenea operațiune, vreau să spun că faptul de a o concepe *primejduiește* spiritul.

Nu aspirația către o altă lume, ci oboseala de lumea aceasta îmi stârnește interesul pentru religii.

Când lucrurile nu merg, mă bag în pat, trag obloanele și *aștept*. La drept vorbind, n-aștept nimic, mă golesc pe dinăuntru, încerc să uit tot ce mă sâcâie, oameni și lucruri, încerc să mă uit chiar și pe mine însumi, și rămân lungit ca și cum m-aș afla într-un sicriu în străfundurile universului. Aceasta e terapeutica vacuității: să devii absent față de toate, să te cufunzi în adâncul acestei absențe și să te cureți de toate impuritățile care înjosesc și incomodează spiritul. Să te eliberezi și să te birui pe tine însuți, *să faci pe mortul* cu o conștiință absolută, adică goală de orice conținut, să lichidezi orice urmă mentală din trecut — pentru un sfert de oră sau pentru un minut.

Două feluri de adevăr: cele descoperite pe calea raționamentului și cele descoperite pe calea suferinței.

Nu sunt sensibil decât la cele din a doua categorie. Ceea ce mă limitează în chip considerabil.

Azi-noapte, am visat că Mircea Vulcănescu urma să țină o conferință într-o biserică din Paris. Mă duc așadar la biserica respectivă cu Ionesco. E ticsită și nu seamănă cu nici una din bisericile Parisului. Așteptăm aproape o oră. Nici

urmă de conferențiar. Ieșim, Ionesco pleacă, iar eu mă întorc în biserică unde Mircea sosește, însoțit, între alții, de Jeanne Hersch (logica visului: J. H. este prietenă bună cu fata cea mare a lui Vulcănescu). Conferința este strălucitoare, profundă, dar, pe măsură ce înaintează, conferențiarul își schimbă înfățișarea, iar eu nu îmi mai recunosc prietenul.

(Un amănunt: la începutul conferinței, M. V. își cere scuze publicului pentru că a fost reținut la Versailles... Or, tocmai la Versailles, în 1938, ne expusese lui Noica, lui Wendy și mie, viziunea sa despre parc ca lume cu o fereastră deschisă către infinit...)

Am citit un „descântec" din secolul al X-lea, în care „demonul" era poftit să iasă din bolnav sau din posedat. Sunt enumerate în ea toate părțile trupului, chiar și cele mai neînsemnate: parcă ai de-a face cu un tratat de anatomie dement. Frumusețea acestui exorcism constă în belșugul de amănunte, în excesul de exactitate, în caracterul *neașteptat*. Să-i spui demonului: *Ieși din unghii!* Ce lucru frumos și absurd totodată.

Ignoranța e o stare desăvârșită. E de înțeles că acela care se bucură de ea nu vrea s-o părăsească.

Adineauri, cineva spunea la radio că *Saint Glinglin*[1] (?) de Queneau este capodopera timpului nostru...

Arbitrarul în literatură este într-adevăr prea mare. Abia când îți dai seama de acest lucru pân' la exasperare, înțelegi voluptatea pe care o poți avea cultivând geometria.

Ce altceva este un scriitor decât un ins care exagerează totul din pricina temperamentului, care acordă o însemnătate nemeritată tuturor celor ce i se-ntâmplă, care-și exacerbează senzațiile *din instinct*? Dac-ar simți lucrurile așa cum sunt și n-ar reacționa față de ele decât potrivit valorii lor...

[1] *Sfântul Așteaptă. (N.t.)*

„obiective", n-ar putea prefera nimic, deci n-ar putea aprofunda nimic.

Un scriitor nu atinge adevărul decât denaturând totul.

Este extrem de anevoios să fii un impostor, dacă nu ai o înclinație pentru asta. Impostorul este un sceptic neatins de o conștiință morală.

Dacă mă zbat în continuare, e fiindcă, în taină, sunt încredințat că faptul de a avea conștiința propriei decăderi mă împiedică să fiu un decăzut.

Decăzutul care se judecă pe sine încetează să fie decăzut. Într-atât conștiința pe care o avem despre starea noastră ne face stăpâni asupra ei.

Toată lumea repetă până la saţietate că grecii nu aveau simțul istoriei. Lucrul e adevărat numai în parte. Cum să explicăm viziunea *vârstelor* la Hesiod, care este o viziune tipic istorică, dacă dăm la o parte orice deschidere către devenirea istorică, către succesiunea generațiilor etc.?

Când te gândești că în zorii Greciei, în plină lume posthomerică, Hesiod crede că omenirea se afla în vârsta de fier, aproape la capătul istoriei! Ce-ar fi spus câteva veacuri mai târziu? Ce-ar spune astăzi?

Exceptând veacurile îndobitocite de ideea progresului, omul a crezut întotdeauna că a ajuns la marginea prăpastiei. Și asta spune multe despre devenirea sa.

Privind istoria în ansamblul ei, te întrebi prin ce miracol, știind tot ce știa, a reușit omul să-și reînnoiască iluziile.

Ceea ce se numește *experiență* nu e nimic altceva decât decepția asociată unei cauze pe care am îmbrățișat-o pătimaș o vreme. Cu cât a fost mai mare înfrigurarea, cu atât mai mare o să fie decepția. A avea experiență înseamnă să-ți *ispășești* entuziasmele.

N-aș fi înțeles poate nimic din viață dacă n-aș fi îmbrățișat prostește, cu înfrigurare, câteva cauze care mă fac acum,

când mă gândesc la ele, să roșesc. Datorez însă acestor eșecuri, acestor „remușcări", stropul de înțelepciune pe care l-am dobândit.

Am început adineauri o scrisoare „violentă" la adresa lui K. L., traducătorul „meu" german care nu catadicsește să-mi răspundă la scrisori. Dar n-am scris decât prima frază, căci mi-am amintit, la țanc, efectul catastrofal pe care l-au avut întotdeauna scrisorile-ultimatum pe care le-am trimis adevăraților sau pretinșilor mei prieteni. În loc să „clarifice" o situație, ele n-au făcut decât s-o încurce pentru totdeauna. Nu-i mai puțin adevărat că întreruperea acestei scrisori, cu gândul de a scrie alta mai târziu, cu calm, mi-a lăsat impresia unei lașități de neiertat. Mai bine s-o rupi cu toată lumea decât să-nghiți o umilință după alta.

Să nu confundăm verva cu talentul. Verva este cel mai adesea semnul caracteristic al falsului geniu.

Fără ea însă, pe de altă parte, se cade-n plictiseală. Căci ea este aceea care dă sarea și piperul adevărurilor și, bineînțeles, erorilor.

18 decembrie. Toată înțelepciunea constă în a ști să *pierzi*.

Bogăția dă naștere putreziciunii.

Lucrul cel mai rău: distracțiile. *Omul* nu poate rezista în fața lor.

Când *automatizarea* va fi fapt împlinit, va trebui să ne așteptăm la răsturnări și la dezastre nemaiîntâlnite. Munca este un blestem necesar, cu care omul s-a obișnuit și de care nu se mai poate lipsi. Lucru atât de adevărat încât, între sclavia absolută și libertatea absolută, ar suporta-o mult mai lesne pe cea dintâi decât pe cea de-a doua. Lanțurile oferă o securitate pe care n-o vom întâlni în libertate, care este o *beție*.

Revoluțiile sunt urzite de necăjiți (de sărmani) și de trântori: unii din nevoie, din deznădejde; ceilalți din plictiseală, din ură de sine. Trântorii *tânjesc* după răsturnări. Din mo-

tive opuse, cele două extreme ale scării sociale se întâlnesc. Așa se explică rolul jucat de aristocrație în '89 și în agitația politică ce-a avut loc de-a lungul scolului al XIX-lea în Rusia. La fel, inteligheția de origine burgheză în mișcările revoluționare de astăzi. În fond, toți îmbuibații se urăsc în chip tainic și doresc să fie măturați într-un fel sau în altul. Preferă, oricum, ca lucrul să se facă cu propriul lor concurs. Aici se află poate aspectul cel mai interesant, cel mai caracteristic al oricărei revoluții.

Ar trebui să ne obișnuim cu ideea că n-avem nimic de câștigat din faptul că trăim, după cum nu avem nici din faptul că murim. Pornind de la această certitudine ne-am putea *organiza* cum se cuvine existența.

Starea cea mai rea, cea mai primejdioasă pentru un muritor este tristețea. În ea își realizează el integral condiția de muritor, în ea este el muritor într-un chip absolut.

Am fost multă vreme îndrăgostit de triste̦e, deci în stare de păcat. Căci tristețea este un păcat împotriva speranței. Câtă dreptate are teologia! Nu trebuie să suspinăm după ceea ce vatămă. Or, tristețea este exact asta, vorbesc despre tristețea *pe care o iubim*, pe care o cultivăm, pe care o savurăm.

Tristețea nu este o nefericire extremă, ci o nefericire constantă.

Omul trebuie *umilit*. Primejdiile ce rezultă de aici sunt mult mai mici decât cele pe care le iscă aroganța sa.

Singurul mod de a înțelepți un animal arogant din fire este de a-i arăta din ce noroi e plămădit.

Nu trebuie subestimate însă primejdiile umilirii.

Din partea cui am avut cel mai mult de suferit? Din partea celor care au fost umiliți. Mi-e teamă de toți aceia care au suferit. Tremur în fața unei victime nevinovate.

20 decembrie. Am aflat aseară că tatăl Simonei Weil era epileptic. Asta explică enorm de multe lucruri, afară bineînțeles de ceea ce este esențial.

Aseară, M.-M. Davy îmi spunea că n-am dreptate să pun accentul pe păcatul originar, că nu este adevărat că Isus a venit ca să-l răscumpere pe om etc. După ea, a venit pentru ca omul să devină Dumnezeu. Mi s-a părut un lucru atât de absurd la masă.

Frunzărit o carte despre sfântul Pavel. Aceeași veșnică antipatie față de această figură sinistră, înfiorătoare — *pe care o înțeleg atât de bine*.

Se vorbea aseară despre viața de după moarte. Toată lumea avea aerul să creadă în ea. Dar dacă credem în ceea ce este propriu-zis de neconceput, de ce n-am crede în indiferent ce? De ce să exprimăm îndoieli și de ce să suspectăm pe cineva? Ar trebui să fim consecvenți și să aprobăm totul fără nici o rezervă.

De cum și-a găsit genul, un scriitor e terminat.

Un tânăr critic, vorbind despre una din primele opere ale lui Michaux, *Ecuator*, o califică drept *ontologie anecdotică* (!).
Evident, se poate spune orice.

Nebunul ca atare nu înseamnă nimic. El nu prezintă interes decât în intervalul de timp în care *știe* că-i nebun. Nu-i vorba, la drept vorbind, despre intervalele lucide care pot fi clipe liniștite, ci despre acea angoasă în care, fiind lucid, se *simte* nebun. În chip straniu, „intervalele lucide" coincid pentru el cu *uitarea* nebuniei. Iată de ce nu sunt semnificative.

Am sfârșit prin a mă simți mai mult sau mai puțin solidar cu toți scriitorii pe care i-am atacat.

Nu prietenii, ci dușmanii sunt aceia care își *pun pecetea* pe viața noastră.

24 dec. Cum să reacționezi față de lingușitorul dezinteresat, care îți face complimente fiindcă e-n firea lui s-o facă? Să-i spui să înceteze înseamnă să-l insulți: ar fi ca și cum i-ai spune să înceteze de a mai fi ceea ce este. Cel mai bine este să-i suporți tămâierea. El va fi mulțumit de sine, iar tu, dezgustat, *o să-l imiți.*

Firește, nu-i vorba despre lingușitorul perfid, nici despre cel mânat de calcul și nici despre lăudătorul din milă, din generozitate, care vrea să te facă fericit fiindcă te socotește prea vrednic de plâns — nu, e vorba doar despre lingușitorul înnăscut, despre lingușitorul din fire — despre un bolnav, în fond.

Cel mai penibil e când te lingușește de față cu martori — care cred că accepți, că exulți. Cel mai bine, în acest caz, este să privești lingușeala ca pe-o încercare a nervilor și s-o suporți cu resemnare, așa cum suporți o groază de alte neajunsuri mai mult sau mai puțin cotidiene.

24 dec. *Mesia* de Händel.

Comentatorul de la radio îndrăznește să spună că Händel era indiferent în materie de religie, ba chiar că-și bătea joc de ea, potrivit mărturiilor aduse de contemporani. Cu toate astea, Händel însuși a mărturisit că în timp ce lucra la *Mesia* a avut sentimentul că trăia în ceruri...

Sublimul *continuu*...

25 dec. Semnul că-mi place o bucată muzicală, că ea se adresează celor mai tainice adâncuri ale ființei mele, este dorința, atunci când o ascult, de a stinge lumina, dacă e noapte, de a trage obloanele, dacă e zi. E ca și cum ai asculta-o în mormânt. Așa-l ascult pe Bach de obicei — Bach, tovarășul meu cel mai fidel de-a lungul anilor.

Într-o cârciumă la țară, am citit în *France-Soir* un reportaj despre zborul spre lună al celor trei astronauți americani. Ziaristul vorbește despre rugăciunea pe care Borman a compus-o de Crăciun și pe care le-a transmis-o camarazilor lui

la N.A.S.A. Și ziaristul adaugă: „Au fost câteva minute de *stânjeneală*." Ceea ce voia să spună, având în vedere contextul, era: „câteva minute de *emoție*". Stânjeneală o fi fost pentru el, în nici un caz pentru prietenii cosmonautului.

26 decembrie. O tânără cântăreață germană mă întreabă care este adevărata semnificație a pasiunii mele pentru Bach. Îi răspund că Bach e pentru mine un *leac contra-ndoielii.*

(Este aproape un calambur, și am oroare de calambururi[1].)

Toată ziua am fost intrigat de o muscă — spectacol insolit în plină iarnă — care n-a încetat să se miște încolo și încoace prin odaie. Astă-seară o văd aterizând pe masa mea, fără să-mi dea atenție și fără să se teamă: rămâne nemișcată, ea, atât de săltăreață din fire, vreme de câteva minute bune. S-a oprit pe plicul ăsta alb, ca într-o stare de prostrație. Mi-e milă de ea, mă *gândesc* la ea, dar cum s-o ajut? Dintr-o dată își ia zborul și dă ocol odăii. Mă simt eliberat și aproape fericit.

Găsesc într-o carte despre Bertrand Russell această remarcă nimerită: „O carte clasică se poate defini ca o carte pe care oamenii cred că o știu fără s-o fi citit."

27 decembrie. Azi-dimineață, la trezire, primul lucru la care m-am gândit a fost acesta: intuiția cea mai profundă pe care a avut-o omul este aceea a jocului universal.

Îndată ce încetezi să suferi și te gândești la toate suferințele dintotdeauna, la incredibila lor inutilitate, la faptul că au dispărut tot atât de definitiv ca și cei care le-au îndurat, nu te poți împiedica să socotești toate astea ca pe un spectacol ce nu poate amuza pe nimeni, nici măcar pe un zeu. *La ce bun*, refrenul banal și totuși înspăimântător, triumfă până la urmă asupra tuturor făgăduielilor și tuturor iluziilor. Acest *la ce bun* reprezintă adevărul de pe acest

[1] În text, *anti-doute*, joc de cuvinte intraductibil cu *antidote*. (*N.t.*)

pământ, ba chiar adevărul pur și simplu. Am trăit cincizeci și șapte de ani, dar în materie de revelații filozofice, mărturisesc că n-am găsit ceva mai bun.

Muzică și matematică, da — limbaj, nu. Să facem un salt în afara cuvintelor!

Marie-Madelaine Davy, care a cunoscut-o bine pe Simone Weil și a scris o cărticică despre ea, mi-a spus deunăzi că nu-i place la S. W. *voluptatea nefericirii.* — E tocmai ceea ce mie îmi place la ea. De altfel, nu mă pot interesa de o ființă decât dacă are această voluptate, dacă nefericirea o preocupă în chip de realitate și problemă, dacă face din ea substanța meditațiilor sale. Dar pentru a te putea gândi la ea într-o asemenea măsură, trebuie să ai, să recunoaștem, nu har, ci un soi de har de care necredinciosul beneficiază în egală măsură cu credinciosul.

Orice scrisoare de la o necunoscută este tulburătoare. Femeile au o manieră directă, un *ton* al lor pe care bărbații nu-l pot dobândi fără să cadă în fandoseală.

O operă nu contează, *nu există*, decât dacă e pregătită în umbră la fel de minuțios cum este pregătită o lovitură de către un bandit.

În ambele cazuri, ceea ce importă e *cantitatea* de atenție.

28 dec. *Zăpadă* — adică toată copilăria mea, adică bucurie.

29 dec. Ninge — iar eu ascult „*Jesu meine Freude*"[1].

Ce-mi pot dori mai mult?

(Femeia care realizează emisiunea, neștiind sensul cuvântului „Freude", spune, după terminarea motetului: „Vom asculta din Bach ceva mai puțin trist!")

[1] „Isus, bucuria mea". (*N.t.*)

Interesul meu profund pentru evrei și pentru tot ce este evreiesc. Toți, niște *cazuri*. Simone Weil, Kafka. Figuri din *altă* lume. Numai ei au mister. Neevreii sunt prea *transparenți*.

Încerc să scriu ceva drăguț pentru cutare sau cutare cu ocazia Anului Nou. Nu reușesc, nu *simt prezența* celui căruia aș vrea sau ar trebui să mă adresez. Numai pasiunea și interesul găsesc imediat limbajul necesar. Detașarea e din nefericire triumf asupra limbii. Detașarea nu *inspiră*: barează calea spre cuvinte.

Îndată ce încetezi să mai iubești limba, treci *de partea cealaltă*. Iubirea de cuvânt ne leagă de ceilalți.

Numai în sensul ăsta se poate accepta ca limba să fie socotită *sfântă* (o, Valéry!).

Nu voi renunța la aceste caiete, căci reprezintă singurul contact pe care-l am cu „scriitura". Sunt luni de când nu am mai scris nimic. Dar acest exercițiu zilnic are partea lui bună, îmi permite să mă apropii de cuvinte și să-mi vărs în ele, deopotrivă, obsesiile și toanele: esențialul și neesențialul vor fi în egală măsură consemnate aici. Căci nimic nu este mai arid și mai futil decât urmărirea „ideii". *Neînsemnatul* trebuie să aibă drept de cetate, cu atât mai mult cu cât prin el avem acces la esențial. Anecdota se află la originea oricărei experiențe capitale. Iată de ce e mult mai captivantă decât ideea.

Se întâmplă rar să întâlnești un spirit *liber*. Iar dacă există așa ceva, în nici un caz nu există în cărți. Când scriem, purtăm în chip misterios lanțuri. Se întâmplă însă ca o ființă să se elibereze și să se dezvăluie într-o conversație intimă, în care se îndepărtează în chip necesar de convingerile sale obișnuite, ba chiar îi place să le puncteze lipsurile. Nu suntem liberi decât în mijlocul îndoielilor și slăbiciunilor noastre — și când suntem eretici în raport cu noi înșine.

Îi spuneam adineauri unui neamț că e ridicol să vorbești de filozofi existențiali băgându-i în aceeași oală. Diferența dintre Pascal și Heidegger este aceea dintre un *Schicksal* și un *Beruf*[1].

Am vorbit aproape fără încetare timp de două ore și jumătate. Unde să mai găsesc, *pe urmă*, forța de a scrie, și mai ales *naivitatea*? Pentru că există în conversație un scepticism extrem de nefast oricărei *creații*.

„Democrația" este un fenomen de îmbătrânire, să spunem de maturizare, de dezinteres... instinctual (!), de epuizare. Franța a fost coaptă pentru regimul parlamentar *după* Napoleon. Democrația nu este cu putință decât dacă un popor este sătul de aventură, dacă a pierdut gustul provocării și al cuceririi. Lucru adevărat pentru multe țări, mai puțin Anglia. Precizarea este importantă. Căci e singura țară care-și poate permite luxul să cucerească și să poarte dezbateri. (Dar Senatul roman?)

Îmi vine deodată în minte machisardul care, prins de germani, în momentul în care locotenentul urma să ordone execuția, i-a spus: „Nu vă e rușine să împușcați un tuberculos?"

Replică de geniu care i-a salvat viața.

Totul este o chestiune de generație. Dacă cea care urmează după tine nu se interesează de opera ta, e ca și cum n-ai fi trăit niciodată. Am vorbit cu un sociolog german (de vreo treizeci de ani) despre Simmel. Abia dacă-i știa numele!

Progresul este *nedreptatea* pe care fiecare generație aflată în ascensiune o comite împotriva celei care o precedă.

S-au publicat în volum „poeziile" Simonei Weil. Ce eroare! N-avea nimic de poet în ea. Imitatoare a lui Valéry; non-

[1] *Destin* și *vocație*. (*N.t.*)

poezie. În proza ei nu există nici un strop de lirism. În schimb, există, în ea o fermitate, o rigoare suverană.

N-ar trebui să scriem, ca Valéry, „cugetări" încă din zori, ci ar trebui să așteptăm sfârșitul zilei, ceas mult mai prielnic aforismelor, aceste mici bilanțuri mai mult sau mai puțin cotidiene.

Să nu ai credință e o infirmitate sau o nedreptate? Nici una, nici alta.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea
timbrului literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. RO92 RNCB 5010 0000 0171 0001,
B.C.R. Filiala sector 1, București.

Redactor
VLAD ZOGRAFI
Tehnoredactor
DOINA ELENA PODARU
Corector
NADEJDA STĂNCULESCU
Apărut 2010
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Lucrare executată la
„PRO EDITURĂ ȘI TIPOGRAFIE“

Vreme de cincisprezece ani (1957–1972), Cioran a umplut treizeci și patru de caiete cu însemnări. Ele au fost găsite după moartea autorului de Simone Boué, prietena sa de o viață, și au fost publicate, în 1997, la Gallimard. Nu avem de-a face cu un jurnal propriu-zis, deși numeroase însemnări sunt datate. Ne găsim mai degrabă în fața unui „laborator" de încercări pentru cărți ulterioare. Oricum, se regăsesc în aceste *Caiete* toate obsesiile și toate imprecațiile lui Cioran, toate furiile și toate regretele sale, exprimate într-un stil a cărui exactitate nu e cu nimic mai prejos de aceea pe care o cunoaștem din eseuri și din aforisme. Câteva „personaje" revin frecvent în însemnări: Ionesco, Michaux, Beckett sau Noica îl determină adesea pe mizantrop să-și dezvăluie nebănuitele resurse de prietenie; altele, anonime sau desemnate doar prin inițiale, îi provoacă obișnuitele răbufniri de sarcasm. Nu altă voce răzbate, așadar, din aceste *Caiete,* ci modulațiile glasului inconfundabil al ultimului moralist al veacului trecut.

Ediția Humanitas a *Caietelor* lui Cioran apare în trei volume.

ISBN 978-973-50-2654-7
ISBN 978-973-50-2656-1

